

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE ERKEKLİK ÇALIŞMALARININ LİSANSÜSTÜ TEZLER
ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Aynur TEKKE

Danışman
Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ

Ocak - 2021
KIRIKKALE

KABUL ONAY

Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ danışmanlığında Aynur TEKKE tarafından hazırlanan “*Türkiye’de Erkeklik Çalışmalarının Lisansüstü Tezler Üzerinden İncelenmesi*” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

10/01/2021

Doç. Dr. Esra GEDİK (Başkan)

.....

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

.....

Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../2021

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum *Türkiye’de Erkeklik Çalışmalarının Lisansüstü Tezler Üzerinden İncelenmesi* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

10/01/2021

Aynur TEKKE

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Türkiye özelinde erkeklik çalışmalarının güncel durumu tarihsel süreçler, kuramsal ve kavramsal arka plan ile literatürde yer alan çalışmalar bağlamında değerlendirilmiş ve erkeklik konusunda Türkiye’de hazırlanan lisansüstü tezlerle beraber durum tespiti yapılmıştır. Lisansüstü tezler, literatüre katkı sağlaması ve çalışılan alanların ilerleyişi noktasında önemli rol üstlendiği için incelenmeye değer bulunmuştur.

Çalışmamı gerçekleştirmem konusunda ilk günden itibaren bana destek olan, yardımlarını esirgemeyen ve yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ’a, tez yazım sürecimde beni yönlendiren, katkı sağlamak adına vakit ayıran bütün hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tüm eğitim öğretim hayatım boyunca olduğu gibi tez çalışmamı yürüttüğüm süre boyunca da yanımda olan, motivasyonumu sağlayan, hayattaki şansım olan annem Fatma TEKKE, babam Cemil TEKKE, kardeşim Hasan Hüseyin TEKKE’ye, bana benden çok inanan, iyi ki var dediğim canım arkadaşım Ezgi Burcu ŞATIR’a ve adını sayamadığım fakat her daim yanımda olduğunu hissettiğim bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim.

ÖZET

TEKKE, Aynur. Türkiye’de Erkeklik Çalışmalarının Lisansüstü Tezler Üzerinden İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2021.

Çalışmamızın amacı, erkeklik çalışmalarının Türkiye’deki güncel durumunu ortaya koymak ve erkeklik çalışmalarının kavramsal, kuramsal ve tarihsel sürecini göz önünde bulundurarak Türkiye’de hazırlanan lisansüstü tez çalışmaları üzerinden erkeklik alanının analizini yapmaktır. Çalışmamız için YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde arşivlenen, erkeklik alanında ve sosyoloji disipliniyle yakından ilişkili disiplinlerde hazırlanmış olan 67 lisansüstü tezi seçip erkeklik literatürü kapsamında değerlendirmeler yaptık ve konu hakkındaki analizlerimizle beraber görüşlerimizi ortaya koyduk. Bu amaca uygun olarak hazırlanmış olan çalışmamızda; erkeklik alanında yer alan lisansüstü tezlerde, erkeğin kendi yaşamı içinde tek başına bir birey olarak ele alınmasının sınırlı olduğu, yine aynı şekilde Türk toplumundaki erkekler özelinde yeni kavramların sınırlı sayıda yer aldığı, her ne kadar erkeklik kavramı kapsamında hazırlansa da lisansüstü tezlerin büyük bir bölümünün kadın ve diğer cinsiyet kimliklerine odaklandığı, Türk erkeğinin Batılı kavramlar kapsamında değerlendirildiği sonuçlarına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erkek, Erkeklik, Erkeklik Çalışmaları, Lisansüstü Tezler, İçerik Analizi

ABSTRACT

Tekke, Aynur. Examination Of Masculinity Studies In Turkey Through Graduate Theses, Master's Thesis, Kırıkkale, 2021.

The aim of our study was to determine the current status of masculinity studies in Turkey and conceptual study of masculinity, virility area considering the theoretical and historical processes through postgraduate thesis is to analyze the study prepared in Turkey. For our study, we selected 67 postgraduate theses, which were archived in the YÖK National Thesis Center, prepared in disciplines closely related to the discipline of masculinity and sociology, and made evaluations within the scope of masculinity literature and presented our views together with our analysis on the subject. In our study prepared for this purpose; In postgraduate theses in the field of masculinity, it is limited to treat men as a single individual in his own life, in the same way that new concepts are included in a limited number of men in Turkish society, although most of the postgraduate theses are prepared within the scope of the concept of manhood. It has been concluded that he focuses on other gender identities and that Turkish men are evaluated within the scope of Western concepts.

Key Words: Men, Masculinity, Masculinity Studies, Postgraduate Thesis, Content Analysis

TABLÖLAR

Tablo 1: Erkeklik Konusunda 2000-2019 Yılları Arasındaki Lisansüstü Tezlerin Sayısal ve Oransal Dağılımı	137
Tablo 2: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Dillerine Göre Sayısal Dağılımı	139
Tablo 3: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Düzeylerine Göre Dağılımı..	141
Tablo 4: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı	142
Tablo 5: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dalına Göre Dağılımı	146
Tablo 6: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Yöntemlerine Göre Dağılımı	151
Tablo 7: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Anahtar Kelimelerin Dağılımı.....	158
Tablo 8: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerdeki Konu Başlıklarının Dağılımı	167

ŞEKİLLER

Şekil 1: Cinsiyet Rolü Çatışması Modeli: Erkeklerin Cinsiyet Rolü Çatışmasının Kalıpları.....	21
Şekil 2: Connell'ın Kavramsallaştırmalarına Göre Erkeklik Hiyerarşisi.....	67
Şekil 3: Birleştirme (Çeşitleme) Deseni Gösterimi.....	132
Şekil 4: Yakınsayan Paralel Desen Gösterimi	132
Şekil 5: Lisansüstü Tezlerde Karma Yöntemin Uygulanma Süreci.....	155
Şekil 6: Erkeğin İdeal Erkek Olma Sürecinin Gösterimi	160

GRAFİKLER

Grafik 1: Erkeklik Konusunda 2000-2019 Yılları Arasındaki Lisansüstü Tezlerin Sayısal Dağılımı	138
Grafik 2: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Dillerine Göre Dağılımı	140
Grafik 3: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Düzeylerine Göre Oransal Dağılımı.....	141
Grafik 4: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Yöntemlerine Göre Oransal Dağılımı.....	156

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TABLolar.....	iv
ŞEKİLLER	v
GRAFİKLER.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Erkeklik Kavramının Ortaya Çıkışı	5
1.2. Erkeklik Alanı Çalışmalarının Tarihsel Süreci	7
1.3. Erkeklik ile İlgili Kuramlar ve Toplumsal Hareketler	12
1.3.1. Kültürel Hegemonya Kuramı.....	12
1.3.2. Toplumsal Cinsiyet Rol Gerilimi Paradigması	15
1.3.3. Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Çatışması Kuramı	18
1.3.4. Kırılgan Erkeklik Kuramı (Precarious Manhood Theory).....	23
1.3.5. Erkeklikçilik (Masculinism)	28
1.3.6. Erkek Kurtuluşçuluğu (Male Liberationism)	32
1.3.7. (Pro)Feminizm	43
1.3.8. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	44
1.3.9. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı.....	48
1.4. Hegemonik Erkeklik	51
1.4.1. İdeal Erkeklik	55
1.4.2. Eril Tahakküm.....	59

1.4.4.1. Sosyal Şartlanmanın Ürünü Habitus	62
1.4.4.2. Sosyal İlişkilerin Yapılandırıcısı Saha	64
1.4.4.3. Sosyal Dünyanın Yeniden Üreticisi Pratik	65
1.5. Farklı Erkeklikler	66
1.5.1. Suç Ortağı/İşbirlikçi Erkeklik (Complicit Masculinity)	67
1.5.2. Marjinal Erkeklik (Marginalized Masculinity)	68
1.5.3. Madun Erkeklik (Subordinated Masculinity)	69
1.6. Maço Erkekliği (Macho Masculinity)	70

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEKLİK ÇALIŞMALARI

2.1. Sigmund Freud'un Etken ve Edilgen Kavramları	72
2.2. Carl Gustav Jung'un Anima ve Animus Kavramları	77
2.2.1. Animus Arketipi	83
2.2.2. Anima Arketipi	84
2.3. Alfred Adler'in Erkeksi Protesto Kavramı	85
2.4. Simone De Beauvoir'ın İkinci Cins Kavramı	92
2.5. Connell'in Cinsiyet Çalışmaları	104
2.5.1. Cinsiyet Politikası	104
2.5.2. Connell'in Erkeklik Kategorileri	109
2.6. Türkiye'de Erkeklik Çalışmaları	110
2.6.1. Serpil Sancar'ın Erkeklik Analizi	122
2.6.2. Bolak-Boratav ve Arkadaşlarına Göre Erkeklik ve Babalık Görünümleri	126
2.6.3. Muhittin Şahin'in Perspektifinden Türkiye'de Erkekliğin Zaman İçindeki Değişimi	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Araştırmanın Yöntemi	130
3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu.....	133
3.1.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	134
3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	135
3.1.4. Verilerin Analizi.....	135
3.2. Araştırma Bulguları	135
3.2.1. Araştırma Bulgularının Nicel Analizi	136
3.2.1.1. Lisansüstü Tezlerinin Kapsadığı Yıllar	137
3.2.1.2. Lisansüstü Tezlerinin Dili ve Düzeyi	139
3.2.1.3. Lisansüstü Tezlerinin Hazırlandığı Üniversite, Enstitü ve Anabilim Dalı.....	142
3.2.1.4. Lisansüstü Tezlerin Kullandığı Yöntemler	151
3.2.2. Araştırma Bulgularının Nitel Analizi	157
3.2.2.1. Lisansüstü Tezlerin Özetlerindeki Anahtar Kelimeler	158
3.2.2.2. Lisansüstü Tezlerinde Ele Alınan Konu Başlıkları	166
3.2.2.3. Lisansüstü Tezlerinin Bakış Açısı.....	170
3.2.2.4. Lisansüstü Tezlerde Üretilen Yeni Kavramsallaştırmalar	172
SONUÇ	175
KAYNAKÇA	180

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet odaklı çalışmaların başlangıcına bakıldığında feminist toplumsal hareketlerin etkisiyle gelişmeye başlayan kadın çalışmalarının yer aldığı görülmektedir. Kadın çalışmaları, odak noktasına kadını, kadınların yaşamış olduğu sorunları, toplum yapısının ve kültürün kadından beklentilerini, kadının ikincil statüde konumlandırılmasını, ötekileştirme ve ötekileştirilen bireyler gibi konuları almıştır. Bu konular çerçevesinde çalışmalar yapılmış ve temelde toplumsal yaşam içinde açığa çıkan farklılıklar ve eşitsizlikler irdelenmiştir. İlk çalışmaların yapıldığı yani feminist hareketin de ilk dalgası olarak adlandırılabilir dönem farklılıklar aslında göz ardı edilmiş, dolayısıyla bütün kadınlar ve bireyler eşit koşullar altında değerlendirilmiştir. Zamanla aslında farklılıkların görülmesi gerektiği, farklı kültürler, farklı toplumsal yapılar, farklı yaşam standartları gibi olgular çerçevesinde kadının değişik niteliklere sahip olabileceği ifade edilmiştir. Kadın cinsiyeti özelinde farklılıkların vurgulanması, ifade edilmesi, erkek ve erkeklik odaklı çalışmalar adına yarar sağlamıştır.

Erkek kavramının ve erkeklik olgusunun akademik çalışmalar içinde yer almaya başlaması tarihsel süreç bağlamında 1970'li yıllara dayanmaktadır. Erkek ve erkeklik, feminizm ve kadınlık odaklı çalışmalar ekseninde değerlendirilmiştir. Sadece kadınlık veya diğer cinsel kimliklere sahip bireylerle kurmuş olduğu ilişkiler etrafında erkeğin ele alındığı görülmektedir. Bu noktada etkili olan faktör, feminizmin erkeklik çalışmaları için ilk başta yol gösterici daha sonrasında da ortak noktada buluşabileceği bir toplumsal hareket rolü üstlenmesidir.

Batı'da ortaya çıkan ve bu doğrultuda ilerleyen ilk erkeklik çalışmalarının Türkiye'deki yansımaları ancak 2000'li yıllarda olmuştur. Bu yılların öncesinde daha küçük çaplı çalışmalar yapılmakta fakat direkt olarak adına çalışmalar yürütülmediği tespit edilebilmektedir. Erkeğin sorunların odak noktasına yerleştirilmesi, toplumsal yapının özellikle de ataerkilliğin temsilcisi olarak görülmesi yaşamış olduğu sorunların önüne geçmekte ve görünmez olmasına sebep olmaktadır. Alanda yapılan ilk çalışmalar, erkekliğin tek başına bir olgu olarak değerlendirilmesini sağlamış, sadece diğer bireyler ile kurmuş olduğu ilişkiler ekseninde erkeğin değerlendirilmeyeceği görülmüştür. Fakat daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar,

başlangıç noktasında etkili olan feminist toplumsal hareketler ve ideolojilerin alana yansıtılması alanın bağlamını farklı bir noktaya taşımıştır. Alandaki bu değişiklikler toplumlar özelinde yürütülen çalışmalara da yansıyan bir durumdur.

Erkeklik alanının toplumsal hareketler ve akademik çalışmalar bağlamında literatüre kazandırılması ve Türkiye özelinde 2000’li yıllarda gündemde yer almaya başlaması kimi durumlarda avantaj kimi durumlarda dezavantaj olarak görülmektedir. Farklılık odaklı başlayan erkeklik çalışmalarının, farklılık temellerinin yalnızca cinsiyet kimlikleri üzerinden devam ettirilmesi sorunlu bir süreci işaret etmektedir. Bu sorunlardan ilki, ataerkil toplum yapısında hakim olan hegemonik erkeklik anlayışına göre bütün erkeklerin değerlendirilmesidir. Diğeri ise, erkeklik çalışmaları alanında erkeğin daha önceki süreçlerde olduğu gibi sorunlu toplumsal yapının ve oluşan problemlerin faili olarak görülmesidir. İlk soruna bakıldığında Connell tarafından Gramsci’nin hegemonya kavramından hareketle yapılan hegemonik erkeklik kavramsallaştırmasının ataerkil toplum yapısıyla özdeşleştirilmesi ve tüm ataerkil toplum yapısında farklı olarak nitelendirilecek olgulara sahip olmayan erkeklerin bu kavram sınırlarına dahil edilmesiyle alakalı olduğu görülmektedir. Sorun olarak tespit edilen ikinci duruma bakıldığında ise, toplumsal yaşamda erkeğin ayrıcalıklı konuma sahip olduğunun düşünülmesi, feminist hareketlerin gün geçtikçe daha görünür hale gelmesi, akademide üniversiteler özelinde kadın çalışmaları ve araştırmalarına dair merkezlerini anabilim dallarının kurulması, bu alanlarda uzmanlaşmaların desteklenmesi erkeğin, erkekliğin, erkeğin yaşamış olduğu sorunların görünür hale gelmesi önünde engel olmaktadır. Bu durum tespitlerinden hareketle çalışmamızda, akademik anlamda literatüre katkı sağlayan, araştırmaları yani lisansüstü tezleri inceleyerek kavramsal ve kuramsal temeller üzerinden analizlerimizi ve yorumlarımızı yapmaya çalışacağız.

2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de Batı odaklı çalışmalar, kavramlar ve kuramlarla beraber görünür hale gelen erkeklik çalışmaları, alanın bahsi geçen dönemdeki -2000’ler- halinden etkilenecek şekilde gelişim göstermeye başlamıştır. Bu noktada erkeklik alanının ortaya çıkışında görünür olan erkeklikçilik ve erkek kurtuluşçuluğu hareketlerinin bir yansıması çalışmalarda görülmemektedir. Direkt alanın gelmiş olduğu son aşamadan itibaren Türkiye’de varlık göstermesi araştırmaların arka planının tam olarak oluşturulmamasına sebep olmaktadır. Buradan

hareketle şekillenmeye başlayan Türkiye’deki erkeklik çalışmaları, adı her ne kadar erkeklik çalışmaları gibi görünse de ifade ediliş şekli Eleştirel Erkeklik İncelemeleri/Çalışmaları olarak vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı da tam bu noktada oluşmaktadır. Erkeğin, farklı bireylerin yaşamı içindeki konumu itibariyle değil daha çok kendi yaşamı içindeki konumu, sorunları bağlamında ele alınması, kadın çalışmaları ve feminist hareketlerin bağlamından ayrı bir noktaya konumlandırılması gerektiğini vurgulamak araştırmamızın amacını ifade etmektedir.

Bu çalışmada, amaca uygun olarak erkeklik alanında hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin incelenmesi, araştırmacıların Türk toplumu özelindeki eğilimleri, yorumları, bakış açıları, kavramsal ve kuramsal arka planları dahilinde ele alınmıştır. Literatürde yer alan, erkeklik alanının gerek ortaya çıkış sürecinde gerekse de devam ettirilme sürecinde katkısı olan dünyadaki ve Türkiye’deki çalışmalar kavramları ve alanı anlamlandırma noktasında katkı sağlamaktadır. Belirtmiş olduğumuz amaç doğrultusunda bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölüm kuramsal, literatürde yer alan çalışmalar temelinde şekillendirilmiş, daha sonrasında gelen üçüncü bölümde ise analiz ve karşılaştırmalar ile araştırma soruları cevaplanmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde erkeklik olgusunun anlaşılması konusunda kavramsal ve kuramsal arka planının detaylı bir şekilde incelenmesinin gerekli olduğunu düşündüğümüzden alanın tarihsel süreci, kavramlar, kuramlar ve toplumsal hareketler üzerine odaklanılmıştır. Bu sayede erkekliğin toplumsal ve kültürel inşasını çözümlenerek kurulan ilişkiler anlamlandırılmıştır. Çözümleme ve anlamlandırma amaçları doğrultusunda tarihsel süreçle bağlantılı olacak şekilde öncelikle kavramsal düzeyde değerlendirmeler yapılmış daha sonrasında ise kuramlar özelinde erkeklik alanı irdelenmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, erkeklik çalışmalarının tarihsel sürecinin ve kavramsal, kuramsal arka planının ardından dünya genelinde ve Türkiye özelinde yapılan erkeklik çalışmalarının incelenmesinin yararı gözetilmiş ve bu bölümünde yine tarihsel süreç göz önünde bulundurularak psikanalitik temellerden başlayarak erkeklik çalışmaları adına alana katkı sağlayan ve çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalar, erkeklik alanı adına kurulan zemini sağlamlaştırması yönünden önemli ve faydalı görülmüştür. Bu önem ve faydanın gözetilmesiyle beraber başladığımız ikinci

bölümde ilk olarak Sigmund Freud'un psikanaliz üzerine yaptığı çalışmalarda öne çıkan kavramlar olan etken ve edilgen kavramları çözümlenmiştir. Daha sonrasında erkek ve kadın cinsiyetlerinin psikolojik temellerinin, bilinçaltındaki kurgulanmaların anlaşılması adına Jung'un anima ve animus kavramları irdelenmiştir. Jung'un ardından, yine psikolojik temeller üzerinde erkeklik adına önemli bir kavramsallaştırma ortaya koyan Adler'in erkeksi protesto olarak adlandırmış olduğu kavram değerlendirilmektedir. Daha sonrasında ise bağlam olarak feminist hareketler ve feminizm odaklı çalışmalar için önemli bir konumda bulunan Beauvoir'ın ikinci cins kavramı bağlamında erkeklik ve erkeklığe atfedilen değerler anlatılmaktadır. Erkeklik alanı adına önemli çalışmalar yapan ve alanın görünür olmasını sağlayan Connell ve onun cinsiyet çalışmaları da yine dünya genelinde yürütülen erkeklik çalışmaları kapsamında ele alınmaktadır. Türkiye özeline gelindiğinde yapılan farklı çalışmalara kapsamları ve içerikleri dahilinde değinilmiştir. Bu bölümde son olarak Türkiye'deki erkeklik literatürü adına önemli katkılarda bulunan Serpil Sancar, Hale Borak Boratav, Güler Okman Fişek, Hande Eslen Ziya ve Muhittin Şahin'in yapmış olduğu farklı çalışmalar erkeklik çalışmalarının Türkiye'deki görünümünü sunmak adına incelenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise alan araştırmamız amaçlarımıza uygun olarak aktarılmıştır. Bu aktarım doğrultusunda 2000-2019 yılları arasında Türkiye'de lisansüstü düzeyde yapılan erkeklik çalışmaları belge tarama yöntemiyle ele alınmış ve ile ilgili tezler içerik analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda önce araştırmanın yöntemi hakkında bilgiler verilmiş, daha sonra ise örneklemimize dahil olan farklı disiplinlerdeki 67 tezin nicel ve nitel analizleri yapılmıştır. Nicel ve nitel analizlerin ortak paydada buluşmasından ötürü de karma yöntemin sunmuş olduğu avantajlar, yorumlama kısımlarında kullanılmıştır.

Özetle, erkeklik alanının Türkiye'de sürdürülen çalışmalarla beraber yapılan değerlendirmesinde Batılı kavramların, kuramların, algıların etkili olduğu ve bu etki dahilinde Türk erkeklerinin değerlendirildiği görülmüştür. Yapılan bu tespit, farklılıkların göz önünde bulundurulduğu ifade edilirken aslında göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır. Dikkate alınan farklılıklar, daha çok tercih edilen cinsel kimlikler bağlamında kendini gösterirken bireysel farklılıkların çok fazla göz önünde bulundurulmadığı anlaşılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Erkeklik Kavramının Ortaya Çıkışı

Erkeklik, toplumsal yaşam içinde kurgulanan cinsiyet rolleri sınıflandırmasıdır. Bu sınıflandırmaya bağlı olarak erkek bireyin yaşam içindeki sınırları biyolojik ve fiziksel özellikleri başta olmak üzere psikolojik nitelikleriyle de desteklenerek toplumun kültürel normlarıyla beraber şekillendirilmektedir. Erkeklik adı altında biyolojik cinsiyet kimliği desteklenmekte ve bunun için birtakım normlar toplum tarafından belirlenmektedir. Yalnızca yaşamın belirli bir bölümünde değil tamamına yayılmış şekilde bulunan normlar erkeğe bir yaşam rehberi olarak sunulmaktadır.

Erkeklik kavramının neyi ifade ettiği sorusuna verilen cevaplara göre erkek cinsiyetiyle ilgili olarak belirlenen, kadınsı özelliklerden uzak ve belli kültürel davranışlarla, uygulamalarla devamlılığı sağlanan olgu olduğu görülmektedir. Bu sebepten ötürü erkeklik, erkek bireyler için bazen olumlu, bazen olumsuz kimlik tanımlamaları barındırırken her zaman kadınsılıktan uzak bir ekseninde yer alması beklenmektedir. Fakat gözden kaçırılmaması gereken nokta erkekliğin yalnızca biyolojik ve kalıtımsal özelliklerin getirisi olan basit bir kimlik olmadığıdır (Clatterbaugh, 1990; Whitehead ve Barrett, 2001).

Kavramsal açıdan erkeklik incelendiğinde erkeklik kimliği olgusu da görülmektedir ve bu da aslında biyolojik cinsiyet olan erkek ile aynı paydada değerlendirilmektedir. Erkek kimliğinin oluşum sürecinde etkili olan faktörler olarak karşımıza iki değişken çıkmaktadır. Değişkenlerden ilki erkeğin kendi benliği adına erkek olma konusunda ne hissettiği ve hislerini destekleyecek düşünceleri, ikinci değişken ise düşünceleri sonucunda yaşamlarına yansıttıkları tutum ve davranışlarıdır. Bireyin toplumsal yaşantısı içinde edindiği tecrübeler, kendisine çizilen sınırlar ve son etken olarak kendi düşünceleri bireysel düzeydeki erkeklik kimliğini oluşturmaktadır. Öte yandan toplumun geneline hakim olan yine kültürün izin verdiği sınırlar dahilinde oluşturulan genel erkeklik kimliği de varlığını sürdürmektedir. Bu iki kimlik arasında kurulan bir

iletişim ve ortaya çıkan etkileşimin varlığı birbirlerini şekillendirmelerine yol açmaktadır.

İnsanlık tarihinin ilk başlangıcından itibaren erkeğe ve erkeklığe dair normların yer aldığı rahatlıkla söylenebilmektedir. İlkel yaşantının sürdürüldüğü dönemlerde de toplumun yaşantısına uygun olacak şekilde birtakım normlar belirlenmiştir, aynı doğrultuda günümüzde de kültürün ve değişen zamanın belirlemiş olduğu ölçütlere göre cinsiyet rolü sınırları çizilmiştir. Dolayısıyla her ne kadar erkeklığe dair olan söylemler erkeğin biyolojik ve fizyolojik niteliklerinin bir getirisi gibi sunulsa da farklı dönemlerde, farklı şekillerde görülebilmesi mümkündür. Sabit kalan bir erkeklik rolünden bahsedilememektedir. Zamanın değişkenliğinden etkilendiği gibi yine kültürlerin farklılığından da erkeklığın etkilendiğini söylemek gerekmektedir. Tek tip bir erkeklik algısı ve bütün kültürlerde bu algının somut verilerini bulabilmek olası değildir. Her kültürün kendi toplumsal değerlerine göre belirlemiş olduğu normlar yer almaktadır ve bunların farklı zamanlarda, mekanlarda erkeklere yansıtıldıkları görülmektedir. Toplumlardaki erkekliklerin farklılık göstermesi, değişebilmesi aynı şekilde erkeklerin de zaman içinde farklı mekanlarda farklı şekillerde görülebileceklerinin bir göstergesidir.

Erkeklik kavramı aslında erkeklik kimliğinin doğal bir şekilde ortaya çıkmadığını göstermektedir. Sosyal, kültürel, tarihi, politik unsurlarla çevrelenen bir cinsiyet kimliğinden bahsedilmesi gerekmektedir. Toplumsal yaşamın içinde dahil olunan süreçlerde öğrenilen erkeklik anlayışı cinsiyet kimliğini edinim süreçleri içinde krizlerle de karşılaşabilmektedir. Örneğin toplumda erkeğin üstlenmesi istenilen roller, iş yaşamı vs. bu krizlere örnektir (Itulua-Abumere, 2013: 45). Atay'ın (2012: 22) ifadesiyle tıpkı kadınlığa çizilen sınırlar gibi erkek için belirlenen roller ve sınırlar da toplumsal yaşam içinde somut bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu sınırlarla birlikte erkeğin gerçek bir erkek olması adına neler öğrenmesi gerektiği kendisine sunulmaktadır. Yalnızca tek bir mekana ve zamana sıkıştırılamayan belirlenimler ailede, eğitim sürecinin içinde, çalışma yaşantısında erkeği sürekli takip etmektedir. Butler'ın (2008: 226) belirttiği gibi toplumsal cinsiyet kategorisi olan erkeklik performans olarak değerlendirilmekte ve bu performansının başarılı olduğunun kanıtlanması toplum tarafından beklenmektedir.

Erkek bireyin yaşamı boyunca kendisini takip eden erkeklik olgusu farklı şekillerde karşısına çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle toplumsal yaşamın var olduğu her alanda bu olguya ve göstergelerine rastlamak mümkündür. Aile, din, siyaset, ekonomi, eğitim gibi kurumlar ve bu kurumların aracısı olan unsurlar (okul, spor, sanat, teknoloji, sosyal medya vs.) erkekliği şekillendiren, besleyen ve üretim sürecinin yenilenmesini sağlayan olgulardır. Farklı olgularla ve perspektiflerle değerlendirilebilen erkeklik kavramı bu sebepten ötürü yine farklı alanların birbirinden faydalanarak çalışma yapmasına yani disiplinlerarası çalışmalara açıktır.

1.2. Erkeklik Alanı Çalışmalarının Tarihsel Süreci

Sosyal bilimler başta olmak üzere toplumu odak noktasında bulunduran çalışmalarda erkek konusundaki bulgular toplumun tamamına atfedilerek sunulmaktadır. Dolayısıyla toplumsal sorunlar konusunda sunulacak öneriler, çözüm yolları yalnızca erkekle ilişkili gibi gösterilerek birtakım sorunlara yol açmaktadır. İkinci Dalga Feminizmin, odaklandığı konular arasında ataerkillik, beden, kamusal alanda görünür olmak, aile kurumu içindeki ücretsiz emek, şiddet ile beraber cinsiyetler arasındaki farklılık ve eşitsizlikler yer almaktadır (Günindi-Ersöz, 2018: 64). Bu sorunların farkına varan İkinci Dalga Feminizm ve onun yoğun bir şekilde gündemde yer aldığı 1970’li yıllarda farklı bir çalışma alanı olarak erkeklik faaliyet göstermeye başlamıştır.

Kadınlığı ve eşcinselliği odak noktasına alan toplumsal hareketin yeterince tartışmış olduğu erkek ve erkeklik kavramına bu kez erkek bireylerin kendisi eleştirel yaklaşımlar sergilemeye, başka bir ifadeyle öz eleştirilerini yapmaları için oluşan fırsatı değerlendirmeye başlamışlardır. Yapılan çalışmalar aynı zamanda kadın bireylerin toplumsal yaşam içinde ikincil statüde yer almasının, ataerkilliğin erkeklik ve kadınlık olarak adlandırılan toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisinin daha net görülmesine yol açmıştır. Sosyal bilimlerin üzerinde çalışmış olduğu konular incelendiğinde literatürde queer bireyler ve kadın çalışmalarının ağırlıkta olduğu fakat erkek çalışmalarına eşit derecede bir ağırlık verildiği görülmemektedir. Bu konuda etkili faktör ise erkeklik çalışmalarının daha geç dönemde başlamış olmasıdır.

Sancar’ın (2009: 23) belirttiği gibi “Kadın Çalışmaları” olarak adlandırılan alan içinde erkek cinsiyet farklılıklarının sebep olduğu tahakküm ilişkilerinin irdelenmesi

konusunda erkeklik ele alınırken asıl odak noktasında yer almamıştır. Başka bir ifadeyle aslında her zaman gündemde olan, üzerinde konuşulan bir konu olarak erkek varlığını sürdürürken detaylarına inilmeden yüzeysel bir şekilde irdelenmeye çalışılmıştır. Buna sebep olarak ise feminizm hareketi savunucularının yalnızca ataerkil toplum yapısı üzerinde çalışmalar yürütmesi olarak gösterilmektedir.

Feminizmin bireylerin kurdukları ilişkilerin, sosyal yaşantılarının ve bilimsel çalışmaların gündeminde olduğu dönemde erkek bireyler de bu etkiden payına düşeni almıştır. Feminist hareketlerin kadınları savunduğu ve erkekleri dışladığı gibi düşüncelere sahip olan bireyler tarafından her ne kadar reddedici, dışlayıcı tutumlarla karşılaşılrsa da farklı bir perspektiften bakmak isteyen ve bunun için çaba gösteren erkekler de mevcuttur. Bu istek ve çabanın sonucunda feminizmin sunmuş olduğu yaklaşımları reddetmek yerine sorgulamak ve incelemek isteyen erkekler aracılığıyla 1970'li yıllarda ilk çalışmalar başlamıştır. Öncelikle erkekliği odak noktasına alan politikaların feminist bakış açısıyla düzenlendiği görülürken daha sonrasında *Masculinity Studies (Erkeklik İncelemeleri)* adlı alanın oluşturulduğu söylenebilmektedir.

Erkeklik incelemeleri veya çalışmaları olarak adlandırılan alan kadın çalışmalarıyla paralel ilerleyecek şekilde toplumsal cinsiyet farklılıklarını odak noktasına almıştır. Kadın çalışmalarını takip eden süreçte ve onunla aynı amaç doğrultusunda ortaya çıktığı için tamamlayıcısı olduğu da rahatlıkla söylenebilmektedir. Erkeklik çalışmalarının sorguladığı konu erkekliğin nesneleştirilmesi ve bu nesneye sahip olunan ya da kaybedilen olarak ifade edilmesi ve bireye sınırlar çizilmesidir (Sancar, 2009: 26).

Hearn (2004) erkekleri incelemek adına yapılan çalışmaların tarihsel, sosyolojik, psikolojik perspektiflerden incelendiğini ve bazen isimsiz bazen de erkek çalışmaları olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Fakat Hearn'ın görüşüne göre yapılan çalışmalar, direkt olarak erkeklerle ilgili olmayabilir. Başka bir ifadeyle yalnızca erkek temsilleri, erkeklerin problem haline getirildiği gibi konular üzerine çalışmalar odaklanabilmektedir. Erkek bireyleri başka perspektiflerden konu edinerek temsil eden literatürlerin yer aldığını ifade etmektedir. Literatürde yer alan çalışmalar *feminist, gey, queer, pro-feminist* başlıkları altında hazırlanmaktadır. Bu çalışmalar

toplumun bir sosyal kategorisi olan erkeklige, cinsiyet sınıfı olan erkeklere, belirli bir kesimi temsil eden erkek bireylere atfedilmektedir. Erkek Çalışmaları alanı çerçevesinde erkekleri incelemenin çok sınırlı olduğunu belirten Hearn, alanın kadınların çıkarlarını savunacak şekilde ilerlemediğini belirtmektedir. Alanın Erkek Çalışmaları adıyla anılması erkekler üzerine yapılan çalışmaları mı yoksa erkekler tarafından yapılan çalışmaları mı kapsamakta sorularına cevap verilemediği için bu alanın en iyi ihtimalle belirsiz olduğunu savunmaktadır. Bu sebeple erkeklik çalışmaları kavramsallaştırmasının farklı algılara sebep olacağını düşünen Hearn, *Critical Studies on Men (Erkeklik Üzerine Eleştirel Çalışmalar)* adı altında alandaki çalışmaların yer almasını önermiştir (Hearn, 2004: 49–50).

Erkeklik üzerine çalışmaların yapılmasıyla beraber alan içinde iki farklı anlayışın olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki feminizmi eleştiren ve öğretilerini erkeklik için tehlikeli bulan erkeklik çalışmaları alanı diğeri de tam karşıtı olarak yer alan Eleştirel Erkeklik Çalışmaları'dır. Eleştirel Erkeklik Çalışmaları alanı, Erkeklik Çalışmaları alanından farklı olarak toplumsal yaşam içinde erkeklığın etrafında yer alan bireyler ve olaylardan etkilendiğini ve aynı zamanda da onları etkilediğini belirterek karşılıklı bir ilişkinin varlığını savunmaktadır. Bu savunusu ile birlikte de bir erkeklik eleştirisi yapmaktadır.

2014 yılında Türkiye'de düzenlenen bir sempozyumda Hearn ile yapılan röportajda erkekler ve erkeklik konusundaki çalışmalar hakkında görüşü sorulduğunda yine orada da Erkek Çalışmaları terimini onaylamadığını belirtmiştir. Hearn'a göre bu şekilde bir adlandırma Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları'ndan ayrı bir şekilde yer alan yeni bir alan ayrımı oluşturmaktadır. Bu sebeple Kadın Çalışmaları alan adına da karşı çıkarak bütün çalışmaların aslında Toplumsal Cinsiyet başlığı altında toplanması gerektiğini ifade etmiştir (Akşit ve Varışlı, 2014: 81).

Erkeklik Çalışmaları veya Eleştirel Erkeklik İncelemeleri olarak adlandırılan alanı üç dalga şeklinde detaylandırabilmek mümkündür. Toplumsal hareketlerin, düşünce akımlarının etkisiyle şekillenen bu dalgalar günümüze kadar olan erkeklik çalışmalarının arka planını oluşturmaktadır. Eleştirel Erkeklik İncelemeleri alanının şekillenmesinde etkili olan ve üç dalganın alt yapısını hazırlayan *Erkeklikçi, Erkek*

Kurtuluşçu, (Pro)feminist toplumsal hareketler daha sonraki başlıklarda detaylıca anlatılacaktır.

I. dalga erkeklik çalışmaları, toplumsal cinsiyet ve siyaset bağlamında 1970’lerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönem erkeklik çalışmaları alanı için başlangıç noktası niteliğindedir. Erkekliğin ne anlam ifade ettiği üzerine çalışmalar yapılan bu dönem kadın ve eşcinsel bireylere yönelik olan çalışmaların yer aldığı döneme denk gelmektedir. Dolayısıyla birbirinden ayrı düşünmek yerine ortak paydada değerlendirilmesi gereken, birbirleriyle yakından ilişkili alanlar olarak görülmektedir.

I. Dalga Erkeklik çalışmaları, kadın ve erkek arasında ortaya çıkan güç ilişkilerine odaklanarak bunun oluşturduğu farklılıkları konu edinmektedir. Aynı zamanda erkeklerin tahakküm kurmasının toplumdaki ilişkiler üzerindeki etkisi de yine çalışılan konular arasındadır (Bolak Boratav, Okman Fişek ve Eslen Ziya, 2018: 56). 1970’lerdeki erkeklik çalışmaları erkekliği mümkün olduğunca kendi içinde değerlendirerek bireylerin yaşamına olumlu ve olumsuz yansımalarını değerlendirmeye odaklanmıştır.

Sancar (2009: 28), I. dalga erkeklik çalışmaları temsilcilerini Pleck, Fasttau ve Sawyer olarak belirtmiştir. Bu üç isme Farrell, David, Brannon ve Tolson isimlerini eklemek de uygun olacaktır. Feminizmin kadın konusundaki savunduğu anlayışa benzer şekilde erkeğin doğuştan erkek olmadığını toplumsal yaşam içinde erkek olmasının sağlandığını belirtirken erkekliğin toplumsal arka planına odaklanılmıştır. Toplumun öğretilerinden ve isteklerinden ayrılamayan bireyin zamanla topluma ve isteklerine bağımlı hale geldiği de iddia edilmektedir. İdeal olan bir erkeklik modeli olduğunu ve bütün erkeklerin bu modele göre yaşantısını şekillendirmesi beklenmektedir (Akca Baştürk ve Tönel, 2011: 28). Alanın temelleri 1970’lerde I. Dalga Erkeklik çalışmalarıyla başlamış olsa da burada yalnızca erkekliğin kavram içeriği olarak neyi karşıladığı açıklanmaya çalışılmış, bunun yanında farklılıkların olduğu yerlerde (farklı zaman, kültür, toplum vs.) erkekliğin de farklılık göstererek değişebileceği vurgulanmıştır.

II. dalga erkeklik çalışmaları, 1980’li yılların ortalarında canlanmaya başlamıştır. 1980’lerden itibaren ise toplumsal yaşama hakim olan yalnızca kadın ile erkek arasında şekilleniyor ve kendini somutlaştırıyor gibi görünen toplumsal cinsiyet

ayrımıyla yapılan çalışmalara dair eleştiriler sunulmuştur. Feminizmi odak noktasına alan, daha eleştirel ve farklı bakış açıları sunan aynı zamanda tek bir erkeklik haricinde birden fazla erkeklik temsillerinin olabileceğini savunan çalışmalar gündeme gelmiştir.

İkinci dalgada yer alan yazarların büyük bir kısmı feminizmi destekleyecek görüşlere sahiptir ve (pro)feminist perspektiften yaklaşımlar sunmaktadır. İlk dalgada olduğu gibi tek tip bir erkeklik modelinin terkedildiği onun yerine çoklu erkeklik modellerinin getirildiği görülmektedir. Erkekliğin değişmez yapıda olduğu ve sonsuzluk ifade ettiği fikirleri bu dalgada geçerliliğini yitirmiştir. Aynı zamanda ataerkil sistemin erkekler için ayrıcalıklar tanıdığı ve erkeklerin de bu ayrıcalıklardan yararlanmak adına sürekli iş birliği içinde olduğu düşüncesi de yine bu dalgada görülmemektedir (Bolak Boratav vd., 2018: 25).

Feminizmin tek tip bir kadınlık olmadığını, farklı kültürlerde ve toplumlarda, yaşa, bağlı olunan sınıfa göre kadınlık türlerinin ortaya çıkabileceğini ifade etmesi aslında erkeklik çalışmalarının ikinci dalgasının canlanmasına yol açmıştır. Farklı kadınlıklar olabileceği gibi farklı erkekliklerin de olabileceği algısı erkekler ve erkeklikler arasındaki farklılıkları araştırmaya güdülemiştir. Bunun sonucunda da beyaz, orta sınıf, heteroseksüel, tam gün iş sahibi gibi erkeklik kategorileri belirlenmiştir (Sancar, 2009: 27).

III. dalga erkeklik çalışmaları yine feminizmi ve kadınlık çalışmalarını takip edecek şekilde bir ilerleme göstermiştir. Sancar'ın (2009: 27) ifadesiyle toplumsal inşa ile kendine temel bulan yaklaşımların etkisiyle beraber daha eleştirel yaklaşımlar sunulmuş ve çözümler detaylandırılmıştır. İkinci dalgada farklı erkeklik kategorileri olarak belirlenen olgular daha da fazla incelenmiş bu kez yaşa ve yaşlardaki tecrübelerle göre şekillenen konular tespit edilmiştir. Bir erkeğin farklı olan yaş dönemlerinde yine erkekliğe dair farklı tecrübeler yaşayacağı (*life course perspective*) anlayışı bu dönemde etkili olmuştur.

Post-yapısal teorilerin toplumsal cinsiyetle kurmuş olduğu ilişkiden hareketle farklı disiplinlerde çalışılacak şekilde alan derinleştirilmiştir. Dolayısıyla 1990'larda görülen üçüncü dalga aslında belirsizliğe sahiptir, net olarak dönem görünümü belirlenmemektedir. Her ne kadar çeşitli alanlarda çalışılıyor veya belirsizliğe sahip

olsa da ortak nokta erkeklik ve erkekliğin bireye atfettiği kimliklerdir. Aynı zamanda ilk iki dalgada görülen eleştirel yaklaşımların üçüncü dalgada biraz da olsa esnetildiği söylenebilmektedir. Harry Brod, Michael Kimmel, Robert Bly III. Dalga Erkeklik çalışmalarının önemli temsilcileridir (Akca Baştürk ve Tönel, 2011: 26).

1.3. Erkeklik ile İlgili Kuramlar ve Toplumsal Hareketler

Cinsiyet rol teorilerinin çıkış noktası iki cinsiyet için de yaklaşımlar sunmak olsa da geleneksel anlayış erkek bireylerin rollerini ve toplumun genelinde kurulan ilişkiler ile yapıları göz ardı ederek kadın bireylerin rollerine dair özel bir ayrıcalık tanındığı görülmektedir. Bu sebepten ötürü erkek bireyler için belirlenen roller konusunda daha fazla çalışma yapılması ve ihmallerin ortadan kaldırılması gerekmektedir (Varrigan, Connell ve Lee, 1985: 558–559).

Erkek cinsiyet rolü ile ilgili literatür araştırması yapıldığında kadın rolleri ile ilgili yapılan çalışmalara nazaran bir eksiklik olduğu görülmektedir. Buna sebep olarak iki etken gösterilebilir. Bu etkenlerden birisi erkek bireylerin kendilerini ezilen, dışlanan taraf olarak görmemeleri ve bu sebeple kadınlar veya diğer ezildiğini düşünen gruplar gibi kendilerine teorik altyapı oluşturmamalarıdır. Diğer etken ise ataerkil toplum yapısının ve sunmuş olduğu değerlerin bireyler tarafından benimsenmesi erkekleri için belirlenen rollerin katılığını gizlemiştir ve bu şekilde de sosyal bilimciler tarafından görülmesi engellenmiştir. Son dönemlerde yapılan çalışmalarla birlikte literatürde yer alan bu eksiklik fark edilmiş ve eksiklikler vurgulanmaya başlanmıştır (Baker ve Bakker, 1980: 550).

Bozok (2009a) tarafından yapılan sınıflandırmaya göre erkek bireyler ile erkeklik olgusunu merkezine alan yaklaşım ve toplumsal hareketler feminizm ile kurdukları ilişki ekseninde ele alınırsa literatürde *erkeklikçi (masculinism)*, *erkek kurtuluşçuluğu (men's liberationism)* ve *(pro)feminizm* şeklinde bir sınıflandırma yer almaktadır.

1.3.1. Kültürel Hegemonya Kuramı

Gramsci'nin (1971) hegemonya kavramıyla beraber kültür ve iktidar arasındaki ilişki analiz edilebilmektedir. Hegemonya kavramı toplumdaki sınıflar ve grupların rıza göstermesi veya boğun eğmesinin kültür ve iktidar arasında kurulan ilişkinin

devam ettirilmesinde önemli olduğunu göstermektedir. Toplum üyelerinin rızası alınarak doğru olarak nitelendirilen olguların ne şekilde ve hangi ilişkiler bağlamında kendini tekrar ortaya çıkardığı, kültürün hareketli yapısını ve toplumsal yaşam içindeki ilişkilerin ele alınarak incelenmesini gerektirmektedir.

Hegemonya kavramı etkileme, himaye altına alma veya liderlik etme gibi olguları içinde barındırmaktadır. Devlet, aile, eğitim, din ve diğer toplumsal kurum ve kuruluşlar aracılığıyla toplumun sahip olacağı kültür ve inançlara yön vermektedir. Bu yön verme aslında hegemonya kavramını karşılamaktadır ve toplumu oluşturan bireylerin rızası ile beraber toplumsal kurallar oluşturulmaktadır. Rıza gösterme beraberinde kuvvetin üstünlüğünü de getirmektedir (Kendie, 2006: 90–91). Hegemonya bir üstünlüğü belirtmenin yanında bu üstünlüğün oluşturduğu kitlenin de göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Dural'ın (2012: 313) belirttiği gibi ikili ilişki olarak bakıldığında hegemonya ve toplum üzerinde kurulan egemenlik olan tahakküm bir karşıtlık olarak değerlendirilse de temelde zorlama ve rıza gösterme öte yandan da tahakküm kurma ve hegemonya ortak başlıklarda yer almaktadır.

Gramsci toplumun ortak bir paydada buluşmasını sağlayan kültürün hareket halinde ve değişimlere açık olan hakimiyet mücadelesi olarak anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Hegemonya içerik olarak ekonomik eylemler barındırıyor gibi görünse de temelinde aslında bir ideoloji yer almaktadır. Bu ideoloji hakimiyeti elinde bulunduran sınıf veya yöneticinin elindedir. Dolayısıyla toplum üzerinde oluşturulan hegemonya iktidardan çok kültürel bir içeriktir (Yücel, 2014: 44). İdeolojik söylem, toplumsal yaşamda benimsenmiş olan düşünce ve kalıp yargıları, Gramsci'nin söylemiyle sağduyuyu ön planda tutmaktadır. Tek bir seferde erişilen bir olgu olmaktan ziyade hareketli ve ilişki kurulmasını gerektiren bir süreçtir (Kıvılcım, 2009: 219).

Bir kurum olarak devlet veya toplumu yöneten kişilerin başkalarını egemenliği altına alması hegemonya kavramının içeriğiyle açıklanabilmektedir. İlk çıkış noktasından sonra Gramsci egemenlik altına alarak hakimiyet kurulmasını toplumdaki sosyal sınıflara revize etmiştir. Egemenlik kuran sınıf veya kişi kendi sahip olduğu görüşünü, değerlerini hakimiyeti altındaki bireylere ikna veya zorlama aracılığıyla yansıtmaktadır (Slattery, 2010: 240–241). Gramsci kuramının odak noktasına devleti

veya toplumu olarak aslında bir şekilde direkt kültürün görülmemesini açıklamaya çalışmaktadır. Çünkü toplumu yönettiği ve egemenliği elinde bulunduran grup aslında kültürün etkisi altındadır. Çeşitli yollarla her ne kadar kendini yönetecek grubu seçme hakkı topluma verilse de toplumu da yönetici sınıfı da yöneten ve yönlendiren aslında kültür üzerinde hakimiyet kuran olgulardır. Gramsci'nin (1986: 211) ifadesiyle bir sınıf toplum içinde ya lider ya da hâkim olan statüsünde yer alarak baskın olabilir. Lider veya hâkim olan kişi(ler) karşıtları olan kişi veya sınıflara öncülük ederek onlara hükmetmektedir. Bu nedenle iktidar olarak adlandırılan yönetici statüsüne ulaşmadan da bir sınıfın liderlik yapabilmesi, baskın hale gelebilmesi mümkündür.

Gramsci için hegemonya ideolojik anlam içermektedir fakat yalnızca bu kapsamda değerlendirilemeyeceği açıklanmalıdır. İdeolojik anlamda hâkim olma ve bu hakimiyet sonucunda boyun eğdirme soyut düzeyde değil aksine yaşamın içinde yer almaktadır. Bireylerin ve sınıfların tüm kategorilerindeki ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel anlamda kurulan ilişkilerin oluşturduğu bir bütündür. Gramsci toplumda yer alan sınıflar ve bu sınıflar içindeki kişilerin kurmuş olduğu ilişkileri incelemek amacıyla hegemonya kavramsallaştırmasını yapmıştır (Hall, Lubble ve McLennan, 1985: 12). Teori içeriğinde toplumun genelinde görülen kültürel olguların ideolojik olarak ele geçirilmesiyle beraber sınıflar arasında kurulan ilişkilerin nasıl düzenlendiği üzerinde odaklanılmıştır (Yarrow, 2011: 121).

Gramsci kültürel hegemonya kuramını kapitalizmin etkisi altındaki kültür ve güç arasındaki ilişkiyi ele almak için kullanmıştır. Başka bir ifadeyle de kültürel hegemonya kuramı kültürel sembollere işlenen siyasi unsurları açıklama görevini üstlenmektedir. Bu kuram ile toplumda yer alan farklı gruplara hitap eden bir dünya görüşü geliştirilerek aslında belirli bir grubun çıkarına uygun olan durumun tüm toplum uğruna olduğunu yansıtmak amaçlanmaktadır. Dolayısıyla alt gruplardan ziyade yönetici grupların çıkarlarına hizmet etmektedir (Lears, 2014: 568–571). Kültürel hegemonya, devletin veya yönetici sınıfın temsil ettiği bir düşüncenin çeşitli mücadeleler sonucunda ortak paydada buluşacak olan toplum üyeleri tarafından uygunluğunun ve geçerliliğinin kabul edilmesiyle beraber bu düşüncenin toplumun kültürel yapısına ve gündelik yaşantısına yerleştirilmesidir.

Kültürel hegemonya toplum içindeki belli bir sınıfın kitle iletişim araçları ve kültürel kodlar aracılığıyla toplumdaki diğer sınıflara nasıl hâkim olduğunu açıklamaktadır (Keister ve Southgate, 2012: 469) ve egemen sınıf tarafından şekillendirilmektedir. Toplumsal yaşama yerleşmiş olan kabulleri doğal veya normal olarak haklı çıkarmanın ve böylece toplumu şekillendirmenin kültürel hegemonyanın temel amacı olduğu söylenebilmektedir (Haltinner ve Pilgeram, 2016: 286). Kültürel hegemonya sonucunda belirleyici unsurları elinde bulunduran sınıf temsilcileri yöneten olsun veya olmasın toplumu yönlendiren ve yaşamın standartlarını belirleyici unsurları elinde bulunduran kesim olacaktır. Gramsci'nin kültürel hegemonya kavramı sınıflar arası mücadeleyi odak noktasına aldığı için toplumsal cinsiyet alanına da taşımaktadır.

Connell erkeklik tanımlamalarını yaparken Gramsci'nin hegemonya kavramından esinlenmiş ve kültürel hegemonyanın erkeklikle ortak paydada değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Fakat burada bahsi geçen değerlendirme yalnızca erkek cinsiyetinin diğer grup veya gruplar üzerinde kurmuş olduğu hakimiyet olarak anlaşılmalıdır. Bu kadar dar kapsamlı bir hegemonyadan ziyade toplumun geneline yayılmış ve kurumlar aracılığıyla yansıtılarak devam etmesi sağlanan bir hegemonyadan bahsedilmektedir (Şenol ve Erdem, 2017: 292). Toplum içinde üstün olma hali ve hegemonya birbirini tamamlamaktadır. Dolayısıyla bu tamamlayıcılıktan ötürü güç ve hegemonya aynı anlamı karşılıyor gibi görünmektedir. İleri başlıklarda tanımlanacak olan hegemonik erkeklik bu noktada güçlü ve egemen olanı karşılamaktadır.

1.3.2. Toplumsal Cinsiyet Rol Gerilimi Paradigması

Toplumsal cinsiyet rol gerilimi, erkek bireyin kendi benliğine dair benimsemiş olduğu veya standart olarak belirlenmiş olan cinsiyet rol kurallarına uymadığı zaman ortaya çıkmaktadır. Bu durum erkek bireylerin kendisini tanımladığı kriterler ile kendini nasıl algıladığı arasında bir çelişki oluşturmaktadır. Pleck'in cinsiyet rolü gerilimi paradigması erkek ve kadın bireylerin yaşamları boyunca karşılaşmış olduğu cinsiyet rolü çatışmasını deneysel olarak incelemek adına teorik bir temel sunmaktadır (O'Neil, vd., 1986: 336) Pleck'in modeli toplumsal cinsiyeti toplumun kurguladığı olguların bakış açısından inceleyerek, cinsiyetlere atfedilen rollerle ilgili toplumsal

normlara uygun olup olmama hallerinin erkek bireylerde oluşturması muhtemel olan durumları içermektedir (Sakallı-Uğurlu ve Türkoğlu, 2019: 61).

Joseph Pleck'in yapmış olduğu analize göre erkek cinsiyet rol gerilimi belli bazı önermeler içermektedir. Bu önermeler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Toplumsal cinsiyet rol ve bu roller aracılığıyla belirlenen kalıplar, toplumsal yaşamın temeline yerleşen normlar arasında işlevsel bir ilişki vardır.
- Cinsiyet rolleri sonucunda oluşan normlar kendi içinde çelişkili ve tutarsız bir yapıya sahiptir.
- Herkesin cinsiyet rolleri kurallarına uygun şekilde yaşadığı varsayılsa da bu kuralları ihlal eden bireylerin oranı yok sayılmayacak kadar yüksektir.
- Cinsiyet rollerini reddeden ve normlara uygun olarak yaşamayan bireyler toplum tarafından dışlanır ve sosyal kınama ile karşılaşmaktadır.
- Toplumsal yaşama yansımından ayrı olarak bireyin de kendisi normları reddettiği için psikolojik olarak rahatsızlık hissedecektir.
- Toplum içindeki cinsiyetlere atfedilen rolleri reddeden bireylerde erkeklerin kadınlara oranla daha ciddi sorunlar (sosyal dışlanma, psikolojik rahatsızlık vs.) yaşadığı görülmektedir.
- Kadın da erkek de aile kurumu içinde de çalışıyorlarsa iş yerleri içinde de cinsiyet rolü gerginliğini yaşamaktadır.
- Tarihsel süreçlerin ilerlemesi ve toplumların değişmesi beraberinde bireylerin de değişmesini dolayısıyla cinsiyet rolünün gerginliğinin artmasına sebep olacaktır (Pleck, 1981: 9).

Sıralanan bu maddeler arasında toplumsal cinsiyet rolleri konusunda toplum içinde yerine getirilmesi istenen rollerin erkek cinsiyeti üzerinde bireysel anlamda olumsuz etkileri olduğuna dair başka düşünceler de bulunmaktadır. Bu düşüncelerden ilki erkek bireylerin azımsanamayacak bir kısmının yaşamları boyunca erkeklığe atfedilen rol beklentilerini yerine getirmek de başarısız olmalarıdır. Beklentiler karşısında üzerine yüklenen sorumluluğu yerine getiremeyen erkek benlik saygısını yitirecek ve özgüven eksikliği yaşamaya başlayacaktır. İkinci düşünce ise cinsiyet rolü travması olarak adlandırılan üzerine yüklenen sorumlulukları yerine getirirse dahi erkek bireyin sosyalleşme sürecini travmatik olarak geçirmesi ve yaşamı içinde olumsuz yan

etkilerle karşılaşmasıdır. Bu yan etkiler diğer bireylerle yakınlık veya duygusal bağ kuramama olarak görülebilmektedir. Üçüncü düşünce ise cinsiyet rolü kullanışsızlığı ya da bozukluğu olarak adlandırılmaktadır ve başarılı bir şekilde yerine getirilen erkeklik rolleri olsa dahi yaşam içinde olumsuz sonuçların oluşmasını anlatmaktadır. Örneğin erkek bireyden ev içi işlere yardım etmesi ya da çocuk bakımını üstlenmesi bekleniyor ve sahip olduğu toplumsal kodlar yüzünden erkek bu talepleri yerine getirmiyorsa ev içinde çatışmalar ortaya çıkacaktır. Bu üç düşünceyi Pleck *tutarsızlık gerilimi (discrepancy strain)*, *travma gerilimi (trauma strain)* ve *kullanışsızlık/bozukluk gerilimi (dysfunctional strain)* şeklinde üç teori olarak sınıflandırmıştır.

Erkek cinsiyet rolü birey olarak erkeğin birbirinden farklı şekillerde uyduğu veya uymadığı kriterleri, beklentileri ve normlar içermektedir. Belirlenmiş olan standartlara uyulmaması durumunda olumsuz olarak nitelendirilebilecek bildirimler alınmasına, benlik saygısının yitirilmesine, psikolojik refahın bozulmasına yol açacaktır. Erkekler için ideal olarak belirlenen kriterler arasında yer alan genç, evli, eğitimli, kaslı, uzun boylu gibi kriterler belli bir algı oluşturmaktadır ve bu kriterlere ulaşamayan erkek kendisini değersiz, eksik ve aşağıda olarak hissedecektir. Kuramsallaştırma içinde erkek cinsiyet rol geriliminin ikinci versiyonu travmadır. Erkek bireyler kendilerine atfedilen rolleri reddederek kadınsı rollere büründüğünde toplum tarafından dışlanmakta ve bu da bireylerin travma yaşamasına sebep olmaktadır. Saldırgan davranışlar sergilemek ve duygusal hassasiyet göstermek arasında kalan erkek bireylerin yaşadığı travmaların toplumların genelinde görülen ve beklenen sosyalleşme süreçlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Erkek cinsiyet rol geriliminin üçüncü görünümü erkek cinsiyet rol bozukluğudur. Cinsiyet rolleri olarak belirlenen kriterlerin yerine getirilmesi erkek ve etrafında yer alan başka bireyler için olumsuz sonuçlara yol açacaktır.

Bir erkeğin belirli bir şekilde davranması ve bu sayede erkekliğini kanıtlaması gerektiği gibi yaygın olan düşünceler birçok insan üzerinde duygusal etkiye sahiptir. Pleck (1995) yaptığı analizde erkeklerin neden erkekliklerini kanıtlama ihtiyacı hissettiklerinin cevabını vermektedir. İki cevap bu anlamda öne çıkmaktadır. Bunlardan birisi sosyalleşme süreci içinde gerek aile gerekse de toplum tarafından erkekliklerinin kanıtlanması gereken bir olgu olduğuna inandırıldıkları, diğeri de

erkekliklerini tamamlamak için sürekli bir çaba ve uğraş içinde olmaları gerektiğinin istenmesidir. İlk cevapta bireyin kendisi dışında kalan bireyler tarafından zorlandığı görülmekte ikinci cevapta ise birey kendi kimliğini oluşturma çabası içinde yer almaktadır (Pleck, 1995: 27–28).

1.3.3. Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Çatışması Kuramı

Birey üzerine tanımlanan cinsiyet rolünün yapmış olduğu sınırlamalar bireyin kendini veya başka bireyleri erkeklik ideolojisinin klişe kurallarına göre düzenlerken ortaya çıkmaktadır. Sınırlamalar, bireyin hayatı boyunca bütün davranışlarını kontrol altında tutmaya, bireyselliğine sınırlar çizmeye ve özgürlüğünün azaltılmasına sebep olmaktadır. Erkeklerden beklenen cinsiyet rollerinin depresyon, endişe, şiddet, intihar, homofobi, akademik anlamda başarısızlık, diğer bireylerle sağlıklı ilişki kuramama gibi konularla nasıl bir bağ kurduğu hakkında detaylı bilgi yoktur. Sıralanan bu sorunlar öncelikle bireyin yaşam kalitesini daha sonra da toplumun yaşam kalitesine olumsuz anlamda etki etmektedir. Ayrıca erkek bireylerin yaşamları içinde nasıl bir sosyalleşme sürecine dahil oldukları, çocukluk veya yetişkinlikte nasıl bir yaşam sürdürdükleri hakkında yeterli bilginin olmaması adına çalışmalar yürütülmüştür.

O'neil (2008) yapmış olduğu çalışmada cinsiyet rolü çatışması ölçeğini (Gender Role Conflict Scale/GRCS) kullanarak 1982 ve 2007 yılları arasında erkeklerin cinsiyet rolü çatışması (Gender Role Conflict/GRC) özelinde yapılan çalışmalarını özetlemeye çalışmıştır. Özel olarak, Cinsiyet Rolü Ölçeği ile bireylerin gerçek benlikleri ve ideal benlikleri arasındaki fark ölçülmeye çalışılmıştır. Başka bir ifadeyle katılımcı erkek bireylerin cinsiyet rolü çatışmasını ne derece yaşadıklarını ve aslında kendilerinin yaşantılarını nasıl düzenlemek istedikleri sorulmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Rolü Çatışması kuramının temelinde cinsiyetlere atfedilen rollerin bireyin kendisini veya diğer bireyleri olumsuz yönde etkileyen psikolojik bir olgu olarak değerlendirilmesi yer almaktadır. Toplum tarafından belirlenen cinsiyet rollerinin ihlal edilmesi bireyin kendisiyle veya toplumla çatışma yaşamasına yol açmakla beraber psikolojik problemler yaşamasına da sebep olmaktadır. Yaşanan çatışmaların olumsuz olarak nitelendirilebilecek sonuçlarından birisi kişilikte yer alan gizil hallerin açığa çıkarılmaması, geliştirilmesi için çaba sarf edilmemesi olarak söylenebilmektedir (Sakallı-Uğurlu ve Türkoğlu, 2019: 62).

Kullanılan ölçekler daha çok erkeklerin psikolojik ve kişilerarası kurulan iletişimde bireysel düzeyde ortaya çıkan sorunlarını ele aldığı için çok detaylı olarak bu çalışmada değinilmeyecektir. Araştırma bulgularından elde edilen ve tez çalışmasını ilgilendiren konu başlıkları aktarılacaktır.

Pleck tarafından 1981 yılında yapılan çalışmada belirtildiği gibi bozukluk gerilimi bireyin doğal olarak uyumsuzluk şeklinde nitelendirilen özellikleri hayatına yansıttığında ortaya çıkmaktadır. O'neil'in yapmış olduğu 2008 tarihli çalışmada kullandığı ölçek ve yapmış olduğu araştırmalarla erkek cinsiyet rolü olarak atfedilen bir davranışın veya özelliğin bazı erkek bireylerin yaşantısında herhangi bir işlevi olmadığını bu sebeple de cinsiyet rollerine uygun davranmaya çalışmaları sonucunda olumsuz psikolojik etkiler yaşayacağını belirtmektedir (McKelvey, 2012: 18–19).

Pleck, cinsiyet rolü paradigmasında erkeklik ideolojisinin erkek bireylerin davranışları hakkında kültürel anlamda belirlenmiş standartlara göre yaşamını düzenlemenin gerektiği hakkında oluşturulmuş inançlardan bahsetmektedir. Erkeklik ideolojisi bireyin cinsiyetler arasında kurulan ilişkileri merkezine alan erkeklik ve erkek cinsiyeti ile ilgili kültürel normların onaylanmasını ve içselleştirilmesini kapsamaktadır. Sınırlar koyan katı cinsiyet rollerinin erkekler açısından olumsuz durumlara yol açacağı ve böylece bireyler arasında kurulan ilişkilerin işlevini yitireceğini belirtilmektedir (O'Neil, 2008: 364–365). Cinsiyet rolü çatışması cinsiyetlere dair belirlenen sınırların yaşamın çeşitli noktalarında erkek bireyler ve diğerleri için olumsuz durumlara yol açacağı kabulüyle hareket etmektedir. Ortaya çıkan olumsuz durumlara örnek verilecek olursa erkek bireyler benlikleri hakkında iyi hissetmediklerini gizlemektedir çünkü bu durumun ilişkilerinde, iş ve aile yaşamlarında göstermiş oldukları güçlerini tehdit edeceğini düşünmektedirler. Bu da benlik saygısının yitirilmesine yol açmaktadır ve cinsiyet rolü geriliminin olumsuz bir sonucu olarak görünmektedir.

Erkek bireylerin cinsiyetçilik anlayışları ve cinsiyet rolü sosyalleşmesi tarafından ezildiği yönündeki düşüncenin erkekler açısından sorunlu ve zor olduğu söylenebilmektedir. Birçok erkek yaşamları boyunca cinsiyetçi davranma zorunluluğunu göz önünde tutmaları beklenerek sosyalleştirilmiş ve ilişkiler kurmuştur. Dolayısıyla tutumları, kabul ettikleri ve yaşamlarına yansıttıkları değerleri,

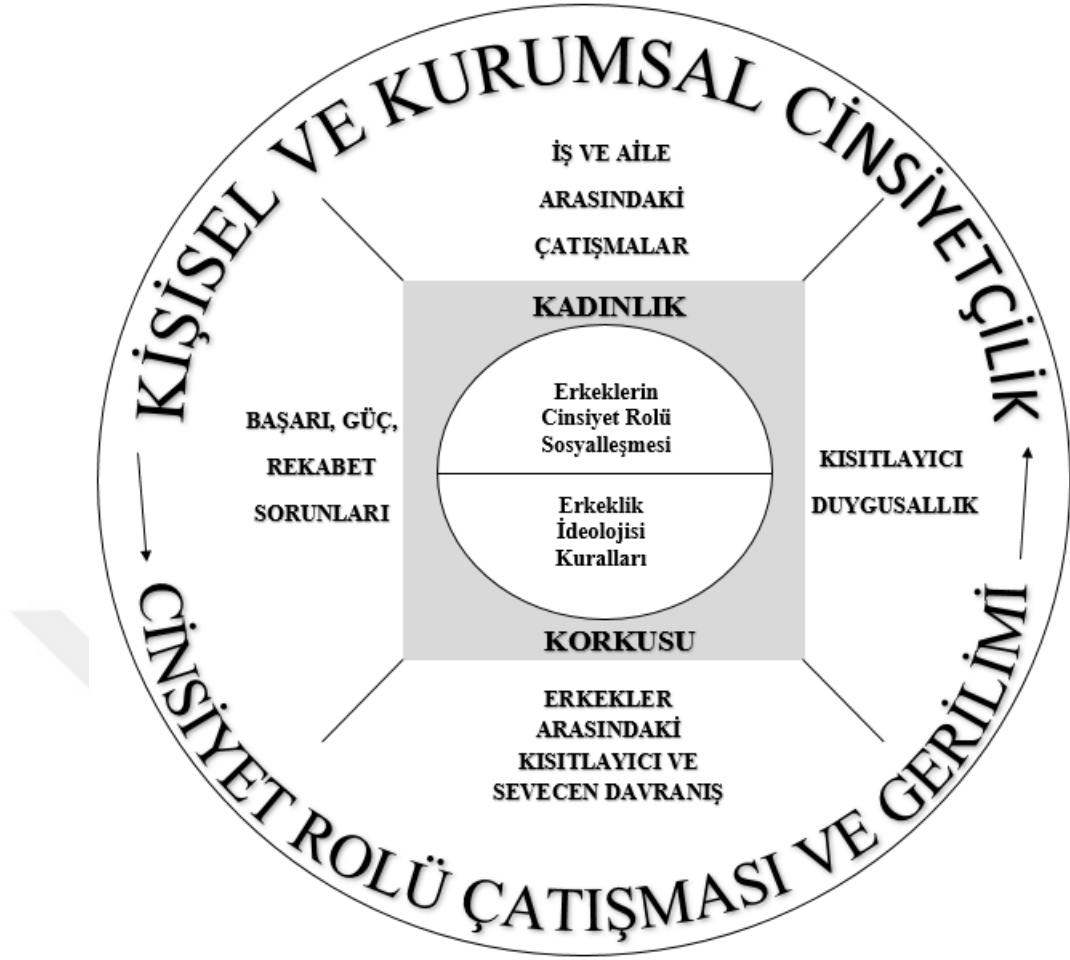

davranışları sorgulanmamış ya da incelenmemiştir (Good vd., 1995: 62). Erkek bireylerin cinsiyet rollerine odaklanılması ve incelenmesi bilimsel anlamda gereken ilgiyi görememiştir. 1970'li yılların sonlarına kadar literatürde tam anlamıyla yeri olmayan erkek cinsiyet rolleri 1980'lere kadar da tam anlamıyla kabul edilmemiştir. Bu sebepten ötürü erkek bireylerin cinsiyet rollerinin aynı zamanda bireyler sosyalleşme süreçlerinin içindeyken psikolojik ve duygusal sorunları konusunda nasıl bir etki ettiği çözümlenememiştir. Erkeklik çalışmaları alanıyla birlikte son dönemlerde artık önemi anlaşılmaya başlanan bir alan olmuştur.

Toplumsal cinsiyet rolü çatışması, bireylerin toplum içindeki sosyalleşme eylemleri esnasında öğrenilen sert, cinsiyetçi ya da sınırlar koyan cinsiyet rolleri şeklinde oluşmaktadır. Başka bireylerin veya bireyin kendi benliğinin bireysel sınırlandırılması, değer düşürülmesi veya ihmal edilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Thompson, Pleck ve Ferrera (1992: 598) yaptıkları çalışmada erkek cinsiyet rolü çatışmasının geleneksel anlamdaki sahip olunan erkeklik nitelikleri ve bireylerin topluma uyum süreçlerini şekillendiren toplumsal kurallar arasında önemli bir bağlantı olduğu sonucunu elde etmiştir.

Erkek cinsiyet rolü olarak toplum tarafından belirlenen beklentilerin bir parçası olan unsur duygusallıktır. Erkek bireylerin sahip olduğu duygu, düşünce ve davranışlar erkek cinsiyet rolleri tarafından belirlenen kriterlerle sınırlandırılmaya çalışılarak gerginlik ve sıkıntıya sebep olan kısıtlamaya bağlı erkek cinsiyet rolü çatışmasının oluşmasına yol açmaktadır. Erkek cinsiyet rol çatışması toplumun kesin ve net çizgilerle sınırlarını çizerek belirlemiş olduğu cinsiyet kuralları sonucunda erkek bireylerin kendilerine sınırlar belirlemesi ve bu sınırlar içinde de sahip olduğu değeri düşürmesi hatta kendini değersizleştirmesini anlatmaktadır.

İncelenen çalışmalarla birlikte erkek bireylerin psikolojik sorunlarının aslında erkek cinsiyet rolü çatışmaları ile nasıl bir ilişkisi olduğuna dair kavramların oluşturduğu bir model tasarlanmıştır (Şekil 1). Aynı zamanda erkeklerin topluma uyum sağlamış bir birey olabilmesini sınırlayan ve engelleyen hususun katı toplumsal cinsiyet rolü ve sosyalleşme süreçleri başka bir deyişle cinsiyetçilik tarafından bastırılması olduğu belirtilmiştir.

Şekil 1: Cinsiyet Rolü Çatışması Modeli: Erkeklerin Cinsiyet Rolü Çatışmasının Kalıpları (Gender Role Conflict Model: Patterns of Men's Gender Role Conflict)¹. (O'Neil, 2008: 368).

Şekil 1'de cinsiyet rolü çatışmasının kapsadığı temel kavramlar gösterilmektedir. Şeklin içeriğinde yer alan kavramlar açıklanmadan önce modelin bazı kısımlarının O'Neil, Good ve Holmes (1995) tarafından değiştirildiğini belirtmek gerekmektedir. Solomon ve Levy tarafından 1982 yılında yapılan *Erkeklerin Sosyalleşmesinden ve Kadınlık Korkusundan Kaynaklanan Altı Cinsiyet-Rol Çatışması ve Gerginlik Kalıbı (Six Patterns of Gender-Role Conflict and Strain Emanating from Men's Socialization and Their Fear of Femininity)* modelini yapılan incelemeler sonucunda yeniden düzenlemişlerdir. Solomon ve Levy modellerinin merkezine *Erkek Sosyalleşmesi ve Erkeklik Gizemini (Men's Socialization and the Masculine Mystique)* olarak *Kadınlık Korkusu (Fear of Femininity)*'nin odak noktasında yer aldığını göstermektedir. Bu

¹ Modelin orijinalinden Türkçe'ye çevrilmiştir.

merkezin dışında ise model içeriğinde altı kalıp yer almaktadır. Bu kalıplar *Kısıtlayıcı Duygusallık (Restrictive Emotionality)*, *Homofobi (Homophobia)*, *Sağlık Sorunları (Health Care Problems)*, *Sosyalleştirilmiş Kontrol, Güç ve Rekabet Sorunları (Socialized Control, Power, and Competition Issues)*, *Başarı ve Başarı ile Sınırlı Cinsel ve Sevecen Davranış Dönemi (Restricted Sexual and Affectionate Behavior Session with Achievement and Success)*, *Başarı ve Kazanma Takıntısı (Obsession with Achievement and Success)* şeklinde sıralanmaktadır. O'neil, Good ve Holmes yapmış oldukları revizyonda bu altı kalıbı dört kalıp şeklinde daraltmışlardır. Modelin merkezinde yer alan tek olguyu da ikiye ayırarak düzenlemişlerdir.

Merkezde *Erkeklerin Cinsiyet Rolü Sosyalleşmesi (Men's Gender Role Socialization)* ve *Erkeklik İdeolojisi Kuralları (Masculinity Ideology And Norms)*, erkeklerin *Kadınlık Korkusu (Fear of Femininity)* ile ilişkili olarak gösterilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere erkeklik ideolojisi ve kuralları, erkeklerin ve onların hayatlarını tanımlayan, sınırlandıran ve olumsuz yönde etkileyen ilk değerler ve standartlardır.

Kadınlık korkusu, gizil kadınsı değerler, tutumlar ve davranışlarla ilişkisi olumsuz duygular sonucunda oluşmaktadır. Bu korkular temelde toplumsal cinsiyet rolü kimliğinin ebeveynler, akranlar ve toplumsal değerler tarafından büyük ölçüde etkilenen erkek çocukluk döneminde birey tarafından öğrenilmektedir. Erkek bireylerin kadınlik korkularının temelinde psikodinamik nedenler yer almaktadır. Jung'un erkeklerde bulunan arketip olarak belirlemiş olduğu anima, erkek bireylerin kadınsı taraflarıyla yaşamlarını aynı paydada değerlendirmelerinin ve bunu bütünleştirmelerinin zorluğunu sunmaktadır. Dolayısıyla erkeklerin kadınsı yanlarıyla ilgili korkuları cinsiyet rol çatışması ile doğrudan ilişkilidir (O'Neil vd., 1986: 337).

Şeklin dışında ise kuramın içeriğini oluşturan dört faktör görülmektedir. Birinci faktör *Kısıtlayıcı Duygusallık (Restrictive Emotionality/RE)* olarak adlandırılan durumdur. Bireyin duygularını ifade etme konusunda belirlenen sınırlar ve bu sınırlar yüzünden sahip olunan korkuların yanı sıra temel duyguları ifade etmek, göstermek için yeterli kelimeleri bulmada yaşanan kısıtlamaları kapsamaktadır. İkinci faktör *Erkekler Arasındaki Kısıtlayıcı ve Sevecen Davranış (Restrictive and Affectionate Behavior Between Men/RABBM)* olarak görülmektedir. Bireyin duygu ve düşüncelerini etrafında yer alan diğer erkeklere karşı ifade etme konusunda karşısına

çıkan kısıtlamaları ifade etmektedir. Üçüncü faktör olan *Başarı, Güç, Rekabet Sorunları (Success, Power, Competition Issues/SPC)* rekabet ve güç aracılığıyla takip edilen başarı ile ilgili bireysel durumları temsil etmektedir. Dördüncü faktör *İş ve Aile Arasındaki Çatışmalar (Conflicts Between Work And Family Relations/CBWR)* ise bireyin sağlık sorunları, aşırı çalışma koşulları ve sonucunda ortaya çıkan stres ile birlikte boş zaman bulamama, rahatlık hissedememe durumlarını kapsamaktadır. Bu durumlar sonucunda birey iş, okul ve aile yaşantısı ile kendi yaşantısı arasındaki dengeyi kurma konusunda problemler yaşamakta ve bu kısıtlamalar da yaşamına yansımaktadır. Son olarak da Şekil 1'in dışında *Kişisel ve Kurumsal Cinsiyetçilik (Personal and Institutional Sexism)* ile *Cinsiyet Rolü Çatışması ve Gerilimi (Gender Role Conflict and Strain)* erkek bireylerin yaşamlarını şekillendiren kapsayıcı faktörler olarak gösterilmektedir. Biyolojik cinsiyete göre belirlenen cinsiyet rolleri veya cinsel yönelimleri sebebiyle bireye karşı kısıtlayıcı, toplumdaki değerini düşürücü veya ayrımcılığa uğratabilecek tutum ve davranışların sebebi kurumsal yapılardır. Cinsiyetçilik, kadın veya erkek bireylerin yaşamları boyunca ataerkilliğin sosyal, politik, ekonomik ve bireysel yaşama yansıtılmış bir ifadesidir. Modelin bu bölümü, toplum içinde oluşturulan cinsiyetçi yapıların ve erkek bireylerin toplumsal cinsiyet rolü sosyalleşmesinin direkt erkeklerin cinsiyet rol çatışması ile bir ilişkisi olduğunu göstermektedir.

1.3.4. Kırılgan Erkeklik Kuramı (Precarious Manhood Theory)

Toplumların kültürel göstergelerinden bazıları erkeklerin doğuştan erkekliklerinin olmadığını bunun ancak toplumun bazı isteklerini karşıladığı ölçüde yerine geleceğini belirten uygulamalardan oluşmaktadır. Farklı kültürler olarak görülseler de aslında bu kültürleri ortak paydada buluşturan unsur erkeklik göstergelerinin aktif ve kamusal olarak görülmesini talep etmeleridir.

Sakallı ve Türkoğlu'nun (2019: 62) çalışmasında ifade ettiği gibi Pleck 1995 yılında erkek bireylerin davranışlarının neden tek tipte olduğunu, kendilerini ve davranışlarını topluma ispatlamak zorunda kaldıklarını irdemiştir. Toplum tarafından erkek bireylere dayatılan kurullarla birlikte yaşamlarını sürdürdüklerini, bu sosyalleşme süreci içinde sürekli kendilerine sınırlar çizildiğini belirtmiştir. Fakat öte yandan kadın bireyler için kendilerini ispat etmeleri gereken kurulların var olmadığını söylemiştir.

Fakat bu irdelemeler sonucunda yapmış olduğu tespitleri kanıtlamak için bir uygulama girişimi olmamıştır. Tespitlerin sağlam temeller üzerinde yer alması için yapılması gereken deneysel analizleri Vandello ve arkadaşları gerçekleştirmiştir.

Vandello ve arkadaşlarının yapmış olduğu (2008) araştırmada erkek bireylerin kadınlara nazaran daha farklı ritüellerle karşılaştığını, toplum içinde erkekliklerini sürekli kanıtlamak veya onaylatmak ihtiyacını hissettiklerini belirtmiştir. Deneysel araştırmalarının neticesinde elde ettikleri sonuçları *Kırılgan Erkeklik Kuramı (Precarious Manhood Theory)* başlığı altında irdelemiştir. Vandello ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada görüşülen kişilerden kadınlığın veya erkekliğin kaybedileceğini düşündükleri olayları ifade etmeleri istenmiştir. Görüşülen kişiler erkekliğin kaybedildiğini düşündükleri olaylara toplumsal olay olarak adlandırılacak şekilde bulgular sıralamıştır. Örneğin kişinin işini kaybetmesi, etrafında yer alan bir başka bireyi hayal kırıklığına uğratması, toplumun kendisinden belediklerini karşılayamaması gibi. Kadınlığı kaybetme konusunda ise fiziksel olan menopoza girmek, kanserden dolayı memesini kaybetmek gibi sebepler sıralamışlardır.

Kırılgan erkeklik teorisi erkekliği güvencesi ve garantisi olmayan bir statü olarak ele almaktadır. Teorinin üç temel ilkesi vardır: birincisi erkekliğin genel olarak zor, elde edilmesi veya kazanılması gereken bir statü olarak görülmesidir. Kadınlık ise erkeklik ile karşılaştırıldığında atfedilen veya atanan statüdür, dolayısıyla kadınlığı kazanmak için bireyin bir çaba göstermesine gerek yoktur. İkincisi erkekliğin zayıf ve geçici olmasıdır. Dolayısıyla bir tehlike karşısında kaybolabilir veya bireyin elinden erkekliği alınabilir. Üçüncüsü ise bireyin erkekliği başka bireyler tarafından onaylanmaktadır bu sebeple kişinin topluma açık ispatlar sunma zorunluluğu vardır (Vandello ve Bosson, 2013: 101–102). Atay'ın (2019: 47–49) ifadesiyle kendini ilişki kurduğu toplum üyelerine kanıtlayan ve uzun mücadeleler sonucunda erkekliğini kazanan birey için aslında bu durum bir ödül olarak görünmektedir. Fakat bu mücadeleler sonucunda gerçek bir erkek olmayı hak etmiş bireyin aslında mücadelesi henüz bitmemektedir. Niteliklerini taşıdığı erkekliği ve onun gereklerini her zaman yerine getirmesi beklenmektedir.

Vandello'nun ana tezi erkekliğin zor ve zayıf olmasıdır. Çünkü erkeklik her ne kadar bir kez elde edilmiş olsa bile kalıcılığı garanti değildir, kaybolabilmesi mümkündür başka bir deyişle kırılmandır. Erkekliğin bu kırılmalık ve güvenilmezlik durumunda erkekliğe dair olumsuz bir tutum, sorgulayıcı bir olgu her zaman birey için endişe vericidir. Kırılmalık sebebiyle erkekliklerine yönelik herhangi bir saldırı, tehdit hissettikleri anda erkek bireyler endişelerinden ötürü farklı yollara başvurabilmektedir. Örneğin fiziksel saldırganlık başvuru yollarından biridir.

Kadın bireylerin yaşamlarında birtakım geçiş aşamalarında yer aldıkları söylenebilse de bu aşamalar biyolojik ya da fiziksel olmaktadır. Fakat öte yandan erkek bireyin muhatap olduğu geçiş aşamaları toplumsal görünümdeydir. Erkeklik olarak adlandırılan statüye erişebilmek ve toplumun gözünde gerçek bir erkek olduğunu ispatlayabilmek aynı zamanda bu ispatını onaylatabilmek adına erkek bireyler beklentileri yerine getirmek zorundadır. En azından bu zorunluluk toplum, normlar, söylemler aracılığıyla kendisine dayatılmaktadır. Anne olmanın kadınlığın bir göstergesi ve tamamlayıcısı olduğu görüşü yok sayılmamakta fakat erkekliğin kadınlığa göre daha kolay bir şekilde tehdit edildiği belirtilmektedir. Bir kadının yapmış olduğu toplum tarafından olumsuz olarak nitelendirilecek bir durum kadınlığına zarar vermezken erkeğin tasvip edilmeyecek bir eylemi direkt erkekliğini tehdit edecek veya erkekliğine zarar verecektir.

Erkeklik bireyin çocukluk döneminden başlayarak yaşadığı toplum içinde kurduğu ilişkilerle beraber şekillenmektedir. Erkek bireyin ataerkil kodlara sahip olan toplumunun kendisinden beklendiklerini gerçekleştirebilmesi gerekirken bu da ancak toplumsal ilişkilerin görünür hale geldiği alanlarda kendini kanıtlamasıyla gerçekleşmektedir. Başka bir ifadeyle erkek bireyin yaşadığı toplumda statüye sahip olması ancak toplumun kendisine sunmuş olduğu rol beklentilerini yerine getirmesiyle mümkün olmaktadır. Beklentilerin yerine getirilmesi sonucunda bireye verilen statüyle birlikte ayrıcalıklı bir konuma gelebilmektedir. Öte yandan kazanılan statü içinde kaybetmeyi de barındırmakta her an kaybedilmesi söz konusu olabilmektedir (Türkoğlu, 2013: 35–36).

Toplumlar içinde kadın ve erkekler arasındaki farklılıkların temelinde toplumsal roller yer alabilmektedir. Erkek bireyler genellikle bir statü ve iktidar arayışında olarak

görünmekte ve bu arayışa uygun rolleri işgal etmektedir. Erkeklik içerik olarak rekabet etme yeteneğini, savunma gücünü toplumun diğer bireyelerine kanıtlamak için sürekli bir mücadele içinde olmak gibi nitelikleri taşımaktadır. Öte yandan kadın bireyeler ev içinde yer alan işleri ve yine bu evin içinde yer alan çocuğa dair olan bakım işlerini üstlenmektedir. Dolayısıyla kadınlar daha az hatta hiç yok denebilecek kadar bir rekabet ortamının, toplumun diğer bireyelerinin gözü önünde olmayan sosyal rollere sahiptir.

Erkek bireyeler kendilerini ve benliklerini tanımlarken kadın cinsiyetinin ve ona ait olan niteliklerin zıttı olan noktalara konumlandırırlar. Bu noktada bir erkeğe erkekliğinin yetersiz olduğunun söylenmesi, ima edilmesi ya da kadınsı olarak nitelendirilmesi birey tarafından tehdit olarak algılanmaktadır (Türkoğlu, 2019: 12). Toplumun erkekten beklediği sorumluluklara karşılık kendini kanıtlama ihtiyacı hisseden birey farklı şekillerde bunu gerçekleştirebilmektedir. Örneğin; daimî bir işe sahip olmak, işinde yüksek mevkide yer almak, bunlarla beraber para kazanmak, aile babası olmak, ev reisi olmak, çocuk sahibi olmak (bazı kültürlerde çocuk sayısının fazla olmasının beklenmesi), spor yapmak, arabayı hızlı kullanmak vs. (Vandello vd., 2008: 1327) bütün hepsi erkekliğini görünür hale getirme ve kendini onaylatma isteğinin bireyin hayatına birer yansımasıdır.

Yapılan çalışmada yer alan bir araştırma çocuk sahibi olmanın kadınlık ve erkeklik üzerindeki etkisini tespit etmektedir. Çocuk sahibi olmayan kadının “gerçek bir kadın değil” yine aynı şekilde erkeğin de “gerçek bir erkek değil” şeklinde tanımlanıp tanımlanmadığını göstermektedir. Araştırma sonucunda aslında çocuğu olmayan, çocuk yapamayan erkek bireyelerin gerçek erkek olarak görülmediğini fakat kadının yine gerçek bir kadın olarak hayatına devam ettiğini belirten bulgular yer almaktadır. Biyolojik olarak kadınlığını elde etmiş olan bireyin kadınlığı kalıcı olmakta ve yalnızca yaşamındaki fiziksel ve biyolojik gelişimlere bağlı olarak bir kesinlik ifade etmekteyken erkeklik kaybedilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu sebeple erkeklik göstergeleri aktif bir şekilde topluma sunulmak zorunda gibi bir ihtiyaç hissedilmektedir ve yine toplumsal uyumun, toplum tarafından kabul edilmenin şartları arasında yer almaktadır (Vandello vd., 2008: 1334–1335).

Kırılğan erkeklik kuramına göre gerçek erkek statüsüne ulaşmış olan bireylerin cinsiyetlerini her an kaybedebilecekleri, endişelendirici ve tehdit edici durumlarla karşı karşıya kalabilecekleri kırılğan bir durumun içinde buldukları ifade edilmektedir (Vandello vd., 2008: 1337). Erkeklik statüsüne ulaşıldığında veya bu statü kazanıldığında toplumun taleplerini karşılayamama, eksik olma, ihlal etme gibi durumlarla beraber kolay bir şekilde bu statü kaybedilmektedir (Vandello, Burnaford ve Weaver, 2009: 623–624). Yaşam boyunca statüyü kazanabilmek için sürekli bir çaba döngüsü içinde olan birey beklenmedik bir durum sonucunda erkekliğini kaybetme durumuyla karşılaşabilmektedir. Erkeklik kendi içinde barındırdığı bu kırılğan yapıdan ötürü dışarıdan gelecek tehlike ve tehditlere karşı savunmasız gibi görünmektedir (Türkoğlu, 2013: 40). Dolayısıyla da böyle durumlarda farklı koruma yollarına başvurulduğu görülmektedir.

Erkekliklerini kanıtladıkları statülerine karşı bir tehdit, meydan okuma gibi durumları hisseden erkekler erkekliklerinin mevcut halini korumak veya kaybettiyse geri elde etmek adına fiziksel olarak şiddet göstergelerine başvurabilmektedir. Fakat bu şiddet göstergeleri direkt akılda canlandığı gibi başka bir bireye karşı olmanın haricinde bir eşyaya karşı da gösterilebilmektedir ya da bir bulmaca çözerek de giderilebilmektedir. Dolayısıyla erkek saldırganlığının asıl nedeni toplumsal statü ve beraberinde getirmiş olduğu benlik saygısından kaynaklanmaktadır. Erkekliğin kırılğanlığı ve kolayca tehdit edilebilen doğası göz önünde bulundurulduğunda aslında erkeklerin erkekliklerini kanıtlamak adına fiziksel göstergelere başvurmak istemeleri doğal karşılanmalıdır (Vandello vd., 2009: 632). Başka bir ifadeyle erkek bireyler bazı durumlarda doğrudan olacak şekilde saldırgan tutumlar aracılığıyla bazen de dolaylı yoldan toplumun koymuş olduğu kuralları onaylayarak erkeklik statülerini korumaya, tekrar kazanmaya çalışmaktadır (Sakallı-Uğurlu ve Türkoğlu, 2019: 65).

Toplumlardaki feminist hareketlerin görünür hale gelmesi, kadın bireylerin diğer bireylerle daha fazla etkileşim halinde olması ve aynı zamanda bu etkileşim içinde erkeklerle kıyaslanabilir hale gelmesi erkeklik için kriz olarak görülebilmektedir. Erkeklik krizi olarak adlandırılacak bu durum erkeklerin kendilerini savunmak, konumlarını koruyabilmek adına daha sert, gücü elinde bulunduran, egemen olan ve şiddete başvuran olarak yorumlanmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda kırılğan erkeklikle mücadele edebilmeleri mümkün hale gelecektir düşüncesine sahip

olmuşlardır (Sivri, Çelik ve Doğan, 2019: 125). Erkeklik her zaman canlı tutulması, ihmal edilmemesi ve gerekli şartları yerine getirilmesi şart koşulan bir olgudur (Türkoğlu, 2019: 15).

1.3.5. Erkeklikçilik (Masculinism)

Arthur Britton, *Erkeklik ve Güç (Masculinity and Power)* adlı kitabında “erkeklik” ve “erkeklikçilik” arasında bir ayrım yapmaktadır. Erkeklik kavramını zaman zaman ortaya çıkan, dalgalanmalar gösterebilen erkeksi davranışların yönünü, erkeği kadından ayıran nitelikleri belirleyen olgu olarak tanımlamaktadır. Öte yandan erkeklikçilik kavramını ise erkek egemenliğini, erkeğin sahip olduğu gücü doğal karşılayan, doğru ve haklı bulan, topluma yerleşmiş olan cinsiyete dayalı iş bölümünü meşrulaştıran, zamana ve değişime karşı direnç gösteren bir ideoloji olarak tanımlamaktadır (Reddock, 2004: 195). Erkeklikçilik, eril karakter özelliklerini, eril değerler temeli üzerinde şekillenen gelenekleri ve yine eril normlarla belirlenen çalışma koşullarını dişil özellik, değer ve normlardan daha üstün tutmaktadır. Bu üstünlük kimi zaman resmî kimi zaman da gayri resmî uygulamalarla desteklenerek toplumsal ilişkiler düzenlenmektedir (Dolan, Deckman ve Swers, 2019: 228).

Erkeklikçilik yaklaşımının odak noktasında feminist ve queer karşıtlığı yer almaktadır. Erkek bireylerin aslında sahip olduğu biyolojik ve fiziksel özellikler gereği tarihin her döneminde toplum içinde üstünlük olarak adlandırılacak konumlarda yer aldığını ifade etmektedir. Kadın ve queer yaklaşımları ile bu yaklaşımların savunucuları topluma zarar vermektedir. Bundan ötürü toplumda bir erkek tahakkümünün kurulduğunu savunan feminist yaklaşımların karşıtı olacak şekilde aslında bahsedilen erkek tahakkümünün hiçbir koşulda oluşmadığını savunmaktadır (Bozok, 2011: 43–44).

Erkeklikçilik yaklaşımı ataerkil toplum yapısını ve ataerkillik temeli üzerinde şekillendirilen düşünceleri savunarak aslında olması gerekenin, toplumsal huzuru sağlayacak koşulların ataerkil toplum sistemiyle gerçekleşeceğini iddia etmektedir. Bozok’un (2009a: 271) ifadesiyle erkeklikçilik yaklaşımı aslında birbirlerine her ne kadar karşıt olsalar da ortak paydada buluştukları nokta feminist karşıtlığı olan katı dinsel tutumların, geleneksel toplumsal değerlerin, biyolojik unsurların belirleyiciliği,

erkek bireylerin haklarını savunan, erkeklik mitoslarını merkeze alan bakış açılarının bir uzantısı olarak değerlendirilebilmektedir.

Erkeklikçilik yaklaşımı savunucularına göre queer bireyler erkeklik özelliklerini yok saydıkları veya esnettikleri için aslında erkekliği bozmaktadır. Dolayısıyla feminizm ve queer ideolojiler erkeklik için bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. Bu düşünceyi desteklemek için kadınların ve queer bireylerin çalışma hayatına dahil olmasıyla birlikte erkeklerin çalışma koşullarının değiştiği hatta sahip olduğu hakları kayb ettikleri belirtilmektedir. Erkeklerin toplum içinde görülmelerini istemeyip onları ev ortamı içinde bırakarak aslında özgürlüklerinin, kendilerini ifade edebilecekleri alanların da sınırlandırılmaya çalışıldığı, bununla beraber yaşam standartlarının düşürülmek istenmesi de yine düşünceler arasındadır. Destekleyici başka bir örnek ise kadınları ve kadın haklarını koruyan yasalar ile beraber erkeklerin söz hakkının ellerinden alınması, çocukları üzerinde herhangi bir haklarının bırakılmaması olarak belirtilmektedir (Bozok, 2011: 44). Erkeklikçilik yaklaşımının belirgin olan özelliği ataerkilliği savunması ve feminizm karşıtlığını direkt dile getirmesidir ve karşıtlığından ötürü feminizm mücadelesi de vermektedir. Belirgin olarak batıda yer alan erkek bireylerin hakları ve erkeklik değerlerini merkeze alan yaklaşımlar olmak üzere, erkeklik alanında sunulan yaklaşımların tutucu ve feminist karşıtı olan tarafını temsil etmektedir (Bozok, 2009b: 435–436).

Kadınların sahip olduğu sorunlara nazaran erkeklerin sorunları kanun aracılığıyla çözülebilecek şekilde değildir. Öfkesini, sinirini belli edeceği net bir şekilde belirlenmiş hedefler erkek için bulunmamaktadır. Bunun yerine duygularını belli etmemesini isteyen toplumsal ve kültürel baskılar, gerçek bir erkek olmanın vermiş olduğu ağırlık sonucunda ortaya çıkan engellerle beraber erkek içinden geldiği gibi duygularını belli ederek yaşamak yerine kendisine çizilen sınırlar ile yaşamını sürdürmek zorunda kalmaktadır (Goldberg, 1992: 18–19). Mücadele ederek kazanmış olduğu erkekliğin her an elinden gidecek olması tehlikesiyle karşı karşıya olan erkek bu durumdan kaygı duymaktadır. Dolayısıyla erkekliğini tam anlamıyla içselleştiremeyen erkeğin erkekliğinin kaybedilmemesi için her zaman her ortamda mücadelesine devam etmek zorunda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bahsedilen mücadele ile toplumun erkeklik için atfetmiş olduğu normlar kastedilmektedir (Atay, 2019: 53).

Erkek egemenliğinin söz konusu olduğu toplumsal yapıyı (Bozok, 2011: 27) karşılayan ataerkillik erkek için de yaşamında zorluk olarak görülebilecek durumlara yol açabilmektedir. Gerçek bir erkek olmak aslında kolay değildir. Yalnızca biyolojik cinsiyetin erkek olması toplum içinde gerçek bir erkek olabilmek için yeterli görülmemektedir. Yaşam pratikleri içinde göstermesi gereken performanslarla veya katılması gereken ritüellerle ancak gerçek erkek statüsüne erişebilmektedir (Bozok, 2011: 79).

Türk toplumu göz önünde bulundurulduğunda gelenekselliğin hâkim olduğu toplumsal kurallar içinde gerçek erkeklığe ulaşmak ve ulaştığını kanıtlamak için bireylerin geçirmesi gereken 4 aşama karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamalar Selek'in (2018: 19–20) ifadesiyle sırasıyla sünnet, askerlik, iş bulma ve evliliştir. Evlilik bir erkeğin erkeklliğini ispat edebileceği son aşama olarak değerlendirilmektedir. Yine bu aşama içinde babalık rolü de yer almaktadır. Babalık rolü sünnetini olmuş, işini bulmuş çalışıyor, askerliğini yapmış olan, cinsel yaşantısı toplumun beklentilerine uygun olan bireyler tarafından üstlenilmelidir. Toplum tarafından erkekten beklenen ve sıralanan bu aşamaların her birine ulaştıkça erkeği bir kutlama beklemektedir. Coşkulu bir şekilde, herkese göstererek ve bir bakıma yine toplumdaki diğer bireylere ispatlayarak aşamalara geliş ve o aşamalarda gerçekleşecek olan ritüellerin kutlamaları yapılmaktadır. Bu şekilde ancak bir erkek toplumsal ilişkiler kurabilecek ve toplum içindeki varlığını kanıtlayabilecektir.

Topluma erkeklliğini ispatlamanın ilk aşaması olan sünnet ritüelinde erkek çocuğunun bedenine kendi düşünceleri önemli olmaksızın bir müdahale söz konusudur. Bu müdahale sonucunda erkeklığı toplum tarafından onaylanmaktadır. Onaylanma ile birlikte çocuk kendi etrafında yer alan henüz sünnet olmamış erkek çocuklarla arasındaki farkı ortaya koyduğuna dair söylemlerle karşılaşmaktadır. Aile içindeki ilişkilere de yine bu onaylanma gurur, övgü kaynağı olma şeklinde yansımaktadır. Anne ve babası için gerçek bir erkek olduğu yönünde övgü cümleleri kendisine yöneltilmektedir. Sonuç olarak erkeklığinin övüldüğü bir gösterge çocuğun zihninde yer edinmektedir (Şenol ve Erdem, 2017: 294).

Erkeklığın göstergesi sayılan ikinci aşama askerliştir. Tek cinsiyetin merkeze alındığı ve erkekler için zorunlu bir görev haline gelen erkeklik başat erkeklik ritüelleri

arasında yer almaktadır. Toplum üyelerinin yaşam güvenlikleri için korumaya ihtiyaç duymaları olması gereken bir durumdur fakat bu ihtiyacın karşılanması için yalnızca erkeklerin görevlendirilmesi ataerkil toplumsal yapıların getirdiği bir gereksinimdir. Askerlik kurumu içinde savaş eğitimi adı altında ölme-öldürme ikiliğinin yer aldığı bir öğreti vardır. Güvenlik maksadıyla gerçekleştirilen bu eğitimlerin de arka planında erkeğin kanıtlanması yer almaktadır. Bütün bu öğretiler ve eğitimlerin gereklilikleri arasında erkeksi değerlerin merkeze alınması, kadınsı değerlerin dikkate alınmaması, katı cinsiyet tutumlarının olması sonucunda kahraman bir erkek imajının oluşması beklenmektedir. Kadınların ve kadınsı değerlerin savaşçı kimliğe aykırı olduğu düşünüldüğü için askerlik kurumu içinde yalnızca erkekler yer almaktadır. Bir sınav olarak değerlendirilebilecek olan askerlik aşaması sonucunda birey eğer başarılı olarak bu sınav atlatılırsa ancak gerçek bir erkek olabilme şansını yakalayacaktır. Zorunlu olan güvenlik ihtiyacının karşılanması halinden ziyade askerlik kurumunun ataerkil toplum yapısının istediği ölçütlerde bir erkek oluşturmasının öğretildiği bir okul olarak değerlendirilebilmesi mümkündür (Sancar, 2009: 153–155).

Vatan olarak adlandırılan sınırlar toplumdan olmayan, öteki olarak adlandırılan ve toplumsal kimliğe yabancı olan kişilerin tehdit ve saldırısına karşı korunmalı ve bütünlüğü bozulmayan vatan bu korumayı sağlayacak olan erkeklere bırakılmalıdır. Ataerkil toplum yapısı erkeğe atfedilmiş olan koruyucu olma, sahiplenici, dölleyen rolünü üstlenme, toplumun diğer bireylerini denetleme gibi özellikler vasıtasıyla erkeğin üstünlüğünü paralel bir şekilde askerlik ritüeli içine de aktarmaktadır. Ailesi içinde egemenliğini kurmasını istediği erkeğin yine aynı toplumsal normlar olan namus, şeref gibi olgular ile birlikte bu kez devlet adına temsil etmesini istemektedir (Akgül, 2010: 13).

Toplumsal yapı içinde askerlik yapmaya atfedilen önemden ötürü erkeğin üzerindeki baskılar da artmaktadır. Çeşitli sağlık problemlerinden ötürü askerlik hizmetini (kimi zaman vazife olarak da adlandırılmaktadır) yerine getiremeyen erkek çürük olarak nitelendirilmektedir. Çürük sıfatı üzerine yapılandırılan erkek yaşamı boyunca bu etiketi üzerinde taşımak zorunda kalmakta ve çoğu yerde bu etiket karşısına çıkmaktadır. Bu sebeple çürük olarak adlandırılmak istemeyen erkeklerin sağlık problemlerini saklayarak askerlik hizmetini gerçekleştirmek istediği de görülebilmektedir (Şenol ve Erdem, 2017: 295).

Erkeklik gerekliliklerinden biri olan iş sahibi olmak başka bir ifadeyle evine ekmek getirebilmek erkeğin başarılı olması gereken başka bir aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. Askerlik aşamasını başarılı bir şekilde tamamlamış olan her erkeğin sorumluluğunda olan kişilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bir işte çalışıyor olması beklenmektedir. Beklentiyi karşılayamaması halinde yine erkekliğinin tehdit altında olduğu görülmektedir. Toplumun beklentilerinin erkeğin kendisi tarafından da içselleştirildiği durumlar da üzerinde baskı hissedilen erkek karşılaştığı işsizlik gibi olumsuz bir durumda etrafından gelen eleştiriler karşısında psikolojik olarak yıpranmakta ve bu yıpranmışlığının sonucunda da etrafındaki başka bireylere şiddet gösterebilmektedir (Barutçu, 2013: 99).

Askerlik ve iş bulma aşamalarını başarılı bir şekilde tamamlayan erkekten beklenen artık yuvasını kurması, bir aileye sahip olması ve beraberinde babalık statüsüne erişmesidir. Toplumsal normlar gereği bu zamana kadar heteroseksüel ilişkiler kurmuş olan erkek yine içine dahil olacağı evlilik kurumunda da bu ilişki tercihini devam ettirmeyi istemektedir (Şenol ve Erdem, 2017: 297). Ataerkil toplumsal yapıyı devam ettirmek, erkekliği kanıtlamak adına bir ailenin reisi olmak gerekmektedir. Evlilik aşamasına gelene kadar erkek birçok sınava tabi tutulmaktadır. Evlenmemiş, evliliği tercih etmeyen erkek hangi statüde işe sahip olursa olsun topluma göre “tamamlanmamış proje”dir. Eğer bir işe sahipse ve evlilik ritüelini gerçekleştiriyorsa kesinlikle saklamış olduğu bir kusuru var olarak düşünülmektedir. Bu da erkek üzerinde yapılan psikolojik şiddetin göstergelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Yavuz, 2014: 124).

Toplum içinde erkeğin söz hakkına sahip olabilmesi ancak bir otorite göstergesiyle mümkün olmaktadır. Bir ailenin sorumluluğunu üstlenerek ve o aile üyelerinin geçimini sağlayarak kısaca aile reisi statüsünde yer alarak toplumun istediği bir konuma erişmiş olmaktadır. Ekmek parası kazanarak geçimi sağlayabilme yeteneğine sahip olduğunu kanıtlayarak toplumun kendisini gerçek bir erkek olarak kabul etmesini sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle kendisine ait olan kadın ve çocukların varlığı erkekliğinin bir ölçütüdür (Sancar, 2009: 63–64).

1.3.6. Erkek Kurtuluşçuluğu (Male Liberationism)

Erkeklerin kurtuluşuna dair söylem çalışmalarını yürüten ilk hareketin öncüleri cinsiyetçilik temelli yaşam biçiminin aslında kadınlar için problem oluşturduğunu ve feminizm hareketlerinin toplumsal yaşam içinde görülen cinsiyet eşitsizliklerini inceleyebilmek adına gerekli olduğunu kabul etmiştir. Fakat öte yandan erkekler için belirlenen cinsiyet rollerinin de erkeklerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarını, duygusal yaşantılarını, kurdukları ilişkileri olumsuz etkilediğini de vurgulamışlardır. Kısacası erkeklik için belirlenen rollerin erkekleri duygusal ve sağlık anlamında yoksullaştırdığını, sağlıksız bireyler haline getirdiğini dolayısıyla da yaşamlarını tehlikeye atacak şekilde kurgulandığını belirterek erkek bireyleri de feminizm hareketlerinin içine dahil etmeye çalışmışlardır (Messner, 1998: 256). Erkek kurtuluşçuluğu yaklaşımı özellikle sosyalleşme süreçleri içinde erkek bireylerin kamusal alanlarda başarılı olmasının talep edilmesine ve bu başarılarını gerçekleştirirken de rekabet duygularını ön plana çıkarmalarının istenmesine odaklanmıştır (Messner, 1997: 37).

Erkek kurtuluşçuluğu hareketleri erkek bireyler için sunulan yaşam faaliyeti alternatiflerinin genişletilmesini içermektedir. Daha iyi sağlık koşullarının oluşturulması, sonuçta yaşam, sürelerinin uzaması, boş zamanlarını değerlendirebilecekleri faaliyetlerin artırılması gibi kriterlerin gerçekleşmesi sağlanacaktır. Böylece kendileriyle ve etraflarında bulunan diğer bireylerle kurdukları ilişkilerinde daha sosyal ve samimi bir görünüm sergileyebileceklerdir. Fakat bütün bunların gerçekleşmesi sahip oldukları kişisel gücü oluşturan statü, para, iş yaşantısı gibi unsurların değerinin düşmesine de sebep olacaktır (Baker ve Bakker, 1980: 558).

Erkek kurtuluşçuluğu yaklaşımının temelinde ataerkil toplum yapılarının erkek bireyleri ezdiği, onlara zarar verdiği ve bunlardan kurtularak erkeklerin ancak özgür bireyler haline geleceği yer almaktadır. Ataerkil toplum yapılarının erkeklerin fiziksel ve psikolojik olarak zarar görmesine yol açtığını vurgulamaktadır. Ataerkil toplumun kendisinden istediklerini yerine getirebilmek için erkek askerlik yapmak, savaşa katılmak, kavga etmek, spor yapmak zorunluluğunu hissetmektedir. Bu şekilde de yaşamını kısa sürede yitirmektedir. Duygularını belli etmesi istenmez, cinsel yaşantısının bile nasıl olacağı bellidir. Bu sebeple erkek kendi içine dönük, kendine tapan, yalnızca benliğini merkeze alan birey haline dönüşmektedir. Ayrıca ataerkil toplumsal yapının gerektirdiği gibi baba olduktan sonra ailesinin yükünü üstlenmek,

geçimini sağlamak zorunluluğu da açığa çıkmaktadır. Bütün bu göstergelerden dolayı erkek kurtuluşçuluğu yaklaşımı erkeklerin sağlıklı ve özgür bireyler olması adına aslında toplumsal yapının ataerkil kodlarından uzaklaşması gerektiğini savunmaktadır (Bozok, 2011: 44). Erkek bireylerin yaşam sürelerinin kadınlara göre daha kısa olması, çeşitli sağlık sorunları yaşamaları, askerlik yapmaları, boşandıklarında velayetin babaya verilmemesi, gibi unsurlar erkek bireyler üzerinde kurulan toplumsal baskının kanıtı olarak sunulmuştur (Messner, 1998: 266).

Erkeklerin kurtuluşçuluğu hareketiyle beraber bir erkeğin sahip olduğu potansiyellerin ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır bunun için fırsatlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Yaşam içinde daha fazla seçeneğe sahip olan erkeğin aslında kendisinin istediği gibi bir erkek olmasının yolunun da açılacağı savunulmaktadır. İş yaşantısı göz önünde bulundurulduğunda tüm ekonomik yükün erkek üzerinde olmasından ziyade ailede yer alan diğer bireylerle paylaşma ihtimali oluşacaktır. Öte yandan aile yaşantısına bakıldığında çocuk bakımı ve evin diğer işlerinde aktif olarak rol almak gibi daha fazla sorumluluk alma ve yerine getirme durumları açığa çıkacaktır. Dolayısıyla aile içinde dede, koca, baba, amca, kardeş gibi rolleri üstlenen erkek için kendini ifade edebileceği ve potansiyelini keşfederek geliştirebileceği yeni alanlar oluşacaktır (Lewis, 1980: 256–257).

Erkek kurtuluşçuluğu yaklaşımı savunucularına göre, erkek bireyler ataerkil toplum yapısından kadınlar kadar zarar görmekte ve onlar kadar mağduriyet yaşamaktadır ve kendilerini ifade etmek adına sert görünümlere sahip olmaları, maço tavırlar sergilemeleri erkekliğin özünde yer alan değerlerden uzaklaşmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır (Bozok, 2009a: 271). Cinsiyet rolleri belirlenmiş olan erkek toplum taleplerini yerine getirmek zorundadır ve bu da özgürlüğünün kısıtlanmasına yol açmaktadır. Bu sebeple erkek kurtuluşçuluğu hareketi cinsiyet rolü kalıplarını yıkmayı amaçlamaktadır. Çünkü erkek birey özgür olmadığını anladığı zaman duygularını da dışarı vuramayacaktır. Duygularını belli etmek zayıflık ve kadınsılık göstergesi olduğu için özgürlüklerinin kısıtlanmasını tercih ediyor gibi görünmektedirler.

Erkek hareketleri temsilcilerinden olan Herb Goldberg, *The Hazards of Being Male: Surviving the Myth of Masculine Privilege* (Erkek Olmanın Tehlikeleri) adlı eserinde toplum içinde erkeklerin kadınlara göre daha ayrıcalık tanınan statü ve

rollerde yer aldığı belirtilen durumları ele almıştır. Sonuçta ise her ne kadar görülmesi bile toplumun erkekler için belirlemiş olduğu rollerin ve onlardan beklentilerinin aslında erkeklere ağır sorumluluklar yüklediğini ve bunun neticesinde de kadınlara göre daha kısa bir yaşam sürdüklerini belirtmiştir. Toplumun sahip olduğu değerler ile birlikte erkek için geleneksel olan rolleri dayatması ve feminizm hareketlerinin de kadın karşısında erkeğin daha ayrıcalıklı ve fazla haklara sahip olduğunu belirtmesinin erkeğin durumunu olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir (Kepekçi, 2012: 66).

Goldberg (1992), erkeğin temeline yerleştirilmiş olan toplumsal kuralları erkeğin yükleri olarak görmekte ve bu yüklerin erkek olabilmek, erkeğini topluma kanıtlayabilmek adına taşınması gerektiğini belirtmektedir. Erkeğin yükleri şu şekilde sıralanabilir; cinsel kimlik, kinetik, duygu, kahraman imajı, arkadaşlık, çocuk yetiştirme, kimlik, otorite, ekmek kazanan olma, başarı, kariyer merdiveni, bütünsellik, tekeşlilik, duygusallık, özerklik, sağlık, kendiliğindenlik, öncelik, gelişim yükü. Çelik'in (2016: 3) ifadesiyle bu yükler erkeğin açmazlığı olarak da ifade edilebilmekte ve sorunlu erkeklik yapısını temsil etmektedir. Goldberg (1992: 115–127) Erkek Olmanın Tehlikeleri kitabında sıralamış olduğu yükleri açıklamaktadır.

Cinsel kimlik yükü; erkek olan bir çocuğun yetiştirilme sürecinde kadınların etkin rol oynadığı görülmektedir. Annesi ya öğretmenleri aracılığıyla toplumla kurması gereken ilişkiler ve bu ilişkiler içinde kendini ifade edebileceği duygular çocuğa öğretilmektedir. Bütün bu sürecin içinde baba yalnızca belli noktalarda görünmektedir. Evde kaldığı süre anneye göre daha kısadır ve o süre içinde de yine aile üyelerine ayırdığı vakit sınırlıdır. Dolayısıyla çocuğun kadın kimliğinin normları içinde yetiştirilmesi ve onları görerek tecrübe etmesi mümkün olmaktadır. Bütün bunların yanında gerçek bir erkek olması da yine çocuktan beklenmektedir. Çocuk yetiştirilme süresi içinde yoğun bir ikilem yaşamaktadır. Kadınsı olarak nitelendirilen davranışları sergilemesi, duygularını ifade etmesi aşağılanmasına, toplum içinde farklı şekillerde adlandırılmasına sebep olacaktır. Öte yandan kadınsı olarak tanımlanan ve benliğinde bir yer edinen özellikleri bastırıldığında da kendi cinsiyetini üstün görece ve sert erkek görünümüne bürünecektir. Her iki türlü de aslında erkek çocuk kaybeden tarafta yer almaktadır.

Kinetik yük; erkek çocuktan sürekli hareketli olması, aktif bir yaşam sürmesi, fiziksel yönden güçlü olması ve bunların yanında da başarılı olması beklenmektedir. Bu beklentilerin yerine getirilmesinin karşılığı olarak da toplumun kendisine yönelteceği övgüyü hak edecektir dolayısıyla gerçek bir erkek olduğu toplum nezdinde kanıtlanacaktır. Fakat yine bu beklentilerin yerine getirilmesi sonucunda erkeğin yaşamına görece olumlu yansımaları olacağı gibi olumsuz yansımaları da olacaktır. Örneğin sürekli hareket halinde olan ve aktif bir yaşam sürdüren birey toplumun diğer bireyleri tarafından hiperaktif ve toplumun genel görünümüne uyumsuz olarak tanımlanacaktır. Toplumun bütün beklentilerini karşılayıp gerçekten uyumlu bir birey olduğu sürece de kendi potansiyelinden taviz verecek ve tek bir tip erkek modelinin temsilcilerinden birisi olacaktır.

Duygu yükü; yaşadığı olaylar karşısında hissetmiş olduğu duyguları samimiyetiyle saklamadan gösteren erkek birey toplumun gözünde dengesiz ve kadınsı olarak adlandırılmaktadır. Kimi zaman da psikolojik rahatsızlığı olduğuna dair yorumlar da yapılmaktadır. Zaten sahip olduğu erkeklik kodları gereği toplumun diğer bireylerince erkeğin ağlamaması, sert bir duruş sergilemesi, başkalarını koruyup kollaması, yaşadığı veya şahit olduğu olumsuz olaylar karşısında metanetini koruması beklenmektedir. Öte yandan duygularını saklayan, erkekliğini korumak adına gizlemek isteyen erkek de soğuk bir kişilik olarak tanımlanmaktadır. Bozok'un (2011: 80) ifadesiyle duygularını sakladığı için kendisine yabancılaşan erkek, hislerinin hangi durumlarda gösterileceğinin farkında olmamaktadır. Başka bir ifadeyle duyguların içeriğini net olarak bilmedikleri gibi hangi ortamda, hangi durumlarda ve hangi zamanlarda açığa çıkarmaları gerektiğinin de ayrımını yapamamaktadır. Yine iki durumda da erkeğin kaybeden olduğu rahatlıkla görülebilmektedir.

Kahraman imajı yükü; Yetiştirilme dönemleri içinde erkek çocuğa erkeksi davranış kodlarının temsili olan kahraman olma özelliği dayatılmaktadır. Bu dayatmayla birlikte sonucun ne olacağını önemsemeksizin erkekliğine tehdit oluşturacak veya erkekliğini sorgulayacak her türlü davranış ve tutuma karşı kendini savunma amacıyla baştan her şeyi kabul etme durumu ortaya çıkmaktadır. Cesaretlilik olarak adlandırılan kabul etme durumunun canı tehlikeye atmak gibi olumsuz sonuçları da yine göz ardı edilmemesi gereken gerçekler arasında yer almaktadır. Öte yandan tehditlere ve sorgulamalara karşı koruyucu bir tutum sergilemeyen ve cesaret göstermeyen

erkeklerin ise korkak olarak adlandırılması ihtimaller arasındadır. Dolayısıyla erkeklik kodlarına aykırı olan bu durum kişinin kendisini kötü hissetmesine, toplum tarafından dışlanmasına da yol açmaktadır. İkisi de göz önünde bulundurulduğunda bireyin kişiliği üzerinde olumsuz etkilere yol açtığını söylemek mümkündür. Başka bir yaklaşım olarak Yücel'in (2014: 51) belirttiği gibi kahraman sıfatına sahip olmak erkeği ayrıcalıklı bir konuma ulaştırmaktadır. Fakat dikkat edilmesi ve gözden kaçırılmaması gereken noktalardan birisi kahramanlığın aslında hiç görülmediği veya ertelenmek zorunda kaldığı için erkeğin önünde bir hedef olmasının yanında elde edemediği bir arzusu olmasıdır.

Arkadaşlık yükü; Erkek çocuğun kendisine oyun arkadaşı olarak yine kendi cinsiyetinden olan çocukları tercih etmesi istenmektedir. Erkeklik değerlerini temsil eden etkinliklerde rol alması ve bu etkinliklere katıldıkça mutlu olması talep edilmektedir. Bir başka ifadeyle kendilerinin aktif olarak rol alabilecekleri oyunların içinde yer aldıkları ebeveynler tarafından beklenenler arasındadır. Kız çocuklarıyla beraber evcilik oyununu oynayarak pasif bir rol üstlenmeleri istenmemektedir. Yine aynı şekilde kız çocuklarıyla arkadaşlık kurarak bundan hoşnut olmaları, erkek çocuklara nazaran kız çocuklarının arkadaşlığının kendileri için bir tercih ögesi olması beklenmeyen ve tercih edilmeyen durumlardır. Eğer beklenmemesine rağmen çocuğun tercihleri bu yönde bir sorun olduğu düşünülebilmektedir. İlerleyen yaşlarında da yine erkek için sunulan beklentiler neredeyse aynı olmaktadır. Bu örneklerden hareketle çocukluk döneminden itibaren erkek için çizilen sınırlar arasındaki etkenlerden birisinin de arkadaşlık yükü olduğu rahatlıkla görülmektedir.

Çocuk yetiştirme yükü; Baba rolünü üstlenen erkek çocuklarının yetiştirilme sürecine aktif bir katılım göstermek istediğinde kendi çocuk yetiştirme anlayışı ile eşinin sahip olduğu çocuk yetiştirme anlayışı arasında bir çatışma yaşayabilmektedir. Farklı anlayışların ortada olması ebeveynler arasında çatışmaya yol açabilmektedir bu da baba için müdahaleci bir profil çizmektedir. Çocuk yetiştirme konusunda geri planda kalmayı tercih eden, eşinin kendi yetiştirme anlayışına göre çocukla ilgilenmesine müsaade eden baba ise ilgisiz olmakla itham edilecektir bunun sonucunda da aile içindeki ilişkiler üzerindeki etkisi de çocuklarıyla kurmuş olduğu ilişkilerdeki rolleri de gittikçe azalacaktır.

Kimlik yükü; Erkek iş ve aile yaşantısında farklı kimliklerin temsilciliğini yapmaktadır. İş yaşantısında başarılı olabilmesi için bazı kriterlere sahip olması istenmektedir. Bu kriterler arasında emir vermeyi bilmesi, girişimci olması, duygularını saklamayı becerebilmesi ve duygusal tutumlardan uzak kalabilmesi yer almaktadır. Öte yandan aile yaşantısında ise tam tersi olacak şekilde duygularını dile getirebilmesi, etrafında yer alan kişilere karşı duyarlı tutumlar sergilemesi, sıcak ve samimi ilişkiler kurmanın yanında düşünceli tavırlarda bulunması da beklenmektedir. İşindeki kimliğini evine, evindeki kimliğini de işine yansıtmasına izin verilmeyen daha doğrusu yansıttığında tavırları başka bireyler tarafından hoş karşılanmayan erkek bir ikilemin içinde sahip olduğu kimlikleri temsil etmeye, erkekliğine zarar gelmeyecek şekilde yaşamaya çalışmaktadır.

Otorite yükü; İş ve aile yaşantısında ya da toplum içinde bulunmuş olduğu farklı ortamlarda erkek karar mekanizmalarının kimi zaman temsilcisi kimi zaman da yalnızca uygulayıcısı olmaktadır. İçinde bulunduğu ortamlarda karar mekanizmasını elinde bulunduran erkek etrafında yer alan bireylerin taleplerini göz önünde bulundurarak demokratik bir tutumla objektif kararlar vermeye çalışıldığında zayıf ve güçsüz olarak nitelendirilebilmektedir. Öte yandan başkalarının düşüncelerini ve taleplerini dikkate almadan yalnızca kendi talepleri doğrultusunda karar verdiği zaman ise sert, otoriter ve baskıcı olarak görülecektir bunun yanında etraftan tepki de toplaması da görülebilecek sonuçlar arasındadır.

Ekmek kazanan olma yükü; Toplumsal yaşantısında gerçek erkeklik statüsüne erişmiş ve bunu korumak için uğraşan erkeğin başvuracağı yollardan birisi de baba ve koca rollerini üstlenmesidir. Üstlenmiş olduğu bu rolleri tam anlamıyla yerine getirebilmesi sorumluluğunu üstlenmiş olduğu aileyi de yaşadıkları toplum içinde temsil edebilmesi anlamına gelmektedir (Bolak Boratav, Okman Fişek ve Eslen Ziya, 2018: 14) Yetişkin bir erkek toplum tarafından gerçekliği onaylanan bir baba ve koca olmak adına aile üyelerinin refah düzeyini yükseltecek yaşam standartlarını onlara sunmak zorundadır. Bu zorunluluk yine toplum tarafından kendisine öğretilmiştir, karşılığında da onaylanacak ve övgüler kazanacaktır. Bu sorumluluk karşısında kendisini işine adanmış ve daha fazla para kazanıp ailesine güzel bir yaşam sunmak için çabalayan erkek ailesine yeteri kadar ilgi göstermediğine dair söylemlerle karşılaşacaktır. Yalnızca işiyle meşgulmüş gibi bir görünüm sergileyecek ve bunun

karşılığında kocalık ve babalık vazifelerini yerine getiremediği de ifade edilecektir. İş yaşantısında daha fazla başarılı olmak, başkalarıyla rekabet halinde olup kendini kanıtlamak yerine olduğu konumu değerlendirmeye çalıştığında ise bu kez kendine olan saygısını yitirmeye başlayacak ailesinden de aynı tepkileri görecektir.

Başarı yükü; Yaşam içinde ayakta kalabilmesi, erkek olduğunu, bir üstünlüğe sahip olduğunu kanıtlayabilmesi adına erkeğe başarılı olması gerektiği öğretilir. Bunun için de çalışması ve kazanmaya odaklanması sonucunda da toplum tarafından övgü kazanacağını, kendisine saygı ve hayranlık duyulacağı da belirtilmektedir. Bütün bunları gerçekleştirebilmesi için yalnızca belirlemiş olduğu hedeflere odaklanması, tutkuyla işine sarılması, çalıştığı alanda yer alan diğer kişilerle rekabet etmesi ve bu rekabet içinde de sahip olduğu hırsını kaybetmemesi gerekmektedir. Bütün bu gereklilikler de beraberinde samimi olmayan, resmî olarak ifade edilebilecek uzak ilişkileri kapsamaktadır. Bütün bunlara karşılık yine aynı bireye topluma uyum sağlayabilmesi adına samimi, başkalarını düşünen, paylaşımına açık bireyler olması gerektiği de söylenmektedir. Beklentilerin birbiriyle çelişmesi yine erkeğin ikilem yaşamasına neden olmaktadır.

Kariyer merdiveni yükü; Sahip olduğu meslek içinde sürekli ilerlemesi, bir üst statüye çıkma imkânı varsa gerekenleri yapması yine erkekten beklenenler arasındadır. Toplumun gözünde başarılı olduğunun anlaşılması adına üzerinde yer alan sorumluluklardan daha fazlasını almak, kendini iş yaşamında kanıtlamak zorundadır. Fakat bunları yaparken yaşamının geri kalanında yer alan etmenlere her zaman ayırmış olduğu vakti ayıramayacak dolayısıyla ihmal etmek zorunda kalacaktır. Ayrıca kendisine başarı merdivenlerini tırmanırken engel olacağını düşündüğü kişilerle iletişiminin bozulabilmesi de mümkündür. Başkalarının kendisini geride bırakmasına müsaade etmemesi beklenmektedir. Bu da öncesinde kurmuş olduğu ilişkilerine zarar verecektir.

Bütünsellik yükü; İş yaşamında samimi ilişkiler kurarak, resmîyetten uzak, iş yaşantısının gerekliliklerine göre uygunsuz olarak nitelendirilecek hareketlerde bulunan erkek aslında bu kişiliğinin göstergesi olsa da çoğu zaman saf olarak görülebilmektedir. Farklı bir şekilde gerçekten kendi hissetmiş olduğu duyguları saklayarak, iş yaşantısında gerektiği gibi davranmaya başladığında her ne kadar

etrafındaki bireyler tarafından hoş karşılanırsa da kendi benliğinden uzaklaşacak, yapmacık samimi olmayan tavırlar sergilediği için kendisine yabancılaşacaktır.

Tek eşlilik yükü; Ergenlik döneminden itibaren bir erkeğin birçok kadınla cinsel birliktelik yaşamış ve yaşayacak olması övüleceği, gerçek bir erkek olduğunun kanıtlanacağı söylenildiği durumlar arasındadır. Yetişkin bir erkek olduğunda ise aile kurumunun birlikteliği gereği tek bir eşi olması gereken erkeğin yine bu eşe karşı bağlılık göstermesi, farklı kadınlarla birlikte olmaması istenmekte, olduğu zaman hoş karşılanmamaktadır. Evlilik ve aile kurumuna dahil olmadan yaşantısını farklı kadınlarla sürdürdüğünde kendisi de aslında yakın ilişkiler kuramayacağına farkına varacağı için yine bu da kendisine yabancılaşmasına sebep olacaktır. Öte yandan tek eşli bir yaşamda kimi isteklerini dile getirmekten çekinmesi de üzerindeki yükün getirilerinden birisidir. Bozok'un (2011: 82) belirttiği gibi ataerkil toplum yapısının erkek üzerindeki baskılarından birisi de cinsel yaşamı üzerinde olmaktadır. Erkek içinden geldiği gibi cinselliğini yaşamaktansa toplumsal yapının ona dayattığı şekilde yaşamaya çalışmaktadır. Tıpkı toplumsal ilişkilerde beklendiği gibi özel alanında da erkeğin egemenliği elinde tutması beklenmektedir. Bu sebeple cinsellik erkeğin kendini kanıtlayacağı, taleplerini söyleyip yerine getirilmesini sağlayacağı, iktidarını göstereceği bir alan olmaktadır.

Duygusalılık yükü; Erkek çocukluk döneminde yetişkinler tarafından sevilirken sert ifadelerle karşılaşır, öpülmek, sarılmak gibi fiziksel sevgi ifadeleri yerine daha çok darbeler ile sevginin ifade edildiğini gözlemlemektedir. Kucaklaşma, sarılma gibi eylemlerin daha çok kız çocuklarına özel olduğu algısı zihninde yer aldığı için aslında bu sevgi gösterilerinden çocukluk döneminde uzak durmaktadır. Yetişkinliğinde ise kurmuş olduğu ikili ilişkilerde kendisinden fiziksel bir yakınlık, sevgisini ifade etmesini sağlayacak olan fiziksel temas beklenmektedir. Dolayısıyla çocukluğundan itibaren zihninde yerleşmiş olan sevgi algılarını artık değiştirmesi istenmektedir. Bu da yine erkeğin kendisini yetersiz hissedeceği ve yaşayacağı ikilemler arasında yer almaktadır.

Özerklik yükü; Yaşam boyunca erkek kahraman olma imajının da etkisiyle tek başına bir şeyler yapmaya çalışmaktadır. Başkalarından yardım istemek yerine her şeyi kendisinin yapabileceğine inandırılmış ve kendisi de bu inancın peşinden yaşamını

kurgulamaya devam etmiştir. Bağımsız bir yaşantı sürmeye alıştıran erkeğin aslında benliğinde bir yalnızlık, ilgi açlığı durumu yer alabilmektedir. Yardım talep ettiği, tek başına bir şeyler yapmaktan çekindiği zaman erkekliğinin tehdit edildiğini hissedecektir. Yardım isteme konusunda direnç gösterdiğinde ise yalnızlık duygusuyla yüzleşecek bu da kendisine eziyet etmesine sebep olacaktır.

Sağlık yükü; Erkek ona dayatılan toplumsal yargılar gereği hasta olmamalıdır. Hasta olsa da bunu dile getirmemeli, zayıf olduğu toplum tarafından görülmemelidir. Çünkü hasta olduğunda dile getirilmesi, hastalık belirtilerinin açık açık gösterilmesi erkeğe yakışmamaktadır. Gerçek bir erkek bedenini korumayı bilmeli, yaşadığı sorunlara karşı nasıl çözüm üreteceğini de düşünüp uygulayabilmelidir. Hastalığı dile getirmek, bedenini göz önünde tutarak hareket etmek topluma göre hastalık hastası olarak adlandırılan şımarıkça bir tutum şeklinde değerlendirilmektedir. Ne kadar hastalığı dile getirmez, nasıl başa çıkacağını bilirse o kadar gerçek, cesur bir erkek olabilecektir. Fakat bu durumda erkeğin kendisini ihmal etmesi, sırf erkekliğini yitirmemek adına kendine zarar vermesi de söz konusu olabilmektedir.

Kendiliğindenlik yükü; Toplum içinde erkeğin suçlandığı ve aslında onun için yük olan konulardan birisi de yetişkinlik döneminde erkeğin kendisi gibi davranmaması, çeşitli rollere bürünerek bir oyuncu gibi yaşamını sürdürmesidir. Bu şekilde kendi sahip olduğu potansiyellerini de engellemektedir. Kendini engellemeden, direkt olduğu gibi davrandığında ise bu kez etrafındaki bireylerle problemler yaşayabilmektedir. İki durumda da yine erkek birey zararlı çıkmaktadır. Kendini engelleyerek, rollere bürünerek yaşamını sürdürmeye çalışması toplum içinde sert bir duruş olarak algılanabilir ve biraz daha kendisini esnetmesi istenebilmektedir. Potansiyellerini saklamadan direkt olduğu gibi davrandığında ise çevresinde yer alan kişiler rahatsız olabilmektedir.

Öncelik yükü; Yetişkin bir erkeğin hayatında ailesi, yakın arkadaşları ve iş yaşamındaki arkadaşları yer almaktadır. Etrafında yer alan bu bireylerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, yaşamındaki öncelikleri de onlara tanıması halinde düşünceli ve iyi bir adam profiline bürünmekte, gerçek bir erkek olduğu düşünülmektedir. Fakat bunların yanında erkeğin kendisinin istekleri, ihtiyaçları da vardır ve başkalarının ihtiyaçlarını giderirken kendisinin ihtiyaçlarına zaman

ayıramamaktadır. Kendisini yaşamının merkezine alarak ihtiyaçlarını ve isteklerini giderdiği zaman ise bencil, etrafındaki bireyleri düşünmeyen bir insan olarak düşünülecektir. Her iki şekilde de yine erkeğin bir kaybı söz konusu olmaktadır. Ya kendisini feda edecek ya da kendisine yöneltilen suçlamalarla yaşamını sürdürecektir.

Gelişim yükü; Yetişkin bir erkek gelişiminin yanında değişim süreçlerinin de içine dahil olmaktadır. Bunun yanında etrafında yer alan bireylerin sorumluluğu, güvenliklerini sağlama görevi de yine çoğu zaman erkeğe düşmektedir. Yine öncelik yükünde yer alan sorunlara benzer sorunların ortaya çıkması gelişim yükünde de söz konusu olabilmektedir. Etrafındaki bireylerin sorumluluklarını yerine getirebilmek için farklı ilişkiler kurmaya çalışan ya da yaşam tarzını değiştirerek kendini geliştirmeye çalışan erkek kendi yaşamını yine yok sayabilmektedir. Kendi gelişimini görmezden geldiği zaman ise tek düze bir yaşama sahip olan, sıkıcı bir birey profili oluşacaktır.

Erkek bireyin yaşamı boyunca sergilemiş olduğu davranış ve tutumlarda arka planda yer alan erkeklik kodlarından dolayı yaşamını düzenlemek zorunda kaldığı açık bir şekilde söylenebilmektedir. Bütün durumlarda erkeğin kaybeden tarafta yer aldığı da görülmektedir. İkilemde kalınan bütün davranış ve tutumlarda ya kadınsı niteliklere sahip gibi görünecek ya da erkekliği tehdit edilecektir. Dolayısıyla erkek, erkeklik sorumluluklarının altında ezilmektedir. Toplumun gözünde gerçek bir erkek olabilmek adına çoğu kez kendi sahip olduğu potansiyelleri bir kenara bırakacak kurmuş olduğu ilişkilerinde etrafında yer alan bireylere karşı samimi olmayan, sert, kaba tavırlar sergileyebilmektedir (Çelik, 2016: 3).

Bireylerin kimliklerini ve yaşamdaki pratiklerini kurgulayan ve kurallarıyla birlikte şekillendiren ataerkillik söylemleriyle beraber bireylerin hareket alanlarını da sınırlandırmaktadır (Bozok, 2011: 27). Her ne kadar erkek kurtuluşçuluğu yaklaşım savunucularının ifadelerinden ataerkillik karşıtlığı paydasında yer aldığı için yaklaşım feminizmle benzer şeyleri savunuyor gibi görünse de aslında feminizme karşı mesafeli bir duruş sergilemektedir (Bozok, 2009a: 272). Kadınların ve yaşadıkları problemlerin merkeze alındığı olaylara onları savunacak ya da problemlerini dile getirecek yaklaşımlar sunacağı zannedilse de erkeklerin problemlerini ve sosyalleşme süreçleri

içinde yaşamış oldukları bedeller odak noktasında yer almaktadır (Bozok, 2009b: 436).

1.3.7. (Pro)Feminizm

(Pro)feminist erkek hareketleri 1960'ların sonlarında erkeklik normlarını sorgulamak isteyen bir grup erkek tarafından başlatılmıştır. Küçük grupların toplantıları şeklinde başlayan faaliyetleri 1970'lerin ortalarına gelindiği zaman Erkekler ve Erkeklik adıyla başlatılan konferanslar şeklinde faaliyetlerine devam etmiştir (Code, 2002: 402). (Pro)feminist başka bir ifadeyle feminist yanlısı, feminizm destekçisi erkekler toplumsal cinsiyet normları içinde eşitlik anlayışını benimsemiş ve bu eşitlik anlayışıyla birlikte aktif bir şekilde çaba göstermeye çalışmaktadır (Flood, 2002).

(Pro)feminizmin çıkış noktası feminist hareketlerdir ve ataerkil toplumsal yapıların oluşturmuş olduğu erkeklikleri eleştirmeyi amaçlamaktadır. Bozok'un (2011: 45) belirttiği gibi ataerkillik değerleriyle oluşan erkekliklerin kadınları ve queer bireyleri dışlayan, toplumsal yaşam içinde ezilmelerine sebep olan temel faktör olduğu belirtilmek istenmektedir. Feminist ve queer hareket anlayışlarıyla ortak paydada buluşan (pro)feminist yaklaşım ataerkilliğin verdiği zararların ortadan kaldırılması, erkekliğin bir dönüşüm süreci içine girmesinin yollarını aramaktadır.

(Pro)feminist erkekler benimsedikleri politikada, erkekler olarak dünya üzerinde kendilerinin görmek istedikleri değişim ve dönüşümlerin yaşanmasını beklediklerini dile getirmektedir. Bu sebeple kendi yaşamları ve kurmuş oldukları ilişkilerde cinsiyetler arasındaki eşitliği ve adaleti sağlayabilmek adına prefigüratif olarak adlandırılacak politikaları benimsemiştir. İkinci dalga feminizmde öne çıkan "Kişisel olan politiktir" anlayışının yansımaları da yine (pro)feminizm hareketi içinde görülmektedir. Bu yansımadan hareketle bireysel yaşam, egemenlik alanları, bireyler arasındaki itaat ilişkileri şekillendirilmektedir (Flood ve Ertel, 2020: 190).

(Pro)feminizm savunuculuğu yapan erkekler feminizmin anlayışlarına karşı bir yakınlık hissetmektedir. Kadınların ve queer bireylerin toplum içinde yaşamlarını süren gruplar olarak eşit haklara sahip olmadığını, adaletsizliklerle karşılaştığını buna karşılık erkeklerin ise ayrıcalıklı konumlara sahip olduğunu belirtmektedir. Fakat

belirtilmesi gereken noktalardan birisi erkekliğin getirmiş olduğu sınırları da yok saymadıklarıdır. Erkeklik rol ve sorumluluklarının erkekler için duygusal açıdan sınırlı ilişkiler kurmalarına, sağlıksız bir yaşam sürmelerine yol açtığı gibi getirileri olduğunu reddetmemektedirler. (Pro)feminizm ile birlikte öncelikle kişisel daha sonra sosyal değişimlerin herkes için yararlı olacağı düşüncesini savunmaktadırlar. (Pro)feminizm savunucusu olan erkekler arasında da birtakım farklılıklar görülebilmektedir. Örneğin bir grup savunucu ataerkilliğin erkeğe sunduğu ayrıcalıkların altını çizerken başka bir grup ise kadınların kendilerine çizilen sınırlar içinde hareketlerinin sınırlandırıldığını belirtebilmektedir (Flood, 2002). ABD’de faaliyet gösteren (pro)feminist harekette ilk zamanlarında feminist teorinin iki farklı görüşü olan liberal ve radikal feminizmin etkileri görülmektedir. Liberal feminizmden etkilenenler erkek kurtuluşçuluğunun yanında cinsiyetler için belirlenen rollerin erkek ve kadınlara eşit oranda zarar verdiğini iddia etmektedir. Radikal feminizmden etkilenenler ise erkeklerin kadınlar üzerinde baskı kurduğunu, ataerkil toplumsal yapının erkeğe haklar tanıyarak şiddetini göstermesi için alan oluşturduğunu öne sürmektedir (Code, 2002: 402).

(Pro)feminist erkekler yaşamları içindeki kendi tecrübelerini irdelemeye başlamış ve öz eleştirilerini politik bir şekilde yöneltmiştir. Bu politik eleştiriler içinde toplumun kendilerine dayatmış olduğu katı ve değişmez olarak nitelendirilebilecek erkeklik normlarına uygun davranmamak ilk uygulamak istedikleri kurallarıdır. Bunun bir erkeklik tehdidi oluşturmadığını, erkeklerin de kadınlar gibi toplumun kendilerine dayatmış olduğu cinsiyet rollerinden ötürü mağduriyet yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bir değişim sürecinin içine dahil olan (pro)feminist erkekler aslında değişimin mümkün olduğunu, “farklı erkeklik”lerin aslında yaşam içinde görünür olmalarını engellemediğini ispatlamak amacını taşımaktadır (Sancar, 2009: 29).

Akademik çalışmalarda feminizmin erkeklikleri irdelemek için karşılık bulduğu alan (pro)feminizmdir. (Pro)feminizm aracılığıyla erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemeler ve erkek çalışmaları şeklinde farklı hedefleri olan iki alan oluşmuştur (Bozok, 2009a: 273). Başlangıç noktasında (pro)feminizm olarak çıkan alan daha sonrasında eleştirel erkeklik incelemeleri şeklinde karşılık bulmuş ve son dönemlerde de bu alan adıyla çalışmalar yürütülmektedir (Bozok, 2018: 35).

1.3.8. Sosyal Öğrenme Kuramı

Bireyler toplumsal yaşam gereği bir arada yaşamaktadır. Her ne kadar bireysel yaşantıları var gibi görünse de bireyi çevreleyen, iletişim ve ilişki kurmak zorunda olduğu bireylerin oluşturduğu bir sosyal çevresi vardır. Bu çevre içinde aile, akranlar ve toplumun diğer üyeleri yer almaktadır. Diğer bireylerle birlikte kurulan iletişim ve ilişkiler sonucunda ortaya çıkan etkileşim bireyin yaşantısını şekillendirmektedir. Bu şekillendirmeler dönem koşullarına göre değişim gösterebilmektedir. Bireysel özellikler ve sosyal çevreden edinilen etkileşimler sonucunda sosyal öğrenme süreci gerçekleşmektedir.

Albert Bandura, bireylerin davranışları konusunda edinmesi gereken tecrübelerin toplum içinde kurmuş oldukları iletişim ve sonucunda ortaya çıkan etkileşimlerle birlikte açığa çıktığını belirtmiştir. Bu durumu *sosyal öğrenme kuramında* açıklayan Bandura (1986) kadınlık ve erkeklik olarak adlandırılan cinsiyetlere atfedilmiş rollerin iletişim ve ilişki kurulan süreçler içinde öğrenildiğini savunmaktadır. Her ne kadar cinsiyetler arasındaki farklılığın sebebi biyolojik gibi görünse de cinsiyetler üzerine yerleşmiş olan kalıp yargıların asıl sebebi kültürel belirlenimler olarak gözlemlenmektedir. Sosyalleşme olarak adlandırılan toplumsal yaşam içinde bireyin kendini konumlandırması beraberinde öğrenme sürecini de getirmektedir.

Kavramsal ve tarihsel açıdan davranış kuramlarıyla desteklenen sosyal öğrenme kuramı toplumsal cinsiyet rollerinin bireyler tarafından öğrenilmesi konusunda en bilinen bakış açılarının temelini oluşturmaktadır (Bandura, 1977). Çocuk olan birey sergileyeceği davranışları edindiği deneyim ve toplumsal etkileşimleri sonucunda öğrenmektedir (Powers, vd., 2017: 3). Çocukluk döneminden itibaren bireyler öncelikle içine doğdukları ailede daha sonra akranlarında, okul yaşantılarında, arkadaş çevrelerinde, komşuluk ilişkilerinde, iş yaşantılarında gerçek bir kadının ve erkeğin nasıl olması gerektiğini kendi toplumsal normlarının izin verdiği ölçütlerin sınırları dahilinde gözlemlemekte ve gözlemlerini kendi yaşantısına yansıtılmaktadır. Kendi yaşantısına yansıtması toplum tarafından kabul edilmesine yol açarken öte yandan kendine uygun bulmadığını düşünerek gözlemlendiği durumlardan uzak kalması bireyin toplum tarafından dışlanmasına, yadırganmasına hatta cezalandırılmasına yol açabilmektedir.

Bandura (1997), toplumsal cinsiyetin ortaya çıkarak gelişmesini ve bireyin yaşantısı içindeki işleyişinin kavramsal ve kuramsal arka planını psikolojik, sosyo-

yapısal belirleyicilerle ve sosyal öğrenme kuramıyla birleştirmektedir. Bussey ve Bandura (1999) yaptıkları çalışmada temelinde cinsiyetin olduğu farklılıkların, bireylerin gündelik yaşantılarının her alanını etkileyen bir olgu olduğunu belirtmektedir. Cinsiyet rollerinin öğrenilmesi ve uygulanabilmesinin toplumsal yaşam içinde birtakım değişkenlere bağlı olduğunu arka planda psikolojik ve sosyal yapı belirleyicilerinin yer aldığını ifade etmektedirler. Toplumsal cinsiyet adı altında üretilen olguların bireylerin sosyal ağı olarak adlandırılan toplumsal çevreleri ve ilişkileri aracılığıyla ortaya çıktığı, biyolojik uyarlamaların yapıldığı yine çalışmanın bulguları arasında yer almaktadır.

Bireyler çocukluk dönemlerinde etrafında yaşanan olayları, kurulan ilişkileri inceleyerek kendileri direkt olarak etken olan değişkenler arasında neden sonuç ilişkisi kurabilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri anlamındaki olguların birçoğu içsel olarak kaynaklanmasından ziyade toplumsal süreçler içinde edinilmektedir (Bandura, 1986). Bu süreçler iki aşamada oluşmakta ve sürdürülmektedir. İlk aşama bireyin etrafını gözlemleyerek öğrenmesi ikinci aşama ise öğrendiklerini model haline getirmesidir. Her iki aşamada dikkatli bir şekilde incelemeye, gözlem sonuçlarını analiz etmeye bağlıdır. Fakat gözlemlenen veya model haline getirilen rollerin bireyin yaşantısında hemen uygulandığını söylemek doğru olmayacaktır. Uygun fırsatlar yakalandığında kullanılacak şekilde modeller hazır tutulmaktadır. Bunun gerçekleşmesi için ise bireyin yaşamına yansıtacak kadar yeterli bilgiye ve beceriye sahip olması, etrafındaki kişiler tarafından hazır olduğunun onaylanması gerekmektedir.

Bandura'ya göre gözlemlenen bireyler model olarak adlandırılmaktadır. Model olan bireyler çeşitli şekillerde somut hale gelebilmektedir. Başka bir ifadeyle toplumsal yaşam içinde karşılaşılan, etkileşim kurulan herkes birey için bir model adaydır. Bu modeller, gözlemlenmek için ve gözlemlerden hareketle taklit edilebilmek için birtakım eril ve dişil davranışlar sergilemektedir. Sergilenen hareketler de yine öğrenilen toplum normlarından hareketle edinilmektedir. Gözlemci konumunda olan bireyler gözlemledikleri davranışları taklit edebilir veya direkt kopyalaması mümkündür. Davranışların sahip oldukları cinsiyete uygun olup olmamasını analiz edemeyebilirler çünkü çocukluk döneminde henüz cinsiyetlere atfedilen ayrımı anlayabilecek şekilde bir süreç yoktur ancak ilerleyen dönemlerde bu mümkün olabilmektedir. Gözlemin ilk aşaması çocuğun kendisine benzer olarak

nitelendirdiği kişilere yakınlık kurması ve onları taklit etmesidir. Bu ihtimal çok yüksektir ve sonuçta genellikle aynı cinsiyetten olan bireylerle yakınlık kurulduğu görülmektedir. İkinci aşama ise çocuğun etrafında yer alan bireylerin davranışlarındaki ödül ve ceza hareketliliğini gözlemlemesidir. Eğer ki gözlemlediği bireyin bir davranış karşısında ödül aldığını görürse o davranışı sergileme olasılığı artarken, bireyin cezalandırıldığını veya dışlandığını gözlemlediğinde de o davranıştan uzaklaşmaktadır (Bandura, 1977).

Toplumsal yaşamdaki herhangi bir sosyo-kültürel değişim, teknolojik dönüşümler vs. cinsiyetin, cinsiyetle ilgili kavramların da değişimini gerektirmektedir çünkü toplumsal cinsiyete dair olan öğretiler çocukluk dönemiyle ve o dönemde kurulan ilişkilerle sınırlı değildir. Zamanın ilerleyişi içinde dinamik bir süreç olarak cinsiyete dair öğretiler devam etmektedir (Bussey ve Bandura, 1999: 676). Bu sebeple toplumsal cinsiyet başta olmak üzere toplum tarafından bireye öğretilmek istenen olgulara tek bir dönem içinde yer vermekten ziyade tüm yaşamına yayılmış şekilde yer verildiği görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin bireyler tarafından öğrenilmesi yalnızca kavramların ilişkilerdeki görünüşlerini değil aynı zamanda yaşam tarzına yansıtılan kalıpları, mesleki rollerde oluşturulan farklılıkları vs. içerecek şekilde daha geniş perspektifte değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla çocuğun öğrenme süreci içinde ilk anda geleneksel olan kadınlık ve erkeklik rollerini edinmesi beklenmemelidir. Bu edinim sürecini Bussey ve Bandura *sosyal bilişsel kuram* olarak adlandırmaktadır. Toplum içinde kalıplaşmış cinsiyet rollerine aykırı durumlar mevcuttur; bir kadının agresif, erkeğin ise uysal tutumlar sergilemesi gibi örnekler somut verilerdir. Yine tek tip bireyleri gören çocuk için aynı şekilde tek tip görünüm sergilemek doğaldır. Örneğin; ev hanımı bir annesi ve çalışan bir babası olan çocuğun toplumsal cinsiyet gözlemi ilk anda annenin evde kalan babanın ise geçimi sağlayan kişi olduğu yönünde olacaktır. Çocuk büyüdükçe, yetişkinlik dönemine doğru farklı ilgi alanları ve faaliyetleri oldukça toplumsal cinsiyet konusundaki fikirlerinin ve ayırt ettiklerinin değişebileceğini de belirtmek gerekmektedir (Bussey ve Bandura, 1999: 698).

Greene, sosyal öğrenme teorisiyle ilgili olarak bazı eleştiriler yöneltmiştir. Bu eleştirilere göre sosyal öğrenme süreci için sunulan kanıtlar kesinlik ifade etmekten uzaktır. Sebebi ise erkek veya kız çocuklarının yetiştirilme süreçlerinde kadınların

(anne, bakıcı, okul öncesi öğretmeni vs.) aktif rol oynaması ve çocukla temas sürelerinin fazla olması şeklinde ifade edilmektedir. Bu sebeple birçok çocuğun - özellikle erkek- cinsiyetlerine atfedilen rolleri öğrenmesi ve uyumlu tutumlar sergilemesi zaman alacaktır. Bireylerin yetiştirilme süreçleri içinde görünen davranışlarının da birbiriyle tutarlı olmaması yine başka bir eleştiri yönelttiği noktadır (Greene, 2003: 44-45).

1.3.9. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Sandra Bem (1985), toplumsal cinsiyetin öğrenilmesi ve yaşama yansıtılması konusunda Bandura'nın sosyal öğrenme teorisine katıldığını belirtirken model alma şeklinde gerçekleştiğinin ifade edildiği süreç olan model almayı kabul etmemektedir. Bunun sebebi Bem'in çocukluk dönemindeki bireyleri edilgen bir statüde görmemesi, etkin bir statüleri olduğunu ifade etmesi ve kendilerinin bu etkinlik haliyle birlikte yaşamlarını sürdürürken cinsiyetleri için belirlenen kimlikleri edindiğini savunmasıdır. Bireylerin yaşamları içindeki öğrenme süreçlerinin tamamen toplumun kendi istekleri doğrultusunda şekillendirdiğini dolayısıyla bu kurgusallığın doğru kimlik edinimlerine izin vermeyeceği de yine Bem tarafından savunulmaktadır. Bu düşüncelerini Bem *toplumsal cinsiyet şeması* olarak adlandırdığı kuramında netleştirmektedir.

Cinsiyet şeması teorisi olarak da ifade edilen kuram cinsiyet kalıplarının bilişsel, gelişimsel ve öğrenme süreçleri içindeki yerini içermektedir. Özellikle çocukluktan itibaren bireyin toplumun geneline yayılmış bir halde bulunan erkeklik ve kadınlık yargılarına göre kendisini sürecin içine dahil ederek kodlamalar yaptığını ve yaşamını düzenlediğini öne sürmektedir. Cinsiyet kalıpları bir fenomendir, kaçınılmaz veya değiştirilemez varsayımı kuramın temellendiği noktadır (Bem, 1983: 602-603). Çocuk cinsiyetlere göre şekillendirdiği şemalar aracılığıyla yeterlilik düzeyini, tercihlerini, düşüncelerini, tutum ve davranışlarını şemalarında yer alan prototiplerle eşleştirmektedir. Şemalarda hakim olan cinsiyetlerin katı kurallarının sunmuş olduğu standartlar yaşamının yönlendiricisi rolünü üstlenmektedir. Bu aşamadan sonra birey davranışlarını erkeklik ve kadınlık adı altında belirlenen, cinsiyet kökenli gibi görünen fakat kültürel kökenli olan içselleştirilmiş güdülerle bağdaştırmaktadır. Dolayısıyla kültürün talepleri her bireyle yeniden üretim sürecine girmekte ve kurama göre kültüre

göre cinsiyet yazımı şeklinde bir fenomene ulaşılmaktadır (Bem, 1983: 605). Cinsiyet şemaları bireylerin doğuştan gelen eğilimleriyle birlikte yaşamlarını sınıflandırmak, bilgilerini ve belirgin olarak açığa çıkan yanlarını düzenlemek için oluşturulmuştur (Martin, Ruble ve Szkrybalo, 2002: 921).

Bem'in geliştirmiş olduğu toplumsal cinsiyet şeması kuramına Martin ve Halverson'un da katkıları olmuştur. Sonuçta kuramın varsayımları sosyal öğrenme kuramını destekleyecek şekilde cinsiyeti bir tip haline getirerek imaj oluşturulduğunu belirtmektedir (Bem, 1983: 603). Kuramın odak noktasında şema yer almaktadır ve her bir şema bireye göre kavramın tanım çerçevesi içine dahil olan aynı düzeydeki unsurların oluşturduğu bir ağ şeklinde ifade edilmektedir (Lemons ve Danehower, 1996: 398). Belirgin olan örneklerden farklı olarak şemalar, edinilmek istenen bilginin işlenmesini, geçmişte edinilmiş olan bilgilerle birlikte değerlendirilmesini sağlayarak bilginin yerleşmesine yardımcı olmaktadır (Fiske ve Linville, 1980: 543).

Bem'in çalışmasına göre cinsiyet rollerinin birbirine zıt olarak konumlandırılmasından ziyade bireylerin yaşamında iki cinsiyete de ait olan nitelikleri temsil edilebilmektedir (Sakallı-Uğurlu ve Türkoğlu, 2019: 54). Yapmış olduğu araştırmada belirlemiş olduğu 400 sıfatı katılımcılara sunarak, bunları sahip oldukları kültürel değerlerin içinde değerlendirmelerini istemiştir. Edindiği bulgulardan hareketle de erkeklik ve kadınlığa ait olacak sıfatları belirlemeyi hedeflemiştir. Cinsiyet rollerine olan uyumu ölçme amacının yanı sıra araştırma kalıplaşmış, yaşama yerleşmiş olan yargıları tespit etme amacını da taşımaktadır. Son olarak Bem (1974), belirlemiş olduğu 400 sıfat arasından 60 tanesini seçerek *Cinsiyet Rolü Envanteri*'ni hazırlamıştır. Envanterde yer alan özellikler cinsiyet rollerini ifade edecek şekilde *maskülen*, *feminen*, *androjen* şeklinde yer almaktadır. Bunun dışında bir de *belirsiz (nötr)* cinsiyet rolü de yine ifadeler arasındadır (Dökmen, 1991: 81). Kadınsılıkla özdeşleştirilmiş olan sıfatlarda yoğunluk gösteren bireylerin kadınsı özellikler, erkeksi olarak nitelendirilen sıfatlara ağırlık veren bireyin erkeksi özelliklere sahip olduğu belirtilmiştir. Fakat bireyin her iki cinsiyete dair olan sıfatlarda eşit yaklaşımlar gösterdiği de görülebilmektedir bu noktada androjenlik gündeme gelmektedir. Farklı bir tutum olarak kadınsı veya erkeksi özelliklere yakınlık göstermeyen bireyler de mevcuttur bu kez de ayrışmamış yönelimlere sahip olduğu belirtilmektedir (Çiffiliz, 2018: 98).

Bem androjeni kavramsallaştırmasıyla beraber yaşamında cinsiyet ayrımını yapamadan her iki cinsiyetin görünümünü de yaşamına yansıtmiş olan kişileri kastetmektedir (Bem, 1974). Cinsiyetler arasında kurgulanan ayırım toplumların kültürüne de hakim olmaktadır. Toplumsal cinsiyet adı altındaki bu ayırımlar erkek ve kadın üzerinden çizilen sınırların toplumun yaşam sürdüğü her alanda görünür olması anlamına gelmektedir. Bu ayırmadan bağımsız görünen, karşı çıkan kişiler doğal olmayan, anormal, psikolojik olarak rahatsız bireyler şeklinde kabul edilmektedir. Bem bu sebepten ötürü cinsiyetler arası ayırımı androjeni kavramını eklemiştir ve cinsiyet şemasını tamamen şekillendirmiştir (Lemons ve Danehower, 1996: 398–399). Toplumsal Cinsiyet Şeması kuramına göre toplumun genelinde görülebilecek şekilde bir cinsiyet kimliği şeması olması, bunun sert ve katı ayırımlarla desteklenip öğretilmesi mümkün değildir. Fakat öte yandan tamamen böyle bir genel şemanın varlığını reddetmek de doğru olmayacaktır dolayısıyla şemanın birey yaşamlarına yansıtılması konusunda daha esnek tutumlar olmalıdır yorumunun yapılması doğru olacaktır.

Bireylerin yaşantısını bu denli şekillendiren, toplumsal normların etkili olduğu ve sosyalizasyon süreci adı verilen toplumsal yaşamdaki etkileşimlerle beraber sürekli tekrarlanan bir ağın erkek bireyi nasıl etkilediğini tespit etmek önemlidir. Heiliger ve Engelfried (1995) sosyalizasyon sürecinin erkeklikler üzerindeki etkili olduğu noktaları sekiz madde şeklinde sıralamıştır (akt. Onur ve Koyuncu, 2004: 38). Sıralanan maddeler birbiriyle ilişkili normlar şeklindedir.

- Erkek bireyin toplumsal yaşamın her alanında (özel/kamusal) tahakküm kurması gerekmektedir ve bu konuda zorunlu olduğu toplum tarafından belirtilmektedir.
- Erkek, duygularını saklamak zorundadır. Duygularını ifade etmesi gereken bir durumla karşılaştığında susmayı tercih etmesi beklenmektedir.
- Akıllı olan, aklını kullanabilen erkek her alanda kendine hakim olmalı ve benliğini sürekli kontrol altında tutmalıdır.
- Üretim sürecine dahil olsa da olmasa da erkek toplumdaki tüketici konumunda her zaman yer almaktadır.

- Erkek her konuda olduğu gibi vücudu konusunda da sorumluluk üstlenmelidir ve vücudunu kullanılabilir hale getirmek için çaba sarf etmelidir. Spor yapmalı, beslenme düzeni oluşturmalı vs.
- Toplumsal yaşam içinde kurmuş olduğu tahakkümü tehdit eden bir unsurla, olayla karşılaştığında şiddeti çözüm aracı olarak kullanması da erkeklik göstergesidir.
- Kadın cinsiyetinin karşısına konumlandırılan ve zıttı olarak değerlendirilen erkeklik tutumlarına göre bir erkek sert, güçlü, aklını kullanabilen, duygularına kendini kaptırmayan, acı karşısında dayanıklı olan kimlik göstergelerine sahip olmalıdır.
- Erkeğin, erkekliğini korumak adına başka bireylerden uzak durması, duygularını ifade etmekten kaçınması gibi tutumlar yalnız kalmasına, kendine ait bir yaşam alanı oluşturmasına sebep olabilmektedir.

Toplumsal yaşam içinde bireyler dahil oldukları sosyalizasyon süreci ile beraber toplumsal cinsiyete dair pek çok olguyla karşılaşmaktadır. Bireyler sosyalizasyon süreci ve kurdukları etkileşim aracılığıyla toplumun gerçek bir üyesi olmaktadır. Gerçek bir üye olabilmek adına toplumun normlarını öğrenmeli ve yaşamını onlara göre düzenleme zorunluluğu vardır. Toplumsal cinsiyet kimliklerinin bir görünümü olan erkeklik de bu süreç içinde tamamlanmaktadır. Bozok'un (2011: 71–72) ifadesiyle toplumun kendisini erkek olarak onaylaması adına birey kendisine sunulan normları içselleştirmek zorundadır. Yaşamını nasıl kurgulayacağı, tutum ve davranışlarının nasıl olacağı, hangi kıyafetler giyebileceği, duygularını saklaması gerektiği gibi öğretiler kendisine karşı sürekli dile getirilmektedir. Cinsel yaşantısını şekillendirecek ve erkekliğine karşı tehdit hissettiği bireylerden uzak durması da yine toplum tarafından dile getirilen söylemler arasında yer almaktadır. Kendisine her ne kadar sınır çizilse de özgürlük alanı kadınlar ve eşcinsel bireylere göre daha geniş olarak gösterildiği için erkekler tarafından çok yadırganmamaktadır.

1.4. Hegemonik Erkeklik

Hegemonik erkeklik, tarihsel süreçler içinde erkekliğin sert bir görünüm sergilemesinden daha fazlasını ifade ettiğini çözümleyen bir kavramdır (Tosh, 2011: 20). Öte yandan hegemonik erkeklik kavramı net bir şekilde çizgileri çizilmiş,

değişmez normlara sahip olan ve her yerde geçerliliği olan bir kavram değildir. Farklı erkeklikler gibi ırksal, sınıfsal, cinsel niteliklere göre temellendirilmemektedir fakat yine de erkeğin önündeki örnek olan ölçüt ya da rakip gördüğü niteliklere sahiptir (Nagel, 2010: 247). Her toplumun kendi değerlerine ve normlarına göre oluşturduğu cinsiyet rol kuralları toplumun kurumları aracılığıyla da desteklenmektedir. Ortaya çıkan cinsiyet rolleri erkeğin kadından üstün olduğu düşüncesi etrafında şekillenmektedir (Özbay, 2013: 186).

1980’li yılların ortalarından itibaren deneyimler aracılığıyla öğrenildiği savunulan ve teorik düzeyde değerlendirilen hegemonik erkeklik, 2000’li yıllara gelindiğinde yerini daha pratik analizlere bırakmıştır (Messerschmidt, 2019: 68). Toplumsal kabuller sonucunda ortaya çıkan hegemonik erkekliğin temelinde ve arka planında her ne kadar kültürel göstergeler var gibi görünse de aslında başka değişkenler de oluşum ve sürdürülme sürecinde etkili olmaktadır. Örneğin toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımı, cinsiyetler arasındaki ücretli/ücretsiz emek ayrımı, cinsellik anlayışları, ev içindeki rollerin dağılımı, çocuk ilgisi ve bakımı, şiddet gibi söylemden çok uygulamaya yansıtılan eylemler de hegemonik erkekliğin bir göstergesidir (Connell ve Messerschmidt, 2005: 842).

Hegemonik erkeklik sadece kadınlarla ilgiliymiş gibi görünse de aslında diğer farklı olarak nitelendirilen, dışlanan, ikincilleştirilen erkekler üzerinde de inşa sürecini devam ettirmektedir. Farklı görünüşler sergileyen erkekler ve temsil ettikleri erkeklikler ataerkilliğin hakim olduğu toplumsal yapıların devamlılığı açısından önemlidir (Connell, 2019: 268). İlk hegemonik erkeklik kavramı formülasyonuna göre içerik çoklu erkeklikler, vurgulanmış kadınlık algısı ve hiyerarşik yapılanma ekseninde şekillenmektedir. Fakat zamanla farklılıkların gündeme gelmesi, ülkelerin, toplumların ve kültürlerin farklılaşmasının dolayısıyla erkeklik ile ilişkili olan niteliklerinde değişkenlik gösterebileceği anlaşılmış, hegemonik erkekliğin kapsam alanı yeniden düzenlenmek istenmiştir. Hegemonik erkekliğin dayandığı noktalar kültürün dayatmalarına rıza göstermek, söylemlerde toplumda hakim olan dili yansıtmak, toplum normlarını benimsemek dolayısıyla desteklemek, farklılıkları yadırgamak, normal olmayan nitelendirmelerini kendi yaşantısından hareketle yapmak şeklinde sıralanabilmektedir. Bölgesel olarak veya daha geniş çaplı değişikliklerin toplumlar içinde yaşanıyor olması öncelikle toplumsal ilişkilerin düzeninin

değiştirilmesine daha sonra da hegemonik erkeklik hakkında yeni fikirler üretmeye sebep olmuştur. Hegemonik erkekliğin ifade etmiş olduğu ve zamanla kalıplaşmış hale gelen tek tip iktidar görünümü, sabit kalma anlayışı ve baskın olan erkeklik kategorileri erkekliğin ve erkeğin farklı bağlamlarda değerlendirilmesinin önünde engel oluşturmaktadır (Messerschmidt, 2019: 90–92).

Hegemonik erkeklik yalnızca erkeklerin kadınlar üzerinde kurmuş olduğu tahakküm ilişkisi sonucunda yerine getirilmesi beklenen roller olarak algılanmamalı bu bekleyiş süreci içinde gerçekleştirilen eylemler olarak da görülmelidir. Connell'a (2019a: 269) göre erkek ve kadınlar arasındaki farklılıkları ve dolayısıyla eşitsizlikleri belirginleştiren ve doğal gibi gösteren hegemonik erkeklik sosyalleşme süreçleri içinde erkeklik için belirlenen özel görünümlerden birisidir. Sosyalleşme süreçleri içinde hegemonik erkekliğin karşısında vurgulanan kadınlık olarak nitelendirilebilecek kadın cinsiyetinin özellikleri eşit olmayan ilişkilerin temellerinin atılmasına yol açmaktadır. Vurgulanan kadınlık ile kadın cinsiyetine atfedilen toplumsallaşma becerileri, cinsel ilişkide ve diğer eylemlerde uysal olma, evlilik kurumunda ailenin ve çocukların bakımını üstlenme gibi roller kastedilmektedir.

Değişim süreçlerinin toplumlara yansması ve ilişkileri düzenlemesiyle birlikte toplumsal cinsiyet ilişkilerinin aynı doğrultuda da hegemonik erkekliğin içeriğinin düzenlenmesi gerektiği Connell ve Messerschmidt tarafından vurgulanmıştır. Bu noktadan itibaren hegemonik erkekliğe dair yapılacak olan incelemelerin üç olgu üzerinden yapılması gerektiği tespitleri arasında yer almaktadır. Bu üç olgu yerel, bölgesel ve küreseldir. Yerel hegemonik erkeklik göstergeleri bireylerin birbiriyle yakın ilişkiler kurduğu, yaşam öykülerinin daha ön planda yer aldığı aile, yakın çevre gibi alanlarda oluşmaktadır. Bölgesel hegemonik erkekliğe dair izler söylemlerin ve politikaların şekillendirdiği kültür ve devlet ekseninde yer almaktadır. Son olarak küresel hegemonik erkekliğe ise dünyaya ait olan siyaset, farklı kültürlerle yapılan ticari alışverişler, medya aracılığıyla farklı toplumlardaki bireylerle kurulan ilişkiler sonucunda rastlanmaktadır (Messerschmidt, 2019: 97). Üç olgu arasında genele hitap eden küresel hegemonik erkeklik kabulleri, diğer iki hegemonik erkeklik üzerinde tahakküm kurmakta ve belirlemiş olduğu normları kültürel kodlar aracılığıyla dayatmaktadır. Bu dayatma sonucunda üç olgu arasında kurulan ilişkiler şekillenmektedir. Gözden kaçırılmaması gereken önemli nokta her üç olgu içinde de

hegemonik erkekliğin tek bir tip temsilinin olmadığı farklı erkekliklerin yer alabileceğidir.

Hegemonik erkeklik kavramının temelinde birbiriyle ilişkili halde bulunan iki boyut yer almaktadır. Bu boyutlardan ilki erkeğin ilişkilerde egemenlik kurarak kadınlar üzerinde baskıcı tutumlara sahip olması diğeri ise erkeklerin kendi içinde hiyerarşik bir düzen kurarak sınıflandırmalar oluşturmasıdır (Christensen ve Jensen, 2014: 63). Bu iki boyutu analiz eden ve kavramsallaştırmalarını ortaya koyan Demetriou, erkeğin kadınlar ile kurmuş olduğu ilişkilerinde ortaya çıkan ilişkiler dışsal (external) hegemonyayı, erkeklerin kendi hemcinsleriyle olan ilişkilerindeki yapılanma da içsel (internal) hegemonyayı tanımlamaktadır şeklinde yorumlamıştır (Demetriou, 2001: 341).

Dışsal hegemonya, ataerkil toplum yapısıyla beraber kadın ile erkek arasında oluşan eşitsizlikler ve farklılıklar ile beraber oluşmaktadır. Erkek bireylerin kadın bireyler üzerinde kurmuş olduğu egemenliğin ve göstermiş olduğu gücün toplumsal kurumlarla desteklenmesi kurulan ilişkilerdeki baskı unsurunu belirgin hale getirmektedir. Ataerkil toplum yapıları göz önünde bulundurulduğunda hegemonik erkekliğin ilk görünümü dışsal hegemonya şeklinde olmaktadır. Açığa çıkan bu hegemonik erkeklik olgusu, Connell tarafından ortaya konulan cinsiyetler arasında kurulan ilişkilerin baskı ve hakimiyet olgularının etrafında şekillendiği anlayışının bir sonucudur. Emek, güç ve duygusal bağılıklar ile oluşan toplumsal ilişkiler cinsiyetler arasında kurulan ve kurulacak olan bütün ilişkilerin temel şekillendiricisi rolünü üstlenmektedir.

Dışsal hegemonya bağlamında hegemonik erkeklik, kadınları dışlama, alt etme gibi eylemlerden farklı olarak alt unsur olarak görülebilecek nitelendirmelerin (Batılı olmayan, siyah vs.) reddedilme tutumlarıyla ilişkilidir (Demetriou, 2001: 347). Reddetme tutumunun dışında toplumsal yaşam içinde kurulan ilişkiler sosyal ve kültürel olgular ekseninde şekillenirken ikna etme ile rıza gösterme eylemleri de dışsal hegemonyanın ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde rol üstlenmektedir.

İçsel hegemonya, erkek bireyler arasındaki farklılık olarak nitelendirilen durum ve olgularla şekillendirilen hiyerarşik yapılanma ile bu yapılanma içindeki konumlandırmaları kapsamaktadır. Demetriou 'nun belirttiği gibi hegemonik erkeklik ilk olarak dışsal hegemonya içeriğine sahip gibi görünse de aslında bir taraftan iç

hegemonyayı yani farklı erkekler ve erkeklikler üzerindeki tahakkümü de üretmektedir. Hegemonya kavramının kapsamına giren bu ikinci karşılığında, belirlenmiş olan bir grup erkeğin geriye kalan erkekler karşısında sosyal anlamdaki yükselişini ifade etmektedir. Mevcut olan farklılıklarla oluşturulmuş cinsiyet düzeninde heteroseksüel bireyler eşcinseller üzerinde hegemonya kurmuş ve bu durum normalleştirilmiştir. Eşcinsel bireyler yalnızca toplum içinde edindikleri statü ve ayrıcalıklar açısından değil aynı zamanda siyasi, kültürel, ekonomik ve yasal ayrımcılığı da kapsayan uygulamalar ile beraber heteroseksüel bireylere bağlı görünmektedir (Demetriou, 2001: 341).

İçsel hegemonya, başka bir ifadeyle farklı erkekler üzerinde kurulan hakimiyet kendi başına taşıdığı amaçtan farklı olarak dış hegemonyaya erişebilmek adına kullanılan bir araç görünümü üstlenmektedir. Bu noktada da erkek bireylerin küresel düzeyde kurmuş oldukları egemenlik görünür hale gelmektedir. İçsel hegemonya farklı erkeklikler arasında kurulan ve kurulacak olan ilişkilerin alt yapısını oluşturmaktadır. Fakat bu noktada farklı olarak nitelendirilen erkeklerin ve erkekliklerin eksik bir unsuru olduğu için bu tarz nitelendirmelerle karşılaşmadığını belirtmek gerekmektedir. Farklılıkları bağımlı olmalarının sonucunda oluşturulmuş bir nitelendirilmedir. Demetriou 'nun (2001: 344) vurgulamış olduğu gibi eşcinsel erkekler, ataerkilliğin ilerletilmesi adına birincil öneme sahip olan cinsel istek olgusu ve nesnesi heteroseksüel erkeklere göre az olduğu için farklı bir kategoride yer almaktadır. Hegemonik erkekliğin tamamlayıcısı olan cinsel anlamda kadınlarla birlikte olmak ve erkekler ile cinsel bir ilişkinin kurulmaması hegemonik erkeklik stratejisinin en önemli parçasıdır.

1.4.1. İdeal Erkeklik

Erkek bireyler arasında kurulan hiyerarşik yapılanma eşitsizliğe yol açmaktadır. Belirlenen bir erkek öznenin davranışları, kişiliği, yaşantısı tek doğru, mantığa en uygun, normal, yararlı olan şekilde belirlenip normlaştırılarak övgülerle desteklenmektedir. Erkek bireylerin bu tek tipleştirilmiş erkekliği içselleştirmesinin, yaşamlarına yansımalarının, kendilerini belirli tipe benzetmenin kendilerine yarar sağlayacağını düşünmesinin yolu açılmaktadır. Kültürel ve toplumsal söylemler aracılığıyla da ikna etme eyleminin ardından rıza göstermesi yine erkekten beklenmektedir. Hegemonik erkeklikle beraber ortaya çıkan ve şekillenen ideal

erkeklik biçimleri diğer cinsiyetlere karşı da üstünlük kurulmasının normalleştirilmesine sebep olmaktadır (Özbay, 2013: 186).

Erkek ve erkeklik yalnızca bir bireyi, özneyi temsil etmemekte tek başına bireyi ve geri kalan toplum üyelerini de etkileyen olgular olarak değerlendirilmektedir. Vurgulanması gereken ise burada tek yönlü olgular olarak değerlendirilmemeleri, toplum tarafından belirgin hale getirilmiş kabuller ekseninde ele alınmalarıdır. Erkek bireyin, toplumsallaşma adına attığı her adımda karşısına gerçek bir erkek olması için farklı ritüeller sunulmaktadır. Bu ritüeller sürecinde yaşayacağı acılar, sevinçler, zorluklar yine toplum tarafından belirlenmekte ve erkekten yalnızca bunlara uyum sağlaması beklenmektedir (Gedik, 2016: 43). Toplumsal normlar tarafından bir erkeğin nasıl olması, toplumsal yaşamdan dışlanmaması adına hangi davranışları sergilemesi gerektiği belirlenmektedir. Farklı erkekliklerin içerisinde ataerkil toplum yapısının desteklediği ve dolayısıyla onay verdiği, diğer kategorilerde yer alan erkekliklere göre daha üstün olduğunu belirttiği erkeklik nitelikleri ideal erkekliğin sınırları içerisine girmektedir. Hegemonik erkekliğin bir uzantısı olarak değerlendirilmesi gereken ideal erkeklik, kültürel değerlerle çevrilmiş ve erkek bireylerin önüne ulaşılması gereken hedef olarak sunulmuştur. Ataerkilliğe göre kusursuz olarak nitelendirilebilecek gerçek erkeğin nasıl olması gerektiği ideal erkeklik adı altında sunulmaktadır. Bu şekilde ataerkillik erkek bireyin yaşamı üzerinde belirleyici ve şekillendirici rol oynayabilmektedir. Sonuçta ise erkeğin önüne yaşamında izlemesi gereken yol gösterilmekte ve bu yol boyunca gerçekleştirmesi gereken davranışların listesi sıralanmaktadır. Yolda ilerlemek, davranışları gerçekleştirmek erkek bireyin tercihine bağlıdır fakat herhangi bir sınırlar dışına çıkma durumunda da farklı nitelendirmelerle karşılaşması, dışlanması ve ötekileştirilmesi mümkündür.

Kültürel değerlerle desteklenen ve toplumda kabul görerek yüceltilen ideal erkeklik, farklı olan kategorilere ve değişime karşı bir tutum içindedir. Belirlenmiş olan ideallere göre kurgulanmış pratiklerin sergilenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Fakat bu noktada belirtilmesi gereken hegemonik erkekliğin güç ile özdeşleştirilmesinin sonucunda ideal olan erkekliğin de yalnızca güç unsuruna sahip olmasının şart olmadığıdır. İdeal erkeklik, örnek haline getirilen tutum, davranış ve eylemlerin belirlenmiş düzlemde birbirleriyle uyumlu ilerleme sürecini

kapsamaktadır. Türk'ün (2008: 120) belirttiği gibi erkeklik çalışmalarının ilk başladığı dönemlerde erkekliğin idealleştirilme süreçlerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. İdealleştirilme süreçlerinde genel geçer olarak bir erkeklik modeli belirlenmiş ve standart olarak sunulmuştur. Erkek olmanın anlamına ve süreçlerine dair kabuller içeren hegemonik erkekliğin en güçlü pekiştiricisi olarak bu noktada ideal erkeklik yer almaktadır.

İdeal erkeklik adı altında sıralanan erkeklik normları, bir erkeğin toplumda bir yer edinebilmesi ve kabul görmesi adına erkeğin davranış sınırlarını, tutumlarını, kişiliğini, sağlığını, psikolojisini, duygularını, tepkilerini, arkadaşlık ilişkilerini, ifade biçimlerini şekillendirmektedir. İdealleştirme normları çerçevesinde belirlenmiş olan erkeklik kimliğine ait olan rollerin sergilenmesi bireyden beklenmektedir. Beklenti veya dayatma olarak adlandırılabilir bu normlar erkeğin yaşam alanını sınırlandırmakta, potansiyellerinin ortaya çıkarılmasını engellemektedir. Sınırlar ve engeller ile birlikte ataerkil toplum yapısının tamamlayıcısı hegemonyanın temsilciliğini ideal erkeklik üstlenmektedir. İdeal erkeklik normlarına uyum sağlayan, içselleştiren ve yaşamına yansıtan erkek, toplumun kabul edilmiş bir parçası olarak hegemonik erkekliği devam ettiren ve canlı kalmasına yol açan birey rolünü üstlenmektedir.

Toplum içinde isim olarak soyut ama içerik bakımından somut olgularla dolu olan erkeklik kitabı ataerkilliğin beklentilerini içeriğinde listelemektedir. Erkek çocukluğundan itibaren erkeklik kitabıyla muhatap olmakta ve tüm yaşantısı boyunca da bu kitapla kurduğu ilişkiyi sürdürme zorunluluğunu hissetmektedir. Erkek öznesiyle başlayan cümleler erkeğe yakıştığı ifade edilen sıfatlar, eylemler, kabuller, tutumlar ile doludur. “Erkek dediğin” şeklinde başlayarak kurulan cümleler bir özgürlük alanı tanımlıyor gibi görünen yüklerle kuşatılmıştır. Çünkü özgürlük alanı olarak görünen bütün cümleler aslında erkek için birer görev, sorumluluk başka bir ifadeyle yüküdür. İdeal erkeklik, hakimiyet kurabilmeyi, başarılı olmayı, otorite sahibi olmayı, rekabet edebilmeyi, cesur, mert, korkusuz olmayı, duyguları saklamayı erkeğe öğretmektedir. Bunların yanında belirlenmiş olan roller de yine aynı düzlemde yer almaktadır. Bütün bu beklentiler, sorumluluklar ve yükler sonucunda ise erkek için hayat yalnızca bir mücadele alanı görünmekte, bu mücadele alanı içinde öncelikle erkekliğini kazanabilmek daha sonra da kazandığı erkekliğini kaybetmemek adına

yorulmaması, sürekli rekabet etmesi, çaba göstermesi gerekmektedir. Bütün bu gereklilikler içinde erkek kadınsı olan niteliklerden uzak durmalı, güçsüz görünmekten, başarısız durumlar içinde bulunmaktan kaçınarak erkekliği oluşturan eril değerlerin temsilciliğini yürütmelidir.

Hegemonik erkeklik, idealleştirilme süreçleri yalnızca erkeği kendine temsilci olarak seçmekle kalmamakta aynı zamanda kadınlar da bu tahakkümün birer parçası rolünü üstlenebilmektedir. Erkeğin bedeni üzerinde tahakküm kuran iktidar unsurları erkeğin bedenini amaçları uğruna itaat eden konumuna yerleştirmekte ve eril bir hale büründürmektedir. Bu şekilde erkekliğe dair olan ayrıştırmalar, ideal olan ve olmayan diye yapılmak yerine daha sınıf odaklı yapılmaktadır. Sınıfsal ayrımlarda en etkili faktörün ise bir iş sahibi olmaktır. İşin getirdiği para ve parayla beraber tanımlanan güç olgusu erkekliği, bulunulan statüyü vurgulamaktadır. Ekonomik güç ile beraber toplumsal saygınlık da çekici unsurlar arasında yer almaktadır. Bu noktada altı çizilmesi gereken yer çekiciliğin yalnızca erkeklere özel olmadığı gücün, statünün kadınları da etkilemiş olduğudur. Bir iş sahibi olan ve iş yaşantısında görünür hale gelen kadın zaman geçtikçe başarılı olmak adına eril roller üstlenmek zorunluluğunu hissetmektedir. Bir erkek kadar olmasa bile sert ve duygusuz görünüm sergilemek iş yaşantısının ve ideal olmanın gerekçesi gibi hissedilmektedir (Cengiz, Tol ve Küçükural, 2004: 56–57).

İdeal erkekliğin var olduğu toplumlarda bireylerin yaşamlarına yansıtma biçimleri farklılık göstermektedir. Sınıfsal farklılıklar yansıtma biçimleri üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Her ne kadar hegemonik erkeklik ile ilişkili normları benimseyen erkekler aynı rolleri sergiliyor gibi görünse de aslında farklılıklar mevcuttur. Örneğin meslek unsuru göz önünde bulundurulduğunda hegemonik erkeklik kabullerini içselleştiren bir işçi ile bir doktorun yaşamlarında gösterme biçimleri farklılık gösterecektir. Ekonomik durumu iyi olan ve toplumun üst orta sınıflarında yer alan erkek bireylerin eğitim düzeylerinin yüksek olması, sağlıklarını korumaları, kişisel bakımlarına dikkat etmeleri, spor yaparak fiziksel çekiciliklerini artırmaları, iş yaşantısında başarılı ve rekabet duygularının yüksek olması beklenmektedir. Öte yandan alt sınıf olarak adlandırılan kategoride yer alan erkeklerden ise kendilerinden fedakarlık ederek sorumluluklarını üstlendikleri hane ve hane halkının ihtiyaçlarını gidermeleri, bakım hizmetlerini yapmaları, namus koruyan rolünü üstlenerek gerekirse

şiddeti kullanabilecekleri, hane içinde de dışında da sert bir görünüme sahip olmaları gerektiği belirtilmektedir. Yine aynı doğrultuda yaş unsuruyla değerlendirme yapıldığında genç bir erkek bireyin ideal erkeklik ile ilgili deneyimlerine nazaran yaşlı bir erkek bireyin deneyimlerinin daha fazla olduğu dolayısıyla yaşamındaki şekillendirici rolünün de yine doğru orantılı olacak şekilde fazla olduğu belirtilmelidir. Sosyal ve kültürel inşa süreçlerinin sonucunda ideal erkeklik normlarıyla oluşan erkeklikler, hegemonik erkeklik ile kurmuş oldukları ilişkinin bir şekilde görünür kılınmasına sebep olmaktadır.

Toplumsal özellikler, ideal erkeklik normları konusundaki en etkili faktörlerden birisidir. Toplumsal yapıda belirgin olan özellikler ideal erkeklik için de eşit derecedeki özelliklerin geçerli olmasını istemektedir. Örneğin savaşçı bir toplum, erkekten güçlü, cesaretli, disiplin sahibi, zorluklara karşı dayanıklı olmasını beklerken üretim faaliyetlerinin gelişmiş olduğu bir toplum, eğitim düzeyine, maddi kazanç, bedensel sağlığa atıf yapmaktadır. Zamanın değişkenliği ve toplumların da dönüşüm süreçleri içine dahil olduğu düşünüldüğünde farklı zaman ve mekanlarda aynı kalan bir ideal erkeklik algısından söz etmek mümkün olmayacaktır. Toplumsal değerlerin, geleneklerin, pratiklerin değişim süreçlerinden etkilenmesiyle beraber bireyin erkekliğinin kanıtlayıcısı olan ritüeller, ideal bir erkek olacağının göstergeleri de değişmiştir. Gelenekselliğin hakim olduğu ataerkil toplumlarda erkeklik, güç ve kuvvet ile özdeşleştirilmiş ve bu olgular etrafında toplumsal beklentiler şekillendirilmiştir. Fakat günümüzde egemen olan kapitalist toplum yapısı ideal erkeklik normları gereği bir erkeğin bakımlı, sağlıklı, cinsel arzuları yüksek, başarılı olması gibi kriterleri beklemektedir. Karşılaştırma yapıldığında geleneksel toplumda görülen güçlü erkekle kapitalist toplumlarda görülen bakımlı erkek hegemonik erkeklik göstergeleri bakımından birbirlerinden çok da farklı değillerdir fakat toplumsal yaşamın gerekliliklerine uyum sağlama zorunluluğu görünümüne yansımaktadır. Bu değişimlerin gerçekleşiyor olması da aslında tek tipleştirmeye indirgenebilecek bir ideal erkeklik algısının her zaman geçerli olmayacağını kanıttır.

1.4.2. Eril Tahakküm

Modernleşmenin etkisiyle yeniden düzenlenen toplumlarda oluşan tahakküm ilişkileri iktidarın ve gücün karşısında itaat etmenin bir göstergesi olarak Pierre

Bourdieu tarafından ele alınmış ve Eril Tahakküm adlı çalışmasında incelenmiştir. Bu çalışmada Bourdieu, tarihsel ve kültürel arka planına odaklandığı eril tahakküm olgusunun nasıl ortaya çıktığını ve hangi şekillerde toplumsal yaşam içinde görünür olduğunu araştırmaktadır. Toplumsal yaşamda görünür hale gelen tahakkümün temelinde cinsellik, cinselliğe yapılan vurgular ve bu vurgular sonucunda ortaya çıkan ilişkiler olduğunu belirtirken bütün yaşamın bilinçdışında yer alan belirlenmişlikler üzerinde yer aldığını da ifade etmektedir.

Eril tahakküm Bourdieu tarafından üç eksen üzerinden tartışılmaktadır. Bunlardan ilki eril tahakkümün yaşam içine yerleştirilmesi, ikincisi eril tahakkümün toplumsallaşma süreçleri içinde doğru tanımlanmamış olması ve sonuncusu ise eril tahakkümün toplumsal yaşam içinde yeniden üretilmesini sağlayan etkileşimlerdir (Mottier, 2002: 352). Mottier tarafından sunulan doğru tanımlanmama eksenini destekleyecek şekilde anlama ve yanlış tanıma aracılığıyla kurgulanan bir güç (iktidar) modeli olarak da eril tahakküm tanımlanabilmektedir (Wacquant, 2002: 554). Bourdieu'nun çalışmasındaki temel amacı, toplumsal yaşam içinde doğal hale getirilmiş olan cinsiyetler arası farklılıkların yerleşikleşmiş doğallığını bozmak ve kalıcılaştırılan cinsellik temelli eşit olmayan bölünmeleri sorgulamaktır (McLeod, 2005: 18).

Ataerkilliği sürdüren etkileşimler, uygulamalar ve ataerkilliğin kalıcı hale gelmesine sebep olan faktörler Bourdieu'nun çalışmasında ön planda yer almaktadır. Toplumların önemli toplumsal değişimler yaşamasına rağmen toplumsal cinsiyet adı altındaki farklılıklarının değişmeme nedenlerini araştırmaktadır. Ataerkilliğin kadınlar üzerindeki kısıtlayıcılığının farkında olan bireylerin ne kadar feminizm odaklı olurlarsa olsunlar makyaj yapmaktan, çocuk bakımında aktif rol almaktan, kendilerini rahatsız edecek kıyafetler tercih etmekten vazgeçemedikleri ve ataerkilliğin başarısının da bu vazgeçmeme göstergelerinden kaynaklandığı rahatlıkla söylenebilmektedir. Doğallaştırılmış farklılıklar, ritüeller yaşamın içine yerleştirilmiştir. Eril tahakküm de toplumun tamamına yayılmış olan göreceli başarısı da biyolojik farklılıklar üzerinde şekillenen doğal ayrımlardan kaynaklanmaktadır (Chambers, 2005: 327).

Bourdieu, eril tahakkümün arka planında yer alan kadın ile erkek bireyler arasındaki eşit olmayan durumların ve farklılıkların yapısal olduğunu belirtmekte ve bu nedenden ötürü sürekli olarak yeniden üretildiğini söylemektedir. Bilinçli olmayan

etkiler olarak adlandırdığı gizli sabitler ile beraber cinsiyetler arasındaki ayrımın sürdürüldüğünü tespit etmektedir. Kadın ve erkek başta olmak üzere eşcinsel bireyleri de analizine dahil ederek kurulan ilişkilere farklı bakış açılarının geliştirilmesi gerektiği bu sebeple doğallaştırılmış cinsiyet kategorilerinin kalıcı olacak bir dönüşüm sürecine dahil edilmesi gerektiğinden bahsetmektedir (Schinkel, 2003: 78). Bourdieu'nun çalışmasındaki temel motivasyonu cinsiyetler arasında kurulan ilişkilerde sürekli dile getirilen eşitsizlik halinin doğal olmadığını ispat etmek ve bunun yerine eşitsizliğin kurgulanan toplumsal güç ilişkilerinden kaynaklandığı anlayışını yerleştirmektir (Maton, 2005: 103). Toplumsallaşma süreçleri içinde öğrenilen ve doğal hale getirilen güç ilişkileri ve beraberinde getirdiği şiddet döngüsü eril tahakkümün gerekliliklerine göre şekillendirilmiştir.

Erkek veya kadın olması fark etmeksizin eril düzenin kurmuş olduğu toplumsal yapılanmayı öğrenme ve analiz etme süreçlerinin içinde aktif olarak yer alan öznelere bilinçsiz bir şekilde öğrenme eylemini gerçekleştirdikleri ve yaşamlarına öğrendiklerini yansıttıkları görülmektedir. Bu sebeple eril tahakküm irdelenmek istenirken aslında düşünme biçimi olarak da yine onun dayatmış olduğu şekilde düşünceler bireylerin bakış açılarında yer almaktadır (Bourdieu, 2002: 17).

Tüm evrenin oluşumunda etkili olan karşıtlıklar eril tahakkümü oluşturan cinsiyetler arasındaki zıt konumlanmaları da düzenlemektedir. Cinsiyetler arasındaki farklılıkların belirginleşmesine yol açan karşıtlıklar toplumsal yaşam içinde normlar, değerler, kabuller gibi kültürel öğelerle desteklenmektedir. Bu şekilde eril tahakküm kendisine bir dayanak noktası bulma konusunda zorlanmamakta ve devam edebilmenin yollarını her zaman bulabilmektedir. Fiziksel hareketler ve cinsellik gibi eylemlerde de görülebilecek olan üst/alt, dışarı/içeri, iniş/çıkış, aşağıda/yukarıda, önde/arkada gibi karşıtlıklar cinsiyetler arasında kurulan cinsel ilişkilerin eşit olmamasına ve bu eşitsizlik halinin de sürdürülmesine yol açmaktadır (Bourdieu, 2002: 19–20). Bireyin toplumsallaşma süreçleri içindeki yaşantısı cinsel göstergeler içerecek şekilde kurulmaktadır. Örneklendirmek gerekirse bedenin ön kısımları bireyler arasında farklılık gösterirken arka kısımlar her bireyde aynıdır ve farksız olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple arka kısımlar dişilikle, pasif olmakla, eşcinsellik ile ilişkilendirilmektedir. Herkes tarafından görülebilen göz, ağız, bıyık gibi bedene ait unsurlar ise kamusal alanda görünür olan kimliğin birer parçası olarak

sayılmaktadır. Fakat öte yandan başkaları tarafından görülemeyen, kişinin özeli olarak sayılan alanlar ise namus olgusuyla, utanma duygusuyla özdeşleştirilmektedir. Böylece cinsel ilişkilerin temelinde de tahakküm ilişkileri rahatlıkla kendisine yer edinmektedir (Sancar, 2009: 191).

Erillik odaklı olan düzen varlığını ve başarısını kanıtlamak için herhangi bir girişimde bulunmamaktadır ve gücü de bundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla objektif gibi görünen tahakküm kendini haklı gösterecek söylemlerden de kaçınmaktadır. Toplumda kurulan düzen, eril tahakkümü meşrulaştıracak ve destekleyecek şekilde bir işleyiş düzenine sahiptir ve bu işleyişi de cinsiyetler arasında yerleştirilen iş bölümüyle sağlamaktadır. Katı yargılarla çizilen sınırlar, erkeğin kamusal alan olarak ifade edilen ev dışına kadının da özel alan olarak ifade edilen ev içine konumlandırılması ilk bakışta iş bölümünü anlatıyor gibi görünse de aslında tahakkümün temsilini artırmaktadır (Bourdieu, 2002: 22).

İş bölümünün toplumsallaşma süreçlerinde temsili olarak düzenlendiğini ifade eden Bourdieu, cinsel ilişkiler ön planda olmak üzere kurulan diğer bütün ilişkilerin erillik merkezli olmasının temel sebebi olarak iki etkenden bahsetmektedir. Bunlardan ilki gücü ifade eden tahakküm göstergeleri diğeri de doğal olduğu vurgulanan biyolojik özelliklerdir (Bourdieu, 2002: 37). Biyolojik özellikler olarak belirtildiğinde yalnızca bu özellikler sonucunda oluşan farklılıkların kadın ve erkekler arasında olduğunun düşünülmesi ve tahakkümün de yine sadece erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğunun anlaşılmasına yol açmaktadır. Fakat gözden kaçırılmaması gereken noktalardan birisi de erkekler arasında da tahakküm ilişkilerinin kurulabileceğidir. Dolayısıyla bu durum eril tahakkümün düzeninin ve göstergelerinin anlaşılması açısından önemlidir. Her cinsiyete karşı kurulabilen eril tahakküm kendini haklı göstermenin, meşru kılmanın herhangi bir ispatını aramamaktadır. Kurulan ilişkilerde bir şekilde eril tahakkümün amacına ulaştığı rahatlıkla görülebilmektedir.

Bourdieu'nun çalışmalarında yer alan habitus, saha ve pratik kavramsallaştırmaları tahakkümün anlaşılması konusunda önemlidir.

1.4.4.1. Sosyal Şartlanmanın Ürünü Habitus

Habitus kavramı, Bourdieu'nun toplumsal yaşam içindeki erkek egemenliğini tespit etmeye çalıştığı analizlerinin merkezinde yer almaktadır. Bu kavram aracılığıyla

cinsiyetler arasındaki farklılıklarla oluşturulan sınıflandırmaların önce bireylerin eylemlerine, yaşamlarına yansıtma biçimleri analiz edilmiş ve ideolojilerine uyum süreçleri çözümlenmiştir. Fakat hepsinden önce habitus kavramı sayesinde toplumdaki kurumlar arasında yerleşik hale gelen cinsiyet farklılıkları sabit tutulmaktadır. Habitus bu sebeple toplumsal yaşamdan ve bireylerden ayrı duran bir olgu olarak değil de sosyal ilişkilerin içinde değerlendirilmesi ve bu bağlamda görülmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyal ilişkilerin yer aldığı tarih, kurumlar, toplum düzeni gibi oluşumlara bakılması gerekmektedir (Krais, 2006: 124).

Habitus, bir pratik konusunda belirlenen kriterler sistemi şeklinde sürekli olarak ortaya çıkacak davranış biçimleri ve bunların yaşama yansıtılış hallerini düzenleme konusunda standart sunan bir temeldir (Bourdieu, 1990: 77). Bourdieu, habitus kavramını açıklarken cinsiyet ve sınıf analizleri konularına değinmiştir. Bireylerin, toplum içindeki sahip oldukları pozisyonların nesnel ve öznel durumları arasında bir ilişki kurulduğunu ve bu ilişki sonucunda ortaya çıkan bağlantıların yaşamı meydana getirdiğini belirtmektedir. Nesnel ve öznel pozisyonlar arasında açığa çıkan güç ilişkilerini toplumsal cinsiyet teorisine de yansıtan Bourdieu'ya göre nesnel pozisyonlar net bir şekilde belirlenmiş olan kapalılığın görünümüdür. İçeriğinde eril değerlerin ön planda olduğu değerler, kurulan sistemler, oluşturulan kurumlar erkek ve kadın bireylerin yaşama dair olan algılarını, düşüncelerini, duygularını, davranışlarını kontrol altında tutmaktadır (Jarvinen, 1999: 16). Bireylerin hayatında bu denli etkili olan nesnel pozisyonlar habitusun tüm yaşam ile ilişki kurmasına aracılık etmektedir. Değişim süreçlerinden de etkileneceği göz önünde bulundurulduğunda habitusun bireylerin kalıcı hale gelen karakterleriyle bu noktada ayrıştığı belirtilmelidir. Sosyalleşme süreçleri içinde görünen yaşam pratikleri, yaşamı algılayış biçimleri ve sonucunda oluşan bireysel yaşamlar üzerinde habitus belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bireysel yaşamlar, tercihler, zevkler habitusun etkisi altında varlığını sürdürmektedir.

Habitus, bireyselliğin toplumsallaşma süreci olarak açıklanabilecek bir kavramdır. İçeriğinde yer alan algılayış biçimleri ve bu algılamaları pratiğe dönüştürme süreçleri bireylerin önüne bir yaşam rehberi olarak sunulmaktadır. Bu yaşam rehberi kişilere özgü olmaktan ziyade nesnelliğin temelleri üzerinde şekillenmektedir. Dolayısıyla öncelikle bireysel geçmiş daha sonrasında da toplumsal geçmiş habitusun oluşum

sürecinde etkili olmaktadır. Habitus, bu noktadan itibaren görünür hale gelmiş ve bireyler arasındaki ayrımların algılanabilir düzeye erişmesini sağlamıştır. Bahsi geçen ayrımlar sınıfsal farklılıklar üzerinde bir konumlanmaya sahiptir. Örneğin bireylerin kültürlerine göre yapmış oldukları yemek seçimleri, göstermiş oldukları sanat anlayışları, ideolojik fikirleri, gündelik yaşam pratikleri oluşan farklılıkları vurgulamaktadır.

Habitusun kapsamına giren olgular düşünüldüğünde toplumsal cinsiyete dair tutumların da aynı düzlemde değerlendirilebileceği görülmektedir. Cinsiyetle bağlantılı olarak Türk'ün (2008: 126) belirttiği bedenler üzerinde kurulan tahakkümler de yine bireylerin yaşantısında şekillendirici bir noktada bulunmaktadır. Toplumla birlikte olunan ve ilişki kurulması gereken yerlerde bireyin varlığını kanıtlaması için farklılıklarını belirgin hale getirmesi ve bu farklılıklara göre gündelik yaşam pratikleri performansını sergilemesi gerekmektedir. Performans sergilemeye önem atfeden habitus kavramı çeşitli şekillerde edinilmiş olan alışkanlıkların kalıcı hale getirilmesini ifade etmektedir. Alışkanlık, rutinleşmiş davranış ve tutumlar olarak açıklanabilecek olan habitus kavramının sürekliliğinin sağlanması için olağandışı bir çaba sarf etmeye gerek yoktur. Habitusu oluşturan ve destekleyicisi olan toplumsal düzen üretim ve yeniden üretim süreçlerinin sorumluluğunu da üstlenmiştir. Belirlenmiş formların bireylerin yaşamlarında birer kopyası olarak habitusun yansımaları görünür olmaktadır. Olan duruma uyum sağlamak zorunda kalan bireyler toplumsal durumları bireyselleştirmek, paylarına düşen kadarını üstlenmektedir. Toplum ve birey arasında oluşan dikotominin başka bir ifadeyle habitusun yansımaları kadın ve erkek arasındaki ilişkilerde de rahatlıkla görünmektedir.

1.4.4.2. Sosyal İlişkilerin Yapılandırıcısı Saha

Sosyal ilişkilerin odak noktasında bulunan ve habitusun oluşturduğu farklılıkların meydana geldiği rekabetin kendini gösterebileceği kavram saha olarak karşımıza çıkmaktadır. Saha kavramsallaştırması Bourdieu, çalışmalarını çözümlmek, toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili etkili olduğunu belirttiği faktörleri görebilmek adına önemlidir. Bourdieu için saha, belirlenmiş olan konum ve o konumlarda yer alan öznelerin kurmuş olduğu ilişkileri anlamlandırma çabasını barındırmaktadır. Bu ilişkilerin tek bir saha ile sınırlı kalmadığını farklı sahalar arasında bağlantılar kurularak gerçekleştiği de vurgulanmaktadır. Saha, tıpkı habitus gibi kabuller, normlar

ve değerler sonucunda ortaya çıkmış bir sistemdir. Bireyler arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda sahanın ilişkiler üzerinde belirleyici rolü olduğu gibi ilişkilerden etkilendiği de görülmektedir.

Bourdieu, modern toplumun farklılıkların ön planda olduğu birtakım sahalardan oluştuğunu belirtmektedir. Toplumun bir bütün olarak değerlendirmekten uzak durduğunun da vurgulanması gerekmektedir. Toplumun akademi, din, eğitim, kültür, bürokrasi gibi unsurların etkili olduğu sahaları kendine ait normları ve değerleri bulunmaktadır. Bireylerin habitus ile kurmuş olduğu ilişki ilgili olduğu saha içindeki konumunu belirlemektedir (Mottier, 2002: 349–350). Başka bir ifadeyle habitusun görünür olduğu sosyal ortamı saha şekillendirmektedir. Saha, bireylerin davranışlarını, tutumlarını, düşüncelerini sergilediği ve gerçekleştirdiği diğer bireylerle iletişim kurduğu bir mekan rolüne sahiptir. Bourdieu'nun metafor olarak oyun ile ifade ettiği sahayı (Wacquant, 2002: 82–83) bir tiyatro sahnesine, ilişkileri de tiyatro metnine benzetecek olursak bireylerin her biri bu tiyatro sahnesinde rol üstlenen bir oyuncudur. Tiyatro oyununun akışını sağlamak adına her bir oyuncunun yerine getirmesi gereken roller vardır. Her oyuncunun tiyatro metninin dışında doğaçlama katkılar da sunduğu bu oyunda bireylerin kendi faydalarını gözeterek çıkarları uğruna rollerini sergilediklerinin de belirtilmesi gerekmektedir.

Tiyatroyu yani sahayı ayakta tutan, sahanın sürekliliğini sağlayan da bireyler arasında açığa çıkan çıkar ilişkileridir. Her oyuncunun yaşamına, statüsüne, sahip olduğu değerlere göre farklılık gösteren rolleri, farklı çıkarları, oynaması gereken farklı sahnesi vardır. Oyun ilerledikçe sahneler ile beraber oyuncuların sergileme biçimleri de değişim göstermektedir. Farklı tiyatro sahnelerinin yer aldığı toplumsal yaşam içinde başka tiyatro sahnelerine karşı kendi içinde birlik olduğunu gösterme mücadelesi de sürdürülmektedir. Dolayısıyla oyunculuğu üstlenen bireylerin farklı özellikleri olduğu gibi öte yandan ortak çıkarları olduğu da görülmektedir. Bu ortak çıkarların olmasının amacı herkes tarafından kabul gören ve düzeni sağlayacak olan otoriteyi ortaya çıkarmak ve güçlendirmektir.

1.4.4.3. Sosyal Dünyanın Yeniden Üreticisi Pratik

Habitus ve saha arasında kurulan iletişim ve ortaya çıkan etkileşim pratiklerin oluşmasına yol açmaktadır. Pratikler aracılığıyla toplumsal yaşam ve kurulacak

ilişkiler anlaşılır hale gelmekte daha sonrasında ise benimsenmekte ve devamlılığı sağlanmaktadır. Bireylerin sergiledikleri eylemler toplum paydasında değerlendirildiğinde bireysel kabullerin yanı sıra toplumsal değerlerin, kabullerin, nesilden nesle aktarılan bilgilerin etkisi görülmektedir. Bourdieu, pratik teorisiyle beraber toplumsal eylemlerin arka planında yer alan bu sebepleri çözümlenmektedir.

Bireyin yaşamı boyunca yaşamış olduğu olaylar karşısında vereceği tepkileri belirlemiş olması, benzer tepkiler vermesi tamamen toplumsal öğretilerden kaynaklanmaktadır. Örneğin bir düğünde, cenazede nasıl davranışlar sergilemesi gerektiği, neleri yapıp neleri yapmaması gerektiği kendisine önceden ailesi ve toplumun diğer üyeleri tarafından sosyalleşme süreçleri içinde öğretilmiştir. Bireyin yaşamı sosyal pratiklerinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu oluşum sürecinde hem nesnellüğün hakim olduğu sahalarda hem de öznelüğün görünür olduğu alanlar etkili olmaktadır. Sosyalleşme, iletişim halinde olma, ilişki kurma, rekabet etme gibi sahalara sahip olan toplum, bireylerin bu sahalarda görünür olabilmesi adına pratikleri ön planda tutmaktadır.

1.5. Farklı Erkeklikler

Toplumsal yaşam içinde gerçek bir erkek olarak adlandırılabilmenin arka planında biyolojik ve genetik faktörler var gibi görünmektedir. Dolayısıyla erkeğin sergilemiş olduğu davranışlar doğasının bir gerekliliği şeklinde sıklıkla ifade edilmektedir. Fakat Connell'in erkeklik çalışmalarıyla başlayan erkeğin, yaşamının, toplumdaki sosyalleşme süreçlerinin göz önüne alınması erkekliğin farklılık gösterebildiğini ve ilişki kurduğu kültürel inşa süreçlerinin de değişim geçirebileceğini kanıtlamıştır. Connell, tek tipleştirilmiş erkeklik görünümünün değişkenlik gösterebileceğini ortaya koymuştur. Kültürün, toplumsal yaşamın bütününe yayılması, kendine normlar belirlemesi ve bunları bireylere yansıtması bireyler tarafından zamanla içselleştirilmiştir. Reddedilmeyen, sorgulanmayan bu normlar bireyleri ve kurulan ilişkileri şekillendiren en önemli faktör olmuştur. Bu faktörlerle beraber Connell'in ortaya koymuş olduğu erkeklik kategorilerinin tıpkı nitelikleri gibi isimleri de değişkenlik göstermektedir. Farklı erkeklik kategorileri içinde yer alan erkekler arasında bir hiyerarşi düzeninin olduğu belirtilmelidir.

Şekil 2: Connell'in Kavramsallaştırmalarına Göre Erkeklik Hiyerarşisi

Hiyerarşi piramidinin en üst katmanında yer alan, toplumsal yaşam içinde belirgin hale getirilen erkeklik kategorisi olan ve eril tahakkümün temsilciliğini üstlenen hegemonik erkeklik daha önceki başlıklarda açıklandığı için farklı erkeklikler başlığı Connell'in kavramsallaştırmaları göz önünde bulundurularak suç ortağı/işbirlikçi, marjinal, madun erkeklik kategorileri detaylandırılacaktır. Ek olarak bu çalışmada hiyerarşi piramidinde yer almayan maço erkeklik de yine farklı erkeklik kategorileri içinde değerlendirilecektir.

1.5.1. Suç Ortağı/İşbirlikçi Erkeklik (Complicit Masculinity)

Hegemonik erkeklik kategorisinde yer alan erkeklerin tamamen sunulan normları yerine getirdiği, hegemonyanın sertliğini temsil ettiğini söylemek doğru olmayacaktır. Fakat belirtilmesi gereken nokta burada erkek bireylerin büyük bir kısmının ataerkilliğin sunmuş olduğu ayrıcalıklardan faydalanmak istemesi ve bu sebeple de kendilerinin dışındaki bireyleri alt kategorilere yerleştirme taleplerinin olmasıdır. Ataerkilliğin çizmiş olduğu sınırlı yapıya karşı gelmenin, itiraz etmenin getireceği yükümlülüklerden kaçınmak ve dışlanma eylemiyle karşılaşmamak için erkek bireyler hegemonyaya, değerlerine, kabullerine ve normlarına uyum sağlayarak edinebilecekleri kazanımları elde etmeye çalışmakta başka bir ifadeyle düzene ortak olmaktadır. Bu ortaklık Connell'a göre suç ortağı ya da işbirlikçi erkeklik olarak ifade edilmektedir. Ortak olmak, işbirliği yapmak isteyen erkek ataerkilliğin kabullerini reddetmemekte öte yandan hayatlarında yer alan kadınlara karşı saygılı davranmakta, şiddet eğilimlerinden uzak durmakta, özel alanda sorumluluk üstlenmektedir. Erkekliğinin göstergelerinden olan maddi kazanç sağlama, eve ekmek getiren olma rollerini de yine yerine getirmektedir (Connell, 2019b: 154–155).

Hegemonik erkekliğin içinde barındırdığı avantaj ve dezavantajların farkında olan erkeklerin önüne sunulan modelin beklentilerine göre hareket etmediği aktif bir şekilde olmasa da yine de modeli desteklediği böylece de kendine pay çıkarabildiğini belirten Connell bu durumu *ataerkil hisse (patriarchal divided)* olarak adlandırmaktadır. Suç ortağı/işbirlikçi erkek kategorisinde yer alan erkek bireyler, alabilecekleri ataerkil hissenin farkına varmaktadır. Bu farkındalıkla beraber erişebilecekleri yararları, maddi manevi kazançları göz önünde bulundurarak hareket ettikleri çok net bir şekilde görülmektedir (Demetriou, 2001: 341–342). Zamanla değişim süreçleri içine dahil olan suç ortağı/iş birlikçi erkekler içinde buldukları toplumsal düzene karşı çıkmayı başararak itiraz edebilme sorumluluğunu üstlenen bireyler haline gelebilecektir.

1.5.2. Marjinal Erkeklik (Marginalized Masculinity)

Erkek ve erkekliğe dair yapılan çalışmalar, hazırlanan kategoriler beraberinde ayrıcalıklı kategoriler içinde değerlendirilen erkeklerin marjinalliği üzerine de odaklanmıştır. Bu odakların merkezinde çeşitli kimliklerin, toplulukların, bağlamların kapsam dahiline girdiği görülmüştür. Fakat marjinalleşme ve marjinalleştirmenin tam olarak neyi kastettiğinin çözümlenmesi önemlidir. Bireylerin oluşturduğu gruplar arasındaki ve/veya grubun kendi içindeki ilişkiler, eylemler değerlendirilmekte ve marjinallik onlar üzerinden atfedilmektedir. Özellikle çevresel koşullardan ötürü dezavantajlı olarak değerlendirilebilecek eşitliğe sahip olmayan, farklı muameleler gören bireyler marjinalleşme bağlamında önem arz etmektedir. Başka bir ifadeyle iktidarın kurmuş olduğu hakimiyet alanının dışında, kültürel ve ekonomik refah düzeylerini yakalayamamış, ana akım haline gelmiş toplum normlarından uzak kalmış olan bireylerin, grupların ve toplumların konumunu karşılayan bir kavram olarak marjinal karşımıza çıkmaktadır (Haywood ve Johansson, 2017: 5).

Marjinal kavramıyla beraber toplumsal cinsiyet ilişkilerinin daha derin incelenmesi ırk, statü, sınıf gibi kavramların da hiyerarşik düzenin oluşum sürecinde etkili olduğunun anlaşılmasına yol açmıştır. Zamanla ırk kavramı erkeklik kategorileri üzerinde de şekillendirici bir rol üstlenmiştir. Siyah ve beyaz erkekler arasında yapılan ayrıştırmalar marjinalliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Marjinal olarak görülme durumu hegemonik erkekliğin tüm yetkileri elinde bulundurması ve bu durumun

toplumsal değerler aracılığıyla onaylanmasıyla yakından ilişkilidir (Connell, 2019b:155–156).

Sahip olduğu ırksal özellikler ve mensubu olduğu sınıfsal göstergelerden ötürü bazı erkekler kurulmuş olan erkek egemenliği düzeninde söz sahibi olamamaktadır. Dolayısıyla ataerkil hisseden pay almaları da mümkün olmamaktadır. Fiziksel veya psikolojik olarak bir engele sahip olmak da yine marjinal olarak nitelendirilmeye sebep olabilmektedir. Belirlenmiş olan erkeklik idealinin, standartlarının ve normlarının dışında kalan göstergelere sahip olan her erkek aslında kurulu düzenden dışlanmayla karşı karşıya kalmaktadır. Birçok yönden eksik görülen bu erkeklerin hegemonik erkeklik adına belirlenmiş olan görev ve sorumlulukları yerine getiremeyeceği düşünöldüğünden ötürü ataerkilliğin sunmuş olduğu özgürlük alanından da uzak tutulmaktadır. Eğitim düzeyi düşük, yoksul, sağlığı yerinde olmayan erkek bireyler de marjinalleştirilmektedir. Erkeklik niteliklerinden ziyade bir erkeğin sahip olması gereken sosyal, kültürel, ekonomik göstergelere sahip olmamaları marjinalleştirilme süreçlerinde etkilidir. Sonuç olarak marjinalleştirilen erkek toplumsal anlamda bir dışlanma yaşamakta olduğu için aslında marjinalleştiriminin sosyal bir süreç olduğunu ifade etmek doğru olacaktır.

1.5.3. Madun Erkeklik (Subordinated Masculinity)

Madun erkeklik, ideal erkeklik olarak belirtilen hegemonik erkekliğe göre uzak bir noktada yer almaktadır ve aslında belirlenen normların dışına çıkma, normlardan sapma hali olarak da ifade edilmektedir. Alt aşamada bulunma halini açıklayan madun kavramını Connell (2019b: 152), öncelikle eşcinsel erkekler daha sonra da farklı nitelendirmelere maruz kalan erkekler üzerinden açıklamaktadır. Toplumun tamamına yayılmış halde bulunan hegemonik erkeklik ve kurmuş olduğu tahakkümün karşısında madunluk ilişkilerinin bulunduğunu belirterek eşcinsel erkeklerin birçok noktada hegemonik olan erkeklere bağlı kılındığını vurgulamaktadır. Bu bağlılıklar neticesinde de ortaya birtakım şiddet ve kısıtlamalar çıktığını belirten Connell eşcinsel erkekler için hayatlarının büyük bölümünün tahakküm ile şekillendiğini ifade etmektedir. Erkek bireyin cinsel yönelimleri, cinsel kimlik tercihleri ya da kabullerin dışında durma tutumları öne çıkan belirleyici faktörlerdir. Bağlılık ve etkili unsurların fazla olmasından ötürü madun erkekliğin tabi kılınan erkeklikler olarak adlandırıldığı da belirtilmelidir. Siyasi ve kültürel kabuller konusunda dışlanan, kültürel değerlere ters

düştüğü ifade edilerek taciz edilen, kamusal alanlarda şiddete uğrayan eşcinsel erkekler, erkeklikler arasında kurgulanan hiyerarşik düzenin en alt katmanında yer almaktadır. Bunun başlıca sebebi erkekliğin normlarından uzak durmaları ve kadınsı niteliklere, normlara daha yakın bir konumda yer almaları olarak ifade edilmektedir.

Hegemonik erkeklikler toplum içinde ayrıcalıklı olan sosyal bir konumda yer aldıkları için görünür olabilmek adına daha fazla bir çaba sarf etmelerine gerek kalmamaktadır. Alt kategorilerde yer alan erkekliklerin ise görünür olabilmek adına farklı yollara başvurması gerektiği algısı olduğu için kadınlarla kurmuş oldukları ilişkilerinde hakimiyet, şiddet veya cinsellik temelli ilişkiler kurarak kendilerini ifade etmek istedikleri görülmektedir (Groes-Green, 2009: 288). Hegemonik erkekliğin toplumun tanımış olduğu ayrıcalıkları kullanarak kendisinden farklı olarak gördüğü erkekler üzerinde tahakküm kurmak istemesi, tek tip erkeklik olarak kendini sunması negatif tutumların diğer kategorilerdeki erkeklere yansıtılmasına, farklı görülenlerin dışlanmasına sebep olmaktadır.

Ataerkil toplum yapısının belirlemiş olduğu erkeklik değerleri, normları ve nitelikleri kadına ait olan, güçsüzlük ifade eden bütün olgulardan uzak durmaktadır. Eşcinsel olan erkeklerin ise bu olgulardan uzak durmadığı belirtilerek toplumsal yaşamın her anından dışlanmasının yolu açılmaktadır. Madunlaştırma konusunda direkt göze eşcinselliğin çarpıyor olması tek başına bu kategoride yer aldığını ifade etmemektedir. Erkeklik normlarının dışına çıktığında yumuşak, kılıbık, güçsüz, hanım evladı, hanım köylü, ana kuzusu gibi nitelendirmelerle karşılaşması da bir madunlaştırma olarak görülmektedir. Çünkü bu nitelendirmelerin yapıldığı erkek yine kurgulanan hiyerarşinin en alt basamağında yer almaktadır.

1.6. Maço Erkekliği (Macho Masculinity)

İdeal erkeklik özelliklerinin, ataerkil normların tamamını bünyesinde barındıran maço erkeklik, erkeğin otoritesinin güçlenmesine, hakimiyet alanının genişlemesine yardımcı olmaktadır. Toplumsal yaşam içinde giderek daha fazla görünür olan ve söz sahibi oldukları alanlar artan kadın ve eşcinsel bireyler karşısında erkeğe ait olan alanların ve konuların artırılması maço erkeklik aracılığıyla sağlanmaktadır. Maço erkeklik kategorisi kendi içinde gerçek bir erkeğin nasıl olması gerektiğine dair ataerkil kodları barındırmaktadır. Örneğin maço olan bir erkek evinin reisi olmalı, ev

içinde sözü geçen, eve maddi kazancı sağlayan, ev içindeki aile üyelerine -özellikle kadın cinsiyete sahip olanlar- kıskançlık duygusunu gösteren, kamusal alanda maddi gücün elinde bulunduğunu çeşitli şekillerde gösteren, ev içi ilişkilerde mesafeli bir duruş sergileyen, fiziksel güce sahip, sert görünüm sergileyen bir birey olmalıdır.

Maço erkeklik özellikleri sergileyerek toplumun gerçek bir erkek olduğunu onayladığı bireyin zamanla gündelik yaşam pratiklerini edindikleri statülerini korumak için kullandıkları görülmektedir. Erkekliklerine, statülerine karşı hissettikleri herhangi bir tehdit durumunda savunmaya geçebilecekleri bu konuda şiddete başvurmaktan kaçınmayacakları, psikolojik olarak etkilenebilecekleri, kaygılı bir yaşam sürme ihtimalleri olduğu tespit edilmiştir (Sakallı-Uğurlu ve Türkoğlu, 2019: 65). Birçok sağlık sorunuyla karşılaşma riski olan maço erkeğin yalnız kalma duygusuyla da başa çıkması gerektiği görülmektedir. Performans sergilemeye dayalı olan erkeklik ile ilgili temelde sahip olması gereken becerileri yerine getirirken bir yandan da maçoluğun gerektirdiği yaşamına dahil olan fazladan sorumlulukları üstlenmelidir. Bu denli erkek ve diğer cinsiyetler üzerinde zararlı görülen maço erkeklik zamanla değerler aracılığıyla içselleştirildiği için devam ettirilmektedir.

2. BÖLÜM

ERKEKLİK ÇALIŞMALARI

2.1. Sigmund Freud'un Etken ve Edilgen Kavramları

Dünyaya gelen her çocuk Freud tarafından libido olarak adlandırılan cinsel dürtülerini de beraberinde getirmektedir. Bu dürtülerin baskılanması, duraklaması veya devam ettirilmesi çocuğun sahip olduğu kişisel ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Freud'un (2017) ifadesiyle çocuğun cinsel eğilimleri üç ve beş yaşları arasında ortaya çıkmakta ve çocuk kendini durdurarak bu eğilimlerini bastırmanın yollarını aramaktadır. Çocukluk döneminin ilerisindeki gelişim aşaması olan ergenlik döneminde ise hayatının tamamını etkileyecek olan cinsel yaşam tercihlerini yapmaktadır. Çocuğun farkına vardığı cinsel dürtülerini tatmin etmesi de dönemlere ayrılmaktadır. Bu dönemler anneyle temas halinde olduğu emzirilme dönemi, çocuğun dört yaşına doğru ortaya çıkan cinsel etkinliklerin gelişim dönemi ve ergenlik dönemi olarak sıralanabilmektedir (Freud, 2017:58).

Sigmund Freud, toplumsal cinsiyet şeklinde belirlenen kadınlık ve erkeklik kimliklerinin bireylerin doğdukları anda taşıdıkları cinsiyetin bir getirisi olmadığını ifade ederken bu kimliklerin içinde yaşanılan toplum ve o toplumun diğer bireyleri ile kurulan sosyal ilişkiler sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bireylerin kişiliğinin hayatlarının ilk beş yılında oluştuğunu ve bu dönem içinde edinilen tecrübelerin bireyin bütün hayatını etkileyeceğini belirtmektedir.

Freud'un çalışmalarında yer alan bilinçdışı, kastrasyon ve oedipus kompleksleri kavramları cinsiyetler arasındaki ayrımları belirlemek için önemlidir. Bireyin psikolojik olarak normal şeklinde adlandırılan özelliklere sahip olup olmadığı ya da ileride erkeklik ve kadınlık için sağlıklı denilen kategorilerde yer alıp almayacağı psikoseksüel gelişimleri ve sahip oldukları bilinçdışı arasındaki ilişkide bulunmaktadır (Şaşman Kaylı, 2013:151).

Freud cinsellik ve kişilik gelişimini beş aşamada incelemektedir. Bu beş aşama psikoseksüel gelişim kuramı olarak belirtilmekte ve oral, anal, fallik, gizil, ergenlik

şeklinde dönemlere ayrılmaktadır. Bu dönemlerin ortak özelliği doğuştan itibaren çocuğun benliğinde bulunan libidonun tatmin edilmesidir. Çiffiliz'in ifadesiyle Freud kuramında biyolojik özelliklerden ötürü oluşan cinsel farklılıkları düzenleyen enerjiyi yani libidoyu odak noktasına alarak açıklama yapmaktadır. Libidoyu erkeklik organıyla ortak paydada değerlendirmiş ve ortaya çıkan cinsiyet farklılıklarının bundan kaynaklandığını belirtmiştir. Freud için toplumsal cinsiyetin öğrenilmesi üç aşamada gerçekleşmektedir. Birinci aşama oral ve anal dönemler olarak adlandırılan gelişim aşamalarıdır. Bu dönemler içindeki çocuk kendisini annesinden ayırt edememektedir ve dolayısıyla aynı ya da farklı olan özelliklerini algılayamamaktadır. Her iki cinsiyetteki çocuk için de süreç aynı şekilde ilerlemektedir. İkinci aşama dönem olarak fallik dönemin başlarına ay olarak ise 18-24 ay aralığına denk gelmektedir. Bu aralıkta çocuk cinsiyetler arasındaki ayrımı yapmaya başlamaktadır. Ayrım yapabilmelerinin kriteri ise bir penise sahip olup olmamaktır. Çocuk 5 yaşına geldiğinde cinsiyetinin ne olduğunu tamamen anlamaktadır (Çiffiliz, 2018:94-95). Freud'un kuramının üçüncü aşaması olan fallik dönem cinsel algıların açık olduğu, cinselliğe dair yasak olan durumların ve sahip olunan değerlerin öğrenildiği dönem olarak da tanımlanabilmektedir.

Fallik dönem çocukluğun ilk üç ve altı yılını kapsamaktadır. Çocuğun yönelimleri cinsel organ ve cinsel farklılıklara doğru olmaktadır. Freud'un (2014:164) ifadesiyle çocuklukta yaşanan cinselliğin bitişi yaklaşık olarak beş yaşına denk gelmektedir ve bu dönemde yaşananlar yetişkinlikte yaşanacak olan cinsel yaşantının şeklini belirlemektedir. Çocuk libidoyu tatmin etmek amacıyla kendine bir nesne seçme arayışındadır. Bu arayış iki dönemde gerçekleşmektedir. Bu dönemlerden ilki iki ve beş yaşları arasında diğeri de ergenlik döneminde oluşmaktadır. İlk dönemde çocuk yaşadıklarını gizleme ihtiyacı hissedip cinsel dürtülerini bastırarak gerilemesine sebep olabilirken ikinci dönemde ise cinsel yaşantısının sınırlarını belirlenmesini sağlayabilmektedir.

Bu dönemde çocuk, taşıdığı arzularının farkına varmasının yanında ilgisini kendi cinsel organına ve kendisiyle etrafındaki bireyler arasındaki cinsel farklılıklara yoğunlaştırmaktadır. Cinsel anlamdaki kimliğinin tanımlandığı bu gelişim aşamasında çocuk tek başına olmaktan ziyade en yakınları olan anne ve babasıyla birlikte. Anne baba çocuğun hayatında ve cinsel kimliğini kazanmasında etken rol oynamaktadır. Bu

etkenlik haliyle beraber çocuğun anne ve babasına duyduğu arzular belirgin hale gelmektedir. Bu durumda ise kız veya erkek çocuk arzularını yine en yakınlarına yöneltmektedir. İki cinsiyette arzularını en başta anneye karşı duymakta ve arzularından ötürü baba faktöründen korkmaktadır. Korkunun beraberinde ise kız çocuklarında erkeklik organından mahrum olma endişesi, erkek çocuklarında ise hadım edilme olarak ifade edilen çocuğun sahip olduğu erkeklik organını kaybetme kaygısı oluşmaktadır. Kız çocuğun babasına, erkek çocuğun da annesine karşı duyduğu sevgi ve beslediği arzu, nefret duyguları sonucunda ortaya çıkan bu kaygı durumu Oidupus ve Elektra Kompleksi olarak adlandırılmaktadır. İki cinsiyet için de farklı kaygı durumları söz konusu olmaktadır.

Açık bir şekilde erkeklik olarak adlandırmaya da erkekler üzerine ilk çalışmaları yürüten kişi Freud olmuştur (Connell, 2019: 39) ve erkeklik çalışmaları için önemli bulgular sunmuştur. Freud erkek olmaya dair düşüncelerini birçok şekilde ele almıştır. Bunlardan ilki fallik dönem içinde ortaya çıkan Oedipus Kompleksi'dir. Ahmed'in (2012) çalışmasında belirttiği gibi Freud'un psikanalitik teorisi içinde yer alan oedipus kompleksi yirminci yüzyılın en etkili ve dikkat çeken teorileri arasında yer almaktadır. Genç erkeklerin gelişimini incelemek ve bazı noktalara temas etmek amacıyla kompleks kavramsallaştırmasını oluşturmuştur.

Freud, erken çocukluk olarak adlandırılan dönemde çocuklar ve ebeveynleri arasında bir Oedipal ilişki olduğunu savunmaktadır. Gelişim dönemlerinin üçüncüsü olan fallik dönemde çocuklar karşı cinsten yer alan ebeveynine karşı bir çekici güç hissederken aynı cinsten yer alan ebeveynini ise kıskanmaktadır. Bu duyguların ortaya çıkmasıyla beraber oedipal kompleks yaşanmaktadır. Freud Oedipus kompleksinin bireyde ortaya çıkışının ve dağılmasının tarihte toplu olarak gerçekleştiğini belirtmektedir (Furniss, 2014:1249–1250).

Oedipus Kompleksi her iki cinsiyetteki çocukta da görülebilmektedir. Yalnızca Freud erkek ve kız çocuklar arasındaki ayrımı yapabilmek için komplekslerin adını ayırdığı için Oedipus kompleksi erkek çocuklarda görülen kompleksin adı olmuştur. Annesine karşı arzu besleyen ve babasını kendine rakip gördüğü için ondan nefret eden çocuk aynı zamanda erkeklik organını elinden alacak, kendisini hadım edecek korkusunu da babasına karşı duymaktadır. Fakat beslediği nefret duygusuna rağmen bir yandan da babası kendi cinsiyetinden olduğu için onun hareketlerini kendisine

örnek olarak almakta ve onun gibi bir birey olmayı istemektedir. Bütün bu sevgi ve nefret karşıtıları çocuğun karmaşa yaşamasına sebep olmaktadır. Çözüm olarak ise anneye duyduğu arzuların bastırılması ve örnek olarak gördüğü baba ile daha fazla özdeşlik kurması olarak söylenebilmektedir.

Freud için cinsiyetin davranış biçimine ulaşmak ve cinsel istekleri karşılamak için kendine bir nesne seçmek ancak oidipus kompleksinin üstesinden gelmekle mümkün olmaktadır. Bunun sebebi de bireyin biyolojik olarak cinsiyetinin önceden belirlenmiş olmasıdır (Hartke, 2016:893).

Ergenlik döneminin başlamasıyla beraber çocuklukta yaşanan cinsellik kesin bir şekilde değişmeye başlamaktadır. Ergenlik dönemine kadar kız ve erkek çocuklarının cinsel dürtülerine dair faaliyetleri aynıdır. Çocukluk döneminde yaşanan cinsel dürtü kendine dönük olarak gerçekleşirken ergenlik dönemindeki cinsel dürtü kendine bir obje seçmek istemektedir. Başka bir ifadeyle dürtüyü tatmin etme amacından ziyade yeni bir amaç edinme durumu oluşmaktadır ve birey artık kendini tatmin etmek istemektedir. Çocukluk döneminde libidonun kaynağı anne ve babaya bağlılıktan dolayı kendi benliğinde kalmışken anne ve babaya olan bağlılık durumu azalmaya başladıkça çocuğun kendine dair olan farkındalık düzeyi de artmaktadır.

Freud, Cinsellik Üzerine Üç Deneme adlı eserinde cinsiyete dair tanımlamalar yaparak toplumsal cinsiyet kabullerinin ilk çıkış noktasını belirgin hale getirmektedir. Kız ve erkek çocuklarının toplum tarafından rolleri belirlenerek tanımları yapılan kadın ve erkek aşamasına erişebilmek için geçirdikleri süreci açıklamaktadır. Çocuklukta temelleri atılan cinselliğin belirtilerini göz önüne alarak eril ve dişil tanımları yapmıştır. Cinsiyet ayrımında görülen karşıtlığın çocukluk döneminde erkek kadın şeklinde değil de daha çok etken ve edilgen olma halleri olarak tanımlanması gerektiği belirtilmektedir. Freud'a (2017: 57) göre etkenlik ve edilgenlik üstün olmak arzusundan kaynaklanmaktadır.

Doğduğu andan itibaren bir çocuğun ruhsal ve bedensel olarak eril veya dişil olma ihtimali vardır. Erkek eril olanı kadın da dişil olanı karşılamaktadır. Kadın erkek ya da eril dişil olmak üzerine yapılan olumlu ve olumsuz betimlemeler toplumsal yaşamda görülmektedir. Olumlu ve olumsuz nitelendirmelerin yanında etkin ve edilgen olma halleri de yer almaktadır. Fakat bu nitelendirmelerin yalnızca belli bir içeriğinin

olduğunu söylemek yanlıştır hangi perspektiften bakıldığına göre sundukları anlam değişmektedir. Düşünme faaliyetini gerçekleştiren ve eylemleri yapan rolünde olan erkeğe olumlu da yine erkek öte yandan bu durumda olumsuz da kadın olmaktadır. Değerlendirmenin odak noktasına duygular ve hisler alındığında ise kadın olumlu erkek olumsuz tarafta yer alacaktır (Lawrence, 2014: 184–185). Entwistle'nin (2014: 216) ifadesiyle bütün toplumsal yapılarda farklı bedensel özellikleri olduğundan dolayı cinsiyetler arasında bir ayırım yapılmaktadır. Ayırımdan hareketle sunulan roller ve nitelendirmeler de farklılık göstermektedir. Erkek çocuklar girişimci ve saldırgan olarak nitelendirilirken kız çocuklar edilgen ve daha uyumlu olarak nitelendirilmektedir.

Connell, Freud'un Cinsellik Üzerine Üç Deneme analizinde kadın ve erkek cinsiyetlerinin kişiliğinin doğuştan belirlendiği savını reddettiğini belirtmektedir. Oidipus kompleksi kavramsallaştırmasıyla beraber ise farklı çocukluk hislerinin bireylerin yaşamını nasıl etkileyip şekillendirebileceğini göstermiştir. Freud'un araştırma yöntemi olan psikanaliz bireylerin ilişkilerini yalnızca tek yönlü olarak değil etrafında yer alan bireylerle ve olgularla kurulan ilişkileri ile beraber ele almıştır. Böylece analizler bireysel düzeyde kalmaktan ziyade toplumsallık perspektifiyle oluşturulmuştur. Bu analizlerden hareketle de kadınlık ve erkeklik hallerinin toplumsal yaşamın gereklilikleri sonucunda oluştuğunun anlaşılmasını sağlamıştır (Connell, 2019:57–58).

Çocuk cinsel anlamdaki dürtülerinin farkına vardığında ve bunları kontrol etme, bastırma veya giderme ihtiyacı hissettiğinde etrafını gözlemlemeye başlamaktadır. En yakınında gördüğü bireylere karşı ilgi duymakta ve dürtülerini onlar üzerinden tatmin etmeye çalışmaktadır. Fakat bu noktada belirtilmesi gereken çocuk için henüz bir erkek dişi ayırımı olmadığıdır. Bu ayırımdan ziyade etken ve edilgen ayırımı zihninde yer almaktadır.

Çocukların cinsel anlamdaki faaliyetleri dikkate alındığında kız çocuklarının cinsel göstergelerinin erkeksi bir karakter taşıdığı söylenebilmektedir. Cinsel uyarılma esnasında ortaya çıkan bir kuvvet olan libido eril kökenlidir ve kadında da erkekte de kendini göstermektedir (Freud, 2017:75). İki cinsiyet için de sadece erkek cinsel organı söz konusu olmaktadır. Bu durumda da cinsellik açısından hakimiyet kurma ve etken rol oynama özelliği erkek uzvuna aittir (Freud, 2014:165).

Libido, erkek cinsiyetiyle özdeşleştirilmektedir. Cinsel dürtü olarak ortaya çıkan libido kadında da erkekte de ortaya çıktığında tamamen kendi istekleri doğrultusunda hareket ettiği için etken bir karakter sergilemektedir. Freud'un (1993:20) belirttiği gibi dürtü her zaman amacı edilgenlik olduğunda bile etken bir rol oynamaktadır. Erkek veya dişi olmak durumu biyolojik açıdan ele alındığında ancak yumurta ve sperme sahip olmak şeklinde tanımlanabilmektedir. Fakat etken ve edilgen olma durumları çeşitli belirtiler göstermektedir. Bu belirtilerden bazıları çeşitli seviyelerdeki şiddetlerde gerçekleşen cinsel dürtüler ve bu cinsel dürtülerden ötürü ortaya çıkan saldırganlık halleri olarak söylenebilmektedir.

Freud'un erkek cinsiyeti üzerine yaptığı çalışmaların ve düşüncelerini belirttiği konuların ikincisi ise inşacı yaklaşımlarla beraber yaptığı vaka incelemeleridir. Oedipus Kompleksi'nin ilk çıkış noktalarını oluşturan etkenleri araştırırken ele aldığı Kurt Adam vakası bu incelemelerden birisidir. Bu vakada söz konusu olan erkek çocuk babasına karşı bir arzu duymakta ve kendini etrafındaki kadınlarla aynı görmektedir. Babasına duyduğu ilgi sebebiyle de anneye karşı nefret duygusu beslemektedir. Bu da fallik dönem içinde ortaya çıkan Oedipus Kompleksi'nin belirtilerini gösterdiğini açıkça belli etmektedir. Erkeklik üzerine yaptığı çalışmaların sonucunu ise Freud'a ait olan üstbenlik kavramı oluşturmaktadır. Oedipus Kompleksi'nin sonucunda çocuğa karşı anne ve baba tarafından birtakım yasaklamalar yapılmakta ve bunlar da çocuk tarafından benimsenmektedir. Freud için üstbenlik erkek cinsiyetine aittir ve çocuğun babasıyla arasındaki iletişimle bağlantılıdır (Connell, 2019:41-42).

2.2. Carl Gustav Jung'un Anima ve Animus Kavramları

Carl Gustav Jung, bireylerin ruhsal yapılarını açıklamak için bireysel bilinçdışından ziyade ortak bilinçdışına odaklanmaktadır. Analitik Teorisi'nde bireyin kendi bilincine ve bilinçdışına dair çalışmalar yapmıştır ve birçok kavram üretmiştir. Freud'un cinsel temelli enerji olarak tanımladığı libidoyu Jung ruh temelli enerji olarak tanımlamaktadır. Madden'e (2014: 597) göre Jung libidoyu bedeni, cinsiyeti, saldırganlığı ve ayrıca ilahi ruhu kapsayan hayati psişik enerji olarak görmektedir. Dolayısıyla libido Jung için bedensel arzulardan daha fazlasını içermektedir. Hogenson'ın (2009: 326) ifadesiyle geleneksel Freudcu teorilerin aksine Jung'daki analizler imgeleri psişik deneyimin temeli olarak değerlendirme amacı taşımaktadır.

Jung bütün insanları ortak paydada toplayan unsurun kolektif bilinçdışı olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesinden hareketle de kişisel olan bilinçdışı ile kolektif olan bilinçdışı arasında bir ayırım yapmıştır. Kolektif betimlemesini kullanmasının sebebi ise içeriğinin benzersiz, bireysel olgulardan oluşmasından ziyade herkesin yaşadığı evrensel olgulardan oluşmasıdır (Wehr, 2015: 50–51). Jung, bireylerin zihnini psişe olarak ele almaktadır. Psişe, bilinç, bireysel bilinçdışı ve ortak bilinçdışı şeklinde katmanlardan oluşmaktadır. İlk ikisi bireyin kendi yaşamında edindiği tecrübeler sonucunda meydana gelmekteyken ortak bilinçdışı bireyin kendisinin haricinde kalıtımsal miras yoluyla edinilmektedir. İnsanlığın ilk ortaya çıktığı an ile beraber bütün bireylerin aynı ve evrensel olan bir bilinçdışına sahip olduğunu yine bu bilinçdışının nesiller boyu aktarım yoluyla devam ettiğini ifade etmektedir.

Bireyler yaşamın başladığı ilk zamanlardan itibaren yaşadıkları olay ve durumlardan çeşitli tecrübeler edinmiştir ve edinilen bu tecrübelerle beraber birçok ortak toplumsal davranış kalıbı oluşturulmuştur. Ortak bir şekilde belirlenen davranış kalıpları nesilden nesle aktarılarak zaman içinde devamlılığını sağlamaktadır. Nesilden nesle aktarılan ve aslında bireyin kendi tecrübelerinden bağımsız olarak bilinçdışında yer alan modeller Jung'un (2015: 117–122) ifadesiyle arketiplerdir ve Platon'un idealarıyla aynı temel üzerinde yer almaktadır. Arketipler, bireylerin zihninde canlanan bir görüntü ya da hayalini kurdukları bir fotoğraf değildir. Zihinde var olan imgelerdir ve dış dünyada kendisine bir karşılık bulduğu andan itibaren canlanmaya ve bireyi de etkilemeye başlamaktadır.

Jung arketipleri insan deneyimleriyle özdeşleştirerek insanlığın sürekli aynı eylemleri tekrarlayarak ve bu tekrarlar sonucunda da deneyimlerini oluşturduğunu ve böylece gelecek nesiller için birikim yapmasını kastetmektedir (Neher, 1996:66). Arketipler herhangi bir dış unsura bağlı olmadan kendiliğinden ortaya çıkmakta ve etkilerini göstermektedir. Somut bir şekilde algılanabilmeleri mümkün değildir. Yalnızca zihinsel düzeydeki karşılıklarını gerçek dünyada bulunduğu alanlarda varlığını göstermektedir. Birey tarafından sergilenen eylemleri arketipler önceden şekillendirmektedir. Arketiplerin eylemleri şekillendirmesi ve etkilerini göstermesi bireyler üzerinde iz bırakmasına yol açmaktadır. Bilinçdışında var olmaları sebebiyle de insanlığın ilk ortaya çıktığı zamandan itibaren hatta insanın varlık olarak ortaya çıkışından önce oluşan biçimler şeklinde açıklanmaktadır. Zihin, bilinç ve

bilinçdışının birleşiminden oluşan psişenin genetik aktarımının bir parçası olduğundan ötürü her koşulda ortaya çıkabilmektedir (Jung, 2005: 17–21). Jung’un arketipleri insan tecrübelerinin bir özüdür. Arketipler insan tecrübelerinde tekrarlanan eylemleri düzenleyen bir şablon görevi üstlenmektedir. Bu şablonlar olası işleyişin önsel kategorileri şeklinde varlık göstermektedir. Farklı kültürlerde ve farklı zamanlarda içerikler ve semboller değişse de eylemlerin altında yatan temel neden insan deneyimidir (Meadow, 1992: 188–189).

Bireyselleşme sürecinin teorisi Jung’un kavramsallaştırmalarının kilit noktasıdır. Bireyselleşmenin asıl amacı, gerçekte bireyin kim olduğunun bulunması ve bunun yanında başkalarıyla da iletişim halinde olmasıdır. Bu süreç bireyin çevresinde yer alan diğer bireyler, kompleksler ve arketiplerin arasındaki çatışmaları kapsamaktadır. Jung’a göre bu sürecin önemli bileşenlerinden birisi bir erkeğin animasının ve bir kadının animusunun kişinin kendisinden ayırt dilmesi ve onu hakimiyeti altına almasına izin vermemek için bilinçli davranmasıdır (Kast, 2006: 113–115).

Arketipler çocuklara ebeveynleri aracılığıyla geçmektedir. Temelini oluşturan ortak bilinçdışında kalıtım yoluyla aktarılan imgeler mevcuttur. Çocukluk döneminde bireyin hayatını şekillendirme konusunda anne babanın rolü oldukça fazladır. Bunun sonucunda da bir etkileme gücü açığa çıkmaktadır. Fakat bu etkileme gücünün tamamen ortadan kalktığı söylenemese de etkisi yaşamın ilerleyen dönemlerinde azalmaktadır. Kişilerin bilinçdışı bu sebeple sadece kendi benliklerine özgü değildir ve içeriğinde kalıtım yoluyla kendilerine geçen düşünce kalıpları veya arketipler şeklinde modeller de barındırmaktadır (Jung, 2019: 101–102).

Arketipler arasında persona, gölge, ben, anima ve animus yer almaktadır. Toplum tarafından kişiye verilen rol ve bu role uyum sağlamak açısından toplumdaki diğer bireylere karşı takılan maskeler persona arketipinde yer almaktadır. Kişinin benliğinde sahip olduğu kimlik ve toplumun kişiye verdiği kimlik arasında bir uzlaşma beklenmektedir. Persona arketipi bireyin sahip olduğu bilinç ve içinde yaşamını sürdürdüğü toplum arasında kurduğu ilişkilerin tamamıdır. Bireyin dış dünyaya dönük olan yüzüdür. Bireyin iç dünyasında yer alan yüzde ise ortak bilinçteki arketipler yer almaktadır. Persona arketipinin özelliği bireyin toplumla iletişim kurmadan önce büründüğü maske olarak adlandırılan kimlik olmasıdır. Kendimiz dışında toplumda yaşayan bireylerle iletişim ve ilişki kurarken persona arketipi görev üstlenmektedir.

Persona arketipiyle birey toplum içindeki varlığını kolayca kanıtlamaktadır. Personayı bilinçli bir şekilde kontrol etmek ve iyi yönde kullanmak kişisel ve toplumsal hayatı kolaylaştırmaktadır. Bu sayede birey ve toplum arasında bir güven bağı oluşmaktadır. Toplumun bireye dair beklentisi ona verilen rolü en iyi şekilde yerine getirmesidir. Tek başına bir bireyin yalnızca temel bir rolünün olabileceğine toplum tarafından inanılır, birden fazla rol olduğunda beklentinin karşılanmayacağı düşüncesi açığa çıkmaktadır. Kurulan ilişkiler içinde takınılan maskelerin arkasında kalan ve akıp giden kısım ise bireyin özel yaşam alanını oluşturmaktadır. Persona ile bir bütün haline gelmek bazı durumlarda olumsuz denilebilecek durumlara zemin hazırlayabilmektedir. Takınılan maskeler ile bireylerin farklı tepkiler göstermesi bu olumsuz durumlara örnek olarak gösterilebilir. Bireylerin ev içinde ailesine karşı, iş yerinde iş arkadaşlarına karşı takındığı tavır ve sergilediği davranışlar farklıdır. Bunun sebebi persona arketipinden ötürü takmış olduğu maskelerdir. Toplumun verdiği rol gereği dışarda güçlü birey rolünde olan birey ev içinde güçsüz bir rol oynayabilmektedir. Bu sebeple toplum içinde takılan maskelerden sonra ev içinde sergilenen roller arasında bir çelişki yaşanabilmektedir.

Personanın zıttı bir arketip olan gölgede ise toplumsal olarak adlandırılan bütün roller yok sayılmaktadır. Gölge arketipi kişiliğin saklanılan, kötü olarak nitelendirilen taraflarının yer aldığı imgedir. Gölge arketipinde yer alan unsurlar bireyler tarafından yok sayılarak unutulmak istenmektedir çünkü bu unsurların varlığından ötürü utanç duygusu hissedilmektedir. Bu utançın temel sebebi de gölgede yer alan davranış, duygu ve düşüncelerin toplum tarafından desteklenmemesidir. Toplumsal yaşam içinde engellenen birçok şey gölge arketipi tarafından gerçekleştirilmek istenmektedir. Her ne kadar utanma duygusuna sebep olsa da bu unsurlar gölge içinde doğal olarak vardır ve varlığını sürdürmektedir. Gölge arketipi içinde barındırdığı unsurlardan ötürü her ne kadar bireyi mutlu etmiyor gibi bir izlenim bıraksa da aslında bilinçli davranışlar sonucunda kişiyi mutlu edebilecek bir niteliğe sahiptir. Gölgenin birey üzerinde hakimiyet kurmasına izin vermeden bu gücü birey edinirse yönelim doğru olarak adlandırılan olgulara olurken hakimiyet gücünün kaybedildiği andan itibaren ise yönelimler yanlış olarak nitelendirilen noktalara olmaktadır. Toplumsal anlamda belirlenen ölçütlerde davranışlar sergilenmez aynı zamanda standart haline getirilen duygulardan da uzak durmak söz konusudur. Gölge arketipinin yok sayılması gibi bir

durum söz konusu değildir, ortaya çıkarak kendini belli edecek bir alanı kolaylıkla bulmaktadır ve bütün arketipler gibi kişiliğin tamamlayıcısı görevini üstlenmektedir.

Ben arketipi kişiliği oluşturacak olan bütün parçaları bir araya getirmekte ve kişiliğin merkezinde yer almaktadır. Bireyin yaşamında kendini ifade etme şekillerine bir düzen verme özelliğine sahiptir. Jung için bireyin yaşamdaki gayesi kendini keşfetmesi ve gerçekleştirmesidir. Kişi egosuyla mücadele ederek egosunun sunduğu engelleri aşmalı ve sonuçta benliğine ulaşmayı hedeflemelidir. Bireyin yaşamının temel amacı budur. Ben arketipi kişinin kendisi olma yolundaki son aşamadır. Bu aşamaya kadar bilinç ve bilinçaltına dair edinilen bilgiler artık bir noktada birleşmek zorundadır. Bu da ancak benliğinde yer alan özlerin farkına varması sonucunda gerçekleşecek ve en son aşamada mükemmel insan oluşacaktır (Jung, 2005: 17–21).

Arketipler her bireyde bulunmasından dolayı evrensel bir nitelik taşımaktadır ve bireyler üzerinde güçlü etkilere sahiptir. Ruh hallerinin benzerliğinden dolayı bireyleri ortak bir paydada buluşturmaktadır. Bu ortak paydada belirli davranışlar, duygular ve düşünceler yer almaktadır. Farklı kültürler içinde yaşamını sürdüren bireylerin aslında hayatlarında karşılaştıkları bazı durumlarda aynı tepkileri gösterecek özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Yerel anlamdaki özellikler görmeden gelindiğinde arketiplerin oluşturduğu benzerlikler açığa çıkmaktadır. Sahip olduğu bu evrensellik özelliğinden dolayı arketipler geçmişin izlerini taşımaktadır ve toplumların ortak değerleri olan masallar, dini kutlamalar gibi ritüellerle ortaya çıkmaktadır.

Jung, her bireyi cinsiyet ayırt etmeden çift cinsiyetli olarak analiz etmektedir. Bariz bir şekilde belli olan cinsel niteliklerden ötürü bireylere kadın veya erkek cinsiyetleri atfedilmiştir. Fakat hiç kimse sadece kadın ya da sadece erkek değildir. Her iki cinsiyetin birbirine ait olan nitelikleri taşıdığını belirtmektedir. Kadın cinsiyetinin içinde yer alan erkek benliği animusu, erkek cinsiyetinin içinde yer alan kadın kimliği de animayı açıklamaktadır. İki cinsiyetin benliklerinde yer alan animus ve anima arketipleri aslında bastırılmak zorunda kalındığı için görülmeleri pek mümkün olmamaktadır. Bu durumda da kadın cinsiyetinin kadınsı, erkek cinsiyetinin de erkeksi özellikleri göze çarpmakta ve bu özellikler cinsiyet tanımlamalarında kaynak olarak alınmaktadır.

Animus ve anima arketipleri bireylerin bilinçdışında yaşayan gölgeleri olarak açıklanmaktadır. Bir diğer ifadeyle animus ve anima sahip olunan cinsiyet kimliği içindeki karşıt cins kimliğidir. Bu karşıt cinslerin birbirini keşfedip bulmasında, karşıt cinsi anlamak konusunda benliklerinde barındırdıkları arketipler büyük rol oynamaktadır. Öte yandan erkek cinsiyetinin animusu aynı şekilde kadın cinsiyetinin animası yoktur. Anima ve animus arketiplerine sahip olan bireylerde bilinç Jung tarafından logos ve eros olarak ayırt edilmektedir. Erkeğe eril kimliğini ve benliğini kazandıran logos iken kadına feminen kimliğini ve benliğini kazandıran erostur. Logos ve eros iki cinsiyet için bir bilinç kuralıdır. Logos analiz etme, sezinleme ve ayırıştırma becerilerini karşılarken eros ilişkilendirme becerisini karşılamaktadır (Jung, 2019: 103–104). Kadının eleştirel bakış açısının oluşturan animus ve onun kuralı olan logostur. Erkeğin ruhunda yer alan ve belli olmayan duygular, sezgiler ise animanın ve erosun kontrolü altındadır.

Logosu erkeklik, düşünce, analiz edebilme ve rasyonalite ile ifade ederken erosu kadınlık, bilinçsizlik hali, dünyaya ait olma, pasif ve karanlık olma şeklinde tanımlayan Jung bu iki kavramı birbirlerine zıt yerlerde konumlandırmıştır. Anima ile animusun bilinçaltı ve kişilik arasında köprüler kurduğunu ve bu sayede kişiliğin gelişmemiş kısımlarına erişmek, keşfetmek için aracı rolü oynadığını belirtmiştir (Kaylo, 2009: 175–176). Jung için bireylerin hayatlarında ortaklaşa varlığını sürdüren arketipler olan animus ve anima yaşam boyunca onları takip edecek olan ilişkilere karşı bakış açıları ile bu ilişkiler içinde kurulacak olan iletişimi belirlemektedir.

Jung'un anima ve animus düşüncesi kolektif bilinçaltının evrenselliği içinde bir bozum olan birbirinden farkı kalıtsal arketipler olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Ortaya koymuş olduğu cinsiyet teorisine göre iki cinsiyetin izleri de tek bir bireyde görülmektedir fakat karşı cinsin yavaş ve cinsiyetine uygun bir şekilde bilinçaltından çıkarması sağlanmaktadır (McKenzie, 2006: 407). Animus ve animanın farkına varılmadığı veya yok sayılarak görmezlikten geldiği durumlarda ise bu arketipler bireylerin yaşamının ilerleyen dönemlerinde yaşamı zorlaştıran kompleksler olarak karşılımlarına çıkmaktadır.

Jung teorisinde kesin olan tek bir unsur söylenecek olursa animanın bir erkekte yer alan dışının resmi olması öte yandan animusun da bir kadında yer alan erilin resmi olması durumudur. Benliklerinde yer alan bu temsillerle birlikte erkek kadını

unsurlarla, kadın da erkeksi unsurlarla bir denge hali kurarak yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır (Goldenberg, 1976: 446). Karşıt cinslerin birbirinin benliği içinde varlığını sürdürmesi çeşitli şekillerde görülebilmektedir. Bunlardan birisi cinsiyetler arasında kurulan ilişkiler sonucunda edinilen tecrübeler, kişilerin kendi içinde yer alan ve saklanan kadını, erkeksi yanlar, son olarak da arketiplerle şekillenen ortak imgelerdir. Animus ve anima arketipleri karşıt cinsin anlaşılması konusunda yönlendirici ve kolaylık sağlayıcı bir rol üstlenmektedir. Kadın birey kendisinde bulunan animusun tamamlayıcısı olan erkeği, erkek birey de kendisinde bulunan animanın tamamlayıcısı olan kadını yaşamı boyunca aramaktadır.

2.2.1. Animus Arketipi

Animus, kadının kendi isteği haricinde bilinçdışında yer alan imgedir. Animus arketipi kadının bilincinde yer alan düşüncelerini yani logosu ortaya çıkarmaktadır. Daha açıklayıcı bir şekilde ifade edilecek olursa animus kadının karşılaştığı herhangi bir durum karşısında farklı ihtimalleri zihninde canlandırabilmesini, hayali durumları düşünebilmesini sağlamaktadır. Animus kadında özgüven, cesaret gibi duyguları açığa çıkararak yaratıcılığını geliştirmektedir.

Kadının hayatındaki ilk erkek olan babası ya da baba betimlemesi tarafından animus arketipi oluşturulmaktadır. Erkek animasından farklı olarak kadında animusun oluşum sürecinde tek bir kişinin varlığından söz etmek mümkün değildir bu sebeple birden fazla kişiyle beraber ortaya çıkmaktadır. Kadının bilincinde kurulu olan yaşamda bir aileyi oluşturan anneler ve babalar, erkek ve kız kardeşler, kocalar ve çocuklar yer almaktadır. Bu yaşamda yer alan diğer kişiler de yine birbirini tanıyan ve aynı şekilde birbirleriyle ilgilenen aile bireylerinden oluşmaktadır. Kadının yaşamı daha çok kişisellik ile ilişkilendirilebilmektedir (Jung, 2015:32-35). Animus arketipi kadınların sahip olduğu aileden gelen erkeksi tecrübelerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.

Animus arketipi olumlu ve olumsuz olmak üzere iki tarz figürle varlığını göstermektedir. Olumsuz animusu benliğinde barındıran kadın eşine ve çocuğuna karşı kötü düşünceler beslemektedir. Özellikle erkek çocuğuna dair kötü düşünceleri daha fazla ve belirgin olmaktadır. Bu kötü düşüncelerden bazıları yalnız bırakmak ve ölmesini isteme olarak söylenebilir. Bilinç sahibi olmayan bir kadının animus

tarafından yanlış yönlendirilme ihtimali çok yüksektir. Bu yanlış yönlendirilmeler sonucunda ise kendini öfkeyle ifade eden, duygularını bastırmak zorunda kalan kadın ortaya çıkmaktadır.

Kadının birey olabilmesinin şartı bilinçdışı varlığını sürdüren animusu bilincine katmasıdır. Animus arketipini benliğine katabilmesinin yolu da arketiple bağlantı kurması ve onu anlamaya çalışmasından geçmektedir. Bu şartlar yerine getirilmediği sürece diğer bireylerle olumlu ilişkiler kurulması, kadının benliğinde yer alan potansiyelleri ortaya çıkarması mümkün değildir. Animus arketipi, kadın üzerinde hakimiyet kurduğunda kişilik sert bir yapıya sahip olmakta, kişinin sahip olduğu kadınsı özellikleri başka bir ifadeyle kadınsı personasını kaybetme riskiyle karşı karşıya bırakabilmektedir.

2.2.2. Anima Arketipi

Erkeklik teorileri arasında en tanınmış olanı Carl Jung tarafından yapılmış olan çalışmalardır. Bireyin toplum içinde kurduğu iletişimler sonucunda oluşan benliği ile yine bireyin bastırıldığı öğelerle bilinçdışı oluşturulan benliğinin Jung'un adlandırmasıyla animanın birbirinden farklı olduğunu belirtmektedir (Connell, 2019:45). Anima erkeğin benliğinde yer alan ve bilinçli bir şekilde sahip olmadığı bir alandır. Anima arketipi bütün toplumlarda yaşayan erkek bireylerde ortak nokta olarak söylenebilmektedir. Bu kolektif imge erkek cinsiyetinin kontrolünü elinde tutarak, duygu ve düşünceleri üzerinde ise hakimiyet kurarak yaşamına yön vermektedir. Erkek bireyin yaşayacağı ilişkiler, sahip olacağı düşünceler, dünyaya dair bakış açıları yine bu arketipin kontrolünde yer almaktadır (Jung, 2019:145).

Annenin anima arketipinin oluşmasındaki payı büyüktür. Oluşum sürecinde sadece bireyin kendi benliği yer almaz aynı zamanda annesinden gelecek olan katkılar da yer almaktadır. Annenin yaşantısındaki olumsuz durumlar, benliğinde yer alan travmatik olaylar ve yine annenin kişiliği anima üzerinde etkilidir. Annenin kendi karakterinin yansımaları animada çok rahatlıkla görülmektedir. Olumlu veya olumsuz anlamda anne tarafından alınan bütün kararlar erkek çocuğunun psikolojik alanına dahil olmakta ve onu etkilemektedir. Oğluna bilinçli bir şekilde olumlu yönde desteği olan bir annenin bir yandan da oğlundan daha fazla beklentisi olduğu mesajını vermesi muhtemeldir bu da erkek bireyde yetersizlik duygusuna, kendine karşı duyduğu güven

duygusunun eksikliğine yol açabilmektedir. Bu eksiklikler sonucunda da kendini etrafına bağımlı hissetme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Annenin anima üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler olduğu gibi olumlu etkiler bırakması da karşılaşılabilecek durumlar arasındadır. Fakat bu durumda da erkek cinsiyetinin kadınlığa karşı ilgi duyması, düşüncelerinin temeline kadını ve kadınlığı yerleştirmesi gibi durumlar oluşabilmektedir. Bu noktada anne öznesiyle başlayan kompleks durumu hayatının ilerleyen dönemlerinde karşısına çıkan her kadına karşı olacaktır.

Erkek bireyin bir kadına karşı aşk duygusu hissetmesini sağlayan imge bilinçdışında yer alan animadır. Karşısına çıkan kadında kendi karakterinin diğer bir ifadeyle animasının karşılığını bulan erkek kendinde olan parçanın tamamlayıcısını bulduğu için duygu yoğunluğu yaşamaktadır. Anima erkeğin bu noktada ruh halini ifade etmektedir. Anima arketipininin ortadan kalkması ya da kaybedilmesi gibi bir durum da söz konusu olabilmektedir. Bunun sonucunda da farklı olumsuz kişilik özellikleri oluşabilmektedir. Bu olumsuz kişilik özelliklerine örnek olarak inatçılıkla beraber tek tip düşüncelere sahip olma, etrafındaki olaylara karşı hoşnutsuzluk duyma, katı bir tutum izleme gösterilebilir (Jung, 2019:146).

Erkek bireyin persona arketipi olması gereken, kuralları belirlenmiş bir ideal erkek tipi oluşturmaktadır. İdeal tipe göre erkek dışarda güçlü rollerin gerektirdiği gibi davranmak zorundadır. Bu zorunlulukların temelinde erkeğin yaşam alanının ülke ve devletle alakalı durumlar, iş ile ilgili mevzular olması yer almaktadır. Erkek bireyde animanın fazla gelişmesi ve baskın olması sonucunda duygularda ve kişilikte hassasiyet görülmektedir. Toplum içinde bulunduğu statülerden ve beklentilerden ötürü güçlü bir role sahip olan erkek bireylerin kendi benliğinde anima arketipi ağır basmakta ve erkek kadınsı bir hale dönüşmektedir. Bu da animanın personaya karşı koymasından kaynaklanmaktadır.

2.3. Alfred Adler'in Erkeksi Protesto Kavramı

Psikodinamik yaklaşımın temsilcisi Alfred Adler için önemli olan kişilik bütünlüğüdür. Bireyin kişiliği kendi benliğine, iletişim kurduğu insanlara ve içinde yaşadığı topluma dair sergilediği davranışlar, sahip olduğu düşünceler ekseninde gelişmektedir. Kişiliğin belirleyici unsurunun Freud'un belirttiği gibi cinsellik olmadığını, cinsellik ile kişiliğin çözümlenemeyeceğini asıl belirleyici unsurun

toplumsal dürtüler olduğunu belirtmektedir. Bireylerin davranışlarının her zaman bir amaca yönelik oluşunu ifade etmektedir. Geçmiş yaşantılardan ziyade birey arzuları ve beklentileri aracılığıyla davranışlar sergilenmektedir ve bundan ötürü de bütün davranışların temelinde bir amaç yer almaktadır. Adler'e (2010: 21) göre insanın ruhsal durumu ancak bir amaçla belirlenmekte, bireyin fikir üretebilmesi, duygu hissedebilmesi, arzu duyabilmesi için bir amacı olması, bütün bunların bir amaç doğrultusunda yönlendirilip sınırlandırılması gerekmektedir.

Adler insan doğasını bireysel psikoloji olarak adlandırdığı kuramla analiz etmektedir. Analizlerinin odak noktasında ise bilinç yer almaktadır. Bireysel psikolojiye göre bütün bireylerin kişiliğinde aşağılık duygusu yer almaktadır. Fakat bu duygu her zaman bir olumsuzluk ifade etmekten çok bireyin yaratıcılık yeteneğine dair olan özelliklerini ön plana çıkarmaktadır. Birey davranışlarının yalnızca genetik veya toplumsal olarak belirlenmediğini bunların yanında bir de bireyin yaşama dair kendi bakış açısıyla sunduğu yorumların da olduğu belirtilmektedir. Yapılan yorumlar kişiliği oluşturmakta ve davranışların temelinde yer almaktadır. Bireyin doğduğu zaman benliğinde nelerin yer aldığından çok sahip olduğu yeteneklerle benliğine neler katabileceği, benliğini nasıl şekillendirip yönlendireceği önemlidir. Bireysel psikoloji bireyin kişiliğini analiz ederken bireyin normal ve normal dışı olaylarda göstermiş olduğu tepkilerden hareket etmektedir.

Bireysel psikolojiye göre bireylerin yaşamında ilk yönlendirici olgu toplumsal dürtülerdir. Toplumların içinde yaşamını sürdüren kadın ve erkekler tek başlarına var olmaktan ziyade ilişkiler kurmayı tercih ederek kişiliklerini tanımlayacakları tarzı bulmayı ve bu tarzla beraber biricik olma durumlarını kanıtlamayı hedeflemektedirler. Bireylerin toplum içinde ilişki kurarken temel motivasyonu güven kazanmaktır. Kazanılan bu güvenle birlikte ise benlikte yer alan aşağılık duygusu yok sayılmak istenmektedir. Kişilikte yer alan aşağılık duygusu bireyin yeterli, üstün ve güçlü olma algılarını etkileyerek kusursuz bir kişiliğe sahip olması için yönlendirmeler yapmaktadır.

Bireysel psikoloji kuramında bireylerin davranışlarının ancak kendi yaşantılarının analiz edilmesiyle açıklanacağı ifade edilmektedir. Birey tarafından sergilenen davranışların ve sahip olunan düşüncelerin belirleyicileri bireyin yaşadığı ortamda ve içinde bulunduğu olaylarda yer almaktadır. Sergilenen davranışlar ve kişisel yaşam

bireyin değerleri, dūřünce yapısı, sergilediği tutumlar arasında şekillenmektedir. Bařka bir ifadeyle bireyin yaşadığı ortamda geręekleřen olaylardan ziyade o olaylara bakış ağısı ve buradan hareketle de kendi bakış ağısıyla getirmiş olduğu yorumlar asıl önemli unsurlardır. Dış unsurların etkisi tamamen yok sayılmamıştır fakat bu unsurlara karşı yine bireyin bakış ağısı Adler tarafından önemsenmektedir (Geętan, 1998: 126–127).

Adler bütün bireylerin yaşama aşağılık duygusuyla başladığını ve aşağılık duygusunun evrensel bir nitelik taşıdığını belirtmektedir. Çocukluk döneminde bireyin kendisini savunmasız, korunmaya muhtaç hissetmesinin sebebi de aşağılık duygusudur. Aşağılık duygusunun başlama sebebi çocukluk döneminde bireyin her zaman kendisinden daha fazla yetenek ve güce sahip bireylerle bir arada bulunmasından dolaydır. Birey hayatı boyunca bu duygudan kurtulmaya çalışmaktadır. Bu gayretin temelinde yer alan duygu ise üstünlük dürtüsüdür. Yaşam boyunca meydana gelen olaylarda karşılaşılan engellerin aşılması ve aşağılık duygusundan kurtulmak için üstünlük dürtüsü rol oynamaktadır. Bireylerin sergilediği davranışların arka planında hareketli bir güç vardır ve bu güç üstün olmak için gayret göstermektedir. Engeller aşılmaya çalışılırken yapılanlar bireyin hayatını nasıl şekillendireceğini, kişiliğinin ne olacağını belirlemektedir. Aşağılık duygusundan kurtulmak için ön plana çıkan üstün ve kusursuz olma istekleri bireyi mutsuzluk duygusundan da kurtarmaktadır.

Bireylerin yaşantısında doğdukları ilk andan itibaren varlığını sürdüren aşağılık duygusu perspektifinden bakıldığında kadın ve erkek cinsiyetlerinin farklı noktalarda bulunmadığı görülmektedir. Adler bütün bireylerin kişiliğinde eksiklik ve aşağılık duygusunun yer aldığını ve dolayısıyla duyguların cinsiyet ayırt etmediğini fakat toplumsal yapılar ve kabuller gereği bazı durumlarda bir cinsiyetin daha üstün tutulduğunu belirtmektedir. Üstün tutulma söz konusu olduğunda sonuçta cinsiyetler arasında yapılan ayırım bireylerin psikolojik olarak etkilenmesine ve yaşamları boyunca da bu etkinin altında yaşamlarını sürdürmesine yol açmaktadır. Yaşamın erken dönemleri olarak adlandırılan çocuklukta başlayan etkiler dönem dönem çeşitli davranışlar aracılığıyla yansıtılmaktadır.

Ataerkil toplum yapılarında erkek bireyin kadın bireye göre daha üstün olarak görülmesi hem aile hem de toplum içinde eşitizlik durumunun ortaya çıkmasına yol

açmaktadır. Oluşan eşitsizlik durumu bireysel düzeyde psikolojik etkiler bırakmasının yanında toplumsal düzende de birtakım işleyiş bozukluklarına yol açabilmektedir. Adler erkek bireylerin doğdukları andan itibaren bir üstünlüğe sahip olduğunu belirterek bu üstünlüğünde toplumda yer alan ataerkil yapıdan kaynaklandığını belirtmektedir. Çocukluk dönemini ataerkil toplum yapısının hâkim olduğu ve ataerkil yapıların sıklıkla görüldüğü bir dönemde geçiren birey kendi hayatına örnek olarak bu modelleri seçer ve yetişkinlik döneminde de aynı yapılanmayı devam ettirir.

Ataerkil yapıların incelenmesi sonucunda ortaya çıkan eşitsizlik görüntüsünde erkek birey daha fazla ayrıcalığa sahip rolü üstlenmektedir. Ataerkil toplumdaki eşitsizlik durumunun benzeri anaerkil toplumlarda da cinsiyetlerin yeri değişmiş şekliyle görülmektedir. Yine anaerkil toplumlarda görülen eşitsizliklerin bireylerin psikolojisi ve toplumun işleyişi üzerinde olumsuz etkileri söz konusu olmaktadır.

Ataerkil toplumlarda görülen erkek egemenliğinin bireylere doğuştan veya doğa tarafından verildiğini söylemek yanlıştır. Tarihsel arka planına bakıldığında savaş gibi toplumsal olaylarda erkek zafer kazanmıştır ve kadın da korunanlar arasında yer almıştır. Sonuçta da egemenlik kurmak isteyen toplumlar içinde erkek liderlik rolünü üstlenmiştir ve gücünü kanıtlamak zorunda kalmıştır. Ataerkil toplum içinde doğan ve büyüyen birey ilerde baba rolünü üstlendiğinde de toplumun etkisi altındadır ve her zaman kendini kadın cinsiyetinden daha kıymetli ve üstün görme eğilimine sahiptir. Bu eğilim doğrultusunda kendi yaşamını ve etrafında yer alan bireyler yönlendirmektedir. Bütün bu yönlendirmeleri yaparken kişiliğindeki üstün olma dürtüsü, hırs duygusu ve güçlü olmak isteme arzusunun etkisi altındadır.

Adler toplumu oluşturan birim olan ailenin içinde kurulacak denge halinin topluma da yansıtacağını belirtmektedir. Bahsi geçen denge hali de ancak kadın ve erkek bireyler arasında sağlanacak olan eşitlik ile oluşacaktır. Kadın veya erkek üstünlük dürtüsünün kişiliğe sağladığı çıkarları uğruna hareket etme, hırslı olma gibi özelliklere sahipse her ne kadar eşitlik ortamı oluşturulmuş olsa da olumsuz durumlarla karşı karşıya kalacaktır.

Ataerkil toplumlarda yer alan aileler içinde geri planda kalan kadın ve ön plana çıkan erkek birey örnekleri mevcuttur. Ataerkil toplumlarda aile içinde annelik rolü arka planda kalabilmekte ve bu durum kadın rollerinin erkeklere atfedilen rollere göre

daha önemsiz görünmesine yol açabilmektedir. Erkek rolleri üstünlükle eş değer kabul edilmektedir (Adler, 2010: 100). Mevcut örneklerde anne güçsüz, korunmaya muhtaç bir role sahipken baba her zaman güçlü ve koruyan kişi rolünü üstlenmektedir. Güçlü ve ayrıcalıklı konumda olmak erkek cinsiyetinin şartı olan özellikler gibi yansıtılmaktadır. Ön planda olma durumunun ve sayılan özelliklerin erkek cinsiyetine fayda sağladığı yönündeki söylemler de çocuk üzerinde etkileyici rol oynamaktadır. Etkileyicilik sadece erkek çocuklar üzerinde olmamaktadır, kız çocukları da ayrıcalıklı konumda olma halinden etkilenmektedir. Çocukların bu karakteri edinmesinde kendisinden çok onu yetiştiren ailenin ve toplum kabullerinin etkisi vardır.

Adler evrensel bir karşıtlık olarak kadın ve erkek arasındaki farklılığın temelini dişinin eksik, hadım edilmiş veya sakatlanmış bir erkek olarak tasarlanması olduğundan kaynaklandığını belirtmiştir. İyi ve gelişmiş bir erkek tanımlamasından uzak olduğu için kadın zayıf ve güçsüzdür dolayısıyla bu zayıflığından ötürü iyi ve gelişmiş olan karşı cinse bağımlıdır (Aikins, 1927: 29). Ailede var olan çocukların karşısındaki iki örnek olan anne ve baba güçlü ve güçsüz olma kategorilerinde yer almaktadır. Erkek bireyin rolü olan baba karakteri çocuk için her zaman gücü daha fazla olan kişidir çünkü ailenin ve evin büyük sorumluluğunu babasının taşıdığına şahit olmaktadır.

Ebeveynlerinin ev içindeki güçlü ve güçsüz konumlarını görerek kendilerini de güçsüz olan kategorisine konumlandırarak kız veya erkek çocuk içlerinde yer alan dişilik duygusunu ortaya çıkararak, dişilik konumunda kendi varlıklarını ispatlamaya çalışmaktadır (Connell, 2019: 51). Sonuçta ise cinsiyeti ne olursa olsun çocuk kendisine rol modeli olarak baba öznesini seçmekte ve onun gibi olma gayreti içine girmektedir. Erkeksi tavırlar edinilerek karakterlerin amacı maskülen bir hal almaktadır. Bu durumu Adler erkeksi protesto olarak adlandırmaktadır.

Erkeksi protesto toplumun sahip olduğu kültür içinde kadın gibi güçsüz, zayıf ve dezavantajlı olmak yerine erkek gibi güçlü ve ayrıcalıklı olmayı istemektir (Ansbacher, 1985: 203). Eğer çocuğun cinsiyeti kız ise eşitsizlik ve güçsüzlük hallerinden dolayı erkek olma isteği benliğinde yer edinmeye başlayacaktır. Toplum tarafından erkeksi tavırlara değer atfedilmesi ve önemsenmesi kadın bireylerin kendi cinsiyet rollerini reddetmesine yol açabilmektedir.

Erkek cinsiyeti geleneksel olarak karşılık bulan ataerkil toplum tarafından üstünlükle eş değer, mükemmel olmanın karşılığı olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin kişiliğinde yer alan ve kendilerini kanıtlamalarını sağlayan üstünlük duygusu yine erkeklikle, erkek gibi olmakla denk görülmektedir. Kadın bireyin kendi cinsiyetini ve toplumun kadın kimliğine tanımlamış olduğu rolleri yok sayıp erkek olmayı arzulaması, kendi cinsiyetine dair hoşnut olmaması, erkekliğin daha çekici gelmesi erkeksi protesto kapsamına girmektedir.

Erkeksi protesto yalnızca tek bir biçimde görülmemektedir, farklı davranışlarla açığa çıkabilmektedir. Bu davranış tarzları şu şekilde sıralanabilmektedir; erkek bireylerden uzak durmak istemek, erkeklere dair bir hoşlanıtı duymamak ya da hoşlanıtı duyulsa bile bir çekingenlik hissetmek, cinsiyetine dair toplum tarafından belirlenen rolleri kabul etmemek ve erkek bireylerin davranışlarına benzer tavırlar sergileme eğilimi içinde olmak. Kendi cinsiyetini reddetme tutumu ergenlik döneminde daha sık görülmektedir (Adler, 2010: 157). İçinde yaşanılan toplum, aile gibi unsurların etkisiyle ve ortaya çıkan eksiklik duygusuyla beraber kadın birey kendisini aşağılık kompleksine kaptırmaktadır. Kadının protestosunun sebebi ömür boyu kendisini takip edeceğini düşündüğü aşağılık ve eksiklik duygusudur. Aşağılık kompleksi kadında cinsiyet değiştirme isteğine ve cinsel yönelimlerinde değişiklik yapmasına sebep olabilmektedir. Kadın ileri yaşlarında toplum tarafından önemsenen ve tercih edilen erkeksi tavırları benimsemeye başlayabilir. Her kadın cinsiyetini tamamen reddeder ve erkeksi tavırlar sergiler gibi bir yaklaşım doğru olmayacaktır. Kadın bireyde eksiklik hissini ortadan kaldırmak adına görülebilecek başka bir sonuç kadınlığını aşırı biçimde yaşamaya başlamasıdır, bu da tepki biçimlerinden, protesto şekillerinden biridir. Hayatında yaşayacağı bütün olaylarda cinsiyetini ön plana yerleştiren kadın bu şekilde karşıt cinsi olan erkeğe göre kendinde var olan eksikliğin intikamını kişiliğinde yer alan hırs duygusuyla beraber aldığını düşünmektedir. Kız çocuklarının kadınlık rollerine karşı yakınlık hissetmemesi, evlilik yaşantısında eşine karşı bağılılık duymak istemesi, kendisinin sorumluluk almaktan kaçınması gibi davranışlar da yine protesto niteliği taşımaktadır. Bu protesto niteliği taşıyan hareketlerle yaşama karşı duyulan memnuniyetsizlik hali ifade edilmeye çalışılmaktadır.

İçsel anlamda kadınsı rolleri reddeden birey, erkeksi rolleri kendine yakın görmekte ve o rollerin gerektirdiği gibi davranmayı istemektedir. Sonuçta da kendi cinsiyetine

yakınlık duymamakta bununla beraber de toplum tarafından kabul edilmeyi beklemektedir. Fakat bütün kadınlar aynı şekilde tepki göstermemektedir. Bazı kadınlar ise edilgen bir kişiliğe bürünüp kendi üzerlerinde kurulan hakimiyeti kabullenmektedir. Kadın bireyler içinde topluma fayda sağlamak adına yapılmak istenen faaliyetler ataerkil düzen içinde çoğu zaman engellenmektedir. Böyle bireylerin yanı sıra bir de yaşam içinde her zaman arka planda kalmayı kabul etmiş, edilgen bireyler haline gelmiş kadınlar da mevcuttur. Bu tarz bir düşünceye sahip birey erkek cinsiyetinin üstün olma durumunu da kabullenmiştir ve erkeğe ayrıcalıklar tanınmasının onun açısından bir zararı yoktur hatta bunun gerekli olduğu düşüncesini desteklemektedir. Böyle bir düşünceye sahip olan kadın bireylerin aslında erkeğe dair düşünceleri açısından ilk bakışta yararlı gibi bir algı oluşturması normaldir. Fakat bu şekilde bir kişilik yapısı olan kadının bağımlı olma olasılığı fazladır ve bağımlılığı erkeğe olmaktadır. Sonuçta da kendi başına varlığını tanımlayamayan, erkek bireyin varlığına ihtiyaç duyan kadın bireyler oluşmaktadır. Oluşan kişilikler ve ortaya çıkan bu durumlar erkek için sorumluluk haline gelmektedir. Çünkü kadın ve erkeğin bulunduğu ortamda veya kurulan birlikteliklerde kadın yetersizlik ve eksik olmasının arkasına sığınarak üzerine sorumluluk almamaktadır.

Erkeksi protesto yalnızca kadın cinsiyetine özgü değildir ve erkek tarafından da protesto kapsamına girecek davranışlar sergilenebilmektedir. Kadının yaşadığı eksiklik duygusunu erkek bireyler yaşadığında da yine bazı olumsuz durumlar görülebilmektedir. Yaşadığı toplum içinde erkek cinsiyetine özel bir değer verildiğini ve erkek cinsiyetinin yüceltildiğini gören erkek çocuk bu değere ulaşmaya, yücelik seviyesine gelmeye çalışır, bunun için gayret göstermek arzusunu hisseder. Fakat uğraş gösterilen dönemlerde yetersizlik hissine kapılma olasılıkları da yüksektir. Yetersizlik hissini beraberinde getireceği özgüvensizlik problemiyle ise erkek kendi cinsiyetinden uzaklaşma ihtiyacı duyacaktır. Sonuçta ise kadınlığa özenme, kadın rollerini yerine getirmeye çalışma, duygusal yönden yine kadın gibi davranma durumları ortaya çıkmaktadır. Yaşam boyunca şiddete başvurulması erkek bireylerde görülebilecek protesto göstergelerinden birisi olabilmektedir. Yine bunun yanında duygularda aşırılık da görülebilecek protesto örnekleri arasında yer almaktadır.

Erkeksi protestoda görülen davranışlar çocukluğundan itibaren toplum tarafından belirlenen erkek cinsiyeti rollerini benimseyememiş ve yerine getirememiş erkek

bireylerde de oluşabilmektedir. Bu tarz bireylerin davranışları daha çok kadın cinsiyeti davranışlarına yakın olmaktadır. Böyle davranışlar sergileyen bireyler iki davranış tipini gösterebilmektedir. Bunlardan biri erkekliğini aşırı derecede ön plana alarak şiddetin kişiliğinde hakimiyet kurmasına izin verebilir ya da kendi cinsiyetini tamamen tok sayarak kadınsı davranış eğilimleri gösterebilir. Böylece hissedilen ruhsal durum ve hassas yapı itibarıyla erkek bireyin de cinsel yönelimi değişebilir veya kadınsı tavırlar sergileyebilir. Erkek birey eğer çocukluk döneminde hayatında yer alan bir kadın tarafından küçük görülüp aşağılandıysa ya da kendi cinsiyet rollerinin gerekliliklerini yerine kadın cinsiyetinin baskınlığıyla yetiştirildiyse yine aşağılık duygusunun hissedilme ihtimali yüksektir. Adler (2000: 134) kız çocuk sayısının fazla olduğu bir ailede yaşayan erkek çocuğunun etrafındaki örnekleri dikkate alarak kız çocuklar gibi davranış sergileyebileceğini ya da kendi cinsiyetine daha çok sığınarak sert bir erkeklik göstermek isteyebileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla kişiliğin bir denge halinde olduğunu söylemek mümkün değildir.

Toplum içinde eşitliğin gerekliliklerini hiçe sayan bireyler ve bireylerin kabulleri arasında kalarak yetişen erkek çocuklar yaşamları boyunca kendilerine tanınan ayrıcalıklar ve güç unsurlarıyla beraber erkeksi tavırlarını sergilemek ve erkek olduklarını kanıtlamak zorunluluğunu hissetmektedirler. Erkeksi protestonun nedeni bireysel olmaktan çok toplumsaldır. Kadının da erkeğin de rollerini reddetmesinin, protesto kapsamına giren tavırlar sergilemesinin temel sebebi güç kazanmak ve toplumda baskın olduğunu hissetmek istemesidir. Kadın protestosunda kendisine bir erkeğe nasıl davranılıyorsa öyle davranılmasını istediğini, erkek protestosunda ise kendisine gerçek bir erkek gibi davranılmasını istediğini anlatmaya çalışmaktadır.

2.4. Simone De Beauvoir'ın İkinci Cins Kavramı

Simone De Beauvoir, Hegel'in köle efendi diyalektiğinden esinlenerek kadın erkek veya eril dişi ayrımının kökenlerini anlamlandırmak istemiştir. Hegel'in diyalektiği zıtlıklardan yola çıkarak oluşturulmuştur ve odak noktasında toplumda yer alan karşıt durumlar yer almaktadır (Ritzer, 2013: 156). İnsanlık ilk ortaya çıktığı andan itibaren eşitsizlikler de var olmaya başlamıştır. Köle efendi diyalektiği eşitsizliklere odaklanmakta ve bireyler arasında oluşan çatışma hallerini ifade etmektedir. Hegel'in düşüncesine göre yaşadığı topluma ve üyesi olduğu halka ait olan birey rastgele bir oluşum göstermemekte aksine bilinçli oluşumlar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Hegel felsefesinde doğa içinde yer alan gerçekliği anlatmak için tin kavramı kullanılmaktadır. Tin insana ait olan bireysellik içeren bir olgu olmaktan ziyade mantıksal düşünceyle benzerlik gösteren bir akıştır (Kervégan, 2011: 58). Hegel felsefesinde tin ile beraber düşünme yeteneğine ve bilince sahip olma söz konusudur. Düşünme ve bilinç tinin içeriğini oluşturmakta ve özünü karşılamaktadır. Ona göre insan tinde var olan güç sahibi olma, iktidarı elinde bulundurma ve süreç içinde aktif olma kriterlerine göre kendini şekillendirmektedir. Dolayısıyla insan tin aracılığıyla bir bütün haline gelmektedir (Kızılcelik, 2017: 54–64). Tin başka bir şekilde ifade edilecek olursa bütün varlıkların saf halidir, özüdür. Bu öz sayesinde madde ve bireyde yer alan bilinç açığa çıkmaktadır. İnsan, tini benliğinde taşıyan varlık rolünü üstlenmektedir. Amacına yönelmeyi ve gerçekliğe ulaşmak için dünyayla etkileşim kurmak isteyen tin, insan benliğinde bilinç ile bütünleşmekte ve varlığını bu şekilde devam ettirmektedir. Bumin'in (2010: 20) ifadesiyle bireyin ya da özbilincin sahip olduğu öznellik sınırlarından çıkıp gerçekliğe ulaşması ancak başka bireyler farklı bir ifadeyle özbilinçler tarafından tanınması ve varlığının kabullenilmesi Hegel için bir gerekliliktir. Dolayısıyla özbilinç kavramı bireyi yalnızca tek başına değil toplum içindeki yeriyle etrafında yer alan diğer bireylerle beraber değerlendirmektedir.

Köle efendi diyalektiğinde karşımıza çıkan temel argümanlardan biri de arzudur. Arzu, insanlarda kendini bir başkasına tanıtma ve kanıtlama ihtiyacı olarak açığa çıkmaktadır. Hegel diyalektiğinde var olan mücadele varlığını kabul ettirme ve kendini bir başkasının fark etmesini sağlama şeklinde görülmektedir. Efendi konumunda olan birey bu mücadeleyi pes etmeden devam ettirmekte ve böylece köle konumunda olan bireye varlığını kabullendirmektedir (Kojève, 2001: 13). Arzu duyma olgusu köle ve efendi üzerinden ifade edilecek olursa iki konumda olan bireyde de tanınma isteği yer almaktadır. Fakat efendi konumunda olan birey daha baskın olduğundan ötürü köle konumunda olan birey durumu kabullenmek, arzularından uzaklaşmak ve karşısında egemenliğini ilan eden bireye boyun eğmek zorunda kalmaktadır. Bu zorunlulukların sonucunda ise bireyde bir bilinç ortaya çıkmakta ve bu bilincin etkisiyle kendi benliğine, arzularına, düşüncelerine ait olan her şeyi önemsiz olarak görmeye başlamaktadır.

Hegel'in köle efendi diyalektiğinde yer alan kölenin de efendinin de kendini tanıma süreci, benliğinin farkına varmak için gösterilen çaba Beauvoir'ın

düşüncelerini etkilemiş ve şekillendirmesine yardımcı olmuştur. Diyalektik içinde yer alan kölenin de varlığını ancak efendisine hizmet ederek kanıtlaması ve böylece yaşamının bir amacı olduğunun farkına varması sonucunda bireysel bilinç oluşması Beauvoir'ın kadın ve erkek cinsiyetlerini konumlandırması konusunda felsefi bir arka plan sağlamıştır. Böylece Beauvoir varoluşçu felsefenin etkisiyle feminist anlayışının temellerini oluşturmuştur. Kadınlık ve erkeklik nitelendirmeleri altında kurulan ilişkileri çözümlenmek ilk hedefi olmuştur. Bu hedefe uygun olarak varoluşçu anlayışta öznenin konumunu anlatan öteki kavramını kullanmıştır. Ben ve öteki ikiliğiyle beraber kadın ve erkeğin toplumdaki yerini belirlemek istemiştir.

Simone De Beauvoir'ın cinsiyet çalışmalarında kullandığı öteki kavramsallaştırması Hegel'in düşüncesinde yer alan egemenlik kurma isteğinden hareketle ortaya çıkarılmış kavramlar üzerinde şekillenmiştir. Sartre ve düşünceleri yine Beauvoir'ın düşünceleri üzerinde etkili olmuştur. Sartre, Hegel'in bireylerin bilinçlerinde ortaya çıkan kendini kanıtlamak, başkaları tarafından tanınmak ve yine başkaları üzerinde egemenlik kurmak düşüncelerini kendi felsefi perspektifiyle birleştirmiştir. Özgür olmak, çizilmiş sınırların dışına çıkmak gibi kriterlerle Hegel düşüncesinden esinlenerek değerlendirmeler yapmış, değerlendirmeler sonucunda egemenlik kurma isteğini ve bunun için sarf edilen çabayı karşılıklı bir mücadele alanı olarak belirleyip, ortaya çıkan mücadele alanında da bakma eyleminin oluştuğunu ifade etmiş ve bazı kavramsallaştırmalar üzerine yoğunlaşmıştır. Kavramsallaştırmalar incelendiğinde Hegel diyalektiğinde yer alan karşıt ikiliklere benzer bir şekilde bakan ve bakılan ikiliği görülmektedir. Sartre'ın düşüncesine göre iki karşıt taraftan birisi bakan rolünü üstlenirken diğeri pasif kalarak bakılan rolünü üstlenmek zorundadır. Dolayısıyla bu noktada bakan rolünü yerine getiren özne olarak adlandırılırken bakılan ancak nesne adını alabilmektedir.

Sartre felsefesinde yer alan ikiliğe Beauvoir cinsiyet çalışmalarında yer verirken aşkınlık ve içkinlik kavramlarını kullanmakta ve birtakım farklılıklar ortaya koymaktadır. Bu farklılıklardan ilkinin bakan bakılan ikiliğini cinsiyetlere uyarlayarak ikincisini ise egemenlik kurmak isteyen tarafın karşısında bulunan birey duruma itiraz etmemektedir, buna karşı gelmemektedir diyerek yapmıştır. Fakat ikinci uyarlamada karşılaşılan boyun eğme, bakılma rolüne sahip olma köle efendi ilişkisinde olduğu gibi değildir. Bakılan rolünde yer aldığı belirtilen kadın bireyler aslında bu durumu

içselleştirmiş ve kabul etmiştir (Lloyd, 1996: 120–124). İnsanlık tarihinin başladığı günden itibaren erkek bireylerin biyolojik özelliklerinden kaynaklanan bedensel açıdan güçlü olmaları üstünlük için yeterli bir sebep olarak görülmüştür. Kadın bireyler ise bu duruma boyun eğmek zorunda kalmıştır. Doğaya karşı insanların kendini kanıtlanması istendiğinde erkek cinsiyeti egemenliği ele geçirmiştir. Kadın cinsiyeti sadece bir bedenın yaşamı olarak algılanmış, içkin olma haliyle bütünleştirilmiş ve öteki varlık olarak adlandırılmıştır. Sahip olduğu özellikler sonucunda ona atfedilen bu niteliklere karşı kadın bireylerin bir itirazı olmamış ve durumu kabullenmiştir (Beauvoir, 1993: 138–139). Kadının kendisine bakılan olduğunu fark etmesi nesneleştirildiğini anlamasına ve bu durumu içselleştirmesine sebep olmaktadır. Benliği kendisine ait olmaktan ziyade kendi dışındaki varlığa ait olmaktadır.

Kadın ve erkek arasında ortaya çıkan bakan bakılan ve ezen ezilen ikilikleri aynı özellikleri taşıyan başka diyalektik ilişkilerde veya yapılarda görülmemektedir. Cinsiyetler arasındaki ikili yapı insanlığın ilk ortaya çıkışıyla beraber bireylerin ancak bir aradayken var olmalarının anlaşılması iki cinsiyeti birbirine bağlı kılmış ve kadın cinsiyeti bu ikili yapının etkisinden kurtulamamıştır. Öte yandan erkek cinsiyeti göz önüne alındığında yine ikili ilişkiden ve yapıdan etkilenme söz konusudur fakat burada daha çok ihtiyaçları gidermek ve karşılamak ön plana çıkmaktadır. Kendi neslini devam ettirmek isteği duyduğunda açığa çıkan cinsel arzularını kadın ile gidermekte bu durum da kadın bireylerin özgürlük alanlarını kısıtlayarak özgürleşme faaliyetlerine dair girişimde bulunmalarını da engellemektedir.

Tarih boyunca evlilik birlikteliği gereği kadın ve erkek birbirine ihtiyaç duymakta fakat bu ihtiyaç karşılıklılık anlamına gelmemektedir. Sebep olarak ise kadın cinsiyetinin hiçbir şekilde erkek cinsiyetine denk olmayışı, aynı statülerde bulunamayacak olmasıdır. Toplum içinde erkek özgür bir varoluş sergilemekte, topluma fayda sağlayan üretici konumunda değerlendirilmekte ve bu şekilde varlığını kanıtlayabilmektedir. Öte yandan kadın doğurganlık ve hizmet etme rollerini yerine getirdiği için erkeğe denk bir statüde yer almamaktadır (Beauvoir, 2010: 12). Kadın cinsiyetinin biyolojik özelliklerinden ötürü hamile kalmak, doğum yapmak, emzirmek gibi eylemleri gerçekleştirmesinin yanında evlilik kurumunda ev sınırlarıyla tanımlanması Beauvoir için kadına yük olan, özgürlük alanını kısıtlayan faktörlerdir.

Entwistle'ye (2014: 229) göre De Beauvoir doğurma eylemini kadın cinsiyetinin özgürlük alanını sınırlayan doğal olgular arasında değerlendirmektedir. Yalnızca doğum için değil bunun yanında hamilelik ve annelik için de olumsuz nitelendirmeler yapmaktadır. Kadının kendine yabancılaşmasının ve toplumda esir rolüne geçmesinin sebebi olarak görmektedir.

Kısıtlayıcı faktörler ve içinde yaşanılan toplumun kabulleri bir araya gelince kadın için bedeni bir engel haline gelmektedir. Yaşamın var olduğu her dönemde toplumsal yapının anaerkil ya da ataerkil olması fark etmeksizin kadın cinsiyeti her zaman başka olan şekilde konumlandırılmıştır. Anaerkil toplum yapılarında kadına yüce unsurlar atfedilmesi, yaşamın kaynağı olarak görülmesi ve bu yücelik, ulaşılmazlık karşısında saygı duyulması kadının başka olarak nitelendirilmesinin kökenidir (Direk, 2009: 15–17). Kadının yüceltildiği, doğurganlık özelliğinden ötürü ona tapıldığı anaerkil toplum yapılarında dahi kadının ve çocuğun erkek bireylerden ayrı düşünülmesi mümkün değildir (Firestone, 1993: 20).

Beauvoir'a göre toplumlar ilk ortaya çıktığı dönemlerde anaerkil yapılar şeklinde yaşamlarını sürdürmektedir. İktidar gücünü elinde bulunduran erkek bireylerdir fakat soy bu toplumlarda anne üzerinden ilerlemektedir. Beauvoir için kadın toplum içinde ikinci cins statüsünde yer almasının yanında yine ona atfedilen annelik rolüyle de kutsallaştırılmış bir hale getirilmektedir. Toplumun bunu yapması çekici olarak görülmekte ve erkeğe göre aşağı konumda yer almasından ötürü bu kutsallık kadını oyalayıcı bir eylem olarak sunulmaktadır (Şaşman Kaylı, 2013: 71). Anaerkil toplum yapılarından sonra ortaya çıkan toplumsal yapılarda ise kadınlar sıradan bir nesne haline gelmiştir ve özne yerine konulmamaya başlanmıştır. Ataerkilliğin toplumsal yapılarda görülmeye başlamasıyla beraber iktidarın ve egemenlik gücünün erkeklerde var olduğu ve erkek cinsiyetinin elinde bulunması gerektiği düşüncesi hâkim olmaya başlamış ve bu düşünce toplumları etkisi altına alarak bir dönüşüm süreci başlatmıştır. Bu dönüşümün gerçekleşmesi Beauvoir'ın düşüncesine göre öncelikle erkek bireylerin kadını kendisinden başka, öteki olan ve kendisiyle aynı olmayan kategorilerinde sınıflandırmasıyla başlamıştır. Bu kategorilere göre erkek mutlak bir özne konumundayken kadın yalnızca erkek aracılığıyla tanımlanabilen, öteki konumunda yer almaktadır. Beauvoir'ın (1993: 142) ifadesiyle erkek bireyler tarih akışı içindedir ve bu akış içinde ona büyüklük sıfatları verilebilirken kadın tarih akışı içine dahil

edilmemiştir. Dolayısıyla tarihin getirdikleri ve taleplerinin dışında tutulmaktadır. Erkek için gün koşulları bir avantajken kadın için engel teşkil edebilmektedir. Kadın da erkek de doğdukları anda özgür olarak yaşamlarına başlamıştır fakat toplumda kabul edilen normlar, değerler sonucunda yansıtılan tutumlar ile beraber ise cinsiyetler arasında bir öteki olma durumu ortaya çıkmıştır. Normlar ve değerler sonucunda ortaya çıkan ve yansıtılan tutumlar ile anlatılmak istenen cinsiyetlere dair çizilen sınırlardır.

Erkeklik veya kadınlık olarak ifade edilen toplumsal kabuller aslında bireyler arasında var olan eşitsizlikleri kanıtlamaktadır. Kadın bireyler özne olma sürecine dahil olamadığı ve her zaman nesne olarak kaldıkları için kendilerine ait olabilecek bir toplum kurmayı başaramamışlar ve erkek bireylerin kurdukları toplumlarda ikinci cins olarak yer almışlardır (Çoşkuner Kalın, 2016: 230–237). Hegel'in köle efendi diyalektiğine göre ifade edilecek olursa köle kadını, efendi de erkeği ifade etmektedir ve dolayısıyla da kadın erkeğe hizmet eden, erkek de kendisine hizmet edilen ve sözü geçen rollerini üstlenip yerine getirmektedir. Varoluş felsefesini kendi çalışmalarına uyarlayan Beauvoir, bireysel varoluşu benimseyerek bireyin kişiselliğine ve özgür olma durumuna vurgu yapmış ve bireyin var olmasının ancak özgür olarak yaptığı tercihler sonucunda olacağını belirtmiştir. Kadın da erkek de cinsiyetlerinden ayrı bir şekilde insan olarak değerlendirilmelidir. Kadının kendini kanıtlaması gerektiğinde, bir birey olarak bunu gerçekleştiremiyorsa sorumluluk doğuştan sahip olduğu biyolojik özelliklerin değil içinde yaşamış olduğu toplumun kabulleridir (Koç, 2015: 2–6). Beauvoir'ın (1993: 153–154) ifadesiyle erkek ya da kadın birey olarak içkinlik halinden kurtulmasının yolu ancak başka bir bireyin var olmasıdır. Birey olarak sahip olunan bilincin talepleri doğrultusunda en üstteki olarak yer almak, egemen olmak istenmektedir. Bu da ancak karşısında var olan bilincin köleleştirilmesinden geçmektedir. Eğer bu gerçekleşirse ancak birey bir bütün haline gelecek ve özgürlüğüne kavuşacaktır. Fakat kadın ve erkek arasındaki ilişki bu denli keskin biçimde ayrılmış değildir. Bu sebepten ötürü Beauvoir tam anlamıyla kadın ve erkek arasında kurulan ilişkiyi köle efendi diyalektiğine benzetmekten ziyade bireysel bilinç konusunda benzer serüvenlerin yaşandığını ifade etmektedir.

Donovan'ın ifade ettiği gibi Beauvoir varoluşçuluk diyalektiğinin toplumlar üzerinde etkili olduğu kadar bireyler üzerinde de etkili olduğunu belirtmektedir.

Ataerkil normların baskın olduğu toplumlarda erkek cinsiyetinden olmak olumlu, kadın cinsiyetinden olmak ise olumsuz bir durum olarak görülmektedir. Bu noktada kadın cinsiyeti asıl ve normal olma özelliklerini taşımayan Beauvoir kavramsallaştırmasıyla öteki olandır. Erkek bakış açısından bu sınırlar içinde tanımlanan kadın cinsiyetidir. Beauvoir, kadın cinsiyetinin öteki olarak tanımlanmasının sebeplerinden biri olarak sahip olduğu bedensel özellikleri söylemektedir. Bedensel özellikleri, neslin devam etmesi adına yerine getirdiği çocuk doğurma eylemi sonucunda yapılan iş bölümü yine öteki olmasının sebepleri arasındadır. Fakat diğer yandan erkek cinsiyeti için bu şekilde kısıtlayıcı faktörler olmadığı görüşündedir. Tarih öncesi avlanma faaliyetleri ve savaş gibi olaylar egemenlik göstergesi olarak görülmektedir. Bu sebeple avcılık ve savaşçılık faaliyetlerini gerçekleştiren erkek egemen olan diğer bir ifadeyle aşkın olan özellikleri üstlenmeye başlamıştır (Donovan, 2016: 232–234). Beauvoir için dışı olan cinsiyetinden ötürü toplum içinde ayrıştırılandır ve karşısında yer alan eril olan cinsiyet ise toplumun isteklerine göre kurgulanan birey tipiyle uyduğu için bedensel özelliklerinden aşkın olacak şekilde herkesin kabul ettiği bir kimliğin temsilcisidir (Butler, 2008: 56).

Erkeğin benliğinde yer alan hakimiyet kurma arzusu önce doğaya daha sonra da kadına yönelik olmaktadır. Çocukluk döneminde üzerinde kurulan hakimiyetin kadın farkına varamaz fakat genç kızlık çağına geldiğinde ancak kendisine önceden belirlenen rollerle beraber aslında erkek karşısında aşağı bir konumda yer aldığını anlamaktadır. Beauvoir'a (1993: 208) göre erkek bireyler öteki varlık olan kadın bireylere sadece kendilerine ait olması için değil onlar aracılığıyla varlıklarını kanıtlamak adına yaşamda görev vermektedir. Bir başka erkek aracılığıyla bunu yapmalarının kolay olmayacağını ve sorun çıkacağını düşündükleri için kadının varlığını kabullenip değer atfetmektedirler. Kadın bireyler içinde yaşadıkları dünyanın ve toplumun erkek egemenliğinde olduğunu anlayıp kabul etmekte ve bu kabullenişten itibaren sorumluluk almamaya ve kendisini ikinci derecede olan nesne olarak konumlandırmaya başlamaktadır. Nesne konumunda olması yalnızca bir döneme özgü değil bütün dönemlerde karşısına çıkan bir durum olarak söylenebilmektedir. Dış dünyayla teması azdır bunun yerine kendi bedenine ve evine kapanmış şekilde yaşamını sürdürmektedir. Sahip olduğu düşünceler sonucunda ise dünyaya dair bir

aitlik duygusu hissedememesinin yanında erkeği aşkın olan ve mutlak doğru ile gerçek olan şekilde zihninde konumlandırmaktadır (Beauvoir, 1993b: 8).

Evlilik birlikteliği gerçekleştirilirken uygulanan bazı ritüeller yine kadının öteki ve korunmaya muhtaç bir nesne olduğunu işaret etmektedir. Ekonomik anlamda aileyi geçindiren kişinin erkek olması sebebiyle toplum nezdinde sorumluluk erkeğe ait ve ailenin temsilcisi konumunda yer alan birey erkektir. Kadın evlilik kurumuna dahil olurken erkeğin soyadını almaktadır. Daha öncesinde de yine başka bir erkeğin, babasının soyadını taşımaktadır. Evlendiği erkeğin hayatına dahil olan kadın onun kabullerine göre kendi hayatını düzenlemek ve şekillendirmek zorundadır. Dolayısıyla aileyi toplum içinde temsil etmesi, üretim faaliyetlerini gerçekleştirmesi sebebiyle erkek aşkınlığı, doğurganlık özelliğiyle neslin devamını sağlaması, hanenin, hane içinde yaşayan bireylerin bakımını üstlenmesi sebebiyle de kadın içkinliği temsil etmektedir (Beauvoir, 2010: 15–16).

Toplumun baskısının, normlarının yalnızca kadına yönelik olduğunu söylemek yanlıştır. Erkeklerle yönelik de kurallar belirlenmiş ve bu kurallara uymaları beklenmiştir. Beauvoir 13. Yüzyılda erkek çocuklarına dadılık yapan yetişkinlerin ve ebeveynlerinin çocuğun cinsel organına özel bir isim takarak sanki başka bir bireyden bahsediyormuş gibi iletişimlerine dahil ettiklerini ifade etmektedir. Hatta cinsel organına atfedilen özellikler arasında çocuğun kendisine göre daha akıllı, işini bilen ve yetenekli olması da yer almaktadır. Böylece erkek çocuk cinsel organına atfedilen özelliklerden etkilenmekte ve onu değerli olarak görmektedir. Erkek çocuğunun bu hisse kapılmasının sebebi hiç şüphesiz ki etrafında yer alan yetişkinlerin tutumudur. Ev içinde yapılan eylemleri (temizlik, bulaşık yıkama, ütü yapma vb.) erkek çocuğunun kendi oynadığı oyunlara dahil etmesi yasak denecek derecede istenmemektedir. Babasının küçük bir kopyası olarak oyun oynaması beklenmektedir. Dolayısıyla özgür olmanın yanında sert bir duruş sergilemesi de yine erkek çocuklardan beklenmektedir. Başka bir örnek verilecek olursa küçük yaşlardan itibaren erkek bireylere ciddi olmaları, komik duruma düşecekleri oyunlardan kaçınmaları gerektiği gibi yasaklamalar yapılmıştır. Çünkü erkek çocuk ciddi olmalıdır ve ağlamaması, kendisine bakım yapmaması ve yaşına bakılmaksızın toplumun istediği gibi bir erkek olması beklenmektedir. Toplum tarafından bu

yasaklamalar ve dayatmalara maruz kalan erkek çocuklarının büyük bir bölümü çizilen sınırlardan kaçarak cinsiyet değiştirmek istemektedir (Beauvoir, 1993a: 234–236).

Erkek cinsiyetinin beklenen ve toplumun gözünde olması gereken eğilimi, gerçekleştirilmesi söylenen eylemleri ve eğilimleridir. Yaşam içinde üretim gerçekleştirilmesi, savaşması, yenilikler oluşturması ve bütün bunlarla beraber yaşamını sürdürebilmek adına kendini aşması gerekmektedir. Gelenekselliğin hâkim olduğu evlilik kurumunda kadın bütün bu rolleri gerçekleştiren erkeğin yanında fakat ikinci konumdadır. Başka bir ifadeyle kadın ve aşkınlık bir araya gelmemekte, kadın içkinlikte yer almaktadır. Dolayısıyla somut bir şekilde etkin olamayan kadın soyut olgulara yönelmekte ve mutlu olabilmenin yollarını aramaktadır. Arayışında yine yalnızca kendisini değil sorumluluğunu üstlendiği yuvasını düşünmek zorundadır. Kadının içkinlikte sınırlı kalması ve birey konumuna gelememesi erkeğe sorumluluk yüklemektedir. Yaşam içinde kadının birey olması, nesne konumundan özne konumuna geçebilmesi erkeğe bağlıdır ve kadından beklenen ise hayatının sorumluluğunu erkeğe vermesi, teslim olmasıdır. Ailenin yaşamını sürdürdüğü ev kadına aittir ve kadın kendisine verilen bu aitliğe yapmış olduğu ev işiyle sahip çıkmaktadır. Toplum içinde birey olarak kabul edilmesi ve kabulünün doğrulanması evi yönetme şekliyle, ev içinde yer alan bireylere ve eşyalara sahip çıkması aracılığıyla sağlanmaktadır. Kadına atfedilen bu sorumluluk ve onun kabullenışı içkinliğe dahil olmasına sebep olan eylemler arasında yer almaktadır (Beauvoir, 2010: 46–50). Ev kadını statüsünde yer alan birey toplumdaki bağımsızlığını çocuklarına bakarak kazanmaktadır (Beauvoir, 1993b: 40). Ancak somut bir iş ortaya koyması şartıyla varlığını ispat edebilmektedir.

Çocukluk döneminden itibaren erkek bireyler kendilerinden beklenenlerin ve çizilen sınırların fazla olduğunun farkına varmaktadır. Fakat bu farkındalıkla beraber toplum ve toplumun sahip olduğu normlar erkek cinsiyetine üstünlük atfettiği için aslında durumun böyle olmasının normal olan olduğuna erkek bireyler inandırılmıştır. Toplum içinde üstün olduğu düşüncesine inanan, erkeklik gururunu hisseden ve hayatını ona göre sürdürmeye başlayan erkek çocuk bu hislerini somutlaştırmak istemektedir. Somutlaştırma ihtiyacını ise erkeklik organıyla gidermektedir. Başka bir ifadeyle erkeklik organına sahip olması ve toplum tarafından üstün cinsiyet ilan edilmesi arasında ilişki kurmaktadır. Aşkın olmak, asıl özne olmak ve gurur

duygusunu hissetmek cinsel organı sayesinde gerçekleşmektedir düşüncesine sahiptir. Beauvoir'ın (1993a: 288) ifadesiyle ergenlik dönemi erkek birey için ilk izlenim olarak sıkıntı oluşturacak bir süreç olarak algılansa da yine toplum tarafından sunulan ayrıcalıklar, gurur ve övünç duyma hisleri ile beraber sıkıntı oluşturacağını düşündükleri süreci kolayca atlattıklarıdır. Sıkıntılı bir dönem geçireceklerini düşünmelerinin sebebi de aslında toplumun kendilerine dair beklentileridir. Yaşları ilerledikçe sorumluluklarının artacağını, özgür olarak görünseler bile aslında toplum baskısıyla karşı karşıya kalacaklarının farkındadırlar ama erkek cinsiyetine duyulan saygı, tanınan ayrıcalıklar daha çekici gelmektedir.

Beauvoir, çalışmalarında kadın ve erkek cinsiyetlerine dair birtakım nitelendirmeler yapmaktadır. Kadına dair yapmış olduğu nitelendirmeler içkinlik, nesne konumunda olan, başka olarak adlandırılan, edilgen, güçsüz ve dişi iken, erkeğe dair yapmış olduğu nitelendirmeler aşkınlık, özne konumunda olan, mutlak olarak adlandırılan, etkin, güçlü ve eril olarak sıralanabilmektedir. Yaptığı nitelendirmeleri tarihsel, biyolojik, sosyolojik kategorilerdeki çeşitli örneklerle desteklemektedir. Erkek bireyin cinsellik anlamındaki karşı koyamadığı istekleri yine erkekliğinden gurur duymasının sebepleri arasındadır. Bu sebepler aşkın ve güçlü birey olmasının göstergeleridir (Beauvoir, 1993a: 307). İnsan olarak varlık göstermek ile erkek olmak bir uyum halindedir. Aşkınlık ve erkeklik organına sahip olmak ortak paydada yer almaktadır ve bu da erkek bireylere güç vermektedir. Tek bir şekilde varlığını gösterip ispatlayan erkek bireylerin karşılarında ise kendini parçalara bölmek zorunda kalan kadın bireyler vardır. Bu parçalar arasında nesne olmak, hakimiyet kurma isteklerinden vazgeçmek, aşağı konumda kalmak gibi kriterler sayılabilmektedir (Beauvoir, 1993b: 116).

Yaşamda karşılına çıkan koşullar içinde cinsiyetlerin birbiri üzerinde kurmak istedikleri tahakküm ilişkisi ve bu ilişki içinde cinsiyetlerin konumlandırılması Beauvoir analizleri arasında yer almaktadır. Bu konumları incelerken dikkat çekmek istediği nokta biyolojik anlamda erkek veya kadın olmaktan ziyade toplumsal olarak atfedilen kadınlık ve erkekliktir. Açık bir şekilde ifade etmese de değerlendirmelerinde toplumların bireylere atfetmiş olduğu roller, çizdiği sınırlar ve üstünlük kurma isteğiyle beraber kadın cinsiyetinin erkek cinsiyeti karşısında güçsüz kaldığını söylemektedir. Beauvoir'a (1993a: 359) göre erkek bireyin biyolojik olarak sahip

olduğu ayrıcalıklar ve toplumsal anlamda atfedilen roller birleşince erkek ayrıcalıklı konuma erişmektedir. Bu sebeple egemen olarak gösterilen erkek bireyin kendini kanıtlaması gerekmektedir. Kanıtlama biçimlerinden birisi cinsel güçtür. Toplumun nezdinde güçlü, kuvvetli olarak anılabilmek için cinsel gücünü kanıtlaması gerekmektedir. Güçlü, kuvvetli gibi nitelendirmeler etkin ve aşkın olma hallerinin karşılığıdır.

Özel alan olarak adlandırılan hane içindeki hakimiyetin, babalık statüsünün erkeğin elinde bulunması ve bu özellikleri yine kocalık statüsüyle somut bir hale getirmesi erkeğin kamusal alanda kendini temsil etmesini sağlamaktadır. Bunun yanında kamusal alanda kullanılan dil ve söylemler yine özel alana taşınmakta ve kadının kendini ifade etmesi engellenmektedir (Şaşman Kaylı, 2013: 76). Erkek birey evlilikte kadına göre yaşça daha büyük, toplumun üstünlükleri atfettiği cinsiyete sahip olması gibi sebeplerle akıl yönünden de üstün olduğu kabul edilmektedir. Erkek olduğu anlaşıldığı andan itibaren yaşamın devamlılığı sağlanması adına dünyaya dair olan işlerin yapılması erkek tarafından gerçekleştirilmiştir. Siyaset, hukuk gibi alanlarda bilgisi olan erkek yine bunlarla ilgili olan sorumlulukları da yerine getirebilmektedir. Bu tarz sorumluluklar muhakeme yapabilme gücünü gerektirdiği için yine ayrıcalıklara sahip olmaktadır. Diğer yandan kadın birey ise her ne kadar eğitim almış, araştırma yapmış olursa olsun toplumsal koşullar izin vermediği ve bildiklerini eyleme dökemediği için kendini akıl yönünden de kanıtlayamamaktadır. Eksiklik olarak görülen toplumsal olaylarda muhakeme yapamama sonucunda kadın yerine düşünme faaliyetinin gerçekleştirilmesi görevi yine erkeğe düşmektedir ve kadın bu durumu kabullenmektedir (Beauvoir, 2010: 78–80). Kadın ikinci cins olarak adlandırıldığını anlayıp ona göre yaşamını düzenlemeye başladığı andan itibaren toplumsal yaşama dair ortaya çıkan sorumluluklardan da kaçınabilmektedir çünkü ona kimse görev vermemekte ve ondan bir şey yapmasını beklemektedir. Fakat erkek hem toplumdaki yerini korumak hem de ona verilen görevler sebebiyle toplum içindeki huzursuzluk hallerini ortadan kaldırmak zorunda kalmaktadır (Beauvoir, 1993b: 130).

Her ne kadar kadın ve erkek cinsiyetlerinin günümüzde eşit olduğu kadının bir işte çalışıp para kazandığı, yalnızca ev içinde kalmadığı gibi düşünceler ortaya çıkmış olsa da tam anlamıyla bir eşitlik halinden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Evin geçimini üstlenmek yine erkeğin görevidir. Eve giren asıl kazancı sağlayan parayı

erkek kazandığı için kadının erkekten para istemesi, ihtiyaçlarını karşılamasını beklemesi gibi durumlar söz konusu olmaktadır. Bunun asıl sebebi de kadının kazandığı paranın eve giren ikinci, yedek kazanç olmasından ötürüdür. Dolayısıyla yine kadının bağımsızlığını çalışarak kazandığını ifade etmek yanlış olacaktır. Kazanç sağlama sorumluluğu erkeğin özgürlüğüne, erkekten para istemek de kadının özgürlüğüne engel teşkil etmektedir. Hegel'in köle efendi diyalektiğinin izlerini burada da sürmek mümkündür. Bireyler arasında tahakküm kurmak adına karşıdaki bireyi ezmek isteme duygusu zamanla bireyin kendisini de etkisi altına almaktadır ve bu karşılıklılık içinde tek bir bireyin ezilmesinden bahsetmek doğru olmamaktadır. Kadın her ne kadar kendine özgürlük alanı kurmaya kalkışsa da köle konumunda yer almaktadır. Bağımsızlık erkeğe, bağımlı olmak özelliği ise bu noktada kadına aittir. Fakat özgürlük alanlarının sınırlandırılması, sorumlulukların atfedilmesi doğuştan gelen biyolojik özelliklerin etkisiyle ortaya çıkan bir durum olmaktan ziyade toplumun ve topluma ait bir kurum olan evliliğin baskısı ile oluşmaktadır. Kadın kendisine çizilen sınırların farkına vardığı için bütün sorumluluğu erkeğe yıkmaktadır. Beauvoir erkeğin ancak kadını bu sınırlardan kurtardığı an kendi özgürlük alanına kavuşacağını belirtmektedir (Beauvoir, 2010: 108–109).

Beauvoir kadının toplum içindeki konumunu araştırmak için daha önce yapılan çalışmalar üzerinde birtakım eleştirilerde bulunmuştur. Freud'un yapmış olduğu psikanaliz çalışmalarında ortaya koyduğu kadının kendisinde olmayan penis organını erkekte olduğu için kıskandığı düşüncesine karşı çıkarken kadın veya erkek olma kriterlerinin yalnızca biyolojik özelliklerden kaynaklanmadığını ifade etmektedir. Beauvoir'a (1993b: 157–158) göre kadın ve erkek arasındaki ayrım çözüme kavuşmayacaktır. Çünkü kadın cinsiyeti karanlık ile özdeşleştirilmiştir. Erkek cinsiyetiyle kıyaslandığında mutlak bir özne konumuna erişememektedir. Nesne olarak adlandırılmaktadır fakat bu adlandırılma içinde de netlik yoktur. Üstlendiği sorumlulukları yalnızca kendisi adına değil başkası adına da kabul etmektedir. Böyle bir döngünün içinde iki cinsiyeti kıyaslamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Cinsiyet paydasında değerlendirme yapmaktan ziyade insan olma paydası üzerinde değerlendirme yapılmalıdır. Kadın da erkek de hem kendi kabullerinin hem de toplum tarafından yapılan dayatmaların sonuçlarının yansımaları hayatlarında görmektedir.

Birbirlerine göre öteki konumunda yer alan cinsiyetleri birbirinden ayrı yerlerde değerlendirmek yerine bir arada değerlendirmek doğru olacaktır. Badinter'in (1992: 22) söylediği gibi bir araya gelen kadın ve erkek ancak bu şekilde yaşamdan tat alabilmektedir. Bir araya geldiklerinde ancak insanlığın oluşabileceği dolayısıyla karşıt olunması gereken bir durum olmaması gerektiği ifade edilmektedir.

Simone de Beauvoir'ın İkinci Cins kavramını konu edindiği eserlerinde yalnızca burjuva sınıfına ait beyaz kadınları konu edinmesi yine eserlerinde net olarak anlaşılmayan bir dil kullanması ve eserlerinin temeline yerleştirdiği aşkınlık ve içkinlik kavramlarının tek başlarına bir anlam ifade etmeyip varoluşçu felsefeyle beraber ancak anlaşılabilmesinin yanında gündelik yaşam içinde kadını analiz etmek konusunda tam olarak yeterli olmadığı gibi eleştiriler de bazı feministler tarafından yöneltilmektedir.

2.5. Connell'in Cinsiyet Çalışmaları

Raewyn Connell, Avustralyalı bir sosyal bilimcidir. Erkeklik alanında yapmış olduğu çalışmalarla alanın kurucusu ve ilk akla gelen isimlerinden birisidir. Erkeklik üzerine yapmış olduğu kategori çalışmaları alanın ilk başlangıcından günümüze kadar olan süreci şekillendirmeye yardımcı olmuştur. Yalnızca erkeklik alanında çalışmaları olduğunu söylemek eksik olacaktır, toplumsal cinsiyet alanındaki birçok konuda çalışması bulunmaktadır. *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics* (Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi, Cinsel Politika) ve *Masculinities* (Erkeklikler) adlı eserleri genelde toplumsal cinsiyet özelde ise erkeklik alanı için başucu kaynaklar niteliğini taşımaktadır.

2.5.1. Cinsiyet Politikası

Raewyn Connell, Türkçe'ye Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika olarak çevrilen ve orijinal adı Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics olan kitabında toplumsal cinsiyet konusunu ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Kitap içinde cinsiyet ve cinsiyet politikası kavramlarının içeriğini çeşitli örneklerle doldurmakta ve kendi bakış açısından tartışmalar sunmaktadır. Connell toplumların yapısında yer alan toplumsal cinsiyet ilişkilerini belirleyebilmek ve çözüm önerileri sıralamak için her toplumu kendi özellikleri içinde değerlendirmektedir. Sığın ve Canatan'ın (2018: 166) belirttiği gibi cinsiyetin toplumsal temellerini analiz

ederken Connell, bir düzen içerisinde ele almakta ve toplumsal cinsiyet rollerini bu düzen içinde değerlendirmiş ve toplum yapılarını analiz etmiştir. Birinci Dünya olarak adlandırılan kapitalist toplumların temel yapısal özelliğinin erkeksi yapıların sıkça görüldüğü devlet, aile gibi toplumun çekirdek kurumlarının cinsiyet atfedilmiş yapısı olduğunu belirtmektedir.

Connell'ın cinsiyet ve iktidar kavramsallaştırması erkekliği insanlık tarafından belirlenen ölçütlere göre değil kadınlık ile ilgili olarak cinsiyet ve cinsellik çalışmaları çerçevesinde analiz etmektedir (Lee, 2020: 73). Cinsiyetin bireyler için çizdiği sınırlayıcı gücüne ve bu sınırlayıcı güce karşı bireylerin sunduğu mücadelelere değinen bir cinsiyet teorisi geliştirmeyi amaçlamıştır. Connell cinsiyet kavramının çizdiği sınırları devam ettirmeyi hedefleyen bütün teorileri reddetmiştir. Bunların yerine doğal farklılıkların, biyolojik üremenin, toplumun sunduğu cinsiyet zorunluluklarına şüpheci bir tavırla yaklaşılması gerektiğini belirtmektedir. Cinsiyet teorilerinin toplumsal sorumlulukların ve yararların dengesiz dağılımına yol açtığını ifade etmiştir. Onun teorisine göre bireyin yalnızca üreme özelliği açısından toplumsal yaşama dahil edilmesi bireysel özelliklerini kısıtlamaktadır. Dolayısıyla emeğin bir sınırlayıcısı olarak cinsiyet, belirli işlerin belirli cinsiyetlerde yoğunlaşmasına, ücret seviyelerinin dengeli biçimde dağılmamasına, istihdam ve terfi fırsatlarının farklılık göstermesine neden olmaktadır (Hawkesworth, 2013).

Dört bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde Connell, kitabını kaleme aldığı zamana (2019) kadar olan süreçte sunulan toplumsal cinsiyet teorilerini ele almaktadır ve bu noktada teorilerin tarihsel arka planı üzerine yoğunlaşmaktadır. Toplumsal cinsiyeti sınıf hareketliliğine bağlayan Engels'in Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni adlı kitabının aslında içeriğinin çıkış noktasıyla uyumlu olmadığını belirtmiştir. Engels çalışmasında insanlığın gelişim gösterdiği aşamalarla birlikte ailenin de gelişim gösterdiğini dolayısıyla kadın ve erkek ilişkilerinin değiştiğini örneklerle göstermektedir.

Morgan aile aşamalarıyla ve akrabalık ilişkileriyle beraber toplum yapısının değişimini sunmaktadır. Kardeş aile, ortaklaşa aile, iki-başlı aile ve en son tek eşli aile şeklinde değişim geçiren toplumlarda ilk aile türlerinde geçerli olan analık hukuku yerini babalık hukukuna bırakmıştır dolayısıyla erkeği güçlendiren ve ataerkil ailenin başlangıcı olan unsurlar ortaya çıkmıştır. Cinsiyetler arası ilk iş bölümü olarak Engels

kadın ve erkek arasında gerçekleşen döl verme eylemini, yine cinsiyetler arası ilk sınıf çatışmasını da erkeğin kadını hakimiyet altına alması şeklinde belirtmektedir. Ataerkil aile düzeniyle beraber ev artık kamusal alanın bir temsili değildir. Bu rolün yerine artık özel alan geçmiştir. Ev yönetimi olgusu artık özel alanda sunulan hizmetler şeklinde karşılık bulmaktadır. Modern dönemle ve gelişmelerle birlikte kadına iş sahası ve çalışma imkanlarının sunulması aslında kadının üstlendiği sorumlulukları artırmaktadır çünkü hem özel alandaki evini hem de kamusal alandaki işini bir arada yürütmek zorundadır. Erkeğin üstlenmiş olduğu aileye destek olmak ve ihtiyaçlarını karşılamak gibi görevler aslında toplumdaki ayrıcalığını belirgin hale getirmektedir (Engels, 2018: 71–72).

Toplumsal cinsiyet teorilerini iki başlık altında değerlendirmekte ve dışsal teoriler, içsel teoriler şeklinde adlandırmaktadır. Dışsal teoriler başlığında teorilerin ilk çıkış noktasını toplumsal cinsiyetin sınırları dışında aramaktadır. İçsel teoriler başlığını ise yine cinsiyet rolü teorisi ve kategorik teoriler şeklinde ikiye ayırmaktadır.

Cinsiyet rolü alanının hangi kuramları sınırları içine dahil ettiğini tespit etmek kolay değildir fakat rol kavramının toplumsal cinsiyetle birleştirilmiş hallerini görebilmek mümkündür. Cinsiyet rolü kavramıyla kişinin sahip olduğu cinsiyete atfedilen rolü yerine getirmesi kastedilmektedir. Bu noktada literatüre *erkek rolü* ve *kadın rolü* kavramları kazandırılmıştır. Cinsiyet rolü kuramı toplumun sahip olduğu yapısal unsurları bireyin kişiliğiyle ortak paydada değerlendirmektedir. Bireyin toplumla karşılıklı olarak kurduğu ilişkilerle beraber analiz edilmesi istenmektedir. Toplum tarafından birey için belirlenen ve yerine getirilmesi beklenen rolün ancak birey bunu içselleştirirse mümkün olacağı belirtilmektedir (Connell, 2019: 84–86).

Cinsiyet rolü teorisini toplumda kurulan iktidar ilişkilerini göz önünde bulundurmadığı için, kategorik teorileri de kadınlık ve erkekliği yalnızca kendi içinde incelediği ve tarihsel arka planı görmezden geldiği için eleştirmektedir. Bunların yerine kendisi “pratik teori” olarak kavramsallaştırdığı gündelik yaşam pratikleri sonucunda bireylerin edindikleri tecrübelerle beraber ortaya çıkan bir kuram yerleştirmektedir. Bu noktada biyolojik olarak sunulan yaklaşımları da reddederek bireylerin toplumsal olduğuna dair vurgu yapmaktadır.

Connell, kitabının ikinci bölümünde ise toplumsal cinsiyet ekseninde kurulan ilişkilerin yapısal analizini yapmaktadır. Burada toplumsal cinsiyet konusunda analizlerini şekillendirdiği ana yapıları sıralamaktadır. Bu ana yapılar emek, iktidar ve kateksistir. Bireylerin gündelik yaşamda gerçekleştirdiği pratikleri Giddens'ın Yapılaşma Teorisi ve Bourdieu'nun kavramlarından yola çıkacak inceleyerek savunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini analiz ettiği kavramlardan olan emek ile kadın bireylerin iş yaşamlarında yaşamış ve yaşayacak oldukları sorunları, zorlukları, iktidar yapısı ile kadın bireylerin bir güce sahip olmaması ve sahip olduğunda da bu gücü nasıl kullanması gerektiğini, kateksis ile de erkek bireylerin biçimlendirdiği güzellik kalıplarını ve toplumdaki hakimiyet altında tuttuğu kişiler olarak görünen kadınlara bu kalıpları nasıl sunduklarını anlatmaktadır.

Ortak mülkiyet sisteminden özel mülkiyete geçildiği dönemde toplumun içine dahil olduğu bu değişme sürecinden ailede etkilenmiştir. Dolayısıyla bu etkilenme erkek ve kadın bireylere de yansımıştır. Yaşamın devam etmesini sağlayacak geçinme eylemlerini gerçekleştirmek ve araç gereçleri edinmek erkek bireyin sorumluluğundadır. Üretim faaliyetleri sonucunda edinilen kazanç yine erkeğin adınadır. Kadın da yine bu kazançtan faydalanmakta fakat asıl özne olarak erkek görülmektedir. Ev dışındaki işleri erkek yürütüyorken kadından ev içindeki işleri yürütmesi beklenmektedir. Fakat zamanla ev dışındaki faaliyetler üretkenlikle eş değer kabul edilmiş ve ev içindeki emek görmezden gelinmiştir (Engels, 2018: 154).

Bireylerin bir arada buldukları yapılar olan aile, devlet, sokak gibi yerlerde de emek, iktidar ve kateksis yapılarının yeniden üretim süreçlerinin devam ettiğini belirtmektedir. Connell Batı toplumlarında belirli kurumlardaki toplumsal cinsiyet deneyimleri ve göstergelerinin analizini yaparken emek, iktidar ve kateksis yapılarının temelde yer aldığını saptamaktadır.

Kadın ve erkek bireyler arasında farklı şekillerde adlandırılan ve sunulan sosyal yapılar vardır. Emek konusunda ev içinde yapılması gereken işler, çocuk bakımı, ücretli ve ücretsiz işler arasındaki ayırım, işgücü piyasalarının farklı kategorilerde yer alması ve sonucunda da erkek işi, kadın işi şeklinde nitelendirmelerin oluşması, eğitimde ve iş yerindeki terfi derecelerinde farklılıklar görülmesi gibi unsurlar toplumsal cinsiyete dayalı üretim, tüketim ve değişim faaliyetlerini analiz etmek için yardımcı olacaktır. Connell iktidar kavramıyla beraber cinsiyetler arasında ortaya

çıkan ilişkilerde kurulan otorite, kontrol ve zorlama yapılarını ele almaktadır. Ele alınan konulara örnek olarak devlet yapılanmasını ve iş yerlerinde kurulan kadının dışlandığı konuları göstermektedir. Cinsiyetler üzerinden kurulan iktidar bölünmesini bu şekilde analiz etmektedir. Kateksis ise cinselliğin toplumsal olarak inşa edildiğini kabul etmekle ilgili bir kavramdır. Bireylerin birbirine karşı kurduğu duygusal bağları sınırlandırmakta ve şekillendirmektedir. Bedensel ve duygusal anlamda kurulan toplumsal ilişkilere çizilen baskı unsurlarına ve sonucunda ortaya çıkan toplum içindeki uygulamalara değinmektedir (Maharaj, 1995: 61–62).

Cinsiyet ve iktidar teorisi cinsiyetlerdeki eşitsizlik durumları ve yine cinsiyetler ile iktidar arasındaki dengesizlik göstergeleriyle ilgili sosyal yapısal bir kavramsallaştırmadır. Bu teoriye göre üç büyük yapı vardır ve bunlar (1) erkek cinsiyetinin avantajı olarak görünen ekonomik eşitsizlikleri de içinde barındıran iş bölümü (2) cinsiyet ayrımları, kadın ve erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet ilişkileri ve (3) toplumsal normları ve duygusal ilişkileri inceleyen kateksis. Bu üç yapı birbirini tamamlamaktadır aynı zamanda birbirinden farklı olan kadın ve erkek bireyler arasındaki cinsiyet rollerini açıklamaktadır (Wingood, 2002: 313).

Kitabın üçüncü bölümünde toplumsal cinsiyet ve sosyalleşme teorilerine dair olan eleştirilerine Connell devam etmektedir. Eleştirmesinin sebebi olarak bireylerin düşünce farklılıklarını açıklama konusunda yetersiz kalması ve hegemonik erkeklik açısından ideolojik yönlerde kullanılmasıdır. Eleştirinin karşısında psikanalizin sunduğu alternatif ile beraber Sartre'ın düşüncelerini Connell önemsemektedir. Sartre düşüncesine göre bütün bireyler çocukluk dönemlerinden başlayarak seçim yapmaktadır. Ancak bu seçimler içinde birçok sınırlayıcı unsur barındırmaktadır. Sınırlayıcı unsurlar içinde yaşanan toplumun kültürü, tarihi, bireyin üyesi olduğu sınıf ve dolayısıyla sosyal ve cinsel etkenler sayılabilmektedir. Aile kurumu da yine bu noktada etkileyici ve sınırlayıcı unsurlar arasında yer almaktadır. Bireyin seçimleri sonucunda toplumun ve bütün unsurların istediği kriterlere uygun bir birey olup olmayacağı belirlenmektedir.

Kitabın dördüncü ve son bölümünde Connell cinsel politika kavramına değinmektedir. Toplumsal cinsiyet adı altında kurulan eşitsizliklere dair geliştirilmesi ve uygulanması gereken bir politikanın nasıl olacağını anlatmaktadır.

2.5.2. Connell'ın Erkeklik Kategorileri

Connell, erkeklik çalışmaları için temel kaynak olan Masculinities (Erkeklikler) adlı çalışmasında genellenebilir, her yerde geçerli ve aynı zamanda asla değişmeyecek bir erkeklik düşüncesinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Zamanın ve mekanın değişimine bağlı olarak farklı olarak nitelendirilebilecek erkekliklerin ortaya çıkacağına altını çizmektedir. Üç kısımdan oluşan kitapta ilk olarak erkekliklerin nasıl oluştuğuyla ilgili kuramsal arka plan bilgi ve sorunları başlığı altında sunulmaktadır. Avustralya örneğinden yola çıkarak erkekliği oluşturan ve sürekliliğini sağlayan faktörler dört çalışma üzerinden tartışılmaktadır. Son olarak tarihin ve siyasetin tamamlayıcı öznesi olan erkekliğin, yine bu olgularla birlikte nasıl bir değişim gösterdiği ve göstereceği çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Erkeklik görünümünün toplumsal kurum ve ekonomik yapılar ile bütünleştiğini ve tarihsel süreçlere de büyük oranda bu bütünleşmenin yansıdığını belirten Connell, erkekliğin yalnızca bireylerin zihinlerinde kalmadığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda erkekliğin, sadece bir kimlik göstergesi olmadığını kurulan sosyal ilişkilerde kendine yer edindiğini ve erkekliğin çözümlenebilmesi adına bu sosyal ilişkilerin değişim süreçleri içinde incelenmesi gerektiğini savunmaktadır (Connell, 2019b: 72). Amacına uygun olarak Connell'ın ifade etmek istediği toplumsal düzen içindeki eşitsizlik halinde ayrıcalıkları olan erkek anlayışının ortadan kaldırılması ve daha eşitlikçi tutumlara sahip olacak farklı erkekliklerin oluşmasını sağlamaktır.

Farklı erkeklikler anlayışları kültürlere veya dönemlere göre değişiklik gösteren erkeklik hallerinden ayrı bir anlayıştır. Connell tarafından belirlenen farklı erkeklik kategorileri bu noktada ön plana çıkmaktadır. Sınıf, statü, kültürel köken, etnik kimlik, cinsel yönelimler gibi olgular üzerinden farklı erkeklik kategorileri oluşturmaktadır. Bu noktada erkekliğin tek tip bir temsilinin olmadığı, birden fazla temsilinin olabileceği ortaya çıkmaktadır. Erkeklik olgusunun, erkekliğe atfedilen değerlerin doğuştan gelmediği ve kalıcı olmayacağı, aynı zamanda da tüm toplumlardaki erkek bireyler üzerinde genel bir görünüm oluşturulamayacağı Connell tarafından vurgulanmıştır. Çalışmasında bu kategorileri hegemonik, madun, suç ortağı, marjinal erkek şeklinde açıklamıştır. Bu çalışmanın daha önceki başlıklarında bu kategorilere detaylı bir şekilde değinildiği için burada tekrar açıklanmayacaktır.

Farklı erkeklik kategorileri belirlemekle Connell, ataerkil toplum düzeni içinde yaşamını sürdüren erkeklerin hepsinin eşit ölçüde etkilendiğini ve payına düşeni aldığı durumlardan farklı olarak etkilenme süreçlerinin, bireylerin yaşamlarına yansıtma hallerinin değişkenlik gösterebileceğini ifade etmektedir. Bunun sonucunda da değişmez, durgun bir ataerkillik anlayışı yerini değişebilen, hareketli ataerkilliğe bırakmaktadır.

2.6. Türkiye’de Erkeklik Çalışmaları

Batı toplumlarında erkeklik çalışmalarının üçüncü dalgası ortaya çıktığında ve çeşitli çalışmalar yürütülüyorken erkeklik çalışmalarının Türkiye’de akademik anlamda kendine yer edinmesi gerçekleşmiştir. Postmodernizmin etkisiyle beraber toplumların yaşamış olduğu değişimler sonucunda yenilikler ve farklılıklar toplumsal yaşamın gündeminde yer almaya başlamıştır. Aynı etki Türkiye’de de görülmüş ve bu etkinin sonucunda erkeklik çalışmalarının Türkiye’de başladığı rahatlıkla söylenebilmektedir. Bu geç başlangıcın bir sonucu olarak erkeklik alanı Türkçe’de bir karşılık bulamayan literatür olarak anılmaktadır (Özbay ve Baliç, 2004). Fakat Özarlan’ın (2016: 73) belirttiği gibi her ne kadar Türkiye’de akademi dünyasında, eşcinseller, feminizm aktivistleri ve araştırmacılar tarafından erkeklik çalışmaları adı altında çalışmalar yapılıyor olsa da bu çalışmaların başladığı Amerika ve Avrupa’daki gibi bir seyir izlediğini veya onlarla eşit düzeyde yer aldığını ifade etmek doğru olmayacaktır. Fakat yine de başlangıç dönemi için yapılan çalışmalar, alan adına büyük katkı sağlamıştır. Özarlan’ın ifadesine destekleyici olarak Atay (2012: 32) Batı’da feminizm hareketlerinin gündemde olduğu dönemde erkeklerin kendilerini suçlu hissetmesi ve eleştirel bakışlarını kendi yaşamlarına yöneltmeleri sonucunda oluşan erkeklik çalışmalarının yer aldığı alan veya benzeri çalışmaların Türkiye’de oluşmadığını vurgulamıştır. Kadın, kadınlık, feminizm gibi konularda yapılan birçok çalışmaya karşılık erkek, erkeklik, maskülenlik konularında yapılan çalışmalar sayıca az görünmektedir.

Türkiye’de erkeklik alanında akademik anlamda yapılan çalışmalar mevcut olsa da nicelik olarak fazla olmamalarının birtakım sebepleri vardır. Bu sebeplerden ilki Akca ve Tönel’in (2011: 32–33) çalışmalarında belirttiği gibi temelinde feminizmin yer aldığı oluşumlar, düşünceler ve hareketlerin eleştirilmek yerine değersiz olarak

görülmesidir. Feminist hareketler içinde yer alan radikal ve sosyalist feminizm hareketleri başta olmak üzere kadının merkeze alındığı konularda erkeğe karşı düşmanca tavır takınıldığı, sapkınca düşüncelerin ifade edilmek istendiği belirtilmektedir. Öte yandan başka bir sebep ise Türk toplum yapısında da görülen ataerkilliğin temellerinde ordu gücünün yer almasıdır. Erkeklikle özdeşleşmiş nitelikler olan sertlik, güçlü olmak, savaşıklık eleştirilirken bunların yanında milliyetçilik gibi değerlerin de eleştirilmesi, sorgulanması gerekmektedir. Bu sorgulamaların Türk toplumunun değerleri gereği yapılamıyor veya derinlemesine incelenemiyor olması erkeklik çalışmalarının gelişme hızını yavaşlatmaktadır.

Türkiye’de erkeklik çalışmalarının 1990’lı yılların başlangıcından itibaren olduğunu söylemek mümkündür. Fakat Deniz Kandiyoti’nin 1988 yılında yapmış olduğu ataerkil toplum yapısının bozulması ve değişimine sebep olacak koşulların ve bunun sonucunda kadın hareketlerinin mücadelelerinde görülebilecek etkileri konu edindiği *Bargaining With Patriarchy* adlı çalışması da erkeklik üzerine sorgulamaların yapıldığı ilk çalışmalar arasında görülebilmektedir. Çalışmasında *ataerkil pazarlık* kavramını ortaya atarak bu kavram üzerinde duran Kandiyoti’ye göre ataerkilliğin hakim olduğu toplumlarda erkeğin üstün ve birincil kategoride görülmesi sonucunda kadının ikincil kategoride yer almasına sebep olan etmenlerle birlikte oluşturulan düzen yalnızca erkekler tarafından değil kadınlar tarafından da kabul edilmektedir. Buna sebep olarak ise her ne kadar eziliyorlarmış gibi görünseler de kadınlar için sınırlı özgürlük alanlarının olmasının da onlar adına yeterli görüldüğü gözlemlenmektedir. Kandiyoti’nin (1988: 274) tespitine göre toplumlarda kadınlara birtakım somut göstergeler aracılığıyla çizilen sınırlar karşısında kadınlar kendilerine uygun olan strateji kurallarını geliştirmek zorunda kalmıştır. Belirleyici unsur olan toplumsal normlar karşısında kadın kendi yaşam standartlarından hareketle en uygun olan stratejiyi, toplum içinde ve erkeğin karşısında etkin ya da edilgen olarak hangi statüde yer alacağını kendisi belirlemektedir.

Kandiyoti tarafından 1997 yılında yazılan *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar* adlı kitap da erkeklik alanı için önemli kavramsal analizlerin yapıldığı bir çalışmadır. Ataerkil pazarlık kavramına bu kitabında da değinmiştir. Toplumsal yaşam içinde erkek ile kadının rolleri gereği birbirlerinden beklediği görev ve sorumlulukları vardır. Beklentilerin toplumlara, dönemlere ve kültürlere göre değiştiği görülmektedir. Türk

toplumdaki ataerkil pazarlığa göre Yavuz'un (2015: 123) ifadesiyle kadına atfedilen ev içi işlerle ilgilenme, evde yer alan kişilerin bakımını üstlenme gibi sorumluluklar karşısında kadın erkekten bir iş sahibi olarak evin geçimini sağlamasını, kadına bakmasını, yine kadını koruyup kollamasını beklemektedir. Kandiyoti'nin (1997: 201) belirttiği gibi ataerkilliğin kadına çizmiş olduğu sınırlara karşı kadının geliştirmiş olduğu ataerkil pazarlık olarak adlandırılan stratejiler toplumsal cinsiyet algılarının şekillenmesinde ve bunun nesiller boyu aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Oğuz Onaran, Seçil Büker ve Ali Atıf Bir tarafından (1998) Eskişehir'de yapılan çalışmada bireylerin erkeklığe dair olan tutumları incelenmiştir. Araştırma yapılırken bireylerin yaşı, eğitim düzeyi, yaşanılan dönem gibi değişkenler göz önünde bulundurulmuştur. Buradan hareketle geleneksel ve modern olarak adlandırılan dönemlerde görünen erkeklik rolleri değişim süreçleri içinde irdelenmiştir. Fakat araştırmacıların da belirttiği gibi araştırma sonuçları Türk toplumundaki ya da dünya üzerindeki diğer toplumlarda yer alan bütün erkekleri kapsamaktan ziyade yalnızca araştırmanın yürütüldüğü Eskişehir'deki erkeklere dair olan tutumları kapsamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre eğitim düzeyi ile erkeklik tutumları arasında paralel bir ilişki vardır. Bu paralel ilişkiye göre eğitim düzeyinin yüksek olması eşitlikçi tutumları da beraberinde getirmektedir. Eğitim düzeyinin düşüş gösterdiği görüşmecilerin ifadelerine göre ev içi rol dağılımında erkeğe atfedilen rollerin azalış gösterdiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde yine eğitim düzeyiyle ilişkilendirilen bir başka erkeklik tutumu da erkeğin sert olması ve bu sertliğini yaşamına yansıtarak ailenin sorumluluğunu üstlenen aile reisi, evin direği gibi konumlarda yer almasıdır. Bütün bulgulardan hareketle erkeklik tutumlarıyla ilgili yaklaşımların yaşanılan dönemle ve eğitim düzeyiyle doğrudan ilişkili olduğu çalışmada belirtilmektedir.

Erkeklik çalışmaları alanının ilk başlangıç yılları olan 1990'larda az sayıda çalışma olmasına rağmen 2000'li yıllara gelindiğinde çalışma sayılarındaki artış dikkat çekicidir. Murat Hoccoğlu tarafından (2002) hazırlanan Eşcinsel Erkekler: Yirmi Beş Tanıklık adlı çalışmada Türkiye'de yaşayan 25 eşcinsel erkekle görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerle beraber görüşmecilerin aile yapıları, çevrelerindeki bireylerle kurmuş oldukları ilişkiler, iş yaşantıları, özel hayatları, yaşamış oldukları duygular gibi konular değerlendirilmiştir. Araştırmacının direkt kendisinin yapmış olduğu görüşmeler sonucunda edindiği bilgilerle birlikte eşcinsel bireylerin

yaşamlarında ortaya çıkan toplumsal, kültürel, siyasi konularda yaşamış oldukları problemler yine kendi yaşamlarıyla ilgili sunmuş oldukları ifadelerden tespit edilmiştir.

Toplum ve Bilim adlı derginin 2004 yılında çıkmış olan 101. sayısı Erkeklik temasıyla birçok çalışmayı ortak paydada toplamıştır ve Türkiye'deki erkeklik çalışmaları için temel kaynaklardan birisi olmuştur. Dergide yer alan makale konuları incelendiğinde hegemonik erkeklik tanımlamalarının yapıldığı, Türk toplumundaki yansımalarının irdelendiği (Cengiz ve diğerleri, 2004), erkeğin ev içinde konumlandırılmayışından ötürü *görünmez adam* kavramsallaştırmasının yapıldığı (Özbay ve Baliç, 2004), toplumsallaşma süreci içinde erkekliğin öğrenildiğinin belirtildiği (Onur ve Koyuncu, 2004), erkeklik olarak adlandırılan tutumlarla birlikte atfedilen sorumlulukların en çok erkeğe zarar verdiği (Atay, 2004) ve daha birçok perspektiften erkek ve erkekliklerin ele alınarak incelendiği çalışmalar görülmektedir.

Hegemonik Erkekliğin Peşinden başlıklı çalışmada Türkiye'de hegemonik erkekliği oluşturan temel koşullara odaklanılmaktadır. Çalışma için belirlenen görüşmeciler grubundaki erkeklerin kendi tecrübelerinden hareketle sunmuş oldukları ifadelerden hegemonik erkekliğin nasıl bir inşa sürecinden geçerek oluştuğu anlatılmaktadır. Bir erkeğin aile reisi, baba, geçimi sağlayan kişi olması gibi rolleriyle beraber erkekliğin aşamaları tartışılmaktadır. Erkeğin üstlenmiş olduğu sorumlulukların, hegemonik erkeklikle birlikte hem ev içindeki hem de ev dışındaki yaşamını nasıl yönlendirdiği, buralarda açığa çıkan erkeğin başrolünde olduğu güç ilişkilerini tespit etmeye çalışılmaktadır (Cengiz vd., 2004).

Erkekliğin Ev Halleri adlı çalışma gündelik yaşam içinde erkekliğin geleneksellik ve modernlik arasında kalmışlık haline vurgu yapılırken erkekliğin bir kriz içinde olduğu belirtilmektedir. Bu krizin sonucunda oluşan çıkmazda erkek *görünmez adam* olarak nitelendirilmektedir. Erkeğin özel alan olarak adlandırılan ev içinde nasıl bir yaşam sürdürdüğü, kendini bu özel alanda nasıl konumlandığı, aile üyeleriyle kurmuş olduğu iletişim, kendisine verilen veya kendisinden talep edilen ev içi rollerin neler olduğu, hegemonik erkeklik ile beraber erkek için belirlenen sınırlar gibi olgular değerlendirilmiştir. Makalenin temel amacı yalnızca kamusal alan ile erkeğin özel alan

ile kadının ortak paydada değerlendirilmesinin karşısında ev ile özdeşleştirilebilecek farklı erkekliklerin olduğunu göstermektedir (Özbay ve Baliç, 2004).

“Hegemonik” Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalleşme Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler başlığı altında hazırlanan çalışmada erkekliğin toplum içindeki sosyalleşme süreçleri içinde öğrenildiğini ve bu öğrenme sürecini destekleyen yapılar konu edinilmektedir. Erkeklik öğretilerinin evrensel niteliğinin toplumsal yapılarla pekiştirildiği ve meşru bir hale büründürüldüğü de yine çalışmanın odaklandığı konular arasında yer almaktadır. Bu konuların analizini içeren çalışma erkekliğin inşa sürecine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır (Onur ve Koyuncu, 2004).

Dergide yer alan bir başka çalışma olan *Erkeklik En Çok Erkeği Ezer* başlıklı makalede ise erkekliğin yalnızca kadın cinsiyeti için değil erkek ve diğer cinsiyetler içinde sorun oluşturduğu belirtilmektedir. Ataerkilliğin talepleri ve bireylerin bu talepler doğrultusunda yaşamlarını şekillendirmelerini beklemesi ile birlikte bireyler toplumsal normların sorumluluğunu üzerlerinde hissetmektedir. Bu düşünceleri destekleyecek şekilde ilerleyen makalede hegemonik erkekliğin farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda aynı şekillerde görünmediğinin de altı çizilmektedir (Atay, 2004). Toplum ve Bilim Dergisi'nin 101. sayısının çıkarıldığı yıl göz önünde bulundurulduğunda erkeklik literatürü ve alandaki gelecek dönemlerde hazırlanacak olan çalışmalar için yol gösterici bir kaynak olduğu yorumu rahatlıkla yapılabilmektedir.

Ayşe Saraçgil'in (2005) *Bukalemun Erkek* adlı kitabı Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren Türkiye Cumhuriyeti dönemine kadar olan modernleşme hareketleri ekseninde görülen ataerkil yapılanmaları konu edinmiştir. Bu yapılanmaların izlerini modern Türk edebiyatı üzerinden tespit etmeye çalışmıştır. Saraçgil'in (2005: 9) ifadesiyle Türk toplumunun içine dahil olduğu modernleşme süreciyle beraber toplumda kurulan tahakküm ilişkileri de değişim yaşamaya başlamıştır. Bu değişimin ilk yansımaları erkek egemen kültüre yani ataerkil toplum yapısına olmuştur. Edebi eserlerin yazıldıkları dönem koşullarından bağımsız düşünülmemeyeceği düşüncesinden hareketle modernleşme hareketlerinin görüldüğü 1860 ve 1980 yılları arasında yazılan romanlara yansıtılan değişim süreci çalışmada

ele alınmaktadır. Aile kurumunun değişen yapısı, toplumda kurulan hiyerarşik yapılanmalar, kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki ilişkilerin revize edilmesi ve bunların önceki dönemlerle karşılaştırılması çalışmanın temel amacıdır. Bu amacı gerçekleştirirken de yine ataerkillik kavramının detaylı bir analizi yapılmaktadır. Analiz sonucunda ataerkil toplum yapısının yalnızca aile kurumuna yansımalarının olmasının dışında toplumsal yaşam içinde edinilen deneyimleri, bireylerin bakış açılarını, tahakküm ilişkilerini şekillendirdiği belirtilmektedir. Değişim süreçlerine toplumun hazır olmadığı bir dönemde başladığını ve bunun sonucu olarak da toplumsal yaşam içinde çeşitli çatışmalara yol açtığını dolayısıyla toplumun genel görünümüne hakim olan ataerkillik ile modernlik arasında kurulan ilişkinin pazarlıklı yapıda olduğu çalışmanın sonucunda belirtilmektedir.

Gönül Demez'in (2005) Osmanlı döneminden itibaren günümüze kadar olan erkek görünümlerini ele aldığı *Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi* kitabı da Türk erkeğinin incelendiği çalışmalar arasında yer almaktadır. Kitapta dönemsel olarak farklı şekillerde görünen erkeklik halleri somutlaştırılarak belirtilmektedir. Osmanlı döneminde yaşamış olduğu mahalleden kendisini sorumlu tutarak, mahallenin huzurunu sağlamak, namusunu korumak gibi sorumluluklar üstlenerek kabadayı statüsünde yer alan erkek modernleşme süreçleriyle beraber payına düşeni almıştır. Artık kendisine bakım yapan metroseksüel erkeğe dönüşmesinin yanı sıra bireylerin yaşamına dahil olan sanal dünyaya da erkekliğini yansıtmıştır. Demez'in sanal delikanlılık olarak adlandırdığı durum erkekliğin günümüz görünümü olmuştur. Sanal delikanlılık statüsünde yer alan erkeğin kendini bu mecrada nasıl ifade ettiğini, nasıl ilişkiler kurduğunu anlatmak çalışmanın amaçlarından biridir.

Umut Tümay Arslan (2005), 1970'li yıllarda Türkiye'deki kültürel yaşamı, dönemin etkisiyle ortaya çıkan erkeklik hallerini, suç ve şiddetin ön planda olduğu Yeşilçam filmlerini çözümleyerek hazırladığı yüksek lisans tezinden hareketle *Bu Kabuslar Neden Cemil?: Yeşilçam'da Erkeklik ve Mazlumluk* başlıklı kitabı yazmıştır. Popüler sinema ekseninde Yeşilçam'da hakim olan dramın yerini zamanla eril bir dile bırakmış olmasının sebeplerini araştırmaktadır. Bunun yanında toplumsal yaşama hakim olan siyasi etmenler, kültürel göstergeler ve toplumsal hareketlerin Yeşilçam filmleri üzerindeki yansımaları da çalışmanın konusudur.

Ayşe Kudat'ın (2006) yazmış olduğu *Satılık Erkeklik* adlı çalışmada erkek ve erkeklik kavramlarının odağında fuhuş sektörü ele alınmıştır. Bu sektör içinde yer alan kadınların fahişe olarak nitelendirildiğini fakat erkekler için net bir nitelendirmenin yapılmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla yalnızca kadınların yer aldığı algısının oluştuğu fuhuş sektöründe erkeklerin var olduğunu da kanıtlamak istenmektedir. Kız çocukları ve kadınlar üzerindeki bu algıyı yıkmak için eski dönemlerden günümüze kadar olan süreçte erkek çocuklarının ve yetişkin erkeklerin de sektör içinde yer aldığını, seks ticaretinin bir parçası olduklarını ifade etmektedir. Kudat, seks ticareti veya fuhuş sektöründe yer alan kız çocuklarının araştırma konusu olduğu kadar erkek çocuklarının veya travestilerin aynı şekilde yetişkin erkeklerin konu edinildiği çalışmaların yer almadığını belirtmektedir. Bir başka dikkat çekmek istediği noktada toplumsal yapı içinde tecavüze uğrayan kız çocuklarının tecavüzcüsüyle evlenme gibi uygulamalarla muhatap olmasının karşısında erkek çocuğu için herhangi bir uygulama görülmemekte hatta böyle bir konunun varlığının gündeme gelmemekte olduğudur (Kudat, 2006: 40–41).

Yalnızca akademik çalışmalar değil erkeği ve erkekliği ele alan çeşitli oluşumlar da yine alanın şekillenmesine yardımcı olmuştur. 2008 yılında faaliyet göstermeye başlayan Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi daha sonrasında Ataerkiye Karşı Erkekler, Erkek Muhabbeti, Erkeklik İstisnai Bir Durumdur isimlerine sahip oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bütün oluşumların ortak amacı erkeği ve erkeklikleri ele alarak çeşitli tartışma ortamları oluşturmak, edindikleri bilgilerle seminerler vermek olarak söylenebilmektedir (Şahin, 2018: 41).

Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi, 2008 yılında toplumsal yaşamda baskın olan erkeklik hallerine, cinsiyetçi tutumlara, bireylere dayatılan cinsiyet kimliklerine ve eşcinsellere karşı duyulan şiddet eğilimine karşı çıkan erkekler tarafından oluşturulmuştur. Bu erkeklerin ortak amaçlarından biri de toplumsal yaşam içindeki otoriteye de karşı olmalarıdır. Oluşum sloganlarıyla beraber oluşum amaçlarını temellendirmektedirler. Taciz, tecavüz ve şiddetin erkeklik göstergesi olarak sayılmasını reddedip kendilerini bu tanımlamaların dışında tutarak erkek olmadıklarını belirtmektedirler (“Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi”, 2008).

2009 yılında yapmış oldukları bir fotoğraf sergisiyle toplumsal cinsiyet projesi olarak faaliyetlerine başlayan Erkeklik İstisnai Bir Durumdur oluşumu kadınlık ve erkeklik olarak adlandırılan toplumsal cinsiyet rollerinin içinde yaşanan toplumsal yapının ve tarihsel sürecin bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Bireylerin cinsiyetlerine atfedilen rolleri bu roller gereği sergilemeleri gereken davranışları, kendilerine çizilen sınırları toplumun olduğu her alanda (aile, okul, kitle iletişim araçları, sokak vs.) öğrendikleri yine oluşumun ifadeleri arasındadır. Toplum tarafından bireylere öğretilen cinsiyet rolleri beraberinde getirdiği sınırlarla birlikte yalnızca bireyin özgürlük alanını kısıtlamakla kalmamakta cinsiyetler arasındaki farklılıkları belirgin hale getirmektedir. Bu belirginlik sonucunda da ortaya dengesiz bir güç ilişkisi çıkmakta, güç ilişkisi genelde erkeğin lehine kadının aleyhine olacak şekilde kurgulanmaktadır. Oluşum buradan hareketle her iki cinsiyet üzerinde yük olan bu rolleri ortadan kaldırmak istemektedir (“Erkeklik İstisnai Bir Durumdur”, 2009).

Pınar Selek’in (2008) erkekliğin toplumsal yaşam içindeki aşamalarını analiz ettiği çalışması *Sürüne Sürüne Erkek Olmak* erkeklik literatürü açısından önemlidir. Geleneksel olarak adlandırılan ataerkil toplum yapısında erkek olabilmek, toplum tarafından erkek olduğunun kabul edilmesi için geçilmesi gereken belli aşamalar olduğu belirtilmiş ve bu aşamalar sırasıyla sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik olarak sıralanmıştır. Evlilik de yine beraberinde çocuk sahibi olma, babalığı getirmektedir. Erkekliğin laboratuvarı benzetmesini yaptığı askerlik kurumunu detaylı bir şekilde inceleyen ve bu kurumun erkeklik üzerindeki etkilerini araştıran Selek için erkeklik için mecburi olarak sunulan ve çeşitli sınanmalarla karşılaşılan bir alan olarak tanımlanmaktadır. Bu sınanmalar sonucunda gerçek erkeklik kimliği için bir aşama tamamlanmış olmaktadır.

Erkek Muhabbeti 2010 yılında Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi Derneği’nde yer alan erkekler tarafından oluşturulmuştur. Bu erkeklerin amacı genç nesil olarak ifade edilebilecek erkeklerin kendi istekleriyle ataerkil toplum yapısına karşı çıkmaları ve bu karşıtlıkla beraber örgütlenerek kendilerini ayakta tutacak altyapıyı oluşturmaktır. Oluşum içindeki erkeklere göre ataerkil toplum yapısının ortadan kalkması için erkek bireylerin de değişim süreçleri içinde yer alması gerekmektedir.

İlker Erdoğan'ın (2011) editörlüğünü yapmış olduğu *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* adlı derleme kitapta erkeklik çalışmaları için kuramsal çerçevenin anlaşılması, disiplinlerarası perspektifte yer alan birçok çalışmayla erkekliklerin görülmesi sağlanmaktadır. Çalışmalarda medya üzerindeki erkekliklere ve erkeklik temsillerine ağırlık verildiği görülmektedir. Medyadaki temsilleri irdelemek amacıyla erkeklik dergilerine, hegemonik erkekliğin izlerinin görüldüğü dizi ve filmlere, spor içerikleri hazırlayan gazetelere, radyo yayınlarına, sosyal medya platformlarına, haber sitelerine kadar geniş bir yelpazede erkeklik incelemeleri yapılmıştır.

Tayfun Atay (2012), *Çin İşçi Japon İşçi: Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değıniler* başlıklı çalışmasında erkeği asıl özne kadını ise ikincil konuma yerleştiren toplumsal düzen olan ataerkilliğin etkilerini irdelemektedir. Bu toplumsal düzenin kadın veya erkek cinsiyetini ayırt etmeksizin ağır sorumluluklarla karşı karşıya bıraktığını dolayısıyla bireysel yaşamlar içinde de sorunlara yol açtığını belirtmektedir. Direkt ilk bakışta ataerkilliğin yalnızca kadın için sınırlayıcı olduğu zannedilse de erkek açısından da sınırlayıcılığının görüldüğü yerler vardır. Atay'ın (2012: 15) ifadesiyle ataerkilliğin kurmuş olduğu tahakkümün toplumsal yaşam içindeki temsilcisi ve uygulayıcısı erkektir ve erkeklik olarak adlandırılan bu temsillerin erkek için zehirli olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. Cinsiyet ve cinsellik odaklı değerlendirmelerin yer aldığı çalışmada gündelik yaşam içinden örneklerle durum değerlendirmesi yapılmaktadır. Kültürel ve toplumsal değerleri karşılaştırmalı bir şekilde inceleyen Atay antropoloji bilgisini de çalışmasında kullanmaktadır. Popüler kültürün etkisiyle şekillenen toplumsal yaşam, evlilik kurumunda, aşk ve cinsellik hisleriyle kurulan ilişkilerde kadın ve erkek üzerine yaptığı tespitlerin yanı sıra dinin de cinsiyet ve cinsellekle kesişim noktalarına değinmektedir. Popüler kültürün etkisiyle ortaya çıkan yeni erkeklik türleri olan metroseksüellik, gettoseksüellik, entelseksüellik ve dobraseksüellik kavramsallaştırmalarını da analiz etmektedir. Cinsel kimlik veya yönelim olarak adlandırılan eşcinsellik de yine Atay'ın gündelik yaşam içinden örneklerle incelediği konular arasında yer almaktadır.

Nurseli Yeşim Sünbuloğlu (2013) tarafından derlenen *Erkek Millet Asker Millet: Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler* adlı çalışma Türkiye'de zorunlu askerlik uygulamasının tecrübelerine, toplumsal yaşamdaki kültürel göstergelerine

odaklanmaktadır. Askerlik ve erkekliğin ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirildiği geleneksel toplumlarda askerlik yapmayan kişinin erkekliği onaylanmamakta, adam sıfatı yakıştırılmamaktadır. Toplumsal yaşamın merkezine yerleşen militarizm ve hegemonik erkekliğin üretmiş olduğu söylemler bireylerin kimlik tanımlamalarının yapılmasında büyük rol oynamaktadır. Gazilik ve şehitlik gibi statülerden hareketle kurgulanmak istenen erkeklik halleri de yine çalışmadaki incelemeler arasında yer almaktadır. İdeal erkeklik olarak yansıtılan kahramanlık imajı erkeğin kimlik karmaşası yaşamasına da sebep olmaktadır. Çalışma içinde askerliğin yalnızca erkekler üzerinde değil annelik rolünü üstlenen kadınlar üzerinde de şekillendirici bir etkisi olduğu ifade edilmektedir.

H. Bahadır Türk (2013), *Hayali Kahramanlar Hakiki Erkekler: Çizgi Roman ve Fotoromanda Erkeklik Temsilleri Üzerine Denemeler* başlığıyla hazırlamış olduğu çalışmada erillik odaklı bakış açıları ve bu bakış açısından hareketle kurulan tahakküm ilişkilerini popüler kültürün öğeleri ve 1960'lardan itibaren etkileri görülmeye başlanan fotoromanlar üzerinden değerlendirmektedir. İncelemiş olduğu fotoromanlardaki erkeklik temsillerinin detaylı analizi ve incelemesi çalışmanın yola çıkış noktasıdır. Yaptığı analizler sonucunda Türk, fotoromanlarda tasvir edilen erkekliklerin hiper maskülenlik olarak adlandırılan abartılmış erkeklik tutumlarına sahip olduğunu belirtirken erkeğe çizilen net, tam profilin karşısında kadının eksik, yarım bir profile sahip olduğunu ifade etmektedir. Abartılmış erkekliğin görünüşleri kahramanlık ve babalık statüleriyle pekiştirilmekte, aşırı erkeklik beraberinde milliyetçi duyguların da yüceltilmesini getirmektedir. Dikkat çeken bir başka sonuç ise kahramanlık imajı, babalık statüsü ve erkeklik tutumları arasındaki karşılıklı ilişki birbirlerini tamamlamalarını sağlamaktadır. Bu ilişkinin içindeki baba, oğlunun hayatında hayali veya gerçek olarak her zaman bulunmakta ve daimi oğulluk statüsü devam ettirilmektedir. Bu da babanın kalıcı etkisinin yaşama yansıdığını göstermektedir (Türk, 2013: 224–228).

Volkan Yücel (2014) *Kahramanın Yolculuğu: Mitik Erkeklik ve Suç Draması* adıyla yaptığı çalışmada diziler ve filmler üzerinden suç kahramanlığını incelemektedir. Örneklem grubuna dahil ettiği diziler ve filmler üzerinden suç kahramanlığının izlerini yüceltilen mitik erkeklik kavramı ekseninde ele almaktadır. Elde ettiği bulguları ise çalışması için örneklem seçtiği dönem olan 2000'lerin koşulları içinde

değerlendirmektedir. Bu şekilde toplumun geneline yayılmış olan değerlerin zamanın değişmesiyle beraber aynı değişime uyum sağlamak zorunda olduğunu belirtmektedir. Arketipler çerçevesinde yapısalcı kahramanlık tanımlamasını yaparak erkeklik literatürü içindeki erkeklik incelemeleri alanının özetini sunmakta olan Yücel, çalışmasının diğer bölümlerinde suç kahramanlığının detaylı bir şekilde değerlendirmesini yapmaktadır.

Ataerkiye Karşı Erkekler oluşumu 2015 yılında toplumsal yaşamı şekillendiren ataerkil sistem ve beraberinde getirdiği hegemonik erkeklığe ve yalnızca kadın ile erkek arasında olması istenen, hemcinsler arasındaki ilişkinin hoş görülmediği toplumsal yapılara karşı olan erkeklerin oluşturduğu bir ağdır. Farklı zamanlarda ortaya çıkan ve faaliyet gösteren oluşumların ortak amacının toplumsal cinsiyet rollerinin çizmiş olduğu sınırları kaldırmak, bireylerin özgürlük alanlarını genişletmek olduğu çıkarımı rahatlıkla yapılabilmektedir.

Ayşe Akaltun (2015) tarafından yayına hazırlanan *Erkekler* derlemesi erkeklerin yaşam içinde kendilerine karşı olan tutumlarını ve görüşlerini irdelemeyi amaçlamaktadır. Gerçek hayattan kesitler, kurgu metinler, akademik yaklaşımlar gibi karma çalışmalardan oluşan derleme erkekler için kendi benlikleriyle, kimlikleriyle yüzleşme imkanı sağlamaktadır. Erkeklik değerlerini kabul ederek yaşamına bunları yansıtan erkeklerin rahatsızlık duyup karşı çıktığı, kendilerine çizilen sınırları kabul etmek istemedikleri görülmektedir. Çalışmanın çıkış noktalarından birisi ataerkilliğin kadınlardan edilgen bireyler olmalarını beklemesinin karşısında erkeklerden de beklentilerinin olduğunu ifade etmektir. Çalışma içindeki söylemlerden hareketle ataerkilliğin erkeklerden de sert görünümlü ve bu görünümü destekleyecek sertlikte bir dile sahip olmalarının istendiği görülmektedir. Toplumsal yapının isteklerini sorgulayan, karşı çıkan veya itaat etmek zorunda kalan bireylerin tecrübelerinin ve ifadelerinin oluşturduğu çalışma erkeklerin kendi bakış açılarından yazılmış olması açısından önemlidir.

Osman Özarslan'ın (2016) taşradaki gece hayatını ve sonucunda ortaya çıkan erkeklik hallerini ele almış olduğu çalışma *Hovarda Âlemi: Taşrada Eğlence ve Erkeklik* hem taşranın hem de erkeklik inşa süreçlerinin analiz edilmesi açısından önemlidir. Modernleşme sürecinin taşranın eğlence hayatına yansımaları olan gazino

ortamına dahil olan erkeğin buraya uyum sağlayabilmesi için davranış biçimlerini ve kültürünü öğrenmesi gerekmektedir. Araştırmasını yürüttüğü Burdur'un Çavdır ilçesinde Özarslan, örneklem grubuna gece hayatında yer alan kadınları, gazino çalışanlarını, işletmecilerini ve müşteri olan erkekleri almaktadır. Odaklandığı eğlence hayatını ise hovarda alemi olarak ifade etmektedir. Örnekleminde yer alan kişiler ile yapılan mülakatlar sonucunda edinilen bulgularla çok yönlü bir çalışma ortaya çıkmıştır. Simmel'in toplumsal tipler kavramsallaştırmasına dayanarak gördüğü erkekleri paralı, belalı ve yakışıklı tipler olarak analiz eden yazar ortaya çıkan bu çalışmayı erkeklik müzayedesi olarak adlandırmaktadır.

Toplum ve Bilim dergisi 2018 yılında 145. sayısını *Eril Tahakküm, Erkek Edebiyatı, Hegemonya* temasıyla çıkararak erkeklik literatürüne katkı sağlayacak çalışmalara yer vermiştir. Sayıda yer alan çalışmalarda erkekliğin toplumsal yaşam içindeki yansımalarından babalık statülerine, şiddetin erkekle bağlantısından romanlardaki erkeklik hallerine, feminizm odaklı erkeklik üzerine kurulan söylem analizlerinden erkekliğin yitirilme hallerine kadar geniş başlık aralıklarında yer alan çalışmalar mevcuttur.

Erkeklik literatüründe yer alan çalışmaların başlangıç noktasında sorgulanan kavram hegemonik erkeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Hegemonik erkeklik kavramıyla birlikte modernleşmenin getirdiği değişiklikler, bireyler üzerindeki etkileri ve farklı kimliklerin oluşumu çalışma konuları arasında yer almaktadır. Erkeklik çalışmaları alanında Türkiye'de sorgulanan ve üzerine çalışmalar yapılan bir temel olgu ise militarizm olarak adlandırılan ordu ve askerlik ile beraber şekillendirilen erkeklik görünümüdür. Bu anlamda Pınar Selek tarafından yapılan *Sürüne Sürüne Erkek Olmak* ve derlemesini Nurseli Yeşim Sünbuloğlu'nun yaptığı *Erkek Millet Asker Millet* eserleri ataerkil toplum yapısında erkekliğin geçiş aşamalarından olan askerlik sonucunda erkeklerde oluşan kimlik dönüşümlerini, hegemonik erkeklige ordu aracılığıyla nasıl yatırım yapıldığını çözümlenmektedir.

Türkiye'de Erkeklik Çalışmaları başlığı altında adlı çalışma, Serpil Sancar'ın *Erkeklik: İmkansız İktidar* (2009) kitabı, Hale Borak Boratav, Güler Okman Fişek, Hande Eslen Ziya'nın hazırladığı *Erkekliğin Türkiye Halleri* (2018) kitabıyla, Muhittin Şahin'in çalışması olan *Türkiye'de Erkekliğin Dönüşümü* (2018) kitabı ele

alınarak erkek ve erkeklik hakkındaki yaklaşımlar çalışmalar üzerinden detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu çalışmalar, erkekliğin toplumsal yaşam içinde kurgulanışını, değişen dönemlerle birlikte geçirdikleri dönüşümü, cinsiyetler arasında kurulan ilişki ve erkeğin yaşamına bu ilişkinin yansımalarını görmek açısından önemlidir.

2.6.1. Serpil Sancar'ın Erkeklik Analizi

Serpil Sancar, toplumsal cinsiyet ilişkilerini toplumdaki iktidar görünüşleri ve beraberinde şekillenen erkeklik göstergeleri ile birlikte değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeyi yapmasının temel sebebi erkeklerin sosyalleşme süreçleri içinde edinmiş oldukları tecrübeler anlaşılır hale getirilmeden toplumda egemen hale gelen toplumsal cinsiyet ilişkilerinin çözümlenemeyeceği varsayımından kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet temelli oluşan farklılık ve eşitsizlik hallerinin temelinde biyolojik farklılıkların yer aldığını belirtirken asıl etkili olan olgunun erillik olduğunu vurgulamaktadır. Sancar'a (2009: 15) göre kadınların toplum içindeki dışlanmalarının anlaşılmasının yanında erkeklerin eril iktidarın kabulleri ile beraber yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini, bu iktidarın devamlılığını nasıl sağladıklarını çözümlenmek önemlidir. Bu sebeple erilliğin kapsadığı anlamları analiz ederken toplumsal yaşamda görünür hale gelen farklı erkekliklere de değinmektedir.

Sancar, çalışmasında farklı toplumsal kesimlerde yaşamını sürdüren erkek bireylerle yaptığı görüşmelerden edindiği bulgularla çalışmasının niteliksel arka planını oluşturmaktadır. Bahsedilen arka planı oluştururken ele aldığı erkekliği, kendi cinsiyeti dışında kalan bireylerin cinsiyet kabulleri ve özelliklerini konuşan, sorgulayan, kendi bulunduğu konumları meşru kılmayı hedefleyen bir olgu olarak değerlendirmektedir. Bu sebeple toplumsal yaşam içinde erkeğin kurmuş olduğu egemenliğin değişebilmesi için farklı erkekliklerin oluşmasına veya buna dair politikalar geliştirilmesine dair oluşturulan sorular çalışmanın sorunsalını ortaya koymaktadır. Sancar (2009: 23), erkekleri ve erkeklikleri irdelerken etkili olan patriarki kavramını tercih etmemektedir. Patriarki kavramının yalnızca kadınların toplumsal yaşamda ikincilleştirilmesi, emeklerininaraştır görünmez hale getirilmesi, kamusal alanda kadının uğradığı ayrımcılıkların açıklanması için yeterli görmektedir. Fakat öte yandan patriarki kavramının, erkeklerin iktidarın oluşturulması ve devam ettirilmesi süreçlerinde nasıl bir rol üstlendiklerini, yaşamlarında oluşan sorunları nasıl

çözümüne kavuşturduklarını, kendilerini sorgulama imkanını erkeklere sunmadığını belirtmektedir.

Toplumdaki egemenlik ilişkileri konusunda eril tahakkümün inşa süreçlerinin anlaşılır hale getirilmesinde yalnızca aile kurumu, ev içi gibi alanlarda erkek bireylerin kurmuş olduğu egemenliği değerlendirmenin yeterli olmayacağını bu sebeple ev dışı kamusal alanlarda başka bir ifadeyle iş yaşantısı içinde erkeğin kurmuş olduğu egemenliğin de değerlendirmelere dahil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kapitalist toplum düzeninde erkeğe verilen evi geçindirme sorumluluğu kadını birçok iş sektöründen uzaklaştırarak özel alanda konumlandırmaktadır. Bu noktadan itibaren ikincil bir statüye sahip olan kadının hane içinde kalması sağlanarak cinsiyetler arasındaki farklılıklar pekiştirilmektedir. Geleneksel toplum düzeniyle kurulan hane dışında erkeğin, hane içinde ise kadının sorumluluk üstlenmesi anlayışı kapitalist düzenle beraber değişmeye başlamıştır. Bedensel üretim, fiziksel güç gibi unsurların üretim sektöründe arka plana atılması, erkek aklının ve bedeninin üstün görülmesi anlayışının geçerliliğini yitirmeye başlaması cinsiyetler arasındaki farklılık oluşturan olguların da değişim geçirmesini gerektirmiştir. Yalnızca erkeğin çalışarak maddi kazanç sağladığı, kadının ise çalışmayarak evinin içinde kaldığı, ev içindeki işleri yürütüp düzeni sağladığı yönündeki rol dağılımı toplumsal değişim süreçlerinden etkilenmiştir. Post-endüstriyel dönem olarak adlandırılan bu değişim sürecinde önceden toplumsal yaşam içinde görünürlüğü fazla olan işçi sınıfını temsil eden güçlü erkeklikler artık zayıflamaya başlamış, zamanla yerini farklı erkekliklere bırakmaya başlamıştır. Erkekliğin oluşum ve onaylanma süreçlerinde artık tüketime dahil olma, kültürel göstergeleri temsil etme gibi olgular etkili olmaya başlamıştır. Dörtlü erkeklik kategorisinde üçüncü kategoride yer alan herhangi bir mülke sahip olmayan erkekler adına sorumluluğunu üstlendikleri hanenin geçimini sağlama görevi, buna dair duyulan kaygıların ise herhangi bir değişim geçirdiği söylenememektedir. Birinci kategoride yer alan maddi güce sahip, sermayenin kullanımını üzerinde büyük etkisi olan erkekler için ise kendini geliştirme, kariyerini daha iyi bir hale getirme, aklı ön plana çıkararak bilgi sahibi olduğunu kanıtlama gibi süreçlerin artık etkili olduğu görülmektedir.

Erkek için zorunlu gibi görünen, kaçınılmaz olarak ifade edilen sorumlulukları ve ilişkileri analiz ederken birçok açıdan erkek bireylerin yaşamının bir fotoğrafını

sunmaktadır. Toplum içinde farklı erkekliklerin oluşmasının mümkün olabileceğini savunan Sancar bir yandan da tek tipleştirilmiş ve doğallaştırılmış olan bir erkeklik halini de vurgulamaktadır. Türk toplumunda herkes tarafından bilinen ve popüler hale gelen erkeklik tarzlarının hızlı bir değişim geçirdiğini belirtirken ataerkil kodları içinde barındıran toplum kurumlarının gücünü sürdürdüğünü de ifade etmektedir. Sancar, erkeklige dair temsil biçimlerini dört kategoriyle detaylandırmaktadır. Bu kategorilerden ilkinde üst sınıfı temsil eden, iş adamı gibi meslek gruplarında yer alan, maddi açıdan güçlü, başka bir ifadeyle sermayeye hakim olma konusunda yetki sahibi erkekler yer almaktadır. İkinci kategoride bir üst kategoride yönlendirilen sermayenin aracılığı, taşıyıcılığı üstlenmiş olan, eğitim almış, kariyer sahibi olan, hizmet sektöründe yer aldığı için de sermayeden kendi payına düşeni alabilen erkekler bulunmaktadır. Üçüncü kategoriyi sermayeye ulaşabilme konusunda isteği olan fakat yeterli görülmeyen, eğitim almamış, herhangi bir mülke sahip olmayan, toplumda alt sınıflarda konumlanan erkekler oluşturmaktadır. Son olarak dördüncü kategoride ise sermayeyle kurulan ilişkilerden uzak duran, yine eğitim düzeyi yüksek, sol eğilimlerin temsilciliğini yürüten, aktivist olan erkeklerin varlığından söz edilmektedir. Sıralanan bu dört kategoride yer alan erkekler arasında farklılıklar bulunduğu kadar benzerlikler de mevcuttur. Fakat kategoriler içinde yer almayan “farklı” olarak nitelendirilen erkekler ve onların taşıdığı erkekliklerin varlığı da reddedilmemektedir.

Erkeklığın oluşum süreçlerinde büyük rol üstlenen ordu kurumu da Sancar'ın irdelediği konular arasında yer almaktadır. Erkekligi, devlet ve ordu ile kurduğu ilişkiler ile beraber değerlendirmektedir. Ulus devletlerin oluşmasıyla beraber milliyetçiliğin ortaya çıkması, vatani uğruna kendi feda etmek istemenin övülmesi beraberinde askerlik statüsünün yüceltilmesini de getirmektedir. Asker olan, vatani savunan, milliyetçi duygulara sahip olan erkek ayrıcalıklı ve üstün olarak nitelendirilmektedir. Buradan hareketle küresel bir değerlendirme sunan Sancar, Doğulu ve Batılı bireyler arasında bir kıyaslama yapmaktadır. Kıyaslamaya göre Doğulu kadınlar, korunmaya muhtaçtır ve dolayısıyla kurtarılmaları gerekmektedir. Doğulu erkekler ise uygarlık düzeyine erişmemiş ve eğitilmesi gereken bireylerdir. Bu nitelendirmelerden cinsiyet politikalarının temelinde sömürgeci söylemlerin, kültürel göstergelerin yer aldığı da görülmektedir. Doğulu ve Batılı erkek kıyaslamasında ise Batılı erkeğin erkeğe ait olan nitelikleri taşıdığı, gerçek bir erkek olarak adlandırıldığı öte yandan Doğulu erkeğin ise kadınsı özellikleri daha fazla taşıdığı ifade edildiği

görülmektedir. Sancar, bu kabullerin temelinde *küresel cinsiyet düzeni (global gender order)*'nin yer aldığını belirtmektedir (Sancar, 2009: 90–99).

Erkek bireylerin aile kurumu, piyasa ilişkileri ve kamusal alan üçgeninde şekillenen statüsü olan babalık, erkeğin birçok sorumluluğunu perçinlemektedir. Aile kurumu içinde çalışan kişi rolüne sahip olan baba, iş piyasasında çalışan rolünde, kamusal alanda devletin karşısında ise ailenin sorumlusu, reisi olarak yer almaktadır. Bütün bu roller pratiğe, performans kanıtlamaya dayalıdır. Gelenekselliğin esnetilmeye başlandığı modernleşmeyle beraber erkek bireylerin babalıktan ve getirdiği sorumluluklardan uzaklaştığı bir tür kriz ortamı olduğu ifade edilmektedir. Yeni oluşan aile modelleri içinde evi geçindirmek konusunda tek başına sorumluluk üstlenmek zorunda kalmayan erkek yeni erkeklikler oluşmasına sebep olmaktadır. İşçi sınıfında yer alan geleneksel babalık otoritesi ataerkil kodlarından sıyrılarak yerini yeni bir erkekliğe ve aile babasına bırakmaktadır. Erkekliğin nesilden nesle aktarılma süreçlerinde etkili olan baba-oğul ilişkisinin temelinde şiddetin ve korkunun yer aldığı Sancar'ın yapmış olduğu görüşme bulgularından görülmektedir. Bu da geleneksel babalar ve oğullar arasındaki ilişkilerin yapısının aslında sorunlu olduğu gerçeğini açığa çıkarmaktadır (Sancar, 2009: 121–128).

Sancar, çalışmasının odak noktasına yerleştirdiği toplum içinde kurulu olan erkek egemenliğine karşı farklı erkekliklerin veya politikaların geliştirilip geliştirilemeyeceği sorusuna görünür olan erkeklik normlarına, kalıplaşmış ifadelere karşı çıkan erkek görüşmecilerin ifadelerinden hareketle cevap bulmaktadır. Erkek egemenliğine karşı erkekler diye adlandırdığı bu erkeklerin erilliğin yol açtığı şiddetten uzak durduklarını, iktidarı dışladıklarını, böyle bir yaşam sürmek istemediklerini belirttiği görülmektedir. Bu tutumlarının arka planında ise yaşamlarının belli bir döneminde bir şekilde bahsi geçen eril şiddetle karşılaştıkları görülmektedir. Dolayısıyla içinde buldukları tutumlar yaşadıklarından ve sonucunda edindikleri tecrübelerden hareketle açığa çıkmaktadır. Bahsi geçen erkekleri Sancar, birçok biçimden analiz ederek sıralamaktadır: Devlet tarafından şiddete maruz bırakılarak toplumsal yaşamdan dışlanmış olan muhalif erkekler, etnik kökenlerinden ötürü hor görülen Kürt erkekler, cinsel kimlik tanımlarını eşcinsel olarak yapan erkekler, askerlik kurumuna karşı olan vicdani retçi erkekler, savaşa karşı tutum içinde olan erkekler, feminist hareketleri destekleyen erkekler, aile içinde

kurulmuş olan eril yapıdan uzak yetişen babası olmayan erkekler (Sancar, 2009: 266–267). Bu kategorilerde yer alan erkeklerin hem ataerkil toplumdaki zarar gördükleri hem de çıkarları uğruna ataerkilliğin devamlılığına katkı sağlamaları gibi bir dikotominin varlığından da bahsedilmesi gerekmektedir. Fakat vurgulanması gereken nokta her ne kadar böyle bir dikotomiden bahsedilebilse de eril iktidara karşı çıkabilecek, hegemonik düzeni ve ideal erkeklik algısını reddedecek tutumlara sahip olabilecek erkeklerin de mevcut olduğudur (Sancar, 2009: 271).

2.6.2. Bolak-Boratav ve Arkadaşlarına Göre Erkeklik ve Babalık Görünümleri

Bolak-Boratav ve arkadaşları erkekliğin doğasını, erkeğin endişelerini, kimlik oluşum süreçlerini anlamak amacıyla (2018: 9) 18-65 yaş arasındaki erkeklerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirerek 2000 erkekte bulgular elde etmiştir. Bu erkeklerin evli olması göz önünde bulundurulmuştur. Görüşmelerdeki erkeklerin deneyimlerinin kesiştiği noktaları tespit etmek çalışmanın ana eksenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu kesişim noktaları çalışmada aile kurumu içinde hiyerarşik bir düzenin oluşturulması, otorite sahibinin erkek olması, karar verme yetkisinin erkeğe ait olması, kadının çalışma hayatında yer almasına karşı olunması, duyguların saklanması ve paylaşılmaması şeklinde sıralanmaktadır. Bahsi geçen ortaklıkların arka planında ise ekonomik düzey ve eğitim farklılıklarının yer aldığı vurgulanmaktadır. Çalışmanın literatür taraması kısmından sonra yöntem başlığıyla başlayan ikinci bölümden itibaren özgün olan bulguları sunulmaktadır. Bulgular çeşitli kategorilerde değerlendirilmektedir ve bu kategoriler erkeğin babalık statüsünde yer almasıyla beraber kurmuş olduğu ilişkiler paralelliğinde ilerlemektedir. Erkek bireyin kendi babasıyla, annesiyle, eşiyle, çocuğuyla kurduğu ilişkilerin yanı sıra çalışma yaşantısındaki halleri, erkek olmaya dair düşünce ve tutumları sırasıyla çalışmada yer almaktadır.

Nitel ve nicel bulgular şeklinde temellendirilen görüşme verileri Türk toplumunda erkekliğin geçirmek zorunda kaldığı süreçlerin detaylı analizini görme imkanı tanımaktadır. Erkek bireylerin kendi babalarıyla kurmuş oldukları ilişkinin yer aldığı bulgular hiyerarşi ve yakınlık olguları açısından değerlendirilmektedir. Aile kurumu içindeki ilişkilerdeki hiyerarşik düzen tek boyuttan değerlendirilebilecek bir olgu olmaktan ziyade içinde barındırdığı anlamlarda beraber değerlendirilmesi

gerekmektedir. Bireylere tanınan haklar ve yüklenen sorumluluklar hiyerarşik düzenin kapsamına girmektedir. Kontrol etmek için oluşturulan hiyerarşi ve bakım faaliyetlerini gerçekleştirmek adına oluşturulan hiyerarşi aile içindeki alt kategoriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiyerarşi düzeninde hakimiyeti elinde bulunduran kişi rolünü üstlenen baba, hane içindeki diğer üyeler üzerinde hakimiyetini sürdürmektedir. Bunu yapabilmek adına da bazı davranışlar sergilemek zorunluluğu açığa çıkmaktadır. Açığa çıkan bu davranışlar; kontrol etmek, emir vermek, kısıtlamak, yasaklar koymak, ödüllendirmek şeklinde sıralanabilmektedir. Erkek ve baba arasında kurulan ilişkilerde korku, saygı gibi duyguların hissedildiği, mesafeli bir duruş sergilendiği görülmektedir (Bolak Boratav vd., 2018: 95–96). Görülen bu tutum ve duyguların ifade edilmiş şekillerinde ise toplumsal statülerin etkisinin olduğu belirtilmelidir. Babayla kurulan ilişki yoksul ailelerde yetişen erkekler için geçmişe dair kötü anılar olarak kalırken, ekonomik düzeyi daha iyi ailelerde yetişen erkekler açısından ise daha olumlu anlamlar ifade etmektedir. Aile içinde babayla kurulan ilişkinin dışında anneyle kurulan ilişkinin incelenmesi de erkekliğin oluşum süreçlerini görebilmek açısından önemlidir. Anneyle erkek çocuğun ilişkisinde en çok göze çarpan unsur sevginin ön planda olması ve bunun söylemlere, davranışlara, taleplere yansımalarıdır. Hiyerarşik yapılanma anne ve erkek çocuk arasında daha azdır ve kurulan ilişkilerde yakınlık hissi daha fazladır. Anne, babayla kurulan ilişkilerde daha çok aracı, arayı bulan gibi roller üstlenmektedir (Bolak Boratav vd., 2018: 144–145).

Erkek bireyin eşiyile kurmuş olduğu ilişkilerin irdelendiği bölümde evliliklerin büyük bir kısmının sorumluluklar ve beklentiler çevresinde kurulduğunu duygusal odaklı olanların sayısının az olduğu görülmektedir. Aynı şekilde evliliğini, eşiyile ilişkisini aşk duygusuyla tanımlamama da rastlanan çarpıcı bilgiler arasındadır. Eşlerin birbirine karşı olan beklentileri gelenekselliğin etkili olduğu rol dağılımları belirlemektedir. Eğitim, yaşanılan yer (köy, kent vs.) gibi etkenler eşle ilişkiyi etkileyen faktörlerdir (Bolak Boratav vd., 2018: 217–218). Eş ile kurulan ilişkiyi takip eden diğer bir ilişki de çocuk ile kurulandır. Erkek bireylerin kendi babalarından edinmiş oldukları babalık öğretilerini çocuklarına yansıtma konusunda farklı düşüncelere sahip oldukları görülmektedir. Kendi babalarından gördüklerini ve öğrendiklerini yansıtmayarak farklı bir baba olduğunu sürekli vurgulayan erkeklerin karşısında gelenekselliğin terbiye ediciliğine atıf yaparak kendi babasının tavırlarını yansıttığını belirten erkekler de vardır (Bolak Boratav vd., 2018: 247–248).

İlişkilerindeki deneyimlerden ve sosyalleşme süreçleri içinde kendilerine yansıtılan ve öğretilenlerden hareketle erkeklik süreci birey için şekillendirilmektedir. Kimi zaman doğrudan kimi zamanda dolaylı biçimlerde nasıl gerçek bir erkek olacağı, hangi aşamaları takip etmesi gerektiği, davranışlarının, düşüncelerinin hangi doğrultuda ilerlemesi gerektiği erkeğe öğretilmektedir. “Erkek adam”, “Delikanlı” gibi sözlerle beraber desteklenen toplumsal söylem ve talepler erkekler için baskı oluşturmaktadır (Bolak Boratav vd., 2018: 280–281).

2.6.3. Muhittin Şahin’in Perspektifinden Türkiye’de Erkekliğin Zaman İçindeki Değişimi

Muhittin Şahin, gençlik örgütleri diye adlandırılabilir oluşumlar üzerinden Türkiye’de Erkekliğin Dönüşümü adlı çalışmasında erkeklik konusuna sosyolojik bir yaklaşım sunmaktadır. Eğitim, kültür ve etkileşim üçgeninde değerlendirdiği erkeklik olgusu üzerinde etkili olan söylemleri, yargıları, değerleri, süreçleri detaylı bir şekilde irdelemektedir. İnsanlık tarihine bakıldığında toplumsal anlamdaki değişim ve dönüşümlerin farklı etkenlerle beraber oluştuğunu söylemek mümkündür. Bireylerin yaşamlarında etkili olan toplumsal cinsiyet kimliklerinin de bu değişim ve dönüşüm süreçlerinden etkilendiği görülmektedir. İlk olarak kadın ve erkek bireyler arasındaki farklılıklar olarak anlaşılan toplumsal cinsiyet toplumsal yaşamın birçok alanıyla ilişkilendirilerek değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Bireylerin yaşamlarını bu denli yönlendiren bir olguya karşı çıkan, kendisine sunulan rolleri, sorumlulukları reddeden bireylerin var olduğu da vurgulanmaktadır. Genelde toplumsal cinsiyet özelde de erkekliğe dair olan norm, deneyim, rol gibi etiketlerin reddedildiği, bireylerin durumdan rahatsızlık duyduğu ve içinde buldukları durumları değiştirmek istediği durumlar söz konusudur (Şahin, 2018: 17–20).

Toplumların yapısı, değerleri, normları, gelenekleri sonucunda oluşan erkeklik algısı ve bu algıdan rahatsız olan erkeklerin deneyimleri çalışmanın odak noktasında yer almaktadır. Fenomenolojik yaklaşımın benimsendiği çalışmada farklı erkeklerin benzer veya farklı erkeklik deneyimleri incelenmekte ve bu incelemeler sonucunda da içinde buldukları reddetme veya kabul etme halleri vurgulanmaktadır. Çeşitli dernek, inisiyatif, sivil toplum kuruluşu erkeklerin bir araya geldiği noktalar olarak

tespit edilmekte ve bu noktalarda yapılan etkinlikler de erkeklerin kendilerini, düşüncelerini, tutumlarını sergilediği alanlar olarak değerlendirilmektedir.

Erkekliğe dair bireylerin toplumsallaşma süreçlerinde edindikleri bilgiler, yaşamlarına yansıtma biçimlerinden duydukları rahatsızlık hissi katıldıkları etkinlikler ile beraber kendilerini sorgulama imkanı yakalamalarını sağlamıştır. Yeniden bir öğrenme sürecine dahil olan erkek bireyler rahatsızlık duydukları noktaları yakalayarak bunlar üzerinde yoğunlaşıp değişme talepleriyle birlikte erkekliği tekrar tanımlamıştır. Yaşamlarında edinmiş oldukları deneyimler, erkekliğe dair olan pekiştiricileri birçok şekilde reddetmelerine sebep olmuştur. Bu reddetme tutumları cinsiyete dayalı iş bölümü, babalık statüsü, erkek evlat algısı, genelde spor özelde futbol etkinlikleri, cinsellik, fiziksel güç, sağlıklı bir vücuda sahip olma, düzenli beslenme, eşcinsel bireylerden uzak durma, duygularını kontrol altında tutma şeklinde sıralanabilmektedir.

3. BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Araştırmanın Yöntemi

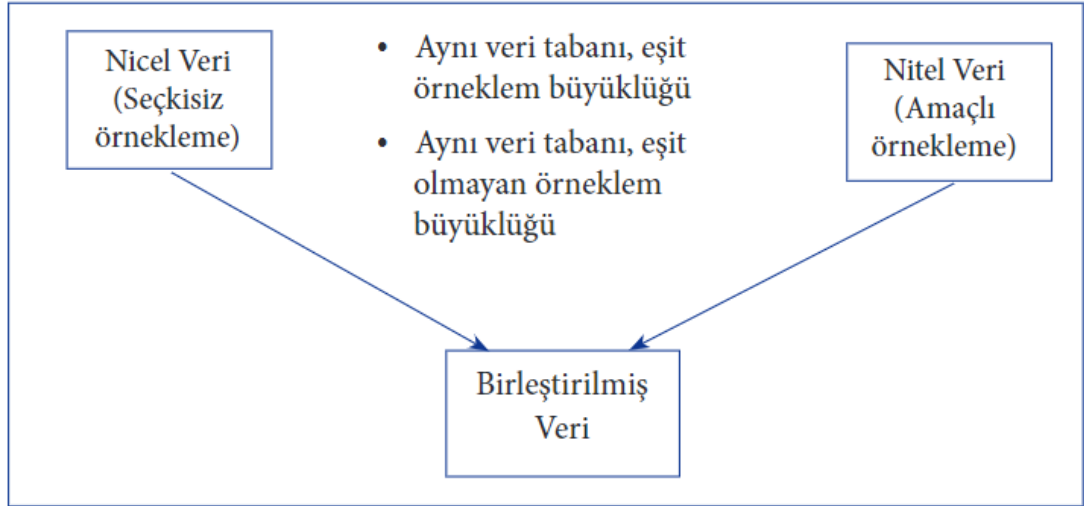
Bu araştırmada, öncelikle nitel araştırma yöntemlerinden olan belge tarama yöntemi kullanılmıştır. Belge tarama yönteminin aynı zamanda nicel yöntemler adına destek sunma avantajından da yararlanılmıştır. Belge tarama yöntemi daha önceden yapılmış olan yazılı, görsel veya işitsel çalışmaların incelenmesi yoluyla oluşan veri toplama tekniğidir. Dolayısıyla araştırma sorularına cevap bulabilmek adına ilgili kaynakları incelemek için belge tarama yöntemi veri toplama tekniği olarak belirlenmiştir. Belge tarama yönteminin amaçlarından olan genel tarama için literatür taraması etrafında araştırma konusu ile ilgili daha önce yapılmış ve yayınlanmış olan çalışmalar araştırma hipotezlerine, sorularına uygun şekilde incelenip değerlendirilmiştir. İncelemelerin seçici, kapsamlı ve güncel olması için yüksek lisans ve doktora tezleri, alanda yayınlanmış kitaplar, akademik ve hakemli dergilerde yayınlanan makaleler ele alınmıştır. Daha sonra ise nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin ortak paydası olan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Ulusal Tez Merkezinde erkeklik alanında yayınlanan tezler belge tarama yöntemiyle taranmış, çalışmaların bilgileri kayıt altına alınmıştır. Çalışmaların yapıldığı yıl, hazırlandığı dil, düzey (yüksek lisans / doktora), üniversite, enstitü ve anabilim dalı gibi başlıklar bu çalışmada yapısal olarak incelenmiş, kullanılan kavramlar, yöntem, ele alınan konu başlıkları, yazarların bakış açısı ve Türk toplumu özelinde kültürel yapıya dair yer alan veya almayan hususlar ise içerik analizi yöntemiyle niteliksel olarak detaylandırılmıştır.

İçerik analizi, verilerin temel tutarlılıklarını, farklılıklarını, benzerliklerini ve barındırdığı anlamları belirlemeye yönelik bir yöntemdir. Araştırma amaçları ve soruları doğrultusunda verilerin kurgulanan bağlama ve oluşturulan kategorilere göre değerlendirilmesi, indirgenmesi ve anlamlandırılması mümkün hale gelmektedir. Belgeler, dokümanlar gibi materyaller üzerinde tarama yapma imkanı sunan içerik analizi, temel anlamların gün yüzüne çıkmasına yardımcı olmaktadır (Patton, 2002: 452–453). İçerik analizinin özellikleri ve sağladığı yararlar göz önünde

bulundurularak bu araştırma kapsamında elde edilen verilerin temel anlamlarını yorumlama aşamasında içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinin doğası gereği sayma ve yorumlama eylemlerini gerek sayılarla gerekse de sözel şekilde ifade edebilme imkanı vermesi nicel ve nitel araştırma yöntemleri kapsamında değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, nicel ve nitel araştırma yöntemlerini birlikte kullanan karma bir yöntemle temellendirilmiştir. İçerik analizi, farklı sözcüklerin, cümlelerin, metinlerin, kavramların, olguların, konuların, sözlerin, konuşmaların görünür hale getirilmesi görevini üstlenerek sayısal olarak ifade edilmelerini sağlamaktadır (Kızıltepe, 2015: 253–254). Büyük ölçekli metinlerle, konularla çalışma olanağı tanınması içerik analizinin avantajlı yanıdır. İçerik analizi, metinlerin içeriğinde yer alan bilgilerin incelenmesini sağlayan belirli kuralları ve sistematığı olan bir yöntemdir. Nicel ve nitel yöntemleri kapsayacak şekilde farklı noktalara temas eden ve çeşitlilik gösteren içerik analizi türlerinin varlığından söz etmek mümkündür (Forman ve Damschroder, 2007: 39).

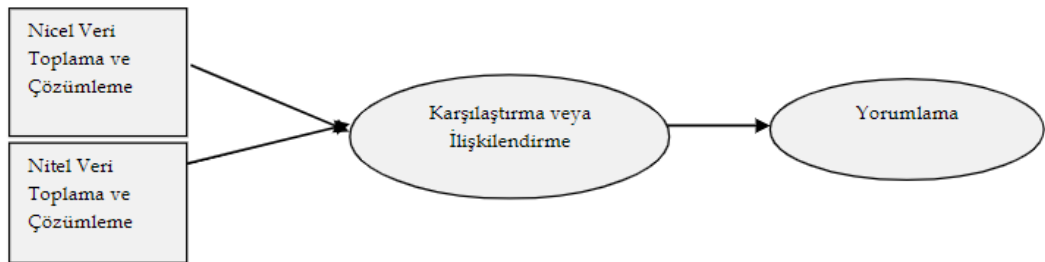
Nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanılmasından ötürü karma yöntemin ağırlıklı olarak yer aldığı bu çalışmada kullanılan amaca uygun örneklem konu olarak aynı paydada bulunan lisansüstü çalışmaların içeriğinde yer alan değişkenleri de ortaya koymaktadır. Elde edilen bulguların araştırmanın amaçları doğrultusunda birleştirilmesi adına karma yöntemin desenlerinden olan birleştirme diğer adıyla çeşitleme deseni kullanılmıştır. Creswell'in (2017: 6) belirttiği gibi bu desen toplanmış olan nicel ve nitel verileri öncelikle kendi içinde analiz etme daha sonrasında ise yapılan analizlerin karşılaştırılması amacını taşımaktadır. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda elde edilen bilgilerle beraber de araştırma sonuçlandırılmaktadır. Dolayısıyla birleştirme (çeşitleme) deseninin, verileri doğrulama gibi bir amacının olduğu da söylenebilmektedir.

Şekil 3: Birleştirme (Çeşitleme) Deseni Gösterimi (Creswell, 2017: 83)

Şekil 3 incelendiğinde birleştirme (çeşitleme) deseninin oluşturulmasında nicel ve nitel verilerin rol oynadığı görülmektedir. Bu araştırmanın bulgularının birleştirilmiş veri olduğu belirtilmelidir. Karma yöntemlerin en önemli noktasını nicel ve nitel yöntemlerden elde edilen verilerin birleştirilmesi oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle yapılan karşılaştırmalar sonucunda ortaya çıkan benzerlikler, farklılıklar, zıt veya paralel noktalarda konumlanmış olgular arasında bağlantı kurulma amacı taşımaktadır (Teddlie ve Tashakkori, 2009b: 354). Creswell ve Clark Plano tarafından karma yöntem desenleri adına belirlenmiş olan modellemelere bakıldığında yakınsayan paralel desen ile de yine nicel ve nitel verilerin toplanması, analiz edilmesi süreçlerinin ardından bulguların karşılaştırıldığı daha sonra da bu karşılaştırmalar üzerinden yorumlamaların yapıldığı görülmektedir.

Şekil 4: Yakınsayan Paralel Desen Gösterimi (Creswell ve Clark Plano, 2020: 78)

Eş zamanlı olarak nicel ve nitel yöntemlerin kullanılmasıyla oluşan yakınsayan paralel desen, iki yönteme de eşit derecede öncelik tanımaktadır. Analiz etme aşamasına gelindiğinde ise ayrı noktalarda değerlendirilen nicel ve nitel veriler yorum

aşamasına geçildiğinde tekrar bir araya getirilmektedir. Bu şekilde bütüncül bir bakış açısı geliştirmek amaçlanmaktadır. Bu araştırmada kullanılan yakınsayan paralel desen ile beraber nicel ve nitel yöntemlerde detaylı bir şekilde yapılan analizler, karma yöntemin de net sonuçlar elde etmesine yardımcı olmaktadır. Lisansüstü tezler aracılığıyla edinilen bulguların anlaşılması konusunda literatürde yer alan kuram ve kavramlar kullanılmış ve eksik olduğu düşünülen noktalar analiz edilmiştir. Elde edilen veriler kategoriler halinde belirlendikten sonra betimsel analiz ile beraber yorumlanmıştır.

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Araştırmanın konusu, Türkiye’de erkeklik konu başlığı altında hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin yapısal ve içerik analizinin yapılmasıyla beraber Türkiye özelinde erkeklik çalışmalarının geldiği noktanın tespit edilmesidir. Farklı bir açıdan erkekliğin nasıl algılandığı ve hangi kavramlar etrafında şekillendirildiği noktaları üzerinden Türk toplumuna dair yapılan çalışmalar tezin konu kapsamına girmektedir.

Araştırmanın amacı, Türkiye’de erkeklik alanında yazılmış olan tezlerin yapısal ve içerik olarak incelenmesinin ardından yapılan çalışmaların analiz edilmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda ise aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

1. Yapılan lisansüstü çalışmaları hangi yılları kapsamaktadır?
2. Çalışmaların dili, düzeyi (yüksek lisans/doktora) nedir?
3. Çalışmaların yapıldığı üniversite, enstitü, anabilim dalı isimleri nedir?
4. Çalışmalarda kullanılan yöntem veya yöntemler nelerdir?
5. Hangi konu başlıkları altında erkeklik ele alınmıştır?
6. Tezlerin özet kısımlarında kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?
7. Çalışma hazırlanırken ve sürdürülürken sunulan bakış açısı nedir?
8. Çalışmada Türk toplum yapısı özelinde yeni kavramlar üretilmiş midir?
9. Çalışmalardaki konu bağlamları hangi kavramlar etrafında şekillenmektedir?
10. Çalışma içinde Türk toplum yapısı ve kültürel özellikleri göz önünde bulundurulmuş mudur?

Araştırmanın konusu, amacı ve önemi doğrultusunda bu çalışma; Türkiye’de erkeklik alanında sosyoloji anabilim dalı ile doğrudan ilintili olan, 2000-2019 yılları

arasında üretilen ve YÖK Ulusal Tez Merkezinde arşivlenen lisansüstü tezleri kapsamaktadır.

3.1.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında erkeklik alanında üretilen lisansüstü tezlerdir. Aralık 2019 itibariyle bu tezlerin sayısı 126’dır. Bu araştırmanın örnekleme ise Türkiye’de erkeklik alanında sosyoloji anabilim dalı ile doğrudan ilintili, 2000-2019 yılları arasında üretilen ve Ulusal Tez Merkezinde arşivlenen 67 lisansüstü tezi kapsamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın alan araştırması için *amaca uygun örneklem (purposive sampling)* tercih edilmiştir.

Amaca uygun örnekleme belirlenen ve seçilen her örnek taşıdığı nitelikten dolayı belirli bir amacı ifade etmektedir (Akalin, 2015: 92). Araştırmacı kendi fikirleri ve gözlemlerini ön planda tutarak araştırma sorularına uygun olacak doğrultuda nitelikleri taşıyan örnekleri seçmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2017: 132). Yargılayıcı örneklem olarak da adlandırılan amaçlı örnekleme temel gaye evreni temsil edecek, evrenin tamamını karşılayacağına düşünülüyor örneğin veya örneklerin seçilmesidir (Battaglia, 2008: 524). Başka bir ifadeyle araştırma için belirlenen sorulara cevap verecek nitelikteki birimlerin seçilmesi amaca uygun örneklemin içeriğini oluşturmaktadır (Teddlie ve Yu, 2007: 77).

Bulguları elde etmek adına kasıtlı seçimlerin yer aldığı bir strateji olan amaçlı örneklem evrendeki heterojenliği elde etmek adına kullanılabilir. Yeterli temsil ön koşul olarak belirlenmekte, kasıtlı seçimlerle birlikte özel karşılaştırmalar yapılmaktadır (Maxwell, 2008: 235). Amaca uygun örnekleme araştırmacı için herhangi bir sınırlama yoktur ve örneklem grubunda yer alacak verileri seçme konusunda karar araştırmacının kendisine aittir (Bailey, 1994: 95). Cevaplanmak istenen araştırma sorularına uygun cevapları bulabilmek için bilgi ve bulgu açısından zengin örneklerin seçilmesi önemlidir (Patton, 2002: 46). Belirlenen örneklem grubundan ayrıntılı bulgular elde etmek isteyen araştırmacının hedeflerine uygun hareket etmesi gerekmektedir. Bu sebeple araştırma sorularına, temsil edilecek evrenin büyüklüğüne göre spesifik olarak belirlenen örneklem değişiklik gösterebilmektedir (Teddlie ve Tashakkori, 2009: 154).

3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma dilbilimi, edebiyat, iletişim ve işletme anabilim dalları gibi alanlarda yazılan tezleri kapsamamaktadır. YÖK Ulusal Tez Merkezi arşivine göre Türkiye’de erkeklik alanındaki ilk lisansüstü tez çalışmasını Altay, 1997 yılında işletme anabilim dalında yapmıştır. Bu tez, bizim çalışmamızın kapsamına girmediği için örneklem grubuna dahil edilmemiştir. Ayrıca 2000-2019 yılları arasında yayınlanan 55 tez doğrudan sosyoloji alanıyla doğrudan ilintili olmadığından örneklem grubunda yer almamaktadır. Örneklem grubunda yer alan 67 tez içinde YÖK Ulusal Tez Merkezi arşivinde yer almasına rağmen erişimi kısıtlanan ve dili Fransızca olan tezler de yine incelenen çalışmaların dışındadır.

3.1.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın örneklem grubunda yer alan tezlerin niceliksel özellikleri yapısal analiz başlığı altında değerlendirilecektir. Daha sonra niteliksel özellikleri içerik analizi başlığında detaylandırılacaktır. İçerik analizi kullanılmasının amacı, analiz sürecine dahil edilen tezlerin içeriklerinde yer alan kavramların, teorilerin birbiriyle bağlantılarını kurmak, yeni kavramlar ortaya koymaktır (Berg ve Lune, 2015: 383). İçerik analizi yazılan metin içerisinde yer alan kavramların, ifadelerin arka planında yer alan anlamları inceleyerek, görünmeyen derinde kalan yanlarını açığa çıkarmakta, böylelikle de analizi yapılan çalışmanın sunulan görünümünden farklı bir resmini geliştirdiği de söylenebilmektedir (Smith ve Anderson, 2007: 172). Nitel yöntemleri kullanan araştırmacılar için içerik analizinin sunduğu avantajların en belirgin olanı büyük miktardaki verinin düzenli kategoriler altında basitleştirilebilmesi ve azaltılabilmesi konusundaki sağlamış olduğu kolaylıktır (Marvasti, 2004: 90–91). Bu avantajlar ve kolaylıklar içerik analizinin araştırmamızda verilerin değerlendirilmesi ve yorumlanması sürecinde seçilmesi konusunda etkili olmuştur.

3.2. Araştırma Bulguları

Araştırmanın bulguları, belirlenen kategoriler doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Lisansüstü tezlerde yer alan farklı bağlamlar birbiriyle karşılaştırılarak kategoriler belirlenmiştir. Dolayısıyla araştırmanın amacı doğrultusunda Türkiye’de erkeklik alanında hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin yapısal incelemesini yapabilmek için

sekiz kategori belirlenmiş ve alt başlıklar halinde incelenmiştir. Bu kategoriler; yayınlandığı yıl, dil, düzey, üniversite, enstitü, anabilim dalı, kullanmış olduğu yöntemler, kullanılan anahtar kelimeler ve konu başlıkları şeklindedir. Araştırmanın bulguları nicel ve nitel olmak üzere iki yöntemle analiz edilmeye çalışmıştır. Nicel yöntemle analizi yapılan kategoriler tezlerin yayınlandığı yıl, dil, düzey, üniversite, enstitü, anabilim dalı ve kullanmış olduğu yöntemlerdir. Nitel yöntemle analizi yapılan kategoriler ise tezlerde kullanılan anahtar kelimeler, anahtar kelimeler aracılığıyla şekillendirilen konu bağlamları, araştırmalar özelinde sunulan bakış açıları ve özel kavramsallaştırmalardır.

3.2.1. Araştırma Bulgularının Nicel Analizi

Araştırma bulgularının sıklık, farklılık ve benzerlik kriterlerine göre değerlendirilmesinde nicel içerik analizi kullanılmıştır. Bulguların, gizli kalmış anlamlarını sayısal veriler üzerinden ortaya koymayı amaçlayan nicel içerik analizi, belli kurallar ekseninde sınıflandırmalar yapılmasını ve bu sınıflandırmaların da yorumlanmasını sağlamaktadır.

Nicel içerik analizi ile araştırmanın amaçlarını kanıtlamak hedeflenmiş ve bunu yaparken de odaklanılacak konular, olgular, kriterler açık bir şekilde belirlenmiştir. İçerik analizinin genel özellikleri itibarıyla daha esnek bir araştırma süreci sunmasına karşın nicel içerik analizi daha sistemli ve kurallı ilerlemek zorundadır. Analiz sürecinde belirlenmiş olan kategoriler, kuramsal temeller üzerinde oluşturulmakta dolayısıyla tümdengelim anlayışı benimsenmektedir. Veriler, sayılarla ifade edilmekte ve istatistiki bilgiler tablolarla birlikte ön plana çıkmaktadır (Güler, vd., 2015: 338). Bu çalışmada da nicel içerik analizinin sunmuş olduğu imkanlar dahilinde örneklem grubunda yer alan lisansüstü tezler üzerinde belirlenmiş olan araştırma sorularına uygun olacak şekilde analizler yapılmıştır. Yapılan bu analizler konu bağlamlarına bağlı kalarak tablolar ve grafikler aracılığıyla da ifade edilmiştir. Bulguların yorumlanması da yine nicel içerik analizinin geçerliliğini artırmak açısından önemlidir.

3.2.1.1. Lisansüstü Tezlerinin Kapsadığı Yıllar

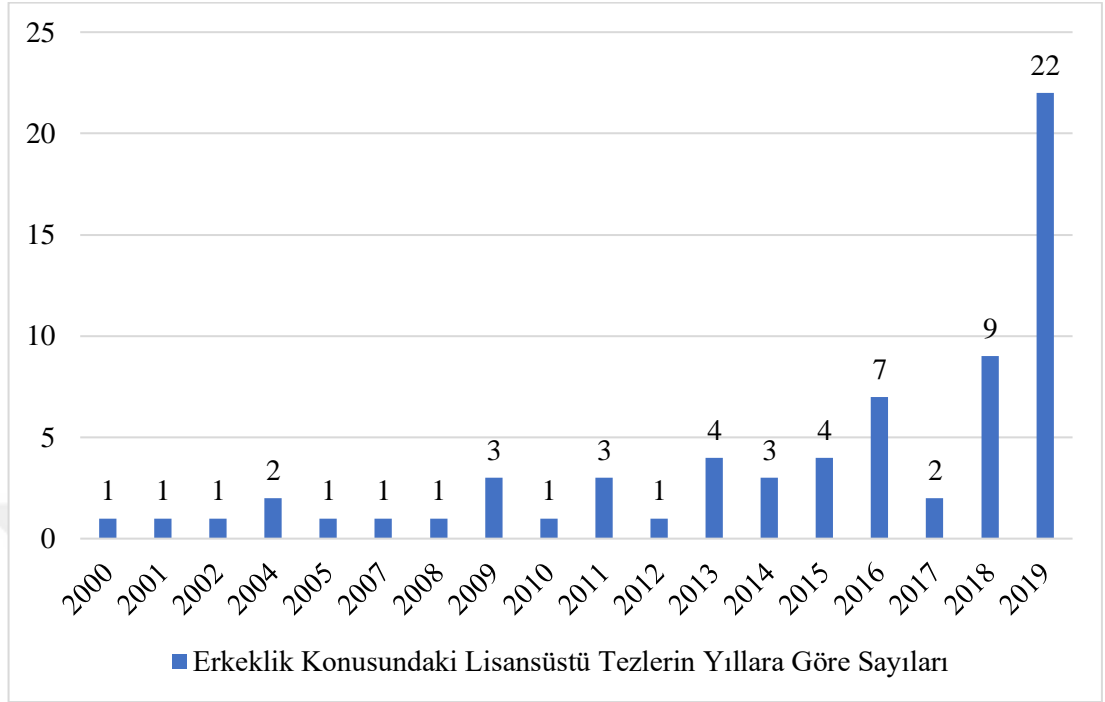
Çalışma kapsamında ilk olarak ele alınacak olgu incelenen lisansüstü tezlerinin kapsadığı yıllardır ve bu yılların dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir. Erkeklik alanının Türkiye özelinde yeni bir çalışma alanı olması ve lisansüstü tezlerin dönemsel olarak erkeklik alanına yoğunlaştığı tespit edildiğinden sayısal dağılım gösterilirken belirli dönemlere ayrılmıştır. Dönemlere göre yapılan ayrımlar Tablo 1’de sayısal ve oransal dağılım ifadeleriyle gösterilmiştir.

Tablo 1: Erkeklik Konusunda 2000-2019 Yılları Arasındaki Lisansüstü Tezlerin Sayısal ve Oransal Dağılımı

Yıl	Sayı	Yüzde
2000-2010	9	14,06
2011-2017	24	37,50
2018	9	14,06
2019	22	34,38
Toplam	64	100

Tablo 1 incelendiğinde erkeklik konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin sayısal dağılımı ve yüzdeler gösterimlerine göre belli dönemlerde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Dikkat çeken nokta, 2011-2017 yıl aralığında hazırlanan lisansüstü tez sayısı, yalnızca 2019 yılında hazırlanan çalışmaların nicelik olarak birbirine yakınlığıdır. Erkeklik alanının yeni bir alan olmasının beraberinde getirdiği alan bilgisi eksikliğinin dönemsel farklılıkların temel sebebi olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar Batı odaklı çalışmaların geçmişi 1970’li yıllara dayansa da Türkiye’de erkeklik alanında ilk çalışmaların 2000’li yıllarda başladığı görülmektedir. Bu başlangıç noktası göz önünde bulundurulduğunda çalışmaların Batı’daki çalışmalara benzer şekilde bir seyir izlediği, Türk toplumuna özgün çalışmaların yapılmadığı görülmektedir. Bu görüş ilerleyen başlıklarda daha da detaylandırılacaktır. Bu başlık altında dönemsel dağılımın yıllara göre detaylı gösterimini yıllar özelinde incelemek erkeklik çalışmalarının Türkiye özelindeki güncel durumunu ortaya koymak açısından faydalı olacaktır.

Grafik 1: Erkeklik Konusunda 2000-2019 Yılları Arasındaki Lisansüstü Tezlerin Sayısal Dağılımı

Yukarıdaki grafikten görüleceği üzere yıllar özelinde sayısal dağılıma bakıldığında 2000-2010 yılları arasında toplam 12 lisansüstü tez üretilmiştir. 2009 yılında 3, 2004 yılında ise 2, diğer yıllarda ise 1'er tane tez çalışması olduğu tespit edilmiştir. 2000-2015 yıl aralığına bakıldığında aslında tez sayılarının farklılık göstermeden benzer sayılar üzerinde ilerlediği görülmektedir. Bu 10 yıllık süreçte erkeklik alanında lisansüstü tez sayısının çok az olması ve sabit ilerleyişin temel sebeplerinin erkeklik alanının Türkiye özelinde yeni olması, literatürde erkeklik alanı olarak spesifik bir şekilde yer almaması, kadın çalışmalarının gölgesinde kalması olduğu belirtilmelidir. Kadın çalışmalarının gölgesinde kalması durumundan hareket edildiğinde ise yapılan çalışmalarda yer verilen erkeklik kavramının kadınlar özelinde değerlendirildiği saptanmıştır. Dolayısıyla direkt erkeklik alanında çalışma yapıldığını söylemek de yine mümkün olmamaktadır. Aynı zamanda Türkiye'deki üniversitelerde de görece olarak yeni bir alan olması, uzman sayısının az olması, yabancı dil bilgisi eksikliği, erkeklik alanında hazırlanmış olan ilk kaynaklara erişimin zor olması da niceliksel azlığın arkasındaki temel sebepler arasında belirtilmesi gereken hususlardır.

Grafığın sabit ilerleyişinden sonra ara ara sayılarda yükselişlerin olduğu fark edilmekte ve burada grafikte göze çarpan ilk nokta 2016, 2018 ve 2019 yıllarındaki

artış olmaktadır. Araştırmanın kapsamına giren ve erkeklik alanındaki ilk lisansüstü tez çalışması olarak değerlendirilen 2000 yılından itibaren 15 yıllık süreçten sonra bu artışın sebepleri aslında durumun iyileştirildiğinin de bir kanıtı olmaktadır. Öncelikle yabancı dil bilgisinin geliştirilmiş olması, Türkçe literatüre erkeklik alanı için yol gösterici kaynakların kazandırılmasını sağlamıştır. Bu sayede alan bilgisini edinmek kolaylaşmış ve hangi kaynaklardan yararlanılması gerektiği konusunda da yol gösterici unsurlar artmıştır. Alan için yararı olacak kaynaklara basılı veya dijital şekillerde erişebilmenin de kolaylaşmış olması erkeklik alanının ilgi çekmesini, farklı perspektiflerden yaklaşımlar sunulmasını sağlamıştır. Kadın çalışmaları içinde değerlendirilen erkeklik için disiplinlerarası yaklaşımların öne çıktığı görülmektedir.

3.2.1.2. Lisansüstü Tezlerinin Dili ve Düzeyi

Örnekleme yer alan tezlerin yapısal analizi yapılırken hazırlanmış oldukları diller ve yer aldıkları düzeyler de önemli değişkenler olarak görülmüş ve incelenmiştir. Tablo 2’de tezlerin dillere göre analizi yapılmış ve yüzdeler de grafik ile gösterilmiştir.

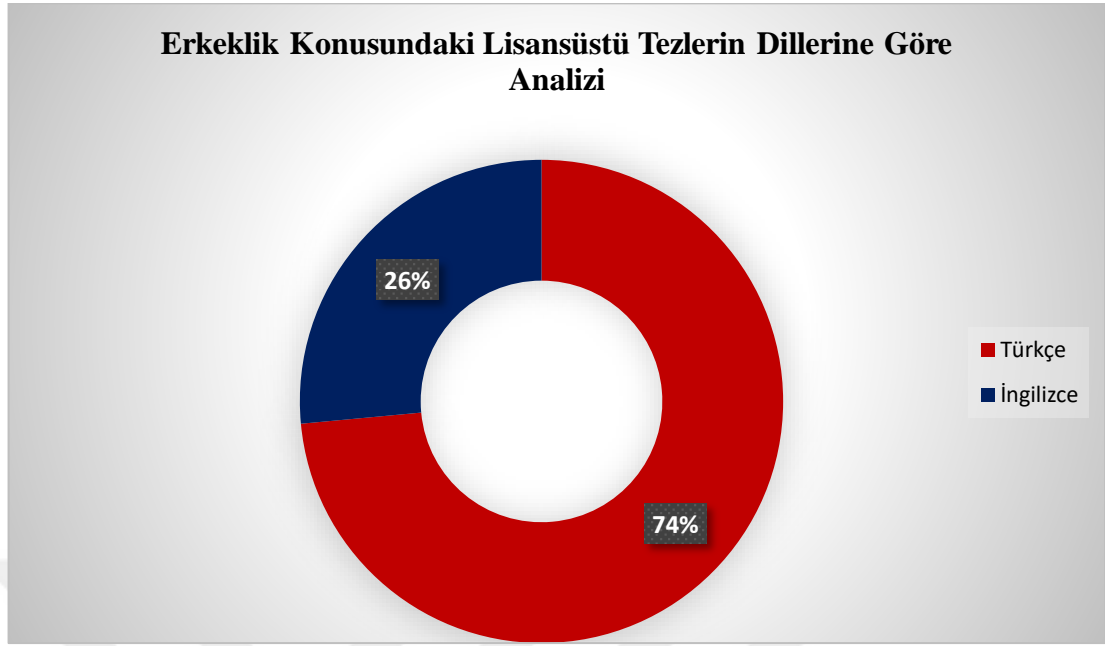
Tablo 2: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Dillerine Göre Sayısal Dağılımı

Dil	Sayı
Türkçe	49
İngilizce	18
Toplam	67

Tablo 2’de erkeklik konusundaki lisansüstü tezlerin dil dağılımları sayısal olarak gösterilmiştir. Tezler incelendiğinde Türkçe ve İngilizce olan çalışmalarla karşılaşmıştır. Bu noktada örneklem grubunda yer alan çalışmaların 49’unun Türkçe, 18’inin İngilizce dilinde hazırlanmış olması dikkat çekmektedir. Sayısal olarak Türkçe çalışmaların daha fazla olduğunun tespit edildiği lisansüstü tezlerin dillerinin oransal dağılımının incelenmesi de yine önemlidir.

Grafik 2: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Dillerine Göre Dağılımı

Tablo 2’de yer alan sayılar ve yüzdeler dilimlerin gösterildiği Grafik 2 incelendiğinde örneklem grubunda yer alan erkeklik konusundaki lisansüstü tezlerin dillerinin Türkçe ve İngilizce olduğu görülmektedir. Tezlerin 50’si başka bir ifadeyle örneklemin %74’lük bir kısmı Türkçe dilinde, 18’i yüzdeler karşılığıyla %26’sı İngilizce dilinde yazılmıştır. Türkçe dilinde yoğunluğun görülmesinin temel sebebine ilk olarak İngilizce dilindeki nicelik azlığı özelinde bakıldığında lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversitelerin İngilizce dilinde eğitim vermesi ve dolayısıyla da çalışmalarda öncelikli dil olarak İngilizce dilinin kullanılmasının talep edilmesi etkili unsur olarak saptanmıştır. Bir başka sebep ise tıpkı tez sayılarında sunulan nedenler arasında belirtildiği gibi yabancı dil bilgisinin yeterli olmayışı da bu noktada etkili faktör olarak tespit edilmiştir.

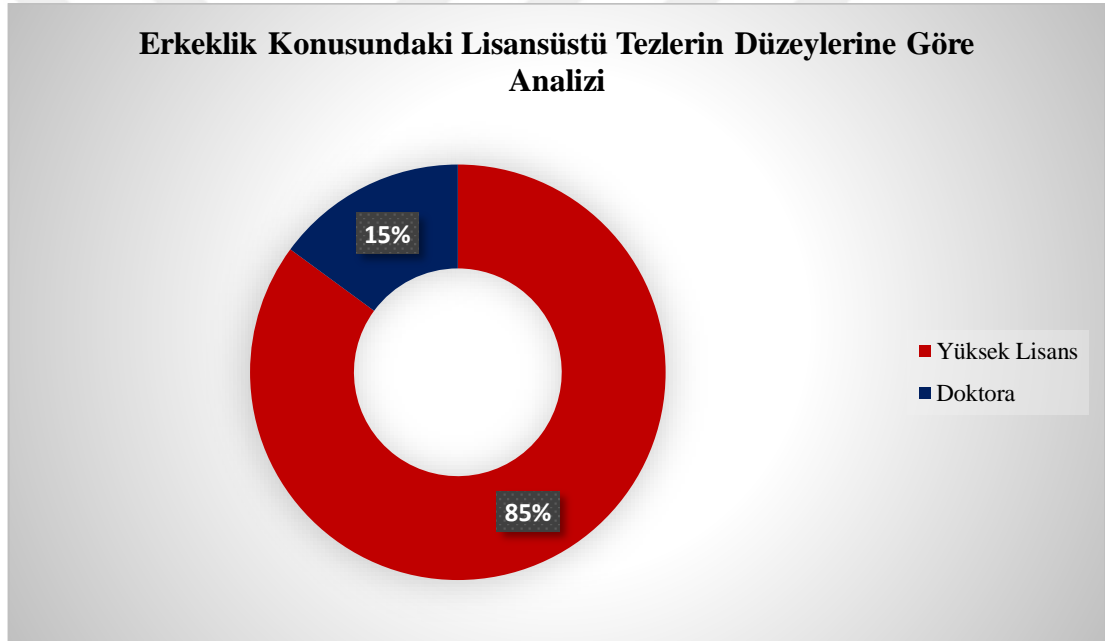
Lisansüstü tezlerin düzeylerine göre yapılacak değerlendirmenin de yapısal analiz kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğinden ötürü Tablo 3’te sayısal dağılım, ardından Grafik 3’te ise oransal dağılım gösterilmiştir.

Tablo 3: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Düzeylerine Göre Dağılımı

Düzy	Sayı	Yüzde
Yüksek Lisans	57	85.07
Doktora	10	14.92
Toplam	67	100

Tablo 3 incelendiğinde örneklem grubunda yer alan 67 tezin 57'sinin yüksek lisans, 10'unun ise doktora düzeyinde yer aldığı görülmüştür. Bu noktada yüzdelerik dağılımlarının karşılaştırmalı olarak Grafik 3'te görülen verilerden hareketle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Grafik 3: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Düzeylerine Göre Oransal Dağılımı

Oransal dağılım incelendiğinde %85 oranında yüksek lisans düzeyinde çalışmanın yapılmış olması erkeklik alanının Türkiye'de yeni ortaya çıkmış olduğunun kanıtlarından birisidir. Kadın çalışmalarından bağımsız olarak başladığı zannedilen fakat kadın çalışmalarının gölgesinde kalan erkeklik incelemelerinin ve bu alandaki çalışmaların başlaması, alandaki uzman kişilerin yeterli olmayışı çalışmaların yüksek lisans düzeyinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Toplumsal cinsiyet çalışmaları içinde değerlendirilen bir olgu olarak karşılık bulan erkeklik, özerk bir alan olarak varlığını kanıtlayamamıştır. Yalnızca diğer cinsiyetlerle kurmuş olduğu ilişkilerde oluşan problemlerin öznesi olarak değerlendirilmiş ve bu da geri plana atılmasına yol

açmıştır. Doktora düzeyinde yapılan çalışmalardaki yoğunluk değerlendirildiğinde çalışmaların konumlandığı perspektiflerin yine erkeğin tek başına özne olarak değerlendirilmediği noktada yer aldığı görülmüştür.

3.2.1.3. Lisansüstü Tezlerinin Hazırlandığı Üniversite, Enstitü ve Anabilim Dalı

Üniversitelerin, kurulan araştırma merkezlerinin, disiplinlerde yürütülen çalışmaların ve çalışma kapsamının lisansüstü tezleri etkilediği düşünüldüğünde erkeklik alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalarının yapısal analizinde üniversite, enstitü, anabilim dalı gibi unsurların da etkili olduğu görülmektedir. Bu sebeple Tablo 3.1’de üniversitelere, Tablo 3.2.’de anabilim dalına göre dağılımlar sayısal olarak gösterilmiş, daha sonrasında ise yorumlamaları yapılmıştır.

Tablo 4: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	Sayı
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	9
Hacettepe Üniversitesi	7
Akdeniz Üniversitesi	6
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	6
Mersin Üniversitesi	5
İstanbul Üniversitesi	5
Boğaziçi Üniversitesi	4
Ankara Üniversitesi	4
Gaziantep Üniversitesi	3
Sabancı Üniversitesi	2
İstanbul Bilgi Üniversitesi	2
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	2
Yıldız Teknik Üniversitesi	1
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	1
Anadolu Üniversitesi	1
Ege Üniversitesi	1
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	1
Fırat Üniversitesi	1
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1
Süleyman Demirel Üniversitesi	1
Uludağ Üniversitesi	1
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	1
İstanbul Şehir Üniversitesi	1
Toplam	67

Erkeklik konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin üniversiteler bazında değerlendirilmesinin yapıldığı Tablo 3.1'e bakıldığında 9 tez ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin birinci, 7 teze Hacettepe Üniversitesi'nin ikinci, 6'şar tez ile Akdeniz Üniversitesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin üçüncü ve dördüncü sıralarda yer aldığı görülmektedir.. Mersin Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi, 5'er tez ile beşinci ve altıncı sıralarda yer almaktayken sıralamayı Boğaziçi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi takip etmektedir. Tablodaki sıralamada görülen diğer üniversitelerde ise görece daha az sayıda erkeklik konusunda lisansüstü tez hazırlanmıştır.

Söz konusu üniversiteler arasında, erkeklik konusunda nicelik olarak fazla sayıda tez hazırlandığı saptanan üniversitelerde kadın çalışmalarına dair merkezlerin, kürsülerin, anabilim dallarının açılmış olması ve faaliyet göstermesi dikkat çekmektedir. Öte yandan erkeklik alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerin bu üniversitelerde görev yapıyor olması da yine etkili olan bir başka unsurdur. Erkeklik çalışmaları alanının tarihçesine bakıldığında kadın çalışmaları ve feminist toplumsal hareketlerle paralel bir ilerleyiş gösterdiği göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de de benzer bir ilerleyişe sahip olduğu belirtilmelidir. Üniversitelerde kurulan Kadın Çalışmaları/Araştırmaları Merkezleri bu noktada büyük bir rol üstlenmektedir. Bu merkezlerin tarihçesine bakmak yine erkeklik alanının Türkiye'deki seyrini analiz edebilmek adına yararlı olacaktır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yapılan çalışmalarda sadece Türkiye özelinde değil diğer ülkelere de bakıldığında kadın, kadın sorunları, kadına dair olan eşitsizlik halleri üzerine ağırlık verilmektedir. Toplumsal refah düzeyinin yükselmesi, bireyler arasındaki eşitsizlik halinin ortadan kalkması için yapılan bu girişimler akademik alanda da kendine yer edinebilmiştir. Toplumsal cinsiyet adı altında yapılan çalışmalar kadın çalışmaları şeklinde özelleştirilmiş ve bu noktada kurumsallaşmalar başlamıştır. Üniversitelerin bünyesinde Kadın Çalışmaları/Araştırmaları merkezleri kurulması akademik anlamda atılan adımlar arasında yer almaktadır. 1989 yılı itibariyle İstanbul Üniversitesi'nde ilk Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi kurulmuştur. 1993 yılında ise Ankara Üniversitesi'nde Kadın Araştırmaları Merkezi (KASAUM) kurulmuş ve akademik alandaki kadın çalışmalarının kurumsal temelleri atılmıştır. Kurumsal amaçlar, kadın ve kız çocuklarına dair olan sorunların, feminist bilgi

birikiminin akademik çalışmalara taşınmasıdır. Kadınların hakları ve özgürlük alanlarının dile getirilmesi, tanımlanması gibi konular üzerine odaklanan çalışmalar kurumsal amaçları destekler niteliktedir.

2018 yılının Ağustos ayı itibariyle ise toplam 97 üniversitede 99 kadın çalışmaları/araştırmaları alanında merkezler kurulmuştur. Amaçlar konusunda ortak paydada buluşan bu merkezlerin isimleri değişkenlik gösterebilmektedir. Dolayısıyla kadın sorunları, kadın girişimciliği, aile sorunları, aile araştırmaları, toplumsal cinsiyet araştırmaları, ekonomik ve sosyal alanda kadın, teknolojik alanda kadın gibi başlıklar altında merkez isimleri olduğu görülmektedir. Bütün isimlerin bulunduğu ortak payda ise kadınların toplumsallaşma süreçlerinde, aile kurumu başta olmak üzere toplumun diğer kurumlarında karşılaştıkları sorunlar ve bunların çözümüdür.

Akademik çalışmalarla beraber Türkiye’de kadın çalışmalarının kurumsallaşması ve kendisine destek bulması 2000’li yıllarla beraber olmuştur (Savaş, Ertan ve Yol, 2018: 1528). Kadın çalışmalarının kurumsallaşması ve Türkiye’de erkeklik alanındaki çalışmaların aynı yıllara denk gelmesi dikkat çekmektedir. Bu sebeple erkeklik alanında ilk yapılan çalışmalarda, kadın ile birlikte erkeğin değerlendirilerek, kadının yaşamı içinde erkek konumlandırılmıştır. Bu durum, tek başına bir özne olarak yaşamış olduğu sorunlar çerçevesinde erkeği değerlendirmek yerine, kadının yaşamındaki sorunların oluşmasına sebep olan birey şeklinde çalışmalarda erkeğe yer verilmesine yol açmıştır.

Alptekin’in (2011: 39) belirttiği gibi feminist hareketler ile beraber görünür hale gelen kadın çalışmaları alanının kurumsallaşması iki şekilde meydana gelmiştir. Bunlardan ilki kadın çalışmaları/araştırmaları konularına odaklanan akademisyenlerin bir araya gelerek oluşturduğu merkezlerdir. İkincisi ise üniversitelerde yer alan enstitülerde -özellikle sosyal bilimler enstitüleri- kadın çalışmaları adı altında açılan anabilim dallarıdır. Bu sayede disiplinlerarası yaklaşımlar başta olmak üzere kadın ve kadına dair sorunların ele alınması kolaylaşmış, akademik anlamdaki desteği yakalamıştır. Anabilim dalı olarak üniversitelerdeki merkezlerin yanında kadın çalışmaları, düzenlenen konferans, sempozyum, seminer, panel, farkındalık etkinlikleri gibi faaliyetlerle de desteklenmiş ve böylece kadın çalışmaları alanlarının güncelliğini koruması sağlanmıştır.

Kurumlar özelinde sıralanan bütün amaçlar, misyonlar ve vizyonlar detaylı bir şekilde analiz edildiğinde eksik olan birçok nokta olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki kadın çalışmaları/araştırmaları adı altında birçok kurum görülürken erkeğe, erkeklığe, erkeğin yaşamın olduğu sorunlara dair herhangi bir kurumsallaşmanın görülmemesidir. Bunun sebebi olarak akademinin, çalışmaların alt yapısında erilliğin yer aldığı ifade edilerek erkeğin toplumda yeterince söz sahibi olduğu ve bu noktada kurumsallaşmaya ihtiyacı olmadığı söylenebilmektedir. Fakat gözden kaçırılan nokta erkeğin de toplumun bir üyesi olduğu dolayısıyla toplumsallaşma süreçlerinden, toplumun kendisine dayattığı beklentilerden etkilendiğidir. Kadın çalışmaları/araştırmaları merkezleri kapsamında ele alınan erkeklik olgusu netlik kazanmamıştır. Kadının ikincilleştirildiğini ifade eden ve bu noktada erkeği eleştiren çalışmalar aslında eleştirdiği durumu kendisi de gerçekleştirmektedir. Eşitlik anlayışıyla başlayan çalışmalar, sonuçta kadının erkeğe göre ayrıcalıklı bir konuma getirilmesi ve buna dair iyileştirmeler yapılması gerektiği sonuçlarına varmaktadır.

Erkeklik konusundaki lisansüstü tezlerin hazırlanmış olduğu enstitüler incelendiğinde hepsinin sosyal bilimler enstitüsünden çıkmış olduğu saptanmıştır. Sosyal bilimler, bireyler tarafından toplumsal yaşam içinde oluşturulan olgulara odaklanmakta, bu olgular etrafında şekillenen etkileşimleri konu edinmektedir. Bireyler ve toplumsal kurumlar arasında oluşan ilişkiler de sosyal bilimlerin konuları arasında yer almaktadır. Bireyi, toplumu, etkileşimleri, olguları, ilişkileri, değerleri, tarihsel süreçleri ele alan disiplinlerin yer aldığı sosyal bilimler enstitüleri toplumsal ve kültürel açıdan değerlendirmeler sunulması için önemli bir rol üstlenmektedir. Giddens'in (2012: 17) ifadesiyle sosyal bilimleri ortak paydada buluşturan ve sosyal bilimlerin her birine belli şekillerde payı düşen toplum, kurumsallaştırılmış biçimlerden oluşmaktadır. Bu oluşumlar beraberinde farklı yaklaşımları, disiplinlerin kendi perspektiflerini sunmasını zorunlu kılmaktadır. Erkeklik olgusunun da disiplinlerarası yaklaşımlarla ele alınarak, bireysel ve toplumsal koşullar, normlar, değerler çerçevesinde incelenmesi sağlanmıştır. Toplumsallaşma süreçleri içinde inşa edilen, bireyden belli sorumluluklar beklenmesine sebep olan, ilişkilerini, yaşamını şekillendiren olguları kapsamına dahil eden erkeklik olgusu sosyal bilimler alanında çalışılan ve farklı disiplinlerden yaklaşımlar sunularak yine farklı olgular bağlamında değerlendirilen bir konu haline gelmiştir.

Tablo 5: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dalına Göre Dağılımı

Anabilim Dalı	Sayı
Sosyoloji	28
Kadın Çalışmaları	14
Psikoloji	9
Siyaset Bilimi	7
Kültürel Çalışmalar	4
Sosyal Hizmet	2
Eğitim Bilimleri	2
Antropoloji	1
Toplam	67

Erkeklik konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin anabilim dallarına göre dağılımının gösterildiği Tablo 3.1. incelendiğinde 28'inin sosyoloji, 14'ünün kadın çalışmaları alanında hazırlandığı görülmektedir. Sosyoloji anabilim dalı konu ile ilgili en çok lisansüstü tez çalışmasının yapıldığı disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Fitcher'in (2012: 1-4) ifadesiyle bireyler arasında kurulan ilişkiyi bilimsel olarak inceleyen sosyoloji disiplini toplumsal davranışların analiz edilmesini de içinde barındırmaktadır. Bireylerin bir arada olması, birliktelik duygusunu oluşturmaları üzerine odaklanan sosyoloji, toplumsal etkileşimler sonucunda oluşan düzeni incelemektedir. Dolayısıyla bireyler arasında kurulan ilişkiler sosyoloji disiplininin merkezinde yer almakta ve toplumun olduğu her noktada sosyolojinin varlığından söz edilebilmektedir. İlişkiler, gündelik yaşam pratikleriyle beraber değerlendirilmekte ve bu noktada toplumun etkileri, toplumsallaşma süreçleri de ön plana çıkmaktadır. Bireysel nitelikler, biricik ve özel olmayı karşılayan olgular sosyoloji disiplini için ikinci planda kalmaktadır.

Toplumsal yaşam içinde yer alan bireyi, öncelikle üyesi olduğu gruplarla daha sonra toplumsal kurumlarla kurduğu ilişkiler ekseninde inceleyen sosyoloji, bu olgulardan kaynaklanan veya kaynaklanmayan olaylar arasında bağlantı kurma rolünü üstlenmektedir. Bireylerin yaşamlarını şekillendiren olguları görebilme imkanı tanıyan sosyoloji disiplini kapsamında hazırlanan erkeklik konusundaki lisansüstü tezlerin sayısının fazla olmasının sosyolojinin kapsam alanlarıyla yakından ilişkisi vardır. Bireylerin yaşamlarına dair gündelik ve toplumsal yaşam pratikleri hakkında detaylı analizler sunabilen sosyoloji anabilim dalı, erkeklik çalışmaları için metodolojik anlamda imkanlar sunmuştur. Sosyoloji anabilim dalında erkeklik konusu

özelinde hazırlanan 28 lisansüstü tez incelendiğinde birçok olgu bağlamında erkeğin ve erkekliğin ele alındığı görülmüştür. Sosyolojinin farklı disiplinlerle kesiştiği noktalardan hareketle çalışmalarda siyaset, eğitim, göç, cinsiyet, aile, evlilik, sağlık gibi konulara ağırlık verilmiştir. Erkek bireylerin, gerçek bir erkek olma süreçlerinde geçmek zorunda oldukları aşamalara karşı nasıl bir yol izledikleri, toplumsal yaşamlarına baş etme stratejilerini yansıtır yansıtmadıkları birçok açıdan desteklenmiştir. Bireylerin yaşamlarına dair gündelik ve toplumsal yaşam pratikleri hakkında detaylı analizler sunabilen sosyoloji anabilim dalı, erkeklik çalışmaları için metodolojik anlamda imkanlar sunmuştur.

Sosyoloji anabilim dalını ikinci sırada takip eden kadın çalışmaları alanı, toplumsal cinsiyet çalışmalarına katkı sağlamak ve bu alanda uzman kişiler yetiştirmek amacını taşımaktadır. Dolayısıyla konu bağlamında bakıldığında olguların nedenlerine, sonuçlarına, etkileşim süreçlerine odaklandığı için kadın çalışmaları, sosyal bilimler içinde yer almaktadır. Toplumda cinsiyet temelli belirlenmiş olan rollerin kadın açısından oluşturduğu yaptırımları, kadının özgürlük alanını sınırlandırdığı hususları, kurumlar içinde kadının ikincil konuma yerleştirilmesi gibi konulara odaklanan kadın çalışmaları bu amaçlarını çeşitli faaliyetlerle desteklemektedir. Üniversiteler bünyesinde kurulan kadın çalışmaları/araştırmaları merkezleri de yine kadın çalışmaları anabilim dalına akademik desteğin yanında kurumsal desteği sağlamaktadır. Kadın çalışmaları anabilim dalı, kadın bireylerin yaşamış oldukları görünmez olarak nitelendirilebilecek sorumlulukların ve sorunların görünürlüğüne artırmayı hedeflemektedir. Anabilim dalının amacında yer alan ve vurgulanan kadın bireyin dışında toplumsal yaşam içinde kadın gibi ikincil konumda yer aldığı, dışlandığı düşünülen bireylere de çalışmalarda yer verilmektedir. Örneğin eşcinsel bireyler, çocuklar bu çalışmaların kapsamına girmektedir. Erkek birey ise yalnızca toplum içindeki diğer bireylerin yaşamları içinde, oluşan sorunların temel nedeni gibi değerlendirilmektedir. Bu da erkeğin bireyselliğinin görünmemesine, toplumsal yapının erkeğin üzerinde belirleyici unsur olduğunun göz ardı edilmesine yol açmaktadır.

Bireylerin, düşünce, tutum ve davranışlarına odaklanarak neden ve sonuçlar bağlamında değerlendirmeler yapan psikoloji anabilim dalında üretilen erkeklik konusundaki lisansüstü tezler, sayısal olarak üçüncü sırada yer almaktadır.

Hazırlanmış olan tezler incelendiğinde erkeğin bireyselliği ekseninde değerlendirildiği görülmektedir. Çalışmalarda kullanılan ölçekler ile nicel olarak hazırlanmış olan tezlerde erkeklerin, erkeklige, sosyal inşa süreçlerine, namus olgusuna, toplumsal baskıya, erkeklik ideallerine dair olan olumlu ve olumsuz tutumları değerlendirilmiştir. Bu noktada psikoloji disiplini kapsamında yapılan çalışmalarda erkeğin tek başına bir birey olarak ele alındığı, yaşamış olduğu sorunların ifade edildiği rahatlıkla söylenebilmektedir. Elbette bu noktada psikoloji disiplininin amaçları doğrultusunda hareket etmesi etkili olmaktadır. Fakat diğer disiplinlerle karşılaştırıldığında erkeklik konusu denildiğinde ilk akla gelmesi gereken bireyin erkek olması gerektiğini destekler nitelikte çalışmalar olduğu görülmektedir.

Erkeklik konusunu siyaset, kamusal alan, iktidar gibi konularla kesişim noktalarında değerlendiren siyaset bilimi ve ilgili disiplinler 7 lisansüstü tez ile dördüncü sırada yer almaktadır. Erkeklığın, kültürel kodlarla şekillendirildiği, tecrübeleri sonucundaki performanslarıyla erkeğin değerlendirildiği ve bütün bu süreçlerin içinde de toplumun kurumlarının etkili olduğu bilinmektedir. Siyaset, din, spor, eğitim, teknoloji, hukuk, gündelik yaşam gibi olgular sürecin etkili unsurlarıdır. Bu unsurların, erkeklikle kurmuş olduğu ilişkiler durumlara göre değişkenlik göstermekte fakat ortak buluşacakları nokta olan iktidar ve tahakküm her zaman varlığını korumaktadır. Siyasetin tamamlayıcıları olan sertlik, güç, rekabet duyguları, saldırgan olma hali, üstünlük kurma durumu gibi olgular erkekligi de kapsamı içine dahil etmektedir. Bu kapsama atıf yaparak erkeklik, normlarını, değerlerini toplum belirlemektedir. Erkeklige atfedilen nitelikler siyasi iletişimin temel referans noktalarından birisi haline gelmektedir. Siyasi alanda görünür olmak ve varlığını kanıtlamak isteyen bireylerin erkeksi nitelikler sergilemesi beklenmektedir. Bütün bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda siyaset bilimi ve ilgili disiplinler içinde erkeklik konusuna yer verilmesi, lisansüstü tezler kapsamında incelenmesi anlamlı olmaktadır.

Erkeklik konusunda hazırlanmış olan 4 lisansüstü tez ile beşinci sırada yer alan kültürel çalışmalar anabilim dalı disiplinlerarası bir kapsama sahiptir. Kültürel çalışmalar, sosyoloji, antropoloji, edebiyat, iletişim, siyaset, radyo televizyon gibi alanları içinde barındıran bir akademik disiplindir. Toplumların, farklı zaman dilimleri içinde karşılaşmış oldukları sorunları ele alarak bu sorunlara karşılaştırmalı, eleştirel

ve genel bir yaklaşım sunmaktadır. Olayların ve olguların kültürel anlamları, kodları, içerikleri gibi konulara odaklanan disiplin, cinsiyet, sınıf, grup, kimlik, milliyet gibi değişkenleri de inceleme alanına dahil etmektedir. Bu sebeple erkekliğin hem cinsiyet kategorisinden hem de bir kimlik temsili olmasından ötürü kültürel çalışmalar anabilim dalında hazırlanan lisansüstü tezlerde yer alması mümkündür. Erkekliğin kültürel ve toplumsal inşa süreçleri içinde meydana gelmesi, kendisine yaşam içinde yer edinmesi ve yine kendini kabul ettirebilmesi bağlamları, erkeğin yaşamış olduğu sorunların görünür hale getirilmesi açısından da yararlı olacaktır. Bu noktadan hareketle kültürel çalışmalar anabilim dalında hazırlanmış olan 4 lisansüstü tez incelendiğinde cinsel kimlik inşa süreçleri, ideolojilerin erkeklik üzerindeki belirleyiciliği, askerlik kurumu ve askeri okulların erkekliği şekillendirici etkileri üzerinde durduğu görülmüştür. Yüksek lisans ve doktora programları bulunan kültürel çalışmalar anabilim dalı farklı disiplinlerden sunulan bakış açılarıyla erkeklik konusunun çözümlenebilmesine katkı sağlaması da yine erkeklik alanı için önemlidir.

Sosyal hizmet anabilim dalında 2 tez hazırlanmış ve sayısal gösterimin yapıldığı Tablo 3.2’de altıncı sırada yer almıştır. Amacı itibarıyla sosyal hizmetler anabilim dalına bakıldığında bireyler, toplum ve çevre arasında kurulan ilişkilerle beraber oluşan hareketliliği irdelemektedir. Bu noktada her bireyin kendi biricikliği içinde sahip olduğu potansiyelini geliştirebilmesini, yaşamına yansıtabilmesini ve süreçler içinde oluşabilecek sorunların önüne geçilmesi sorumluluğunu üstlenmektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet anabilim dalının, yaşam içindeki problemleri tespit etmeye, çözmeye ya da çözüm üretmeye yönelik yaklaşımlar sunduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Amaçlarına uygun olacak şekilde sosyal hizmet anabilim dalında hazırlanan 2 tez incelendiğinde şiddet olgusu ve erkeklerin yaşamış oldukları ruhsal sorunlara odaklandıkları görülmüştür. İki çalışmada da erkeğin yaşamsal tecrübeleri içinde değerlendirildiği, karşılaşılmış olduğu erkeklik krizleriyle nasıl başa çıktığı ve bu başa çıkma stratejilerini yaşamına nasıl yansıttığının yapılan görüşmelerle birlikte detaylandırıldığı saptanmıştır. Dikkat çeken nokta, her iki lisansüstü tez çalışmasının da bağlamının erkek ve erkeklik olması, erkekliğin getirdiği deneyimleri analiz etmiş olması ve sonucunda kadına yer vermiş olmasıdır. Erkeği, hegemonik erkeklik olgusunun büyük oranda şekillendirdiğini, etkilediğini belirtirken yaşamlarındaki sorunların çözümü olarak kadın öznesi belirtilmiştir. Çocukluk dönemlerinden başlayarak temellerinin atıldığı belirtilen sorunlara karşı daha bireysel odaklı çözüm

stratejileri sunulması hem erkeğin bireyselliğinin korunması hem de sıralanan sorunlara karşı baş etme stratejilerinin geliştirmesi açısından önemlidir.

Bireylerin çocukluk dönemlerinden itibaren yaşamları, kişilikleri, ideolojileri üzerinde belirleyici bir rol üstlenen eğitim kurumları cinsiyete dair oluşan algıların da temellerinin atıldığı yerler arasında yer almaktadır. Bu sebeple eğitim olgusu çerçevesinde erkeklik konusunun ele alınması önemlidir. İncelenen tezler arasında 2 lisansüstü tez çalışmasında erkeklik olgusuna yer verildiği görülmüştür. Bu çalışmalardan biri, ilköğretim çağındaki öğrencilerin erkeklığe dair algılarını tespit etmeyi amaçlarken diğeri, yükseköğretim dönemindeki öğrencilerin erkeklik rollerini içselleştirme süreçlerine ve bu süreçler içinde karşılaştıkları tehdit ile şiddet unsurlarına odaklanarak analiz etmeyi amaçlamıştır. Cinsiyete dair algıların aile kurumuyla başladığını daha sonrasında eğitim kurumları aracılığıyla pekiştirildiği göz önünde bulundurulduğunda ilköğretim çağındaki öğrencilerin cinsiyete dair algılarının şekillenmesinde birçok faktörün etkili olduğunun belirtildiği çalışmada nicel yöntem kullanılarak anket uygulaması yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre öğrenciler üzerinde genellemeler yapılarak erkek çocuklarıyla karşılaştırıldığında kız çocuklarının daha yenilikçi fikirlere sahip olduğu gibi bir sonuca ulaşılmıştır. Çalışmanın nitel yöntemlerle desteklenmesi, tek bir olgu bağlamında algılayış biçimlerinin tespit edilmemesi önemlidir. Üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanan lisansüstü tez çalışmasının odak noktasında yer alan tehdit ve şiddet olguları flört ilişkileri üzerinden irdelenmektedir. Toplumsal ve kültürel inşa süreçlerinin temellerini attığı erkeklik olgusu, bu erkeklığe karşı hissedilen tehdit unsurları ve flört şiddeti olarak kendini savunma hali, ortak paydada değerlendirilmiş fakat aralarında bir ilişki kurulamamıştır.

Benzerlikleri ve farklılıklarıyla beraber insanı ele alarak, insan ile toplumu bütüncül bakış açısıyla inceleyen antropoloji bilimi (Özbudun ve Uysal, 2012: 20), erkeklik konusunun toplumsal bağlamda incelenmesi açısından önemli bir disiplindir. Sayısal olarak 1 lisansüstü tez ile karşılık bulmuş olsa da antropoloji biliminin sunmuş olduğu imkanlar ve bilgilerin disiplinlerarası yaklaşımlarla kullanıldığı görülmektedir. Toplumsal yapıyı temsil eden ataerkillik ve erkeklik arasında kurulan etkileşimlere odaklanan çalışma, zamanla bu iki olgunun birbiriyle iç içe geçmiş bir duruma geldiklerini ve bunun arka planında da tahakküm kurma, nüfuz etme gibi eylemlerin

yer aldığını belirtmektedir. Ataerkil ağ ve ataerkil sistem kavramlarıyla beraber ilişkilerin çözümlenmeye çalışıldığı çalışma erkekliğin şekillenme süreçlerinin karmaşıklığını ortaya koymaya, erkeklerin içselleştirme stratejilerini göstermeye çalışması açısından erkeklik konusu adına önemli bir yaklaşım sunmaktadır.

3.2.1.4. Lisansüstü Tezlerin Kullandığı Yöntemler

Sosyal bilimler kapsamındaki disiplinlerde ele alınan erkeklik konusuna ve bu konuda yazılan lisansüstü tezlere kullanılan yöntemler açısından bakmak, sunulan yaklaşımları anlamak açısından yararlı olacaktır. Bu nedenle kullanılan yöntemlerin Tablo 4'te sayısal, Grafik 4'te ise oransal dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 6: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Yöntemlerine Göre Dağılımı

Yöntem	Sayı
Nicel	7
Nitel	58
Karma	2
Toplam	67

Tablo 4 incelendiğinde kullanılan yöntemler içinde ağırlıklı olanın nitel yöntemler olduğu görülmektedir. 58 lisansüstü tezinde kullanılan nitel yöntemlere detaylı olarak bakıldığında görüşme tekniğinin ağırlıklı olarak kullanıldığı bunun yanında literatür taraması ve içerik analizi yöntemlerinin de yine kullanıldığı görülmüştür. Nitel yöntemlerin veri toplama aracı olarak kullanılmasının sunduğu avantajların bu noktada etkili olduğu düşünülmektedir. Yaşam içindeki olaylara, nesnelere, olgulara atfedilen roller, nitelikler, anlamların çözümlenmesini sağlayan nitel araştırma yöntemleri, farklı bağlamların bir arada görülerek değerlendirilmesine de imkan sağlamaktadır. Berg ve Lune'un (2015: 25) belirttiği gibi belirlenmiş olan olaylar ve olgular arasında ilişki arayan nitel araştırma yöntemleri ortalama bir durum belirlemekten ziyade her olay ve olguyu ilişkileri bağlamında değerlendirme imkanı sunmaktadır. Bireylerin hayatlarındaki sayılarla ifade edilemeyecek olan başka bir ifadeyle ölçülemeyecek olan bilgilere erişmek için nitel yöntemler aracılık etmektedir. Bireyleri, yaşamlarını, ilişkilerini anlama, anlamlandırma, kavrama, paylaşma gibi süreçleri de içinde barındıran nitel araştırma yöntemleri farklı perspektiflerden analiz yapılmasını olanaklı kılmaktadır.

Bireylerin davranışları değişkenlik göstermekte ve karmaşık bir yapıyı temsil etmektedir. Yaşam içindeki davranışların gerçekleştirilmeden öncesini veya gerçekleştirildikten sonrasını tahmin etmek zordur. Bu değişkenliği, hareketlilik halini nitel araştırma yöntemleri çözümleyebilmektedir. Değişkenler bağlı oldukları süreç içinde analiz edilmektedir. Ele alınan olgular, davranışlar, ilişkiler, bireyler kendi bağlamları içinde değerlendirilmekte dolayısıyla farklı ortamlar içinde değerlendirme yapmaktan ve genellemelerden kaçınılmaktadır. Bütün bunların yanında nitel araştırma sürecini yürüten araştırmacının süreç içine kendini dahil etmesi başka bir ifadeyle katılımcı rolü üstlenmesi mümkündür. Veri toplama sürecinde yer alan, katılımcı rolü üstlenen araştırmacının öznelliğini dahil ederek bulgulara nesnel yaklaşım sergilemeyeceği düşünülse de aslında nitel araştırmalar öznenin tamamen reddedilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Nitel araştırmalar, bütüncül bir bakış açısına sahiptir ve incelediği bulguları bir arada, kurdukları ilişkiler çerçevesinde değerlendirmektedir. Net biçimlerde belirlenmiş olan bir soru formu, testi olmadığı için veri toplanırken daha esnek bir yaklaşım benimsenmekte böylece araştırmaya katılım sağlayan bireylere göre veri toplama süreci nitel araştırmalarda şekillenmektedir. Sayısal analizlerle nitel araştırma bulgularını ortaya koymanın mümkün olmadığı da belirtilmelidir. Nitel araştırma, bulgularla birlikte araştırılmış olduğu bireye, topluma, olaylara, olgulara dair ayrıntılı bir resim çizmekte ve derin anlamların görünür olmasına yardımcı olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 43–48).

Toplumsal yaşamda meydana gelen olayların, ilişkilerin deneyler aracılığıyla çözümlenmesinin yeterli olmayacağını, bunun yerine bireyin daha fazla öne çıkarılması gerektiğini vurgulayan nitel araştırmalar bireyin, ilişkilerin, kültürün, gerçekliğin tek yönlü, tartışılmaz ve sorgulanmaz bir gerçek olmadığını da belirtmektedir. Yaşam içindeki çeşitliliklerin zamanın değişkenliğine bağlı olarak dönüşebileceği, tek bir olgu bağlamında değerlendirilmelerinin mümkün olmayacağı nitel araştırmaların temel prensipleri arasında yer almaktadır (Seggie ve Bayyurt, 2015: 12).

Nitel araştırma yöntemlerinde, bireylerin algıları, tecrübeleri, tutumları, davranışlarının incelenmesi temel unsurdur. Verilerin toplanması, analiz edilmesi bütüncül bir bakış açısıyla bir araya getirilerek araştırmanın resmi oluşturulmaktadır. Sayılar yerine sözel ifadeler ön planda yer almakta, özelden genele giden bir yaklaşım

benimsenmekte ve amaca uygun olarak belirlenmiş olan örneklere odaklanılmaktadır. Araştırma sürecinde neden, nasıl gibi sorular ön plana alınarak olay ve olguların arka planı çözümlenmeye çalışılmaktadır. Nitel araştırmanın sunmuş olduğu esneklik, başkası tarafından belirlenmiş olan bir forma bağlı kalmama, planın tamamen araştırmacıya ve araştırmanın seyrine bağlı olması gibi hususlar nitel araştırmanın sunmuş olduğu avantajlar arasındadır (Güler, vd., 2015: 53–54).

Nitel araştırma yöntemlerinin sunmuş olduğu avantajlarla beraber erkeklik konusunda hazırlanan ve nitel yöntemlerin kullanıldığı 58 lisansüstü tez incelendiğinde farklı göstergeler, temsiller üzerinde erkeklik olgusunun analiz edildiği görülmüştür. Bireylerin erkekliğe dair olan algıları, erkeklik normlarını içselleştirme süreçleri, erkeklik ayrıcalıklarının toplumsal yaşamda öğrenilme biçimleri, erkekliğin meydana gelmesinde rol oynayan toplumsal ve kültürel inşa süreçleri, toplumsal kurumlar özelinde erkeklik deneyimleri gibi konular farklı perspektiflerden değerlendirilmiştir. Ağırlıklı olarak nitel araştırma desenleri arasından veri toplama aracı olarak görüşme tekniğinin kullanıldığı saptanmıştır. Görüşmeler aracılığıyla direkt bireyler ve söylemler üzerinden analizler yapılmıştır. Öte yandan içerik analizi, söylem analizi gibi veri toplama teknikleri de kullanılmış ve bu teknikler roman, dizi, film unsurları üzerinden değerlendirme yapılmasına imkan tanımıştır. Erkekliğin, tek başına bir olgu olmadığı ve arka planında farklı değişkenlerin yer aldığı düşünüldüğünde nitel araştırma yöntemlerinin ağırlıklı olarak kullanılması anlamlı olmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinin erkeklik alanında kullanılması ve kullanılacak olması alanın detaylı analizlerini yapmak konusunda da olanaklar sunacaktır.

Araştırmaya konu edilen bir olayın, ögenin, olgunun sayısal ifadeler aracılığıyla tanımlanması ve detaylandırılmasıyla oluşan nicel araştırma yöntemleri nitel araştırmalardan farklı karakteristik özellikler taşımaktadır. Belirlenmiş olan olgu/kavram arasında neden ve sonuç ikilikleri ile beraber ilişki kurarak anlamlandırma çabası nicel araştırmaların amacıdır. Özelden genele bir yaklaşım benimseyen nitel araştırmaların aksine genelden özele olan yaklaşımlar nicel araştırmalarda görülmektedir. İncelenen bulgular sonucunda edinilen bilgiler, yapılan analizler öznel değerlendirilmenin dışında sayılarla ifade edilecek şekilde nesnel bir değerlendirme sürecine dahil edilmektedir. Araştırma süresince izlenecek yol baştan

belirlenmekte dolayısıyla süreç bu yolun sınırları içinde yürütülmektedir. Yapılan analizler, hazırlanan istatistikler literatürde yer alan çalışmalarla desteklenmektedir (Güler, vd., 2015: 53–54). Araştırmanın örneklem grubunda yer alan lisansüstü tezler arasında 7'sinde kullanılan nicel yöntemler incelendiğinde anket kullanıldığı bunun yanında psikoloji ve eğitim bilimleri gibi alanlarda da hazırlanmış olan ölçeklerden yararlandığı görülmüştür. Anketler ve ölçekler aracılığıyla bireylerin belirlenmiş olan standartlar dahilinde tutumları değerlendirilmiştir. Bu tutumlar incelendiğinde ise bireylerin erkeklığe dair olan algıları, düşünceleri, gündelik yaşam pratiklerine tutumlarını yansıtırma biçimleri gibi olguların değerlendirildiği görülmektedir.

Sayısal veriler aracılığıyla net ve genel sonuçlara ulaşmayı amaçlayan nicel araştırmalarda nesnellik ön planda yer almaktadır. Araştırmanın kapsamındaki olguların sıklığı, tekrarlanma istatistiği, ölçüsünün tespit edilmesi vs. nicel araştırma yöntemlerinin hedeflerindedir. Genel olarak bakıldığında sayısal veriler odaklı olan nicel araştırmaların, istatistiksel ve matematiksel ifadelerden yararlandığı görülmektedir. Anket ve deneylerden yararlanan nicel araştırmalarda örneklem grubu geniş tutulmakta ve bu sayede genellemeler yapılabilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2017: 103). Erkeklik konusunda hazırlanan ve nicel yöntemin kullanıldığı 7 araştırma, nicel yöntem adına sıralanmış olan özellikler ve avantajları bağlamında değerlendirildiğinde anket yöntemiyle araştırma bulgularını elde edildiği ve analizlerin de istatistiki bilgilerle şekillendirildiği görülmüştür. Uygulanan anketlerde cinsiyetlere, cinsiyet rollerine, cinsiyet kimliklerine dair bireylerin tutumları ölçülmek istenmiş ve bu doğrultuda hazırlanan ölçekler kullanılmıştır.

Araştırma için belirlenmiş olan sorulara cevap bulabilmek adına nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanılarak verilerin toplandığı, analiz edildiği karma yöntem farklı yaklaşımları bir araya getirerek incelenen konunun daha net anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu sebeple karma yöntemler bazı kaynaklarda çoklu yöntem terimi olarak da adlandırılmaktadır (Creswell, 2017: 3). Karma yöntem, nicel ve nitel yöntemleri bir arada kullanma imkanı sunduğundan ötürü doğrulayıcı bir yaklaşıma sahiptir ve farklı noktaları keşfetme konusunda da yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla yapılan çıkarımlar, ulaşılan sonuçlar sağlam temellere sahip olmaktadır. Tek bir bakış açısından ziyade farklı bakış açılarından yaklaşımlar sunma imkanı da tanımaktadır. Nitel araştırmaların yeni bir şeyler keşfedebilme özelliği ve nicel araştırmaların da

doğrulayıcı olma özelliklerinin birleştiği noktada karma yöntemler rol üstlenmektedir (Teddlie ve Tashakkori, 2009b: 41–42). Karma araştırma yöntemleri, nicel ve nitel yöntemlerin paradigmalarının birleştirilmesini içermektedir. Uygunluk, karma araştırma yöntemlerinin, geçerlik ve güvenilirliğini artırmaktadır. Bu anlamda araştırmada birlikte kullanılan nicel ve nitel yöntemlerin bir arada olmasının uyumuna dikkat etmeyi kapsamaktadır (Balcı, 2020: 41). Karma yöntemin kullanıldığı erkeklik alanındaki lisansüstü tezler incelendiğinde izlenen yolun şema haline getirilmesi net bir şekilde süreci anlamlandırmaya yardımcı olacaktır.

Şekil 5: Lisansüstü Tezlerde Karma Yöntemin Uygulanma Süreci

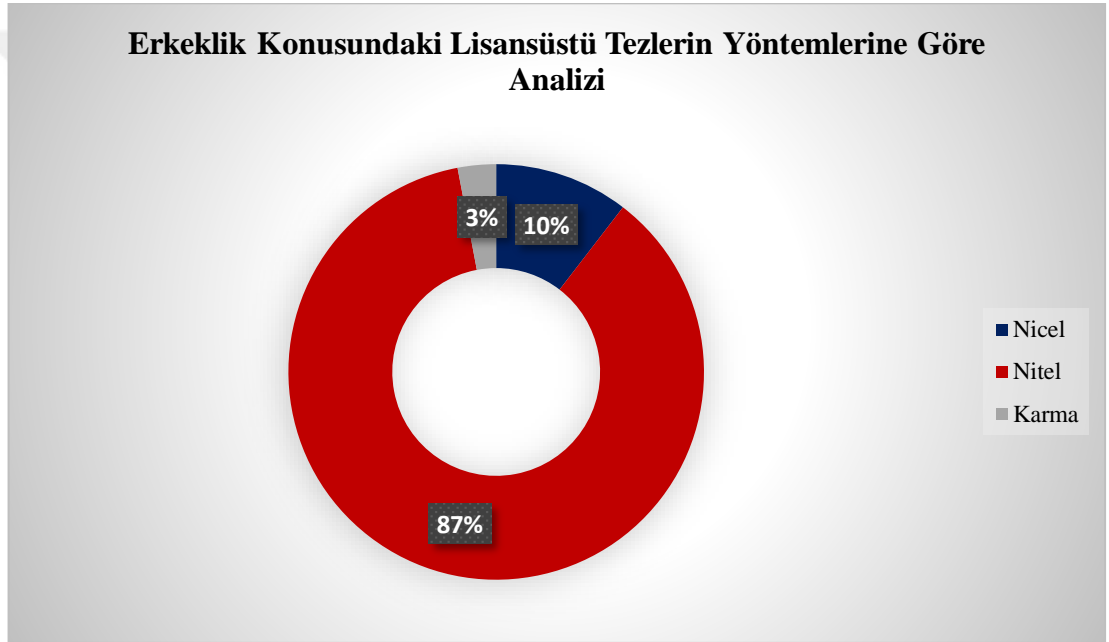
Şekil 6’da gösterilen karma yöntemlerin uygulanma süreçleri, erkeklik konusunda karma yöntem kullanan 2 tez göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Şekilden de anlaşılacağı üzere literatürde yer alan erkeklik alanındaki kuramsal ve kavramsal arka plan üzerinde nicel ve nitel olarak erkeklik kavramı ele alınmaktadır. Belirlenmiş olan nitel ve nicel yöntemlerle beraber karma yöntem süreci devam ettirilmektedir. Nitel yöntemler içinden görüşme, söylem ve içerik analizi yöntemleri kullanıldığı görülürken öte yandan nicel araştırmalar içinden de anket kullanılarak elde edilen verilerin istatistiki analizlerinin yapıldığı görülmüştür. Şekil üzerinde görülmeyen fakat karma yöntemlerin doğasında bulunan son aşama ise bütün bu yöntem, veri ve analizler sonucunda elde edilen araştırma sonuçlarının tezin amacına uygun olarak yorumlanmasıdır.

Karma yöntemlerin, bu noktada sunmuş olduğu avantajlar göz önünde bulundurularak 2 lisansüstü tez çalışmasında bireylerin tutumlarının ve söylemlerinin incelediği görülmektedir. Tutumların ölçülmesi konusunda nicel yöntem kapsamında

olan anket ve ölçekler kullanılırken söylemler söz konusu olduğunda da görüşme, söylem analizi, içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Bu da karma yöntemler aracılığıyla konuya farklı perspektiflerden bakma imkanı sunduğu için erkeklik alanı adına yarar sağlamaktadır. Sayısal dağılım bazında yapılan yöntem değerlendirmelerinin dışında ayrıca konu özelinde hazırlanan lisansüstü tezlerin kullandığı yöntemlerin oransal dağılımının grafik ile gösterilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik doğrultusunda hazırlanan Grafik 4, yorumlanırken yöntemler adına sıralanan avantajlar göz önünde bulundurulmuştur.

Grafik 4: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerin Yöntemlerine Göre Oransal Dağılımı

Grafik 4'e bakıldığında lisansüstü tezlerde kullanılan yöntemler arasında nitel yöntemlerin %87'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada sayısal dağılımı gösteren tablo incelemesinde sıralanan nitel yöntemlerin sunmuş olduğu avantajlar etkili olmaktadır. %10'luk dilimde yer alan nicel araştırmalar ise doğası itibariyle nitel yöntemlere göre daha sınırlı bir alana hitap ettiğinden ötürü erkeklik konusunda daha az tercih edilmiştir. Karma yönteme ait olan %3'lük dilim farklı yöntemlerin bir arada kullanıldığı, teyit etme ve araştırma sonuçlarının sağlaştırılmaya çalışıldığı lisansüstü tezler olarak görülmektedir.

3.2.2. Araştırma Bulgularının Nitel Analizi

Nitel içerik analizi, anlamlar üzerinden yeni bulgular ortaya koymayı, araştırmanın sorularına ve amaçlarına uygun kanıtlar da sunmayı hedeflemektedir. Nitel olarak içerik analizi yöntemi kullanılırken odaklanılacak konu, kategori, olgu vs. açık değildir. Araştırma süreci içinde belirgin hale gelmeye başlamakta ve böylece araştırmanın gidişatını da yönlendirmektedir. Analizi yapılacak veriler araştırmacı tarafından detaylı bir şekilde incelenmekte ve bu incelemeler sonucunda kategoriler belirlenmekte dolayısıyla tümevarımsal bir anlayış benimsenmektedir. Veriler istatistiksel olarak ifade edilebilir fakat bu ifadeler sayılarla değil sözel olarak metinler içinde sunulmaktadır (Güler, vd., 2015: 338). İncelenen veriler arasındaki bağlantıları, sıklıkları sayılarla ifade etmeyi hedefleyen içerik analizi nicel yöntemler arasında sıklıkla kullanıldığı için nitel çalışmalar kapsamında kullanım bağlamının belirgin hale getirilmesi gerekmektedir (Silverman, 2018: 162). Vurgulanan bağlamın görünür hale getirileceği bu başlıkta karma yöntemin araştırma adına sağladığı yararlar da gözetilmiş ve bu yararlarla beraber kategoriler açıklanmıştır.

Nitel içerik analizi yönteminde analizi yapılacak verilerin barındırdığı özel anlamların ve bağlamların açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Açık veya gizli bir şekilde veriler içinde yer alan anlamlar, kategoriler, kavramsallaştırmaları analiz edebilmek adına sayılarla ifade etmenin ötesinde toplumsal gerçekliğe uygun olacak şekilde öznel ama kuramsal olarak temellendirecek kadar da nesnel analizleri içermektedir. Bu şekilde yeni ve farklı kuramların, kavramların geliştirilmesi sağlanırken aynı zamanda literatürdeki kuramların doğruluğu da pekiştirilebilmektedir. Bu noktada pekiştiriciler, nitel içerik analizi başlığı altında belirlenmiş olan kategorilerin detaylandırılmasına yardımcı olmuştur. Nitel içerik analizi başlığı altında anahtar kelimeler, bu anahtar kelimeler aracılığıyla şekillendirilen konu bağlamları, lisansüstü tezlerde kullanılan bakış açıları ve araştırmacılar tarafından ortaya koyulmuş Türk toplumu özelindeki yeni kavramsallaştırmalar yer almaktadır. Bütün kategorilerde yer alan bulguların analiz edilip yorumlanma süreçlerinde Türkiye'nin toplumsal yapısı, bu çalışmaların Türk toplumu özelinde yapılmış olması dikkate alınmış ve bu iki olgunun göz önünde bulundurulup bulundurulmadığı araştırmamızın amaçları doğrultusunda değerlendirilmiştir.

3.2.2.1. Lisansüstü Tezlerin Özetlerindeki Anahtar Kelimeler

Erkeklik konusunu ele alan lisansüstü tezlerde yer alan anahtar kelimeler konunun çalışılma bağlamını, hangi olgular etrafında konunun şekillendirildiğini tespit edebilmek açısından önemlidir. Kullanılan anahtar kavramların dönemlere ayrılarak sayısal şekilde gösterimi Tablo 5’te yer almaktadır. Tablo 5’ten hareketle dönemlere göre anahtar kelimelerin kullanım sıklığı tespit edilebilmektedir.

Tablo 7: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Anahtar Kelimelerin Dağılımı

Anahtar Kelimeler	Dönemler				Toplam
	2000-2010	2011-2017	2018	2019	
Erkeklik	9	11	8	10	38
Hegemonik Erkeklik	2	1	5	11	19
Cinsel Kimlik	6	6	4	5	19
İnşa Süreçleri	-	7	2	8	17
Kadın	2	3	3	7	15
Cinsiyet Roller	3	1	2	6	12
Ataerkillik	4	1	2	5	12
Gündelik Yaşam	-	3	1	4	8
Feminizm	1	2	1	3	7
Eşcinsellik	1	3	-	1	5
İktidar	2	1	-	2	5
Göç	3	-	1	1	5
Aile	1	2	-	2	5
Mekan	1	1	2	1	5
Şiddet	-	2	1	2	5
Namus	-	1	-	2	3
Kırılğanlık	-	2	-	1	3
Popüler Kültür	-	-	-	3	3
Hegemonya	3	-	-	-	3
Militarizm	-	2	-	-	2
Modernleşme	1	-	1	-	2
Cinsellik	2	-	-	-	2
Erkek Fuhuşu	1	-	-	-	1
İşsizlik	-	1	-	-	1
Tecavüz	-	-	-	1	1

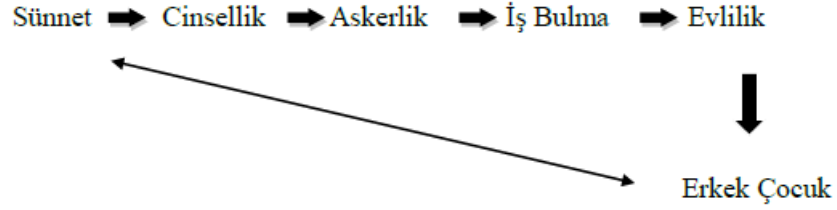
Dönemler özelinde erkeklik konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerde kullanılan anahtar kelimelerin gösterildiği Tablo 5 incelendiğinde geniş bir kelime ağının yer aldığı görülmektedir. Bu kelimeler göz önünde bulundurularak erkeklik konusunun ve dolayısıyla erkeklik alanının yoğunlaştığı bağlamlar detaylı bir şekilde analiz edilebilmektedir. Erkeklik anahtar kelimesi, en fazla kullanılan kavram olarak

karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada etkili olan faktör, öncelikle alanın direkt olarak odak noktasında bulunmasıdır. Hemen ardından gelen hegemonik erkeklik kavramı da yine Türkiye’de yapılan çalışmalarda üzerinde en çok durulan konu bağlamı arasında yer almaktadır. Connell’in kavramsallaştırması olan hegemonik erkeklik ve toplum içindeki temsilleri, sorunların temelinde yer alan olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu da lisansüstü tezlerde hegemonik erkeklik kavramına ağırlık verilmesine yol açmaktadır. Fakat bu noktada dikkat çeken husus, hegemonik erkeklik kavramının sorunlu bir yapısı olduğunun kabul edilmesi fakat sorun yaşayan bireyler olarak da kadın ve eşcinsel bireylerin ifade edilmesidir. Erkeğin, hegemonik erkeklik konusunda sorun yaşadığı belirtilse de yine Connell hatırlatması yapılarak erkeğe sunulmuş olan ayrıcalıklardan yararlanmasının ön planda olduğu belirtilmekte ve suç ortağı/işbirlikçi erkeklik vurgusu yapılmaktadır. Türkiye özelinde veya dünya genelinde bakıldığında bütün erkeklerin hegemonik erkeklik bağlamında sunulan ayrıcalıklardan yararlandığı, sorunsuz bir yaşam sürdürdüğünün iddia edilmesi yanlış olacaktır.

Hegemonik erkeklik ile eş sayıda yer verilen cinsel kimlik anahtar kelimesi, erkeklik alanında farklı erkekliklere vurgu yapılan çalışmalarda görülmektedir. Toplumsal yaşam içinde farklı ve marjinal olarak nitelendirilen erkeklere, erkeklik kimliklerine değinilen çalışmalarda bu bireylerin toplumdan dışlandığı, norm dışı olarak etiketlendiği belirtilmektedir. Erkeklik adına toplumun belirlemiş olduğu ve çeşitli olgularla desteklediği erkeklik normlarını taşımayan, kadınsı niteliklere sahip olduğu belirtilen bu bireylere toplumun bakış açısı çalışmaların odak noktasında yer almaktadır. Öte yandan bu bireyler açısından da erkekliğin tehlikeli olduğu, ideal erkek etiketi taşıyan bireyler tarafından gerçek bir erkek olmamakla suçlandıkları da vurgulanan noktalardır. Cinsel kimliğin, doğuştan gelmeyeceği, biyolojik niteliklerden farklı bir noktada değerlendirilmesi gerektiği çalışmalar bağlamında belirtilmektedir.

Erkekliğin meydana gelmesi, bireyler tarafından içselleştirilmesi noktasında etkili olan inşa süreçleri kavramı da yine lisansüstü tezlerde sıkça yer verilen kavramlar arasında yer almaktadır. Selek’in (2008: 19) erkeklik durakları diye adlandırdığı toplumda ideal erkek olarak belirlenen konuma gelebilmek için erkeğin başarılı olması gereken toplumsal kademelere, inşa süreçleri anahtar kelimesinin kapsamı içinde yer verilmektedir. Erkeklik duraklarını Selek, sırasıyla; sünnet olma, askere gitme, iş

sahibi olma ve evlilik olarak sıralamaktadır. Barutçu ise Türk toplumundaki erkekliğin meydana gelmesi sürecinde etkili olan toplumsal ve bedensel arka planları ele aldığı yüksek lisans tezinde cinselliği de erkeğin başarılı bir şekilde geçmesi gereken kategoriler arasına dahil etmektedir. Şekil 5’te bir birey olarak erkeğin toplumsal normlar ve beklentiler ile şekillenen gerçek, ideal erkek olma süreci gösterilmektedir.

Şekil 6: Erkeğin İdeal Erkek Olma Sürecinin Gösterimi (Barutçu, 2013:150)

Erkeğin yaşamının sadece sınırlı bir döneminde ön plana çıkan aşama olarak değil de yaşamının tamamında görünür olan bir aşama olarak cinselliğin değerlendirildiği çalışmada sünnnet aşamasından sonra konumlandırılmasının sebebi, erkeğin yaşayacağı ilk cinsel deneyime özel bir anlam atfedilmesidir. “Milli olmak” şeklinde nitelendirilen bu ilk cinsel deneyim erkeklik adına atılan büyük bir adım, erkekliğin ispatlandığı bir aşama olarak görülmektedir.

Şenol ve Erdem (2017), cinsiyetler arasındaki farklılıkların, ayrıştırmaların yapılmasının temelinde erkekliğin oluşum süreçlerinin, erkeğin toplumsal yapı içindeki temsillerinin, toplum tarafından şekillendirilen üretim düzeninin nasıl oluştuğunu çözümledikleri çalışmalarında inşa süreçlerine babalık rolünü başka bir ifadeyle çocuk sahibi olma statüsünü dahil etmektedir. Erkeğin sadece çocuk sahibi olması üzerinden değil babalık rolüne tek başına da sorumluluk atfedildiği belirtilmektedir.

2011-2017 ve 2019 dönemlerinde daha yoğun olarak çalışılan inşa süreçleri kavramının odak noktasında literatürde yer alan toplumsal ve kültürel normlarla şekillendirilen, toplumun erkekten gerçek bir erkek olması adına istediği aşamalar incelenmektedir. Bu aşamalara ulaşması tek başına yeterli olmamakta aynı zamanda erkeğin aşamalara ulaştıktan sonra da yine toplumun beklentilerinden uzaklaşmayacak şekilde uyumlu olması, kendisine verilen rolleri başarıyla yerine getirmesi gerekmektedir. Bu beklentileri karşılamayan, gereklilikleri yerine getirmeyen bireyin

erkeklığı toplum tarafından onaylanmamaktadır. Gündelik yaşam anahtar kelimesi de yine bu doğrultuda bireylerin pratiklerine yansıyan cinsiyet temelli normları kapsamaktadır. Toplum tarafından bireye öğretilen, dolayısıyla inşa süreçlerinin şekillendirici rol üstlendiği pratikler lisansüstü tezlerde incelenen olgular arasında yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet adı altındaki rollerin benimsenmesi hususunda gündelik davranışlar ve pratikler önemlidir. Normlara dayalı olan beklentiler, kültürel kodlar, ideallik anlayışlarının gündelik yaşama uyarlanmasının incelenmesi erkeklik alanında önemli kavramsal çerçeveler arasında yer almaktadır.

Cinsellik, anahtar kavram olarak diğer kelimelere göre az kullanılmış gibi görünse de aslında lisansüstü tezlerin içeriğinde cinsellik vurguları olduğu görülmüştür. Cinsellik konusunda ilk olarak daha önceki kavramlar çerçevesinde belirtildiği gibi erkeğin kendini üstün olarak görmesine sebep olan öğretiler yer almaktadır. Sonuç olarak, cinsellik erkeğin hakimiyet alanında olan ve egemenliğini güçlendiren bir eylem şekline bürünmektedir. Öte yandan erkeğin cinsellik yaşaması inşa süreçleri kavramının içeriğinde de belirtildiği gibi gerçek bir erkek olabilmek adına geçilmesi gereken bir aşama, başarılı olunması gereken bir görev olarak erkeğin karşısına sunulmaktadır. Bu noktada cinselliğin erkek için önemli bir noktada bulunması beklenen bir sonuçtur. Lisansüstü tezlere bakıldığında bu bağlamda ihmal edilen anahtar kelime olarak karşımıza erkek fuhuşu çıkmaktadır. 2005 yılında Cenk Özbay tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde, cinsel kimlikler bağlamında erkek fuhuşu kavramını ele almaktadır.

Bütün dönemlerde lisansüstü tezlerde yer verilmiş olan kadın anahtar kelimesi, erkeklik konusunun bağlamını çözümlenmek açısından önemlidir. Öncelikle erkeklik adıyla anılacak bir alanın olmayışı, kadın çalışmalarına bu noktada bir sıçrama tahtası rolü atfedilmesi etkili olmaktadır. Dolayısıyla kadın kavramına ağırlık verilmesi yadırganacak bir durum değildir. Fakat erkeklik konusunda, erkeğin yaşam içindeki statüsü, toplum beklentileri, kurmuş olduğu ilişkiler ağı, kurumlarla olan iletişimi gibi olgular arasında değerlendirildiğinin belirtilmesi ve beraberinde kadın kavramına bu kadar yoğunlukla odaklanılması bir tartışma konusudur. Erkek, yalnızca sorunlu toplum yapısı olarak ifade edilen ataerkil düzende oluşan bütün sorunların meydana gelmesine sebep olan özne olarak değerlendirilmektedir. Bu da erkeğin yaşamış olduğu sorunların, erkeğe atfedilen rol ve sorumlulukların getirmiş olduğu ağır

yüklerin görülmemesine sebep olmaktadır. Öte yandan yalnızca kadına odaklanan değil erkeği de ele alan çalışmalar lisansüstü tezler arasında yer almaktadır. Feminizm ve eşcinsellik de tıpkı kadın anahtar kelimesi gibi aynı paralellikte ilerlemekte ve erkeklik alanında konu olarak merkeze alınmaktadır. Feminist hareketin ikinci dalgasının erkeklik alanındaki çalışmalar konusunda etkili olması, feminizm içinde farklılıkların olduğunun vurgulanması ve erkeklik konusunda da bu farklılıkların dikkat çekmesi ortak paydada buluşabilmeyi sağlayan noktalardır. Öte yandan farklılıkların gündeme gelmesi, ötekileştirmenin, ikincil konuma yerleştirmenin görülmesi de eşcinsellik anahtar kelimesine ağırlık verilmesini sağlayan sebepler arasındadır.

Cinsiyet rolleri anahtar kelimesi de yine her dönemde lisansüstü tezlerde kendisine yer edinebilmiştir. Kadın ve erkek bireylerin biyolojik ve fiziksel olarak sahip oldukları özelliklerden ayrı bir şekilde toplumsallaşma süreçleri içinde toplum tarafından kendilerine atfedilen, beklenen, yerine getirilmesinin uygun olduğu belirtilen olgular, cinsiyet rolleri kapsamına girmektedir. Kadın ve erkek kavramları biyolojik olarak cinsiyeti temsil ederken kadınlık ve erkeklik kavramları da cinsiyet rollerini başka bir ifadeyle toplumsal cinsiyet kimliklerini karşılamaktadır. Cinsiyet rollerinin bireylerin yaşamları boyunca ilişki ağlarına dahil ettikleri bireyler ve kurumlar tarafından şekillendirildiği görülmektedir. Öncelikle bu noktada etkili olan kültürün şekillendirdiği aile kurumu daha sonrasında ise karşılaşılan bütün bireyler ve kurumlar aracılığıyla öğrenme süreci gerçekleşmektedir. Bireyin gerçek bir kadınlık ve erkeklik kimliğine sahip olması adına kendisine sunulan rol reçetelerine uyması, kendisi için belirlenen kalıpların içinde konumlanması ve çizilen sınırların dışına çıkmaması beklenmektedir. Çocukluktan itibaren bireylerin karşısına çıkan bu reçete, kalıp ve sınırlar yaşamın belli bir bölümünde geçerli olmamakta bireyin tüm yaşamında etkili rol oynamaktadır. Cinsiyet rollerinin bireylere öğretilmesi ve bireyler tarafından benimsenerek yaşama yansıtılması lisansüstü tezlerde inşa süreçleri içinde ele alınmasının yanında bir de bireyler tarafından algılanma biçimlerinde irdelenmiştir. Eğitim kurumlarında, yerellik özelinde ele alınan cinsiyet rolleri olgusu, erkeklik konusu içinde detaylı ve düzenli çalışılan anahtar kelimeler arasında yer almaktadır.

Ataerkillik anahtar kelimesine toplamda bakıldığında cinsiyet rolleri ile eş değerde çalışıldığı görülmektedir. Ataerkillik, erkek ve erkeklik üzerinde şekillendirici rol oynamasının yanında erkeğin toplumsal yaşamda ayrıcalıklı bir konum edinmesinin nedeni olarak görülmekte ve bu nedenden ötürü de sorunlu toplumsal yapı olarak adlandırılmaktadır. Erkeğin sorun oluşturan özne, erkekliğin sorunu temsil eden kimlik ve ataerkilliğin de sorunlu toplum yapısını oluşturması erkeklik alanında lisansüstü tezlerde ele alınan anahtar kelimelerin bağlamını ortaya koymaktadır. Diğer bütün anahtar kelimelerin yer aldığı lisansüstü çalışmalar incelendiğinde ataerkillik vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Erkek, kadın, eşcinsel vs. cinsel kimliği ne olursa olsun erkek her zaman bu sorunlu toplum yapısının içinde oluşan olumsuz durumların meydana getiricisi olma statüsünde bulunmaktadır. Bireyler arasında kurulan ilişkilerin, hangi formlarda ve niteliklerde konumlanacağını belirlediği belirtilen ataerkillik, erkeklik konusundaki kavramlara daha kapsamlı bir perspektiften bakılma imkanı sunmaktadır. Yerellik bağlamında bakılarak daha özel de değerlendirilse ataerkilliğin her zaman aynı normlara sahip olduğu ve bireylere de aynı beklentilerini yansıttığı görülmektedir.

Ataerkilliğin pekiştiricisi olarak görülen iktidar kavramı da yine temelde kadın erkek arasına yerleştirilmiş olan ezen-ezilen, birincil-ikincil gibi nitelendirmeleri yaptığı için erkeklik konusunda hem tek başına bir anahtar kelime olarak hem de ataerkillik anahtar kelimesi içinde değerlendirilmektedir. Hegemonya da yine ataerkillik ve iktidar kavramlarıyla bağlantılı bir şekilde ele alınan anahtar kelimeler arasında yer almaktadır. Gramsci'nin kavramsallaştırması olan hegemonyanın Connell tarafından erkekliğe uyarlanması, toplumda kurulan tahakküm ilişkilerinin çözümlenmesi noktasında lisansüstü tezlerde yer verildiği görülmektedir. Cinsiyetler arasında oluşturulan hiyerarşik yapılanmanın temeline yerleştirilen hegemonya, ideallere uygun olmayanların dışlanması, ikincil konumlara yerleştirilmesini kapsamaktadır. Bu noktada erkekliğin, diğer cinsiyet kimliklerine sahip olan bireyler üzerinde yürüttüğü düşünülen stratejiler konusunda hegemonya kavramının analizi önemlidir.

Erkekliğin kimlik olarak kazanılması, erkeklik normlarının ve niteliklerinin öğrenilmesi gibi konularda önemli rol üstlenen aile, lisansüstü tezlerde yer verilen anahtar kelimeler arasında yer almaktadır. Farklı olgular bağlamında aile anahtar

kelimesinin ele alındığı görülmektedir. Bu olguların bulunduğu ortak paydanın öğrenme süreçleri olduğu görülmektedir. Kimliğe dair normların da, şiddetin de, toplumdaki diğer bireylere, farklı cinsiyet kimliklerine karşı yaklaşımların da aile kurumunda öğretildiği ve benimsenmesinin sağlandığı görülmektedir. Erkek birey, ayrıcalıklı cinsiyet olduğunu, hiyerarşik düzenin içinde en üst kademedeki kendisinin yer aldığını dolayısıyla tahakküm kurma hakkının olduğunu önce ebeveynlerinden öğrenmektedir. Daha sonrasında farklı toplum üyeleri, farklı toplum kurumları devreye girmektedir. Öte yandan yalnızca ayrıcalıklı konumlara sahip olması gerektiği değil bir erkeğin gerçek bir erkek olmak için hangi sorumlulukları yerine getirmesi gerektiği de aile anahtar kelimesinin kapsamına girmektedir.

Göç anahtar kelimesi de yine üzerinde durulan ve daha fazla inceleme alanlarına dahil edilmesi gereken bir anahtar kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç kavramıyla beraber erkeklik olgusunu ele alan lisansüstü tez çalışmalarında göç edilen yerdeki erkeklik kimliği ve bireyin kendi toplumu içinde edinmiş olduğu erkeklik kimliği arasında bir çatışma yaşamış olduğu belirtilmektedir. Bu noktada toplumlarda görünen sınıfsal ayrımlar, etnik kökenler hatta yaş olgusu da büyük rol üstlenmektedir. Dolayısıyla erkeğin bir değişim sürecine kendini dahil etmesi ve sahip olduğu nitelikleri dönüştürmek istemesi göçün beklenen bir sonucudur.

Şiddet anahtar kelimesi ve aynı doğrultuda ele alınması gereken namus ve tecavüz olguları erkeklik konusunda incelenen anahtar kelimeler arasında önemli bir noktada bulunmaktadır. Erkek, şiddetin faili olarak görülmekte ve toplumsal yaşam içinde erkeğin gerçekleştirmiş olduğu şiddet olgusu irdelenmektedir. Şiddetin öğrenilme sürecinin de yine aile kurumuyla başladığı daha sonrasında diğer toplumsal kurumlar aracılığıyla şekillendirildiği vurgulanmaktadır. Erkek için belirlenmiş olan normlar içinde yer alan özel alanın yani ailenin koruyucusu olma rolü aile üyelerinin namusunu koruma olarak erkeğe yansıtılmakta ve bu konuda sergileyeceği her davranışın meşruluğu erkeğe aktarılmaktadır. Aynı şekilde diğer bireyler üzerinde tahakküm kurabilme hakkının olduğu belirtilerek gücünü kanıtlaması da erkekten beklenmektedir. Bu da kendi arzularını, isteklerini ön plana alan bir erkekliğin doğmasına sebep olmakta ve tecavüz eylemine zemin hazırlamaktadır. Şiddetin, tecavüzün, namusu korumak istemenin temelinde toplum ve kültür tarafından şekillendirilen erkeklik olgusu yer almaktadır.

Goldberg tarafından erkeklik açmazları olarak değerlendirilen erkeklik yükleri, değişim süreçlerinin içinde pekiştirilmektedir. Bu pekiştirilmenin temelinde de yine ideal olan erkeklik algısından uzaklaşma ve toplumsal yaşamdan dışlanma korkusunun olduğu söylenmelidir. Erkek bireyin, erkekliğine karşı bir tehdit hissettiği durumda şiddete başvurması da yine lisansüstü tezlerde irdelenen konular arasındadır. Vandello'nun belirttiği gibi erkekliğin kalıcı bir statü olmaması, kaybedilebilecek, sorgulanabilecek bir olgu olması erkek açısından endişe verici niteliktedir. Erkek bu kırılabilirlik halinin içinde herhangi bir tehdit unsuruna karşı saldırgan tutumlar göstermekte ve şiddete başvurmayı normal karşılamaktadır. Şiddetin yalnızca fiziksel şiddet olarak algılanmaması, psikolojik şiddetin de erkeğin toplumsal yaşam içinde kendisine hak olarak gördüğü ve diğer bireyler üzerinde tahakküm kurmak adına kullandığının da belirtilmesi gerektiği incelenen tezler kapsamında belirtilmektedir.

Mekan kavramı ekseninde de erkekliğin değerlendirildiği lisansüstü tezlerinde bazı mekanlara erkeksi özelliklerin atfedildiği vurgulanmaktadır. Kahvehaneler, pavyonlar, tarihsel süreç içinde de bekar odaları bu noktada erillik temsilini üstlenen mekanlar olarak lisansüstü tezlerde yer almaktadır. Tezlerin ortak bulunduğu nokta ise hegemonik erkeklik olgusudur. Hegemonik erkekliğin toplumsal yaşamdaki görünümünün devamı niteliğinde olacak şekilde bu mekanlarda kendine yeni temsil alanları ve pekiştiriciler bulunduğu belirtilmektedir. Mekan kavramıyla bağlantılı olacak şekilde değerlendirilmesi gereken bir diğer anahtar kelime de popüler kültürdür. Gedik'in (2018:61) çalışmasında belirttiği gibi hegemonik erkeklik olarak adlandırılan başka bir ifadeyle toplumun gözündeki gerçek erkeklik üzerinde etkili olan unsurlar arasında popüler kültür de ifade edilmelidir. Popüler kültür ve hegemonik erkekliğe dair olan kabullerin karşılıklı bir ilişki içinde bulunduğunu ifade eden Gedik, cinsiyetlere atfedilmiş rollerin, erkeklik adına belirlenmiş olan ideallerin filmler ve dizilerdeki karakterler aracılığıyla temsil edilerek bireylere aktarıldığını vurgulamaktadır. Farklı bir bakış açısından değerlendirilecek olursa popüler kültürün mekanları olarak ifade edilebilecek olan sosyal medya platformları da günümüzde değişim süreçleriyle beraber erkekliğin şekillendirildiği, kendisine ifade alanı olarak gördüğü oluşumlar örnek gösterilebilmektedir. Fiziksel olarak birlikte olmanın dışında sosyal medya platformlarında yapılan paylaşımlar aracılığıyla da gerçek, ideal olan bir erkeğin nasıl olması gerektiği algısının bireylerde oluşturulduğu görülmektedir. Bu konuları ele alan lisansüstü tezleri alanda önemli bir noktaya temas etmektedir.

Değişim süreçlerinin süreklilik gösterdiği göz önünde bulundurulduğunda erkeklik üzerindeki belirleyicilerin de değiştiği vurgulanmalıdır.

Toplumsal normlar aracılığıyla erkek eve ekmek getiren olma rolünü üstlenmektedir. Aynı zamanda hane içinde çalışan farklı bireyler varsa da evin asıl geçimini sağlayan kişi erkek olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu noktada erkek ailenin reisi statüsüne sahip olmaktadır. Erkekliği tehdit eden bir unsur olarak karşımıza bu bağlamda işsizlik anahtar kelimesi çıkmaktadır. İşsizlik, erkekliğin kaybedilmesi, toplum tarafından bireyin erkekliği onaylanmayacağı için dışlanması gibi sonuçlara sebep olmaktadır. Bu dışlanma, onaylanmama hallerinin de yine ideal erkeklik ve erkeklik yükleri bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Toplum tarafından kendisine ideallik normları sunulan erkek, bu ideallik düzeylerine ulaşamadığı sürece mutsuz olmakta, beklentilerini karşılayamadığı için de zamanla toplumsal yaşam içinde görünmez hale gelmektedir. Tekrar görünür olabilmesi için yeni bir sosyalleşme sürecine dahil olması kendisinden beklenmekte ve kişisel kabulleri, potansiyelleri yok sayılmaktadır. Bu bağlamlarda erkeklik ve işsizlik olgusu birlikte lisansüstü tezlerde değerlendirilmektedir. İşsizlik, erkek açısından erkekliğini tehdit eden, erkekliğini kaybetmesine sebep olan ve kırılğan erkekliği tetikleyecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.2.2. Lisansüstü Tezlerinde Ele Alınan Konu Başlıkları

Erkeklik konusunda hazırlanmış olan lisansüstü tezlerde yer alan anahtar kelimelerin detaylı değerlendirmesinin ardından aynı doğrultuda hangi konu başlıklarına yer verildiği ve alanın hangi konular çerçevesinde şekillendirildiğinin çözümlenmesi yararlı olacaktır. Bu sebeple Tablo 6'da konular belirli kategorilere ayrılmış ve en genel şekilde konu bağlamları belirlenmiştir. Konu bağlamlarının belirlenmesi hususunda bir önceki başlıkta sıklık düzeyleri belirtilen ve yorumlanan anahtar kelimeler göz önünde bulundurulmuştur. Konuların net bir şekilde çerçevesinin çizilmesinden ziyade genel konu bağlamı kategorileri belirlenmiş ve bu kategoriler altında lisansüstü tezlerde çalışılan, literatüre kazandırılan konular dikkate alınmıştır. Bu bağlamlarda yine dönemlere göre sayısal ifadelerle içerikleri bazında ayrılmıştır. Sayılarla ifade edilmesinin sebebi konuların yoğunluğunun detaylı bir şekilde tespit edilmesidir. Sayısal ifadelerin yer aldığı Tablo 6 göz önünde

bulundurularak konu bağlamlarının yorumları, amaç, neden ve varsayımlarla beraber değerlendirilmiştir.

Tablo 8: Erkeklik Konusundaki Lisansüstü Tezlerdeki Konu Başlıklarının Dağılımı

Kategori	Konu	Dönemler				
		2000-2010	2011-2017	2018	2019	Toplam
Çıktı	Erkeklik niteliklerinin yansımaları	2	3	2	1	8
	Erkeklik ve yerellik üzerindeki etkisi	-	2	1	1	4
	Erkeklik ve toplumsal görünüşleri	-	1	1	2	4
	Erkeklik ve ötekileştirme üzerindeki etkisi	-	-	-	1	1
	Erkeklik ve normlarının başarıya etkisi	-	1	-	-	1
İlişki	Erkeklik ve siyasi görünüşler	-	2	-	3	5
	Erkeklik ve kadınlığın kesişim noktaları	1	-	-	2	3
	Erkeklik ve ataerkilliğin etkileşimi	2	-	-	-	2
	Erkeklik ve gündelik yaşam	-	1	-	-	1
Süreç	Erkeklik ve sosyalleşme süreçleri	-	3	-	4	7
	Erkeklik ve modernleşmeyle gelen değişimler	1	1	1	-	3
	Erkeklik ve toplumsal kurumlar	-	2	-	1	3
Kimlik	Erkeklik kimliğinin algılanışı	3	-	2	2	7
	Erkeklik ve kimlik temsilleri	2	3	-	1	6
Diğer	Erkeklik ve mekan	1	1	2	1	5
	Erkeklik ve şiddet	-	2	-	2	4
	Erkeklik ve namus	-	2	-	-	2
	Erkeklik ve fuhuş	1	-	-	-	1
Toplam		13	24	9	21	67

Tablo 6 incelendiğinde erkeklik konusunda hazırlanmış olan lisansüstü tezlerdeki konuların dağılımının sayısal ifadeleri görülmektedir. Araştırmanın örnekleminde yer alan lisansüstü tezler konuları bağlamında beş kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler; çıktı, ilişki, süreç, kimlik ve diğer şeklinde belirlenmiştir. Belirlenmiş olan dönemlerde bütün kategoriler kapsamına girecek nitelikte çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Kategoriler belirlenirken konu bağlamları göz önünde bulundurulmuş ve

belli sebeplerle kategoriler isimlendirilmiştir. Çıktı kategorisinde, konu bağlamları içinde erkeklik, erkeklik normları, erkeklik nitelikleri gibi olguların sonucunda oluşan durum ve etkiler ele alınmıştır. İlişki kategorisinde, erkekliği şekillendiren ve erkekliğin şekillendirdiği olgular, karşılıklı etkileşimler yer almaktadır. Süreç kategorisinde, erkekliğin inşa süreçleri olarak adlandırılabilir toplumsal niteliğe sahip olan zaman dilimleri ve kurumlar bulunmaktadır. Erkeklik için belirlenmiş olan kimlik göstergeleri, atanmış veya tercih edilmiş gibi kimlik ifadeleri de kimlik kategorisinde sunulmuştur. Bu bağlamlar dışında kalan farklı olgularla beraber erkekliği değerlendiren çalışmaların konu bağlamları ise diğer kategorisinde detaylandırılmıştır.

İlk olarak çıktı kategorisinde yer alan konu bağlamları göz önünde bulundurulacak olursa en fazla çalışılan konu bağlamı olarak, erkeklik niteliklerinin toplumsal ilişkilere, gündelik yaşam pratiklerine, bireysel ilişkilere, kabullere yansıdığı durumlar görülmektedir. Yine bu ilişkiler, pratikler ve kabuller üzerinde erkekliğe dair olan olguların, etkili rol oynadığı konular bu kategoride yer almaktadır. Erkeklik adına toplumun belirlemiş olduğu normlar ve nitelikler öncelikle erkeğin kendi yaşamını kurgulamasına, daha sonra da etrafında yer alan bireylerin yaşamını şekillendirmesine sebep olmaktadır. Kurulan ilişkilerin merkezinde yer alan erkeğin ve erkeklik olgusunun bu denli şekillendirici bir etkisi olduğu kabul edilebilir bir gerçektir. Daha özele inerek yerellik bağlamında incelendiğinde erkeklik olgusunun, kültürel göstergeleriyle beraber farklı temsillerinin olduğu lisansüstü tez çalışmalarında görülebilmektedir. Erkeklik çalışmalarının ortaya çıktığı dönemde de farklı erkekliklerin olabileceği ihtimalinin ilk olarak farklı kültürler, farklı yaşam alanları bağlamında değerlendirildiği göz önünde bulundurulduğunda konu paralelliğinin olması erkeklik çalışmaları alanı adına önemlidir. Kültürel kodlar, yerellik gibi olguları takip eden ötekileştirme olgusu, daha önce anahtar kelimeler bağlamında cinsel kimlik kavramı özelinde değerlendirilen noktayla aynı doğrultudadır. Erkek adına belirlenen idealleştirmelerin bulunmadığı görülen bireylere karşı erkeklik normlarının kullanılarak ötekileştirildiği görülmektedir. İdeal erkeklik nitelikleri arasında yer alan bir erkeğin başarılı ve rekabet duygusunun gelişmiş olması gerektiği gibi yükler kamusal alanda erkeğin başarı durumunu etkilemektedir. Henüz lisansüstü çalışmalarda sınırlı bir sayıda yer verilmiş olsa da bu konuda yine erkeklik alanı adına önem arz etmektedir.

İkinci kategori olan ilişki kategorisinde daha çok erkeklerin ilişki ve iletişim kurduğu bireyler, toplumsal kurumlar bağlamında değerlendirilmeler yapılmaktadır. Erkeklikle karşılıklı bir pekiştirme ilişkisi içinde bulunan siyaset olgusu bu noktada en çok çalışılan konu bağlamı olarak lisansüstü tezlerde yer almaktadır. İktidar ilişkileri, erkekliğin sertliğini odak noktasına alan siyaset dili gibi konulara çalışmalarda odaklanılmıştır. Erkek ve erkekliğin, kadın ve kadınlık ile kurmuş olduğu ilişki üzerinden değerlendirildiği de görülmektedir. Bu noktada daha önce de ifade edildiği gibi erkek ve ona ait olan kimlik göstergeleri ve nitelikler sorunlu bir yapıyı temsil etmektedir. Kadın ve kadınlıkla ilgili olan olgular karşısında daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu ifade edilerek kurulan ilişkiler bağlamında erkek değerlendirilmektedir. Bu noktada erkeğe kültür, toplum, aile, eğitim, din gibi kurumlar aracılığıyla öğretilen erkeklik normları gündelik yaşam pratiklerinde vücut bulmaktadır. Gündelik yaşamına bu normları yansıtmayan erkek, önce yakın çevresindeki bireyler daha sonra da toplumun diğer üyeleri tarafından gerçek bir erkek olmamakla suçlanmaktadır. Kırılgan erkeklik kuramından hareketle bu da erkek ve erkeklik açısından sorunlu bir duruma işaret etmektedir.

Süreç kategorisinde erkekliğin toplumsal değişme süreçleriyle beraber geçirmek zorunda olduğu aşamaları inceleyen tezlerdeki konu başlıkları yer almaktadır. Toplumsal normlarla hayatını şekillendiren erkek yine toplumun geçirmekte olduğu dönüşüm süreçlerine kendini dahil etmek zorunluluğunu hissetmektedir. Bu noktada toplumun beklentilerinin değişmesi de beraberinde erkekliğin değişimini getirebilmektedir. Modernleşme olgusu, popüler kültürün yaşamın tamamına yayılması gibi faaliyetler erkeklik üzerinde etkisi görülen süreçler arasındadır. Bu çerçevede lisansüstü tezlerde bakıldığında toplum tarafından onaylanabilmek, dışlanmamak adına uyum sağlamak sorumluluğunu da üstlenmekte olan erkek ekseninde konuların detaylandırıldığı görülmüştür. Yine toplumsal kurumlar özelinde de kurulan iletişimin ve ilişkilerin erkeklik üzerinde belirleyici ve dayatmacı normlar olduğu görülmektedir. Bütün bu normlar da erkekliğin meydana gelme süreçlerini oluşturmaktadır.

Kimlik kategorisindeki konular hemen hemen bütün dönemlerde çalışılmıştır. Lisansüstü tezler incelendiğinde öncelikle erkeklik kimliğinin toplum üyeleri tarafından nasıl algılandığı daha sonra da farklı kimlikler üzerinden değerlendirmeler

yapıldığı görülmektedir. İdeal erkeklik, hegemonik erkeklik, ataerkillik gibi anahtar kelimeler çerçevesinde şekillendirilen kimlik kategorisi erkekliğin farklılaşabileceği, değişebileceği, sabit kalan bir erkeklik normundan ve formundan bahsetmenin mümkün olmayacağını kanıtlamak adına erkeklik alanında önemlidir.

Son olarak diğer kategorisinde yer alan konu bağlamlarına bakıldığında anahtar kelimeler içinde de değinilen mekan, şiddet, namus ve fuhuş bağlamları olduğu görülmektedir. Mekanlara atanan eril değerler lisansüstü tezlerde sınırlı mekanlar bağlamında da olsa değerlendirilmektedir. Yalnızca kahvehaneler, pavyon ve bekar odaları odağında erkekliğin değerlendirilmiş olması bu kategorideki sınırlılıklar kapsamında yer almaktadır. Farklı mekanlar üzerinde de atfedilmiş olan eril değerlere lisansüstü tezlerde yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. İdeal erkek olan bireyin fiziksel güce ve sert bir görünüme sahip olması gerektiği belirtilmekte ve bu noktada şiddet göstergeleri meşru hale getirilmektedir. Dolayısıyla toplumun dayatmalarının, erkeklik adına yük olarak ifade edilebilecek olan niteliklerin erkeğe atfedilmesinin şiddete sebep olduğu söylenebilmektedir. Aile içi ve ötekileştirme odağında lisansüstü tezlerde ele alınan erkeklik, daha önce de belirtildiği gibi şiddetin faili rolünde incelenmektedir. Yine aynı doğrultuda konumlanan namus kavramı da erkeğin zarar gelmesini önlemesi beklenen bu süreçte yine şiddete başvurusunun meşru olarak görüldüğü bir olgudur. Anahtar kelimeler içinde de belirtilen ve sınırlı sayıda çalışılmış konu bağlamı olan erkeklik ve fuhuş, kimlik kategorisinde de değerlendirilebilecek bir olgudur.

3.2.2.3. Lisansüstü Tezlerinin Bakış Açısı

Erkeklik konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerde araştırmacıların konuya hangi açılardan yaklaştığını, hangi noktalarda araştırmalarını konumlandıklarını, başka bir ifadeyle de görüşlerini irdelemek de erkeklik çalışmaları alanının Türkiye'deki güncel halini ortaya koyabilmek açısından önemlidir. Bu araştırmanın daha önceki başlıklarında detaylandırılmış olan kadın çalışmaları/araştırmaları merkezlerinin kurulması, erkeklik alanının feminist çalışmaların öncülüğünde başlamış olması, Türk toplumu özelinde de olsa Batılı kuramların ve kavramların kullanılması gibi sebepler lisansüstü tezleri hazırlayan araştırmacıların bakış açısını şekillendirdiği söylenmelidir. Türk toplumu özelinde yeni bir inceleme alanı oluşturulmayışı, direkt Batı'da ortaya çıktığı şekliyle erkeklik çalışmaları alanının topluma uyarlanmaya

çalışılması ve dolayısıyla Türk toplumundaki erkeklik odaklı incelemelerin bu minvalde yapılması sınırlı bir alan oluşmasına yol açmıştır.

Lisansüstü tezlerde dikkat çeken bakış açılarından birisi de alanın isminin erkeklik incelemeleri, erkeklik çalışmaları, eleştirel erkeklik incelemeleri, erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemeler gibi başlıklarla anılmasına rağmen erkek bireylerin farklı bireyler bağlamında değerlendirilmesidir. Daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa feminizm odaklı çalışmalar, kadın çalışmaları/araştırmaları özelinde yürütülen araştırmalar kadın bireyi, yaşamış olduğu sorunları vs. ele alırken tekrar erkeklik konusu özelinde de kadına yer verilmesi erkeğin ve erkekliğin üzerine konu olarak yeterince odaklanılmamasına sebep olmaktadır. Tamamıyla erkek ve erkeklik ile ilgili çalışmaların yapılmadığını söylemek de doğru olmayacaktır. Burada belirtmek istenen hangi isimle anılırsa anılsın erkeğin tek başına ele alınması gerektiğidir. Dolayısıyla çalışmaların yürütüldüğü alan adına uygun olacak şekilde içerikte yer alan çalışmaların odak noktasındaki cinsiyetin erkek, cinsiyet kimliğinin de erkeklik ve erkeklik ile ilişkili olan kimlik temsilleri olarak sürdürülmesi yararlı olacaktır.

Sancar'ın (2009: 26) ifade ettiği gibi erkeklik çalışmaları alanı kadın çalışmalarıyla paralel bir şekilde ilerleme göstermektedir. Dolayısıyla bu paralellik içinde amaçlar ortaklaşmakta ve her ne kadar erkeklik çalışmalarının amacı erkekliğin bir nesne gibi sahip olunabilen, kaybedilebilen, tekrar kazanılması için çaba sarf edilmesi gereken bir olgu olarak değerlendirilmesi olsa da güncel çalışmalar noktasında bu amaç çok net bir şekilde görülmemektedir. Yine bu bağlamda erkeklik çalışmaları, kadın çalışmaları/araştırmaları içinde bir alt alan olarak değerlendirilmekte bu da bağlamların ayrışmamasına sebep olmaktadır. Daha önceki başlıklarda belirtildiği gibi 97 üniversitede 99 kadın çalışmaları/araştırmaları kapsamında merkez bulunmakta ve aynı zamanda yine yüksek lisans, doktora programlarında kadın çalışmalarına yer verilmesi de yine erkeklik alanının özgün bir alan olarak ortaya çıkması önünde engel oluşturmaktadır.

Lisansüstü tezlerdeki bakış açıları incelendiğinde, erkeklik adıyla başlayan çalışmaların bir noktada kadınla, eşcinsel bireylerle veya farklı olgularla kurulan ilişkiler ekseninde değerlendirildiği görülmektedir. Bu noktadan itibaren erkek tek

başına bir birey olarak konu edinilmemekte, sorun yaşayan değil sorunları oluşturan birey, cinsiyet olarak değerlendirilmektedir. Bu şekilde de erkek her zaman negatiflik yüklü bir özne, erkeklik de yine aynı şekilde negatiflik yüklü bir kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının veya diğer bireylerin yaşamlarındaki sorunların merkezine fail olarak erkeğin yerleştirilmesi bu sorunlu olarak kurgulanan yapıyı, düzeni devam ettirmektedir.

Akademik anlamda kadın çalışmalarını desteklemek adına düzenlenen panel, konferans, farkındalık etkinlikleri gibi faaliyetlerde de erkeklik adı altında yürütülen çalışmalar ya başka bireylerin yaşamında erkeğin oluşturduğu sorunlar şeklinde yer verilmekte ya da hiç yer verilmemektedir. Erkeklik adına bu tarz faaliyetlerin güncel olarak kadın çalışmalarına nazaran daha sönük kalması alan adına olumsuz bir durumdur. Dolayısıyla bu olumsuzluklar lisansüstü tez çalışmalarına da yansımakta, kendilerini orada da devam ettirmektedir.

Hearn'ın erkekleri incelemek adına kurulan bu çalışma alanının durumunun belirsiz olduğunu, hangi noktaya tam olarak odaklandığının anlaşılmadığını belirtmesi burada anlamlı olmaktadır. Türkiye'de yapılan lisansüstü tez çalışmaları bu noktada Hearn'ın ifadelerini destekler niteliktedir. Erkeklik incelemeleri/çalışmaları ifadesinin kullanılmaması bunun yerine erkeklik üzerine eleştirel incelemeler/çalışmalar ifadelerinin kullanılması erkeğin ve erkekliğin en baştan sorunlu olarak görülerek çalışılmaya başlandığının bir göstergesidir. Erkeklik çalışmaları adı altında yapılan ilk çalışmalarda özellikle erkeklikçi ve erkek kurtuluşçuluğu toplumsal hareketlerinin ön planda olduğu dönemlerde özellikle feminizmin daha sonrasında da toplumsal yapının erkek ve erkeklik adına tehlike oluşturduğu belirtilmekteydi. Fakat daha sonrasında ön plana çıkan ve çalışmaların gidişatını değiştiren Eleştirel Erkeklik İncelemeleri/Çalışmaları, bu bağlamı değiştirmiştir. Dolayısıyla erkeğin ve erkekliğin eleştirildiği yoğun bir şekilde lisansüstü tez çalışmalarında görülürken, erkeğin yaşamış veya yaşayacak olduğu sorunlar çok sınırlı şekilde araştırılmıştır.

3.2.2.4. Lisansüstü Tezlerde Üretilen Yeni Kavramsallaştırmalar

Örneklem gurubunda yer alan lisansüstü tezlere bakıldığında erkeklik konusundaki konu ve yöntemlerde uyarlamalar olduğu görülmektedir. Bu uyarlamalar genelde ölçek, anket gibi nicel yöntemlerin kullanıldığı tez çalışmalarında yer almaktadır.

Örneklendirilecek olursa Beril Türkoğlu Demirel tarafından 2019 yılında hazırlanan doktora tezinde Kırılgan Erkeklik Tezi, Türk toplumunun kültürel kodları çerçevesinde değerlendirilmiş ve toplumda yaygın olan erkeklik idealleri ile kırılganlık arasındaki ilişki ortaya konulmuştur (Türkoğlu Demirel, 2019). Eğitim bilimleri anabilim dalında hazırlanmış olan lisansüstü tez çalışmalarında da yine daha önceden hazırlanmış olan erkeklik ve kadınlığa dair literatürde yer alan algıları ölçen anket formları kullanılmıştır (Çifçi, 2008).

Öte yandan özgün kavramsallaştırmaların olduğu çalışmalardan bahsetmek de mümkündür. 2001 yılında Çağdaş Demren tarafından hazırlanmış olan lisansüstü tezde ataerkil toplum yapısı ve tamamlayıcısı olarak görülen erkeklik arasında kurulan ilişkiler çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çözümleme yapılırken de ataerkil sistem kavramsallaştırmasının yanında ataerkil ağ kavramsallaştırması da kullanılmıştır. Ataerkil toplum yapısı içindeki ideolojilerin ve bunların algılanmasıyla şekillenen ataerkil ağ kavramı Türk toplumu özelinde konumlandırılan önemli kavramsallaştırmalar arasında yer almaktadır (Demren, 2001).

Cenk Özbay'ın 2005 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinde odaklandığı erkek fuhuşu konusu Türk toplumu özelinde hazırlanan lisansüstü tez çalışmalarında ihmal edilen bir konu bağlamıdır. Bu noktada Özbay, farklı erkekliklere odaklanmış ve deneyimler, söylemler üzerine yoğunlaşmıştır. İstanbul'da farklı erkeklikleri temsil eden varoş olarak nitelendirdiği delikanlı erkekler ile gey erkekler arasındaki kimlik kategorileri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Erkeklerle dayatılan heteroseksüellik algısının da bu çalışmalar aracılığıyla farklılaştırılabileceği görülmektedir (Özbay, 2005).

Erkeklik konusunda Türkiye özelinde hazırlanan lisansüstü tezler incelendiğinde Batı odaklı kavramlara ve kuramlara ağırlıklı olarak yer verildiği görülmektedir. Bu noktada öncelikle belirtilmesi gereken toplumsal farklılıkların göz önünde bulundurulmadığıdır. Feminist hareketlerin ve feminist çalışmaların ikinci dalgasından itibaren gerek akademi gündeminde gerekse de akademi dışında dile getirilen farklılık olgusu erkeklik çalışmalarının da başlangıç noktasını şekillendiren olgu olmuştur. Fakat günümüzde erkeklik adına yürütülen çalışmalarda bunun göz önünde bulundurulmadığı görülmektedir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa Türk

toplumdaki erkeklik temsilleri, farklı toplumdaki erkekler özelinde yapılan kavramsallařtırmalar ve kuramlar özelinde deęerlendirildięi sūrece net ve tutarlı sonuçlara ulařılması mūmkūn olmamaktadır.

SONUÇ

Feminist hareketlerin ikinci dalgasıyla beraber kadın bireyler özelinde gündeme gelen farklılık olgusu cinsiyet çalışmalarının kapsamını genişletmiştir. Farklı kültürlerde, toplumlarda, yerelde kadın kimliklerinin ve temsillerinin değişkenlik gösterebileceği kanıtlanmış ve çalışmalar bu doğrultuda ilerletilmiştir. Yalnızca ataerkillik bağlamında, sorunların odağındaki birey olarak kadın çalışmaları içinde yer verilen erkek birey de farklılıklar bağlamında değerlendirilmek istenmiştir. Bu istekle beraber toplumsal hareketlerle desteklenen erkek ve erkeklik çalışmaları alanı faaliyet göstermeye başlamıştır. Tek başına bir çalışma alanı olarak faaliyet göstermeye başlaması 1970'li yılları bulan erkeklik olgusu farklı perspektiflerden ve disiplinlerden sunulan değerlendirmelerle şekillendirilmektedir.

İlk olarak erkeklik çalışmalarının başladığı dönemlere bakıldığında gündemde olan erkeklikçilik ve erkek kurtuluşçuluğu toplumsal hareketleri ve bu hareketlerin savunucularının etkisiyle daha çok erkeklik odaklı başka bir ifadeyle erkeği ve erkekliği direkt olarak ele alan çalışmaların varlığından söz edebilmek mümkündür. 1970'li yıllarda yapılan çalışmalar kapsamında erkek ve erkeklik birçok açıdan tehdit edilen olgular olarak görülmektedir. Eş zamanlı olarak sürdürülen kadın ve eşcinsel bireyleri konu edinen çalışmalar erkeklik adına tehlikeli görülmekte ve tehdit unsuru olarak ifade edilmektedir. Daha sonraki dönemlerde ve erkeklik çalışmaları adına ikinci dalga olarak adlandırılan süreçten itibaren ise alanın seyri daha çok feminizm ile ortak bir noktada buluşmaktadır. Erkeklik çalışmaları/incelemeleri/araştırmaları adıyla başlasa da daha sonraki dönemlerde hem içerik olarak hem de isim değişikliğine gidildiği görülmüştür. Bu araştırma ise, erkek bireyin ve erkeklik olgusunun kavramsal, kuramsal, tarihsel süreçler ve toplumsal hareketler çerçevesinde konu ediliş biçimleri bağlamında yürütülmüştür.

İlk bakışta erkeği ve erkekliği merkeze alan dolayısıyla da erkeğin yaşadığı problemleri değerlendirmesi beklenen alanın daha çok kadın ve diğer tercih edilmiş cinsiyet kimliklerinin yaşadığı problemlere odaklandığı görülmüştür. Erkek, ötekileştiren özne ve toplumdaki diğer cinsiyetler üzerinde, aynı zamanda kendi hemcinsleri arasında hiyerarşik bir düzen oluşturduğu için oluşan problemleri ilişkilerin faili olarak değerlendirilmektedir. Bu durumun da erkeğin dışlanmasına yol açığının belirtilmesi gerekmektedir. Toplum içinde yeterince ayrıcalığa sahip olduğu

düşünüldüğü ve ifade edildiği için çalışmalarda özel bağlamda yeterince direkt olarak erkeğe yer verilmediği görülmüştür.

2000’li yıllarla beraber Türkiye’de yeni yeni çalışılmaya başlanan ve çeşitli faaliyetlerle kendisine yer edinen erkeklik alanının Batı’daki seyriyle kısmen benzerlik gösterdiği görülmüştür. (Pro)feminizm toplumsal hareketinin ve onun çerçevesinde hazırlanan çalışmaların Türkiye’deki çalışmalar üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Alanı şekillendiren ilk kuşaklarda görülen erkeklikçilik, erkek kurtuluşçuluğu hareketleri güncelliğini yitirmiş, eskisi kadar çalışmalarda yer bulamamaya başlamıştır. Bu noktada Türkiye’deki erkeklik çalışmaları da alana dahil olduğu için alanın güncel durumundan yararlanılmıştır. Feminizm, feminizmin savunduğu olgular, problem olarak gördüğü kavram ve olaylar erkeklik çalışmalarının gündeminde de yer almaya başlamıştır. Türk toplumu özelinde değerlendirmeler yapıldığında kadın, kadın çalışmaları, feminist hareketler gibi konuların gerek toplumsal yaşamda gerekse de akademide sıklıkla dile getiriliyor olması da alanın o dönemdeki zeminini güçlendirmiştir.

Türkiye’de erkeklik alanının üstlenmiş olduğu profilin izleri bu çalışmada lisansüstü tezler üzerinden analiz edilmiştir. Yapılan analizler çalışmaların hem niceliksel hem niteliksel özelliklerine göre şekillendirilmiştir. Tablolar ve grafiklerle beraber sayısal ve oransal dağılımların gösterildiği ve daha sonrasında da yorumlandığı başlıklar erkeklik çalışmalarının güncel durumunu görebilmek adına yararlı olmuştur. Bu dağılımlar neticesinde dikkat çeken noktalardan ilki çalışmaların düzeyleri incelendiğinde yüksek lisans düzeyinde hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin doktora düzeyine göre azımsanamayacak ölçüde fazla olmasıdır. Erkeklik alanında uzmanlaşmanın artmaması, alan bilgisinin Türkçe literatürde yeterince bulunmamasının bu konuda etkili olduğu görülmüştür. Aynı şekilde lisansüstü tezlerin hazırlanmış olduğu enstitülerin yalnızca sosyal bilimler alanıyla sınırlı kalması da bir başka dikkat çeken nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin kadının yaşamış olduğu sağlık problemleri farklı sağlık alanlarında incelenebiliyorken erkeklik odaklı çalışmaların varlığından söz edebilmek mümkün değildir. Bu yorumun, Ulusal Tez Merkezi’nde erkeklik konusunda hazırlanan tezlerin yer aldığı arşive dayanarak yapıldığının belirtilmesi gerekmektedir.

Nicel analizlerin içinde yer alan üniversite ve anabilim dalı kategorilerinde de üzerinde durulması gereken husus, alanın belli üniversitelerin sınırları içinde kalmasıdır. Düzey yorumlarına paralel olacak şekilde alandaki uzman sayısının ve güncel olarak çalışan sayısının az olması bu noktada belli kurumlarda yoğunluk görülmesine sebep olmuştur. Aynı doğrultuda inceleme alanında yer alan anabilim dallarının misyon ve vizyonlarına uygunluğun gözetilmesi de belirli disiplinlerde konunun çalışılmasını kolaylaştırmıştır. Son dönemlerde disiplinlerarası bir görünüm sergileyen erkeklik alanı için beklenen bir sonuçtur. Fakat kadın çalışmaları anabilim dalında erkek üzerine yapılan çalışmaların sayısının fazla olması erkeğin kendi sınırları dahilinde değerlendirilmediğinin göstergelerinden birisi olduğu görülmüştür.

Nicel analizlerin ardından belirlenen kategoriler dahilinde hazırlanan nitel analizler kapsamında anahtar kelimeler, konu bağlamları, bakış açıları ve kavramsallaştırmalar yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular ve yapılan yorumlar neticesinde belli anahtar kelimeler ve konu bağlamları üzerinde durulduğu saptanmıştır. Alanı vurgulamak adına kullanılan erkek ve erkeklik kavramları dışında kullanılan anahtar kelimeler Türkiye'deki erkeklik çalışmalarının genel görünümünü ortaya koymaktadır. Erkek, öncelikle cinsellik, şiddet, ataerkillik, iktidar, namus, aile, hegemonya, militarizm anahtar kelimeleri üzerinden çalışılmış ve bunların erkeğin yaşam içindeki egemenlik alanını güçlendiren olgular olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Fakat burada gözden kaçırılan bütün bunların toplumun kabulleri, değerleri ve kültürel kodlarıyla beraber olduğu ve erkekten beklendiği dolayısıyla da erkeğin bu konuda zorlamalarla karşılaştığıdır. Örneklendirmek gerekirse ataerkilliğin kabullerine uymayan, reddeden bir bireyin, erkekliği toplum gözünde onaylanmamaktadır. Aynı şekilde cinsel yaşama sahip olmayan, cinsellikten uzak duran, halk dilinde milli olmak diye adlandırılan eylemi gerçekleştirmeyen veya toplumun normal olarak ifade ettiği cinsel ilişkilerde özne olarak yer almayan erkek, toplumun gözünde gerçek bir erkek değildir. Aile, korunması gereken özel alanın yani evin içinde bulunan bireylerden oluşmaktadır ve bu alan içindeki bireyleri koruma görevi altı çizilerek belirtilmelidir ki toplum tarafından erkeğe atfedilmiş bir sorumluluktur. Bu koruma sorumluluğunu yerine getirmemesi veya reddedici tutumlar içinde bulunması erkeğin, önce yakın çevresindeki bireyler tarafından daha sonra da toplumdaki diğer bireyler tarafından dışlanmasına yol açmaktadır. Aile kavramıyla bağlantılı olarak namus da yine aileye aittir ve erkek tarafından korunması gereken bir olgudur. Bu olgunun korunması

hususunda hissedilen tehlikelere ve görülen tehditlere karşı şiddete başvurabilmesi, başka bir ifadeyle gücünü kanıtlaması toplumun erkekten beklediği, çoğu zaman desteklediği bir eylemdir. Anahtar kelimeler içinde feminizm ve kadın kavramlarına ağırlık verilmiş olması daha önce belirtilen sonuçlarda yer aldığı gibi erkeğin, kadının yaşamında sorunların merkezindeki özne olarak yer aldığının düşünülmesi ve bu düşünceyi de feminizmin desteklemesi olarak tespit edilmiştir. Cinsel kimlik kavramının da yine çalışmalarda sıklıkla vurgulanan anahtar kelimeler arasında yer aldığı görülmüş ve bunun arkasındaki etkinin alanın ilk ortaya çıkışında etkili olan farklılık olgusu olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimelerle paralel olacak şekilde belirlenmiş olan konu başlıkları bağlamlarında dikkat çeken bağlamların büyük oranda erkeklik ve erkeklığe dair normlar, değerler etrafında şekillendirilmesidir. Erkek ve erkeklik, bütün bireylerin yaşamış olduğu sorunların faili olarak değerlendirildiği için ona dair olan bütün olguların zemine yerleştirildiği ve konu bağlamlarının üzerinde şekillendirildiği anlaşılmıştır. Erkeğin kurmuş olduğu ilişkilerde, yansıttığı iletişim göstergelerinde tercihleri toplumsal yaşamdan bağımsız değildir. Goldberg'in erkeklik adına belirgin hale getirdiği yükler arasında yer alan potansiyelini saklama, duygularını gizleme, ilişkiler açısından uzak kalmaya çalışma gibi sorumluluklar tamamen toplum tarafından erkeğe empoze edilmektedir. Zaman geçtikçe erkeğin payına düşen yalnızca bu durumları içselleştirmektir. Yine konu bağlamları içinde bu noktaya referans olacak şekilde kadın bireylerin erkeğin yaşamı üzerindeki şekillendirici etkisinin göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Erkeğin çocukluğundan itibaren yaşamında büyük rol üstlenen annesi başta olmak üzere diğer bütün kadınların da şikayetçi olunan normları, değerleri içselleştirdiği gözlemlenmektedir. Başka bir açıdan bakılacak olursa kadına toplum tarafından sunulan sınırlandırmalar kadar erkek birey adına da yapılan sınırlamalar, önüne konulan engeller bulunmaktadır. Fakat bu açıdan lisansüstü tezler kapsamında bir yaklaşıma rastlanmamıştır. Kısa şekilde, yorumlanmadan annenin çocuk üzerindeki etkisinden bahsedilse de yaşamındaki eril değerlerin öğrenilmesi sürecinde olan sorumluluklarından tam anlamıyla bahsedilmediği görülmüştür.

Lisansüstü tezlerdeki bakış açılarının nitel içerik analiziyle değerlendirmesi yapıldığında erkekliğin, olumsuzluk atfedilen bir toplumsal cinsiyet kimliği olarak değerlendirildiği bu olumsuzluk yargısının da çalışmalar boyunca sürdürüldüğü tespit

edilmiştir. Erkeklik, yalnızca doğuştan itibaren atanan bir kimlik gibi görülmüş dolayısıyla kaybedilme, kazanılma, edinme, tehdit edilme gibi süreçlerin göz ardı edildiği söylenebilmektedir. Yine erkeğin tek başına değerlendirilmiyor olmasının bu hususta etkili olduğu belirtilmelidir. Erkek ve erkeklik adına yapılan çalışmaların kadın ile ilişkili olan konu ve alanlar içine yerleştirilmesinin arkasında da erkekliğe atfedilen olumsuzluklar oluşturduğu saptanmıştır. Bu olumsuzluk ifadelerinin ve yansımalarının varlığı lisansüstü tezler aracılığıyla da görülmüştür.

Erkeklik alanının Batı'dan alınması ve Türk toplumunun uygunluğunun değerlendirilmemesi, Türk erkeklerinin Batılı kavramlar çerçevesinde analize uygun olmaması yeni kavramsallaştırmaları zorunlu kılmıştır. Fakat lisansüstü tezler bağlamında bu zorunluluğun izleri arandığında çok sınırlı bir veriyle karşılaşılmıştır. Yalnızca toplumsal yapı yani ataerkillik odaklı ve farklı cinsel kimlik tercihleri odağında kavramsallaştırmalar yapıldığı ve literatüre kazandırıldığı tespit edilmiştir.

Özetleyecek olursak; erkeklik çalışmaları toplumsal cinsiyet çalışmaları kapsamında bir dönüm noktasına işaret etmektedir. İlk çıkış noktasına nazaran şuan ayrı bir noktada konumlanıyor olsa da erkeğin, erkekliğin, erkeklik değerlerinin çalışmalarda görünür hale gelmesi umut verici gelişmelerdir. Türkiye'de hazırlanmış ve literatüre katkı sunmuş olan lisansüstü tezlerin değerlendirmesinin yapılması bazı tespitlerin yapılabilmesinin önünü açmıştır. Batılı kavramların toplum yapısı göz önünde bulundurulmaksızın aynı doğrultuda değerlendirmelere dahil edilmesi sorunlu bir noktayı işaret ettiği tespit edilmiştir. Halihazırda bulunan lisansüstü tez çalışmaları toplumsal cinsiyet olgusunu odak noktasına almış fakat kadın cinsiyeti üzerinden değerlendirmelerini yaptığı, bir noktada bulguların kadına ve kadın cinsiyetine dayandırıldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Adler, Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev. Kâmuran Şipal, Say Yayınları, İstanbul, 2010.
- Adler, Alfred, *Yaşama Sanatı*, çev. Kâmuran Şipal, Say Yayınları, İstanbul, 2000.
- Aikins, Herbert Austin, "Woman and the Masculine Protest" *Journal of Abnormal and Social Psychology*, Sayı: 22 Cilt:3, 1927, s. 259–272. doi:10.1037/h0072767
- Akalın, Mehmet, *Örnek Açıklamalarıyla Sosyal Bilimlerde Araştırma Tekniği Anket*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.
- Akaltun, Ayşe, *Erkekler*, Notabene Yayınları, İstanbul, 2018.
- Akca Baştürk, Emel, Tönel, Ebru, "Erkek(lik) Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve: Feminist Çalışmalardan Hegemonik Erkekliğe" Editör: İ. Erdoğan, *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil*, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011, s. 11–41.
- Akgül, Çiğdem, *Cinsiyet ve Militarizm*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.
- Akşit, Gökçesu, Varışlı, Berfin, "Türkiye’de Eleştirel Erkekler ve Erkeklikler Konusunu Feminizm İçinde Çalışmak: Jeff Hearn ile Erkekler ve Erkekliklere Ulusaşırı Yaklaşımlar Üzerine Bir Röportaj" *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2014, s. 80–86.
- Alptekin, Duygu, "Sokaktan Akademiye: Kadın Hareketinin Kurumsallaşma Süreci", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 26, 2011, s. 33–43.
- Ansbacher, Heinz L., "The Significance of Alfred Adler for the Concept of Narcissism", *Individual Psychology*, Şubat, 1985, s. 203–207.
- Arslan, Umut Tümay, *Bu Kâbuslar Neden Cemil?*, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.
- Atay, Tayfun, "'Erkeklik' En Çok Erkeği Ezer", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 101, 2004.
- Atay, Tayfun, *Çin İşi Japon İşi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Badinter, Elisabeth, *Biri Ötekidir*, çev. Şirin Tekeli, Afa Yayınları, İstanbul: 1992.
- Bailey, Kenneth, *Methods of Social Research*. United States of America: The Free Press, 1994.

Baker, Maureen, Bakker, Hans J. I. "The Double-Bind of the Middle Class Male : Men's Liberation and the Male Sex Role" *Journal of Comparative Family Studies*, Sayı: 4, 1980, s. 547–561.

Balcı, Ali, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, 14. bs., Pegem Akademi, Ankara, 2010.

Bandura, Albert, (1986). *Social Foundations of thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, 1986.

Bandura, Albert, *Self-efficacy: The Exercise of Control*, Freeman, New York, 1997.

Bandura, Albert, *Social Learning Theory*, Princeton: NJ:Prentice-Hall, 1977.

Barutçu, Atilla, *Türkiye’de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.

Battaglia Michael P., "Nonprobability Sampling" *Encyclopedia of Survey Research Methods*, SAGE Publications, 2008. doi:10.4135/9781412963947.n337

Beauvoir, Simon de, *Kadın-Bağımsızlığa Doğru*, çev. Bertan Onaran., Payel Yayınları, İstanbul, 1993b.

Beauvoir, Simon de, *Kadın-Evlilik Çağı*, çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul, 2010.

Beauvoir, Simone de, *Kadın-Genç Kızlık Çağı*, çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul, 1993a.

Bem, Sandra Lipsitz, "Androgyny and Gender Schema Theory: a Conceptual and Empirical Integration", *Nebraska Symposium on Motivation*, Sayı: 32, 1985, s. 179–226.

Bem, Sandra Lipsitz, "Gender Schema Theory and Its Implications for Child Development: Raising Gender-aschematic Children in a Gender-schematic Society" *Journal Of Women in Culture atnd Society*, Cilt:8 Sayı: 4, 1983, s. 598–616.

Bem, Sandra Lipsitz, "The Measurement of Psychological Androgyny", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Cilt:42 Sayı: 2, 1974, s. 155–162. doi:10.1037/h0036215

Berg, Bruce L., Lune, Howard, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. ed. Hasan Aydın, Eğitim Yayınevi, Konya, 2015.

Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi. (2008). <http://bizerkekdegilizinsiyatifi.blogspot.com/> adresinden 24.09.2020'de erişildi.

Bolak Boratav, Hale, Okman Fişek, Güler. ve Eslen Ziya, Hande, *Erkekliğin Türkiye Halleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018.

Bourdieu, Pierre, *Eril Tahakküm*, çev. Bediz Yılmaz, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Bourdieu, Pierre, *In Other Words*, Standford University Press, Standford, 1990.

Bozok, Mehmet, "Ataerkil ve Cinsiyetçi Erkeklikler, Erkekliklerin Eleştirisi, Profeminizm, Ben ve Kendim" Editör A. Akaltun, *Erkekler*, NotaBene Yayınları, İstanbul, 2018, s. 29–39.

Bozok, Mehmet, "Erkeklik İncelemeleri Alanındaki Başlıca Kuram ve Yaklaşımların Sosyalist Feminist Bir Eleştirisine Doğru" *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Aydın: 2009b.

Bozok, Mehmet, "Feminizmin Erkekler Cephesindeki Yankısı: Erkekler ve Erkeklik Üzerine Eleştirel İncelemeler", *Cogito*, Sayı: 58, 2009a, s. 269–284.

Bozok, Mehmet, *Soru ve Cevaplarla Erkeklikler*, Altan Basım, İstanbul, 2011.

Bumin, Tülin, *Hegel Praksis Felsefesi Efendi Köle Diyalektiği*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Bussey, Kay, Bandura, Albert, "Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation", *Psychological Review*, Cilt:4, Sayı: 106, 1999, s. 676–713. doi:10.1037/0033-295X.106.4.676

Butler, Judith, *Cinsiyet Belası*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.

Cengiz, Kurtuluş, Tol, Uğraş Ulaş, Küçükural, Önder, "Hegemonik Erkekliğin Peşinden", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 101, 2004.

Chambers, Clare, "Masculine Domination, Radical Feminism and Change" *Feminist Theory*, Cilt: 6, Sayı: 3, 2005, s. 325–346. doi:10.1177/1464700105057367

Christensen, Ann-Dorte, Jensen, Sune Qvotrup, "Combining Hegemonic Masculinity and Intersectionality" *Norma*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2014, s. 60–75. doi:10.1080/18902138.2014.892289

Clatterbaugh, Kenneth, *Contemporary Perspective on Masculinity: Men, Women, and Politics in Modern Society*, Boulder: CO: Westview press, 1990.

Code, Lorraine, "Profeminism", *Encyclopedia of Feminist Theories*. Routledge, 2002.

Connell, Raewyn W. *Erkeklikler*, çev. Nagihan Konukçu, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2019b.

Connell, Raewyn W., Messerschmidt, James W., "Hegemonic Masculinity Rethinking the Concept" *Gender and Society*, Cilt: 19 Sayı: 6, 2005, s. 829–859. doi:DOI: 10.1177/0891243205278639

Connell, Raewyn W., *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, 4. bs., çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019a.

Creswell, John W., Clark Plano, V. L. (2020). *Karma Yöntem Araştırmaları*, çev. ed. Yücel Dede, Selçuk Beşir Demir, Anı Yayıncılık, Ankara, 2020.

Creswell, John W., *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*, çev. ed. Mustafa Sözbilir, Pegem Akademi, Ankara, 2017.

Çelik, Gizem, "'Erkekler(de) ağlar!': Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, Cilt: 8 Sayı: 2, 2016, s. 1–12.

Çifçi, Arzu, *İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Kadınlık ve Erkeklik Rollerini Algılayış Biçimleri*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2008.

Çiffiliz, Gonca. "Cinsiyet Kimliğinin Oluşumu, Cinsel Yönelim ve Queer Kuram Tartışmaları", Editör Dolunay Şenol, Havva Eylem Kaya, *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 94-95.

Çoşkuner Kalın, Ceylan, "Simone de Beauvoir: Ötekiliğin Kabulü", *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2016, s. 227–243.

Demetriou, Demetrakis Z., "Connell's Concept of Hegemonic Masculinity: A Critique Connell's Concept of Hegemonic Masculinity: A Critique" *Theory and Society*, Cilt: 30, Sayı: 3, 2001, s. 337–361.

Demez, Gönül, *Kabadaydan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi*, Babil Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Demren, Çağdaş, *Ataerkillik ve Erkeklik Biçimlerinin Karşılıklı İlişkileri ve Etkileşimleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.

Direk, Zeynep, "Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği", *Cogito*, Sayı: 58, 2009, s. 11–38.

Dolan, Julia, Deckman, Melissa M., Swers, Michele L., *Women and Politics: Paths to Power and Political Influence*, Rowman & Littlefield, 2019.

Donovan, Josephine, *Feminist Teori*, çev. Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Meltem Ağduk Gevrek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Dökmen, Zehra, "Bem Cinsiyet Rolü Envanterinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı:1, 1991, s. 81–87.

Dural, Baran, "Antonio Gramsci ve Hegemonya", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:39, 2012, s. 309–321. doi:10.17755/esosder.63174

Engels, Friedrich, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Entwistle, Joanne, Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet, Editör C. Jenks, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, çev. İ. Çapcıoğlu, Atıf Yayınları, Ankara, 2014 s. 216–235.

Erkeklik İstisnai Bir Durumdur. (2009). <http://www.erkeklikistisnaibirdurumdur.com/> adresinden 21.09.2020'de erişildi.

Firestone, Shulamith, *Cinselliğin Diyalektiği*, çev. Yurdanur Salman, Payel Yayınları, İstanbul, 1993.

Fiske, Susan T., Linville, Patricia W., "What Does the Schema Concept Buy Us?", *Personality and Social Psychology Bulletin*, Cilt: 6, Sayı: 4, 1980, s. 543–557.

- Fitcher, Joseph H., *Sosyoloji Nedir*, çev. N. Çelebi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012.
- Flood, M. (2002). Frequently asked questions about pro-feminist men and pro-feminist men's politics. 23 Aralık 2009. <http://xyonline.net/content/frequently-asked-questions-about-pro-feminist-men-and-pro-feminist-mens-politics> adresinden 23.09.2020'de erişildi.
- Flood, Michael, Ertel, D'Arcy, " Concluding Critical Commentary: Men ' s Experiences as Agents of Feminist Change", Editör R. Luyt, K. Starck, *Masculine Power and Gender Equality: Masculinities as Change Agents*, Springer Nature Switzerland, 2020.
- Forman, Jane, Damschroder, Laura, "Qualitative Content Analysis" Editör L. Jacoby, L. Siminoff *Empirical Methods for Bioethics: A Primer*, Emerald Group Publishing Limited, Bingley, 2007, s. 39-62.
- Freud, S. (2017). *Bilinçaltı Cinsellik Üzerine Üç Deneme* (Çev. Beyza.). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Freud, Sigmund, (1993). *Cinsiyet Üzerine*, çev. Cem Soydemir, Say Yayınları, İstanbul, 1993.
- Freud, Sigmund, *Sevgi ve Cinsellik Üzerine* (Çev. Akın.). İzmir: İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2014.
- Furniss, James Markel, "Oedipus Myth", *Encyclopedia of Psychology and Religion*, Springer Reference, 2014.
- Geçtan, Engin, *Psikanaliz ve Sonrası*, Hür Yayınları, İstanbul, 1998.
- Gedik, Esra, "Bir Tüketim Kültürü Ürünü Olarak Anti-Kahraman Erkek İmajları", *ViraVerita E-Dergi*, Sayı: 4, 2016, s. 37-58.
- Gedik, Esra, "Homososyal Birliktelik Örneği Olarak Mahalleyi Korumak: Sıfır Bir Dizisinde Erkeklik Halleri", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 10, Sayı:2, 2018, s. 60-70.
- Giddens, Anthony, *Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*, çev. Ülgen Yıldız Battal, Ü. Y. Battal, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.
- Goldberg, Herb, *Erkek Olmanın Tehlikeleri*, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, Ankara, 1992.

Goldenberg, Naomi R, "A Feminist Critique of Jung", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 2(2), 1976, s. 443–449. doi:10.1086/493369

Good, Gleen E., Robertson, John M., O'Neil, James M., Stevens, Mark., Fitzgerald, Louise F., Debord, Kurt A., Bartels, Kim M., Brayerman, David. G., "Male Gender Role Conflict : Psychometric Issues and Relations to Psychological Distress", *Journal of Counseling Psychology*, Cilt: 42, Sayı: 1, 1995, s. 3–10.

Gramsci, Antonio, *Hapishane Defterleri*, çev. Kenan Somer, Onur Yayınları, İstanbul, 1986.

Greene, Sheila, *The Psychological Development of Girls and Women: Rethinking Change in Time*, Routledge, London, 2003.

Groes-Green, Christian, "Hegemonic and Subordinated Masculinities: Class, Violence and Sexual Performance Among Young Mozambican Men", *Nordic Journal of African Studies*, Cilt: 18, Sayı: 4, 2009, s. 286–304.

Güler, Ahmet, Halıcıoğlu, Mustafa Bülent, Taşğın, Serkan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*, Seçkin Yayıncılık, Ankara: 2015.

Gürbüz, Sait, Şahin, Faruk, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ankara: 2017.

Hall, Stuart, Lubbly, Bob, McLennan, Gregor, *Siyaset ve İdeoloji: Gramsci*, çev. Sadun Emrealp, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985.

Haltinner, Kristin, Pilgeram, Rynne, *Teaching Gender and Sex in Contemporary Amerika*, Springer, 2016.

Hartke, Raul, The Oedipus Complex: A Confrontation at the Central Cross-Roads of Psychoanalysis, *International Journal of Psychoanalysis*, Cilt: 97, Sayı: 3, 2016, s. 893–913. doi:10.1111/1745-8315.12561

Hawkesworth, Mary, "Sex, Gender, And Sexuality: From Naturalized Presumption to Analytical Categories", Editör Georgina Waylen, Karen Celis, Johanna Kantola, S. Laurel Weldon, *The Oxford Handbook of Gender and Politics*, Oxford University Pres, 2013.

Haywood, Chris, Johansson, Thomas, *Marginalized masculinities: Contexts, continuities and change. Marginalized Masculinities: Contexts, Continuities and Change*. Routledge, New York, 2017.

Hearn, Jeff, "From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men", *Feminist Theory*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2004, s. 49–72. doi:10.1177/1464700104040813

Hocaoğlu, Murat, *Eşcinsel Erkekler Yirmi Beş Tanıklık*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

Hogenson, George, "Archetypes as Action Patterns" *Journal of Analytical Psychology*, Sayı: 54, 2009, s. 113–124.

Itulua-Abumere, Flourish, "Understanding Men and Masculinity in Modern Society", *Open Journal of Social Science Research*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2013, s. 42–45. doi:10.12966/ojssr.05.05.2013

Jarvinen, Margaretha, "Immovable Magic - Pierre Bourdieu on Gender and Power", *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, Cilt: 7, Sayı: 1, 1999, 6–19. doi:10.1080/08038749950167706

Jung, Carl Gustav, *Dört Arketip*, çev. Zehra Aksu Yılmaz, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.

Jung, Carl Gustav, *Feminen*, çev. Tuğrul Veli Soylu, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Jung, Carl Gustav, *Maskülen*, çev. Didem Gamze Erdiñ, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Kandiyoti, Deniz, "Bargaining with Patriarchy", *Gender and Society*, Cilt: 2, Sayı: 3, 1988, s. 274–290.

Kandiyoti, Deniz, *Cariyeler, Bacular, Yurttaslar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.

Kast, Verena, "Anima/Animus", Editör. Renos K. Papadopoulos, *The Handbook of Jungian Psychology: Theory, Practice and Applications*, Psychology Press, 2006.

Kaylo, Janet, "Anima and Animus Embodied: Jungian Gender and Laban Movement Analysis", *Body, Movement and Dance in Psychotherapy*, Cilt:4, Sayı:3, 2009, s. 173–185. doi:10.1080/17432970902917984

Keister, L. A. ve Southgate, D. E. (2012). *Inequality: A Contemporary Approach to Race, Class, and Gender*. Cambridge University Press.

Kendie, Daniel, "How Useful is Gramsci's Theory of Hegemony and Domination to the Study of African States?" *African Social Science Review*, Cilt: 3, Sayı: 3, 2006, s. 17.

Kepekçi, Egemen, "(Hegemonik) Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün mü?" *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(11), 2012, s. 59–86.

Kervégan, Jean François, *Hegel ve Hegelcilik*, çev. İsmail Yerguz, Dost-Kitapevi Yayınları, Ankara, 2011.

Kıvılcım, Zeynep, İnsan Hakları ve Karşı Hegemonya, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 1–2, 2009, s. 217–240.

Kızılçelik, Sezgin, *Sosyoloji Tarihi 4*. Ankara: Anı Yayıncılık, Ankara, 2017.

Kızıltepe, Zeynep, (2015). "İçerik Analizi", Editör F. N. Seggie, Y. Bayyurt, *Nitel Araştırma*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 253–267.

Koç, Emel, "Simone de Beauvoir'in "İkinci Cins": Öteki Olarak Kadın", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, Eylül 2015, s. 1–17.

Kojeve, Alexandre, *Hegel Fesfesine Giriş*, çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

Krais, Beate, Gender, Sociological Theory and Bourdieu's Sociology of Practice. *Theory, Culture & Society*, Cilt: 23, Sayı: 6, 2006, s. 119–134. doi:10.1177/0263276406069778

Kudat, Ayşe, *Satılık Erkeklik*, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

Lawrence, David Herbert, *Ruhsal Çözümleme ve Bilinç Dışının Doğaçlaması*, Çev. Erol Esençay, İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2014.

Lears, T. J. Jackson, (2014). "Hegemony : The Concept of Cultural and Possibilities Problems" *The American Historical Review*, Cilt: 90, Sayı: 3, 2014, s. 567–593.

Lee, Melanie, "Masculinities Studies", Editör N. A. Naples, *Companion to Women's and Gender Studies*, John Wiley & Sons, 2020.

Lemons, Mary A., Danehower, V. Carol, "Organizational Justice and the Glass Ceiling: the Moderating Role of Gender Schemas", *Academy of Management Proceedings*, Cilt: 1, 1996, s. 398–402. doi:10.5465/ambpp.1996.4981007

Lewis, Robert A., "Men's Liberation and the Men's Movement: Implications for Counselors", *The Personnel And Guidance Journal*, Cilt: 60, Sayı:4, 1980, s. 63–66.

Lloyd, Genevieve. *Erkek Akıl*, çev. Muattalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996.

Madden, Kathryn, "Eros", *Encyclopedia of Psychology and Religion*, Springer Reference, 2014.

Maharaj, Zarina, "A Social Theory Of Gender : Connell's Gender and Power", *Feminist Review*, Sayı:49, 1995, s. 50–65.

Martin, Carol Lynn, Ruble, Diane N., Szkrybalo, Joel, "Cognitive Theories of Early Gender Development", *Psychological Bulletin*, Cilt: 128, Sayı: 6, 2002, s. 903–933. doi:10.1037/0033-2909.128.6.903

Marvasti, Amir B., *Qualitative Research in Sociology An Introduction*. SAGE Publications, California, 2004.

Maton, Karl, (2005). "The Sacred and The Profane: The Arbitrary Legacy of Pierre Bourdieu". *European Journal of Cultural Studies*, Cilt: 8, Sayı: 1, 2005, s. 101–112.

Maxwell, Joseph, "Designing a Qualitative Study" Editör L. Bickman ve D. J. Rog, *The SAGE Handbook of Applied Social Research Methods*, SAGE Publications, 2008, s. 214-253.

McKelvey, Daniel. K., *Identity Discrepancy, Male Role Norms, and Mental and Physical Health*, East Tennessee State University, 2012.

McKenzie, Susan, "Queering gender: Anima/animus and the Paradigm of Emergence", *Journal of Analytical Psychology*, Cilt: 51, Sayı:3, 2006, s. 401–421. doi:10.1111/j.0021-8774.2006.00599.x

McLeod, Julie, "Feminists Re-Reading Bourdieu: Old Debates and New Questions about Gender Habitus and Gender Change" *Theory and Research in Education*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2005, s. 11–30. doi:10.1177/147787850504

Meadow, Mary Jo, "Archetypes and Patriarchy: Eliade and Jung", *Journal of Religion & Health*, Cilt:31, Sayı:3, 1992, s. 187–195. doi:10.1007/BF00986271

Messerschmidt, James W., *Hegemonik Erkeklik*, Editör Ç. Günay-Erkol, N. Y. Sünbülüoğlu, çev. Eleştirel Erkeklik İnişiyatifi, Özyeğin Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019.

Messner, Michael. A., "'The Male Sex Role' An Analysis of the Men's Liberation and Men's Rights Movements' Discourse", *Gender and Society*, Cilt: 12, Sayı: 3, 1998, s. 255–276.

Messner, Michael. A., *Politics of Masculinities: Men in Movements*, Rowman & Littlefield, 1997.

Mottier, Véronique, "Masculine Domination Gender and Power in Bourdieu's Writings", *Feminist Theory*, Cilt: 3, Sayı:3, 2002, s. 345–359.

Nagel, Joane, "Ethnic and Racial Studies Masculinity and Nationalism : Gender and Sexuality in the Making of Nations", *Ethnic and Racial Studies*, Cilt: 21, Sayı:2, 2010, s. 242–269.

Neher, Andrew, "Jung's Theory of Archetypes: A Critique", *Journal of Humanistic Psychology*, Cilt: 36, Sayı: 2, 1996, s. 61–91. doi:10.1177/00221678960362008

O'Neil, James, "The Counseling Psychologist", *The Counseling Psychologist*, Cilt: 36, Sayı: 3, 2008, s. 358–445. doi:10.1177/0011000008317057

O'Neil, James. M., Helms, Barbara. J., Gable, Robert. K., David, Laurence, Wrightsman, Lawrence. S., "Gender-Role Conflict Scale: College Men's Fear of Femininity", *Sex Roles*, Cilt: 14, Sayı: 5–6, 1986, s. 335–350. doi:10.1007/BF00287583

Onaran, Oğuz, Bükler, Seçil, Bir, Ali Atıf, *Eskişehir'de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Alan Araştırması*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998.

Onur, Hilal, Koyuncu, Berrin, "Hegemonik" Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler", *Toplum ve Bilim*, Sayı 101, 2004.

Özarlan, Osman, *Hovarda Âlemi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Özbay, Cenk, "Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak", *Doğu Batı*, Sayı: 63, 2013, s. 185–204.

Özbay, Cenk, Baliç, İlkay, "Erkekliğin Ev Halleri!", *Toplum ve Bilim*, 101, 2004.

Özbay, Cenk, *Kıralık Erkeklikler: İstanbul’da Cinsiyet, Cinsellik ve Sınıf*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Özbudun, Sibel, Uysal, Gülfem, *50 Soruda Antropoloji*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul, 2012.

Patton, Michael Quinn, *Qualitative Research & Evaluation Methods*, SAGE Publications, California, 2002.

Pleck, Joseph H. "The Gender Role Strain Paradigm: An Update", *A New Psychology of Men*, 1995 Mayıs, s. 11–32.

Pleck, Joseph. H., *The Myth of Masculinity*. MIT Press, 1981.

Powers, Ráchael A., Cochran, John, K., Maskaly, Jon, Sellers, Christine S. "Social Learning Theory, Gender, and Intimate Partner Violent Victimization: A Structural Equations Approach", *Journal of Interpersonal Violence*, 2017, s. 1–27. doi:10.1177/0886260517710486

Reddock, Rhoda E., "Interrogating Caribbean Masculinities An Introduction", Editör E. Barriteau, *Interrogating Caribbean Masculinities: Theoretical and Empirical Analyses*, University of the West Indies, 2004.

Ritzer, George, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım, Ankara, 2013.

Sakallı-Uğurlu, Nuray, Türkoğlu, Beril, "'Erkek' Olmak ya da Olmamak: Sosyal Psikolojik Açından Erkeklik/Erkeklik Çalışmaları", *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt: 22 Sayı: 44, 2019, s. 52–76. doi:10.31828/tpy1301996120190516m000014

- Sancar, Serpil, *Erkeklik: İmkansız İktidar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- Saraçgil, Ayşe, *Bukalemun Erkek Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Ataerkil Yapılar ve Modern Edebiyat*, çev. Sevim Aktaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Savaş, Gökhan, Ertan, Senem, Yol, Fatma, "Türkiye'deki Üniversitelerin Kadın Araştırmaları Merkezleri Profili Araştırması", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 68, 2018, s. 1527–1547.
- Schinkel, Willem, "Pierre Bourdieu's Political Turn", *Theory, Culture & Society*, Cilt: 20, Sayı: 6, 2003, s. 69–93.
- Seggie, Fatma Nevra, Bayyurt, Yasemin, "Nitel Araştırma Yöntemi", Editör F. N. Seggie, Y. Bayyurt, *Nitel Araştırma*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 11–23.
- Selek, Pınar, *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Sığın, Aykut, Canatan, Ayşe, Connell'ın "“Erkeklikler” Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek ve Marjinal Erkek: Hegemonik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, Yıl: 5, Sayı: 32, 163-175.
- Silverman, David, *Nitel Verileri Yorumlama*, çev. ed. Erkan Dinç, Pegem Akademi, Ankara, 2018.
- Sivri, Tuğba, Çelik, Yakup, Doğan, Setenay Nil, "Wattpad Romanlarında Küresel Hegemonik Erkeklik: Psikopat Mafya", *Masculinities Journal*, (12), 2019, s. 84–128.
- Slattery, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, çev. Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Smith, R., Anderson, A. R., "Recognizing Meaning: Semiotics in Entrepreneurial Research". *Handbook of Qualitative Research Methods in Entrepreneurship*, Editör Edward Elgar, Cheltenham, Northampton, 2007, s. 169-193.
- Sofe Ahmed, "Sigmund Freud's Psychoanalytic Theory Oedipus Complex: A Critical Study with Reference to D. H. Lawrence's Sons and Lovers", *International Journal of English and Literature*, 2012, Cilt: 3 Sayı: 3. doi:10.5897/ijel11.137
- Sünbuloğlu, Nurseli Yeşim, *Erkek Millet Asker Millet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

- Şahin, Muhittin, *Türkiye’de Erkekliğin Dönüşümü*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2018.
- Şaşman Kaylı, Derya, *Kadın Bedeni ve Özgürleşme*, İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2013.
- Şenol, Dolunay, Erdem, Sezgin, "Türk Toplumunda Hegemonik Erkekliğin İnşasında Toplumsal Süreçlerin Rolü", *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 33, 2017, s. 290–299.
- Teddle, Charles, Yu, Fen, "Mixed Methods Sampling", *Journal of Mixed Methods Research*, Cilt: 1 Sayı: 1, 2007, s. 77–100. doi:10.1177/1558689806292430
- Teddle, Charles, Tashakkori, Abbas, *Foundations of Mixed Methods Research Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*, SAGE Publications, California, 2009b.
- Teddle, Charles, Tashakkori, Abbas, *Karma Yöntem Araştırmalarının Temelleri*, Çev. Ed. Yüksel Dede, Selçuk Beşir Demir, Anı Yayıncılık, Ankara, 2009a.
- Thompson, Edward H., Pleck, Joseph, Ferrera, David L., "Men and Masculinities : Scales for Masculinity Ideology and Masculinity-Related Constructs", *Sex Roles*, 1992, Cilt: 27, Sayı: 11.
- Tosh, John, "The History of Masculinity: An Outdated Concept?" Editör John H. Arnold, Sean Brady, *What is Masculinity?*, Palgrave Macmillan, London, 2011, s. 17-35.
- Türk, H. Bahadır, *Hayali Kahramanlar Hakiki Erkekler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Türk, H. Bahadır, "Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu" *Toplum ve Bilim*, Sayı: 112, 2008, 119–146.
- Türkoğlu Demirel, Beril, *Türkiye’de Kırılgan Erkeklik: Kazanılan, Tehdit Edilen ve Kaybedilen Bir Statü Olarak Erkeklik*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.
- Türkoğlu, Beril, "Fay Hattında Erkeklikler: Çalışma ve İşsizlik Ekseninde Erkekliğe Bakış", *Mülkiye Dergisi*, Seri: 37, Sayı: 4, 2013, s. 33–61.

Vandello, Joseph A. ve Bosson, Jennifer K., "Hard Won and Easily Lost : A Review and Synthesis of. Theory and Research on Precarious Manhood", *Psychology of Men & Masculinity*, Cilt: 14, Sayı: 2, 2013, s. 101–113. doi:10.1037/a0029826

Vandello, Joseph A., Bosson, Jennifer. K., Cohen, Dov, Burnaford, Rochelle M., Weaver, Jonathan R. "Precarious Manhood", *Journal of Personality and Social Psychology*, Cilt: 95, 2008, s. 1325–1339. doi:10.1037/a0012453

Vandello, Joseph. A., Burnaford, Rochelle M., Weaver, Jonathan R., Wasti S. Arzu, "Precarious Manhood and Displays of Physical Aggression", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2009, s. 623–634. doi:10.1177/0146167208331161

Varrigan, Tim, Connell, Bob, Lee, John, "Toward a New Sociology of Masculinity", *Theory and Society*, Cilt: 14, Sayı: 5, 1985, s. 551–604.

Wacquant, Loïc, "The Sociological Life of Pierre Bourdieu", *International Sociology*, Cilt: 17, Sayı: 4, 2002, s. 549–556. doi:10.1177/0268580902017004005

Wehr, Demaris S, *Jung and Feminism: Liberating Archetypes*, Routledge, 2015.

Whitehead, Stephen M., Barrett, Frank, *The Masculinities Reader*, Cambridge: University Press, 2001.

Wingood, Gina, "The Theory of Gender and Power -A Social Structural Theory for Guiding Public Health Interventions", Editör Diclemente Ralph J., Crosby Richard A, Kegler, Michelle C., *Emerging Theories in Health Promotion Practice and Research*, John Wiley & Sons, 2002.

Yarrow, Simon, (2011). "Masculinity As a World Historical Category of Analysis", Editör John. H. Arnold, Sean Brady, *What is Masculinity?*, Palgrave Macmillan, 2011, s. 114–138.

Yavuz, Ş. (2014). İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı. *Milli Folklor*, 26(104), 110–127.

Yavuz, Şahinde, "Ataerkil Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü: Trabzon Örneği", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2015, s. 117–130.

Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.

Yücel, Volkan, *Kahramanın Yolculuğu Mitik Erkeklik ve Suç Draması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

